BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
11 B
28

Ex libris Iosephi Lucatelli
Mediolanensis 1731

5.16.C.16

5.15.C.15

Collezione delle
Giuntine, all'anno
1522.

POLYBII HISTORIARVM LIBRI QVINQVE IN LATINAM CON VERSI LINGVAM, NI COLAO PEROTTO INTERPRETE.

BIBL · DOM · PROF · ROM
IHS

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

NICOLAI PEROTTI IN POLYBII HISTORIARVM LIBROS PROOEMIVM, AD NICOLAVM QVINTVM PONTIFICEM MAXIMVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Abſolui tandem aliquando delegatum mihi abs te munus Pontifex maxime, conuerſis in latinum ſermonem quinq; libris Polybij: qui ſoli nobis ſuperſtites ex ampliſſima illius hiſtoria remanſere. quare immortalem ſuperis habeo gratiam: quorum maieſtate ſuggerente mihi fauorem opus perfeci: ut optatum Sanctitati tuæ, ita, niſi me animus fallit: gratiſſimum futurum. tibi uero ingentes ago gratias agamq; dum uiuam: quod me unum ex multis, cui hoc munus delegares: elegiſti. nam per immortalem deum, quid mihi, uel impræſentiarum gratius, uel ad poſteritatis memoriam glorioſius iniungi potuit? quàm ut ueterem, atq; reconditam, ſed tamen egregiam, ac luculentã præſtantis, & ſynceri authoris hiſtoriam in lucem proferrẽ: & quaſi de nouo ſcribens, noſtris hominibus, tanquam per manus traderem. mihi quidem ita iocundus hic labor fuit: ut maiorem mihi fingere uoluptatem, ne uoto quidem potuiſſem. primum, quod morem gerebam uoluntati tuæ: cuius maxima ſemper, ac penè immortalia fuerunt erga me, & meos beneficia. deinde, quod tanta uarietate rerum, & copia mirum immodum

obleɛtabar. quis enim ſuauior animi cibus offerri poteſt, q̃ lectio hiſtoriæ? huius preſertim, in qua cum magnitudine, ac diuerſitate rerum geſtarum, ſplendor quoq; uerborum coniunctus eſt: & ſuauitas orationis quibusdam quaſi luminibus ſententiarum reſperſa: ut mihi uideatur uno in opere Polybius & ſummus hiſtoricus, & orator maximus, & optimus Philoſophus fuiſſe. poſtremo, q̄ non mediocrem me apud noſtros homines gloriam cō ſecuturum ſperabā: ſi mea opera tam præclarus author ex peregrino, aliquādo Romanus factus eſſet: & omiſſa gentili lingua, latine loqui didiciſſet. uerumtamen omnem hanc meam uoluptatem, atq; hoc omne ſolatium nō parum ad extremum conturbauit imperfectio operis: quod ex quadraginta ab illo editis uoluminibus, uix quinq; prima nobis ſuperſunt: atq; hæc quidem ad apparatum cæterorum ſcripta: ut mihi certe uideatur quaſi de induſtria, huius authoris ſermo interruptus, dum comparata, ueluti quodam exordio, auditorum beneuolentia, atq; omnium auribus ſibi conciliatis, rem ipſam aggreſſurus erat: de qua agebatur. ò grauem, deteſtabilemq; iacturam. ò cladem eo magis ab omnibus deplorandam, quo nemo non modo ex græcis, uerum etiam ex latinis hiſtoricis Romanorum res geſtas, uel uerius, uel copioſius, uel maiori cum diligentia complexus eſt, ſcripſit enim, ut facile ex his quinq; libris intelligi poteſt: quæcunq; à Romanis ſunt geſta à tempore, quo primum extendere manus extra latium cœperunt: quouſq; totius orbis imperiū adepti fuere. atq; hæc ita ſcripſit, ut latini ferè omnes eum deinceps ſint ſecuti. nam, ut de reliquis taceam, manifeſtiſſimis argumentis deprehendi poteſt Titum Liuiū Patauinum, hiſtoricorum apud latinos principē, hunc potius,

q̃ Fabium Pictorem, aut Piſonem, quos ipſe memorat: ſecutum fuiſſe. quippe & in iis, in quibus Polybius illos reprehendit: Polybij ſententiam haud obſcure ſequitur: & ita nonnunq̃ illius ueſtigijs inhæret: ut mihi quidem uigeſimus primus liber Liuij, ex tertio Polybij libro ferè ad uerbum tralatus eſſe uideatur. ac nihil ſanè inter eos intereſt, niſi q Liuius aliquanto breuius res geſtas refert: Polybius diffuſius. Liuius portenta, ac prodigia plurima, & oracula, ac uiſiones deorum cõmemorat: Polybius his oĩbus dimiſſis præcepta quædam inſerit, ad uitæ inſtitutionem neceſſaria. poſtremo Liuius conciones integras, atq; directas: Polybius obliquas exponit, qbus in rebus uter eorum magis ſit probandus, non eſt mei uel ingenij, uel ætatis iudicare. quippe qui ne admirari quidem ſatis eorum uirorum doctrinam pro merito poſſem. uerum equidem in Polybio breuitatem non deſydero: in Liuio iterdum fortaſſe aliquid latius. floſculi uero ſententiarum, quos operi ſuo Polybius inſerit: magis profectò mihi mentẽ implent, q̃ portenta Liuij, atq; prodigia. quid .n. dici minus credibile poteſt, q̃ aut apparuiſſe deum Annibali? aut in genuũ iſfantem ſemeſtrem, in foro Olitorio, triumphum clamaſſe? aut bouem ſua ſpõte in tertiam cõtignationem aſcẽdiſſe? aut in agro piceno lapidibus pluiſſe? aut aliud quippiã huiuſmodi factum eſſe? quæ res ne ab eo quidem ſunt creditæ: à quo ſcribuntur: nec dignæ ſunt quæ in ſomnijs uiſæ referantur. nam de obliqua oratione manifeſtum eſt, quid Trogus Pompeius ſenſerit. qui, ut Iuſtinus refert, in Liuio & Salluſtio reprehendere ſolebat: q conciones directas, pro ſua oratione, operi ſuo inſerendo, Hiſtoriæ modum exceſſiſſent. ſed quo magis in hoc uagatur oratio mea: eo magis augetur mihi luctus, & commiſeratio quæ

dam de tanta clade, iacturaq; librorum. ô ſi reuiuiſceret Polybius: atq; hāc deformatam operis ſui faciem agnoſceret: uix octaua ſui parte ſuperſtitis, q̃ moleſte, q̃ grauiter, q̃ acerbe ferret perlatos à ſe incaſſum tot labores, tot fruſtra euigilatas noctes, tot à ſe ſuſceptas tam breui tempore euanituras, atq; occaſuras cogitationes. quanquam eandem fortunam alij quoq; infiniti tam græci, quàm latini authores ſunt experti. quantum enim in utraq; lingua à doctiſſimis uiris relictum legimus? quantulum eſt, quod ſupereſt librorum? quod uitio temporum accidiſſe manifeſtum eſt. nam, quia homines longo iam tempore, optimarum artium, ac diſciplinarum rudes, atque ignari erant: nullo in precio habebantur libri: & aut ſitu ſqualoreq; paulatim marceſcebant: aut aromatibus, ac penſis muliebribus tegendis dilacerabantur. omnẽ huius rei culpam in principes eius ſæculi refundendam arbitror. neq; enim idcirco illiteratos fuiſſe eos homines exiſtimo: ꝙ, aut tardiori ingenio, aut imbecilliori memoria eſſent, quàm uel præſentes ſint, uel ueteres illi fuerint. ſed, quia ea tempeſtate ciuitatum principes nimio luxu ad ſegnitiem ſe, torporemq; conuerterunt: ſimiles quoq; reliquos ciues euadere neceſſe fuit. eſt enim ita comparatũ, ut qualeſcunq; ſummi ciuitatis uiri fuerint: talis quoque ſit reliqua ciuitas. & quæcunq; morum immutatio in principibus extiterit: eadem ſemper in populo ſequatur. quoniam ergo illitterati principes erant: cæteri quoq; rudes erant, atq; indocti, ꝙ ſi qui forte ad ſtudia ſe contuliſſent: nullus honor, nullum præmium proponebatur. quæ res in primis accendere, atq; inflammare homines ad ſtudia conſueuit. nam ſicuti temperies, ac clementia aëris copiam, atq; ubertatem frugum, ita humanitas, &

honor, & beneficentia principis bonas artes, excellentiaq́; ingenia producit. quid tandem cauſæ fuiſſe arbitramur, quod tempore Alexandri regis multa clariſſimorum uirorum ingenia floruerunt? nempe quia, & ipſe doctus erat: & doctos maximo in honore pretioq́; habebat. ferunt enim, cum interiecto poſt illius mortem tempore, Archeſtratus nobilis poëta, præter modum inopia premeretur: dixiſſe ei quendam: tu uero, ſi Alexandri ætate fuiſſes, in præmiũ cuiuſlibet carminis Cyprum, aut Phœnicem habuiſſes. Lycon uero Scarpenſis comicus poëta Alexandri æqualis cum audiente illo comœdiam recitaſſet: in qua uerſum quendam neſcio quid æris petentem inſeruerat: confeſtim decem talentis donatus eſt. hac eadem ratione Athenienſium, & Lacedæmoniorum, & Romanorum tempore multi clariſſimi uiri floruerunt. ſed ne ueterum duntaxat exempla ſectemur: quæ cauſa eſt, ꝙ impræſentiarum ita uigeant ſtudia litterarum, & tot ſe ingenia hominum proferant, atq; oſtentent? profecto quia te principẽ habent Nicolae quinte Pontifex maxime. qui, ut es in omni doctrinarum genere excellens: ita doctos, & ſtudioſos omnis ſuſtentas, ſuſcipis, foues, amplecteris. quando enim memoriæ proditum eſt in tanta ueneratione litteras, ſeu litteratos homines habitos fuiſſe? quanta hoc tempore habentur: quo uel primi abs te, uel ſoli honorantur. ſub quo rege, ſiue imperatore, ſiue Repu. tantum unquam liberalitatem, ac beneficentiam ſunt experti? quantã ſub te optimo, ac clementiſſimo Pontifice experiuntur? teſtes huius rei poſſem afferre quamplurimos: niſi excedere procœmij modum uererer. quis eſt .n. non modo in Italia, uerum etiam in græcia, atq;

adeo omni orbe terrarum, uel mediocriter doctus, qui hā ctenus liberalitatis tuæ periculum non fecerit? ut iā uulgatum apud omnes gentes ſit, munera tuæ Sanctitatis omnium ueterum principum, & imperatorum, & regum munificentiam non modo æquare, uerum etiam lōgo, ut aiunt, interuallo excedere. Quamobrem omnes iā ſpe præmij, gloriæq́; erecti, ad ſtudia litterarum incumbunt: & pro ſua quiſq; facultate, aut componunt nouū aliquid, aut græcum transferunt. multi etiam uetera, et iam obſoleta, ac ferè deperdita conquirunt. ex quo fit, ut ego maximas immortali Deo habeam gratias: quod mihi datum ſit naſci temporibus uitæ tuæ: neq; deſperem aliquando futurum, ut ſicuti multa ante hac tuis auſpicijs reperta ſunt: quæ prius abdita erant, ac prorſus ignota: ita reliqui quoq; Polybij libri in lucem redeant. quod ſi nobis fata conceſſerint: non recuſo quantulumcunq; mihi uitæ deinceps ſuperûm uoluntate erit: quantumq; à cura, & ſeruitio principis mei mihi dabitur ocij, ad eorum tranſlationem conferre: tum modo mihi numen adſit Sūme Pontifex: tantumq́; ingenij aſpiret: quantum eius operis magnitudo uidebitur poſtulare. interea ſi quando te à gubernaculis Eccleſiæ Romanæ ad ocium tranſtuleris: horum quinq; uoluminum lectione animum oblectabis. Vale.

POLYBII HISTORIARVM LIBER PRIMVS E' GRAECO IN LATI NVM CONVERSVS NICO LAO PEROTTO IN/ TERPRETE.

I AB IIS, QVI RES
geſtas ante nos ſcripſerunt: laudē
hiſtoriæ prætermiſſam eſſe contin/
geret: fortaſſe neceſſarium uidere
tur: ut in noſtri operis initio uni/
uerſos ad ſuſcipiendam, capeſſen/
damq; hiſtoriam hortaremur: cū
nulla hominibus facilior ad uitæ inſtitutionem uia ſit, q̃
rerum ante geſtarum cognitio. uerum cum non aliqui,
neq; aliquatenus, ſed omnes ut ita dicam hoc principio,
hocq; fine utantur: ut uerā diſciplinam, exercitationēq;
ad res ciuiles hiſtoriæ cognitionem eſſe dicant: eamq; ſolā
ob exempla alienoꝶ incommodoꝶ effectricem, & magi
ſtram, ut quis poſſit fortunæ uarietatem æquo animo fer
re. profectò neminem puto iudicaturum neceſſarium fuiſ
ſe: ut de ijs, quæ rectè, & à multis dicta ſunt: denuo ſer/
mo haberetur: à nobis preſertim, quibus nouitas ipſa re-
rum, de quibus ſcribere inſtituimus: ſatis ſuperq; eſt, ad
hortandos alliciendosq; omnium, tum iuuenum, tum na
tu grandiorum, ad hanc noſtram hiſtoriam animos. quis
.n. adeo eſt hominum, uel prauus uel ignauus, qui noſſe
refugiat, quo modo, quo'ue regendi genere uniuerſæ to/
tius ferè orbis nationes domitæ, & intra trium & quin/

quaginta annorum ſpatium imperio populi Romani ſubiecta fuerint? id quod ante id tempus uiſum fuerat nunq̃.aut quis rurſus ita cæteris ſpectaculis, ac diſciplinis deditus atq; affectus eſt, ut aliquid huic cognitioni præponendum ducat? at, q̃ grande q̃q; excellens ſit hoc noſtrum opus, palàm erit: ſi principatus, qui maxime, & dignitate, & gloria floruerunt: de quibus ampliſſime ſcripſerunt hiſtorici: Romani imperij excellentiæ comparabimus. digni autem hi tandem ſunt, qui comparentur. perſarum quibuſdam temporibus magna potentia fuit. ſed quotieſcunq; tranſgredi Aſiæ terminos auſi fuere: non in principatus ſolum, uerum etiam in proprij capitis periculum inciderunt Lacedæmonij cum diu de Græcorum imperio certauiſſent: tandem deſyderij ſui compotes facti, uix annos duodecim imperare libere potuerunt. Macedones in Europa quidem dominati ſunt ab Adria ad flumen Iſtrum: quæ exigua quædam eius regionis pars eſt. poſtea debellatis Perſis Aſiæ quoq; principatum habuerunt. ſed tamen hi quoq;, & ſi complurium rerum, atq; locorum domini ſunt uiſi: magnam tamen orbis partem intactam reliquerunt. nam de Sicilia, Sardinia, Africa, ne contendere quidem cœperunt: ferociores uero Europæ nationes, & quæ magis ad occidentem uergunt: uix (ut ſic dixerim) cognouere. Romani non aliquam orbis partem, ſed uniuerſum ferè orbem ſubiugarunt. Cæterum initium noſtri operis erit, à temporibus quidem, olympias centeſima & quadrageſima: à rebus uero geſtis, apud Græcos quidem, bellum ſociale appelatumm: quod primum cum Achæis aduerſus Aetolos Philippus incœpit, Demetrij filius, ac Perſei pa-

ter. apud eos uero, qui Aſiam colunt: bellum Syriacum, quod Antiochus, & Ptolemaus philopater inuicem geſſerunt. In Italia uero, & Africa bellum Romanorum, Carthaginienſiumq́;, quod complures bellum Annibalis appellant. Hæc autem ea ſequentur: quæ ſunt ultimo loco à Sycionio ſcripta. Antea hæc igitur tempora bella diuerſis in locis ſparſim geſta ſunt. Poſtea uero euenit, ut in unum quaſi corpus coaleſceret hiſtoria: & res Italicæ Libycæq́; cum Græcis, atq; Aſiaticis miſcerentur: & ad unum finem omnia tenderent. quapropter & exordium noſtri operis ab eo tempore ſumpſimus. etenim cum in eo bello Romani Carthaginienſes ſuperaſſent: maiorem à ſe partem iam geſtam rati, quo uniuerſum aggredi poſſent: eo primum tempore auſi fuerunt ad reliqua manus extendere: & cum potentia, ac uiribus in Græciam, Aſiamq́; traijcere. quod ſi eorum mores, atq; inſtituta, qui de principatu orbis inter ſe contenderunt: cognita perſpectaq́; haberemus: fortaſſe non eſſet opus altius repetere, q̃bus uiribus, quá ue potentia freti tales tantasq́; res aggreſſi fuerunt. uerum cum neq; Romani populi, neq; Carthaginienſium inſtituta compluribus Græcorum nota ſint: neq; eorum uires, neq; res geſtæ: neceſſarium arbitrati ſumus hunc, & ſequentem librum, anteq̃ hiſtoriam ingrederemur: præſcribere: ne quis forte, cum ad lectionem noſtri operis ſe cõtulerit: dubitare poſſit, quo cõſilio, quibusq́; uiribus: aut facultatibus fretus Romanus populus eò animũ induxerit: quo & orbe terrarum, & uniuerſo mari noſtro potiretur. cũ potius ex his principijs, atq; hac noſtra p̃paratiõe maniſeſte oẽs itelligãt neceſſarias Romanos facultates habuiſſe q̃bus & rẽ talẽ tantamq́; aggredi, et deſyderij ſui com-

poteſt fieri potuerunt. nam & huius noſtri operis, & rerum hac tēpeſtate geſtarum pulchritudo in primis hæc eſt: quod, quemadmodum fortuna omnes ferè totius orbis terrarum res, ad unam partem inclinauit: & omnia ad unū, eundemq; finem referri coegit: ita etiam per hiſtoriam, uniuerſa eo ordine, quo geſta ſunt: facile ſcribi, & ſimul omnia cerni, atq; uideri poſſunt. hoc autem uel in primis nos animauit ad ſcribendam hiſtoriam: ſimul, quod temporibus noſtris nemo adhuc fuit: qui in uniuersū res geſtas ſcribere uoluerit. nam id multo minus nos feciſſemus. uerum, cum pleroſq; uideremus ſingillatim bella quædam particularia, & res in illis geſtas annotaſſe: uniuerſalem uero, & dicam coniunctam rerum geſtarum commemorationem, quando, aut unde incœperint: quomodo geſtæ ſint: quem finem habuerint: neminem prorſus, quod mihi notum eſſet: uſq; in præſentem diem attigiſſe: operæpretium fore cēſuimus: ſi noſtra opera daretur hominibus noſtris facultas legendi, id, quod optimum ſimul, et utiliſſimum fortunæ opus fuit. nam cum multa in uita hominum fecerit præclara illa quidem, et admiratione digna: nihil tamen uſq; in præſentem diem fecit: quod ſit rebus noſtri tēporis comparandum: quæ res quidem ex ijs, qui priuatas ſcripſerunt hiſtorias, minime intelligi poſſet. niſi forte quis ſit: qui, cum præclaram aliquam ciuitatem tranſierit: aut ſeorſum pictam uiderit: putet ſe propterea uniuerſi orbis ſitum, figuram, atq; ordinem intellexiſſe. quod nullo modo ueriſimile eſt. ac mihi quidem uidentur: qui per particularem hiſtoriam ſatis intelligi poſſe uniuerſa exiſtimant: non minus à uero deflectere: quam ſiquis, cum animati, atq; formoſi corporis ſeparatas in uicem partes conſyderet: putet ſe propterea omnem eius animalis pulchr

tudinem, atq; ornatum intellexiſſe. etenim ſiquis diſtinctas illas, ac ſeparatas partes ſumat, coniungatq; inuicem: et animal adhibita forma, atq; ornatu animi perfectum efficiat: deinde id rurſus illis oſtendat: profecto fateantur ſe longe antea aberraſſe: ſimilesq; ſomniantibus fuiſſe. quendam enim conceptum totius uiſis partibus facere certe licet: certam uero ſcientiam, ac cognitionem eius habere impoſſibile eſt. quapropter paululum conferre poſſe particularem hiſtoriam putandum eſt ad uniuerſi noticiam, ac cognitionem. ex commixtione uero rerum & ſimilitudine, & differentia accidere, ut nemo ſit, qui ea legens ſingularem non capiat ex hiſtoria fructum, ac uoluptatem. Faciemus autem principium huius libri primam Romanorum ex Italia transfretationem: quæ eſt ijs continua: q̃ Timæus ultimo loco ſcripſit. fuit autem olympiade cẽteſima & uigeſima nona. quamobrem dicendum quidem eſt quomodo quo ue tempore res italicas compoſuerint: quibus facultatibus freti in Siciliam tranſfretauerint. nã in eam terram primo extra Italiam ſunt profecti. et eius quidem transfretationis cauſa ſimpliciter, & (ut ita dicam) nude dicenda eſt: ne cauſa cauſam quærente, totius rei principium, & conſyderatio perplexa ſit. ſumendum etiam tale principium, quod ſit temporibus, ac rebus cõſentaneum, & uniuerſis cognitum: quodq; ipſum ex ſeipſo conſyderari poſſit: ẽt ſi opportuerit, temporibus paulo altius repetitis, res interea loci geſtas ſummatim commemorare. nam principio quidem ignoto, uel per Iouem ſubobſcuro, neq; ea quidem, quæ ſequuntur: perſuadere: aut facere fidem poſſunt. quod ſi opinio de principio uera ſit, tunc omnis quoq; conſequens ſermo facile auditorum auribus ſatisfacit. Annus erat poſt eam naualem

pugnam, qua Cymon Athenienſis Xerſen ſuperauerat: decimuſnonus: ante bellum uero in Leuctris geſtum, quo Lacedæmonij pacem cum rege Perſarum inierant: ſextuſdecimus: cum Dionyſius ſenior Græcis, qui Italiæ oram incolebant: circa Elleporum ſuperatis, Rhegium Calabriæ ciuitatem obſidebat. Galli uero Romam Capitolio duntaxat excepto, occupabant. quo tempore Romani percuſſo cum Gallis fœdere, & præter ſpem recuperata iterum patriæ libertate, gerere cum finitimis bella cœperunt: & mox Latinis omnibus ſuperatis, bellum Tyrrhenis, deinde Celtis, poſtmodum Samnitibus intulerunt. non multo interiecto tpe cum Tarẽtini ob ea, quæ in Romanorum legatos patrarant: ſe non ſatis tutos putantes, anno uno ante Gallorum in Italiam aduentum, Pyrrhum regẽ ad ſe uocaſſent: & ſimul ij, qui apud Delphos erant: bello ſuperati in Aſiam confugiſſent. Romani deuictis iam Tyrrhenis, atq; Samnitibus, Celtis uero in Italia compluribus prælijs profligatis, tunc primum in reliquas Italiæ partes facere impetum cœperunt, uelu ti iam non de alienis, ſed de proprijs, & ad ſe pertinentibus rebus contendentes, pugnandi artem ex bellis, quæ iã cum Celtis atq; Samnitibus geſſerant: optime edocti. acriter igitur huic bello iſiſtentes, Pyrrho eiuſq; copijs tandem ex Italia expulſis, rurſus eos quoq;, qui cum Pyrrho ſenſerant: perſequebantur. ac mox ueluti ex inſperato omnium domini facti, & uniuerſis, qui Italiam habitabãt: præter Celtas ſubiugatis, deinceps Romanos qui Rhegium tenebant: obſidere cœperunt. propriũ enim quiddam, ac par duabus ciuitatibus, quæ in freti illius anguſtijs ſitæ ſunt: ea tempeſtate accidit Meſſanæ, & Rhegio. Meſſanam enim non multo ante hæc tempora Cam

pani ſub Agathocle in Sicilia militantes urbis ſplendorem, atq; opulentiam admirati, cum primum patrandæ rei oblatam ſibi opportunitatem uiderunt: per amicitiam intra mœnia recepti, uiolata fœderis fide, in urbem impetum faciunt. ciues partim urbe eijciunt: partim trucidant. uxores, liberosq; eorum, prout cuiq; in ipſo conflictu ſors tulit: item poſtea fortunas, agroſq; inter ſe partiuntur. ita pulcherrimæ, opulentiſſimæque urbis compotes facti, confeſtim huius ſui facinoris imitatores repererunt. Rhegini enim tempore, quo Pyrrhus Epyrotarum Rex in Italiam copias traiecit: aduentu eius deterriti, ſimul quod Carthaginienſes tunc mari dominantes metuebant: populi Romani opem, atq; præſidium poſtularunt. miſſi ab Romanis ad Rheginos milites aliquandiu urbem tutati fidem ciuitati ſeruauerunt. erant numero quatuor millia hominum. quibus duces præerant Decius & Campanus. ſed tandem Mamertinorum exemplo permoti, & eos tanti facinoris conſpiratores habentes, ipſi quoque Rheginis fidem uiolant, tum rei opportunitate, tũ Rheginorum opulentia pellecti. ciues alios ex urbe depellunt: alios cædunt. deniq; ut Mamertini fecerant: ciuitatem detinent. Romani, etſi hãc Rheginorum calamitatem graui, & iniquo animo ferrent: ſuperioribus tamen bellis occupati ſubſidium ferre non poterant. confecto autem bello Rhegium, ut mox dicebamus, profecti, urbem obſederunt: ac tandem expugnarunt. interfectis compluribus, qui in ipſa etiam uictoria præſcij, quæ paſſuri forent, ſi ſuperuiuerent, uſq; ad extremum fortiſſime repugnarunt. trecenti ſolum uiui in poteſtatem redacti, quos Romam è ueſtigio miſſos cõ

ſules in forum producti, ac uirgis cædi, & tandem, ſecundum patriæ morem, ſecuri percuti, fecerunt: quo, & illi ſcelerati facinoris pœnas darent, & ipſi ſuam erga ſocios fidem quantum fieri poſſet confirmarent. Vrbem, & agros cæteraq;, quæ ſuperfuerant, Rheginis continuo reſtituerunt. Mamertini (ſic enim Campani ſe, capta Meſſana nuncupabant) quandiu legio illa Romanorum Rhegium detinuit: præſidio eorum freti, non ſolum ciuitatem, & agrum ſuum tutabantur: uerumetiam finitimas pleraſq; tum Carthaginienſium, tum Syracuſanorum ciuitates magnopere infeſtabant. nonnullas etiam Siciliæ urbes ſibi tributarias fecerant. mox uero reſtituta Rheginis urbe, Romanæ legionis præſidio deſtituti, ipſi quoq; à Syracuſanis obſidionē paſſi ſunt ob cauſas, quas dicemus, non multo antè tempore, Syracuſanorum copiæ, cum inter ſe, atq; eos q Reipublicæ præerant: orta ſeditio foret: duces ſibi creauere Artemidorum, & eum, qui poſtea rex fuit: Hieronem, admodum quidem adoleſcentem, ſed ita uniuerſis naturæ, atq; ingenij dotibus ornatum, ut nihil ſibi regium, præter regnum, deeſſe uideretur. hic ſuſcæpto magiſtratu, cum tandem caterua amicorum ſtipatus in urbem introijſſet: ac diuerſæ factionis ciues ſuperaſſet: adeo clementer, moderateq; uictoria uſus fuit: ut conſentiente unanimi Syracuſanorum omnium, qui non facile in huiuſmodi rebus conuenire conſueuerant: fauore dux iterato crearetur. Hieron igitur confeſtim maiora ſe, quàm ut dux eſſet, animo concipere manifeſtiſſimis argumentis oſtendit. Principio enim cum Syracuſanos animaduertiſſet: quotienſcunq; copias, duceſq; eoꝝ extra urbē mitterent: ſeditionibus īter ſe uexari

conſuetos:

conſuetos: Leptinem autem intellexiſſet fide, atq; authoritate inter cæteros Syracuſanos plurimum pollere, & multitudini gratiſſimum eſſe: non inutile futurum putauit, ſi affinitatem cum ipſo contraheret: quo haberet, quem pro ſe in ciuitate poſſet relinquere: quoties eum ad res gerendas exire, copiasq; in expeditionem educere oporteret. Ac*cepta itaq; in matrimonium* Leptinis *filia, cum ſciret ueteres* Syracuſanorum *copias, quæ ex conductis militibus erant, inſtabiles eſſe, rerumq; nouarum auidas: dedita opera exercitum in barbaros, qui* Meſſanam *tenebant: educit: caſtrisq; iuxta centoripam poſitis, ac ſtrictis circa* Cyamoſſorum *fluuium aciebus,* Syracuſanos *equites, pediteſq; ſecum tenet, quaſi per aliud iter hoſtes aggreſſurus foret. gregarium uero, ac conducticium militem circumueniri ab hoſtibus ac profligari patitur.* Ipſe *diuerſo itinere cum* Syracuſanis *omnibus profectus incolumis in ciuitatem reuertitur. liberato per hunc modum ueteranis gregariisq; militibus exercitu, nouum ipſe fidum militem iterato conducit.* Itaq; *rebus omnibus diligenter compoſitis, cum barbaros cerneret ſuperiori uictoria ſtulte nimium temerarieq; elatos: ipſe cum armatorum, & iam ſatis à ſe exercitorum ciuium, manu extra urbem profectus, citato itinere ad* Myleum *agrum peruenit. ibiq; iuxta* Longani *fluminis ripas ingens cum barbaris prælium collatis uiribus commiſit. quibus tandem ſuperatis, ducibusq; eorum captis, cum barbarorum petulantiam hac uictoria repreſſam cerneret:* Syracuſas *cum copijs reuerſus, conſentiente omnium ciuium fauore, rex à ſocijs appellatur.* Mamertini *primum* Romanæ *legionis, ut ſupra diximus, præſidio deſtituti, deinde hoc graui prælio affecti, cũ iam ferè animis cecidiſſent: pleriq; ad* Carthaginienſes *conſu*

giunt: eisq; & ſeſe, & arcem dedunt. alij ad Romanos legatione miſſa ciuitatem illis tradunt: præſidiumq; ueluti ab eiuſdem generis hominibus poſtulant. Romani diu inter ſe, quid faciendum eſſet, dubitarunt. perabſurdum enim putabant ſe, qui paulo ante in proprios ciues ob occupatum contra fidem Rhegium, tam grauiter animaduertiſſent: nunc Mamertinis, qui eiusdem ſceleris rei eſſent: præſidium ferre. ueruntamen cum Carthaginienſes cernerent iam non Africam modo, uerumetiã pleraq; Hiſpaniæ loca, inſulas præterea omnes ſardonij, ac tyrrheni maris ui, atq; armis ſubegiſſe: periculoſam ſibi eorum uicinitatem fore ſuſpicabantur: ſi Siciliæ quoq; domini fierent. hanc autem facile in Carthaginienſium poteſtatem uenturam intelligebant: niſi Mamertinis ſuppetias mitterent. etenim Meſſana capta, quæ eis à nonnullis, ut ſupra diximus, offerebatur: confeſtim Syracuſas quoq; recuperaturos haud dubium erat: preſertim cum reliquum Siciliæ ſub eorum ditione foret. hæc cum Romani cogitarent: ſeruare Meſſanam omnino neceſſarium putabant: neq; pati, ut Carthaginienſes, quaſi pontem quendam, ſibi conſtituerent: per quem tranſire in Italiam pro libidine poſſent. diu tamen hæc res in ſenatu agitata: tandemq;, cũ iuuare Mamertinos turpius eſſe, q̃ cõmodius ob patrata ſcelera uideretur: rẽ iſfectam ſenatus dimiſit. at populus Romanus, cum tot bellis defatigatus, atq; contritus, iam quiete aliqua egere uideretur: & ſimul oſtendentibus ducibus utilitatem & commodum, quod ex ea re prouenire poterat: præſtandum Mamertinis ſubſidium iudicauit. atq; ea ſententia per plebem confirmata, confeſtim alterum ex conſulibus Appium Claudium traducere in Siciliam exercitum, & Mamertinis ferre ſuppetias iubent. Mamertini

de Romanorum præſidio certiores facti, Carthaginienſium præfectum, quem ſuperius poſitum in arce diximus: partim terrore, partim dolo ex urbe eijciunt. Appium Claudium ad ſe uocant: ciuitatem in eius manibus ponunt. Carthaginienſes præfectum præſidij, quod formidine ſimul, atq; ignauia arcem amiſiſſet: cruci affigunt: ac repente terra mariq; coactis copijs, claſſeq; circa pelorum poſita, terreſtribus uero copijs circa Meſſanam caſtra metati, urbem diligentiſſime obſident. interea temporis Hieron, oblatam ſibi opportunitatem ratus ad expellendos, fugandosq; è Sicilia Barbaros, qui Meſſanam tenebant: percuſſo cum Carthaginienſibus fœdere Syracuſis profectus, poſitisq; ad aliam partem caſtris iuxta montem, quē Calchidicum uocant: eum quoque exitum Mamertinis abſtulit. At conſul per noctem non ſine periculo traiecto freto Meſſanam peruenit. cumq; hoſtes cerneret acriter undiq; urbem prementes: quippe qui non modo terra, uerumetiam mari potentiores erant: obſidionem ſibi partim turpem, partim periculoſam ratus primum legatis ad utrunq; miſſis, an bello liberare Mamertinos rebus pace compoſitis ualeret: experiri uoluit. ſed cum neuter hoſtium conſuli præberet aures: tandem coactus ſubire periculum, decernere primum cum Siracuſanis ſtatuit. igitur copias aduerſus Hieronem educit: hortatur milites: acies ſtruit. nec Syracuſanorum Rex certamini moram facit. diu, acriterq; pugnatur. tandem uictoria penès Romanos fuit. quippe qui magna parte hoſtium cæſa, Regem usque in caſtra perſecuti ſunt. conſul interfectorum corporibus ſpoliatis, ſe cum exercitu in urbem recipit. Hieron iam planè omnibus rebus ſuis metuens, proxima nocte Syracuſas properat. poſtridie

eius diei Appius cum Syracuſanorum fugam perſenſiſſet: auctis animis perſequi eos decreuit. conuocatis itaq; militibus iubet, ut curent corpora: dein cum prima luce è caſtris proficiſcitur: collatiſq; cum hoſte uiribus partim trucidat: alios cogit in proxima oppida ſe recipere. in hũc itaq; modum ſoluta obſidione, per Syracuſanorum, atq; ſociorum agros intrepidus, nemine obuiam eunte incurſiones facit: deuaſtat cuncta: tandemq; ipſas Syracuſas obſidet. hæc prima populi Romani cum exercitu extra Italiam profectio fuit ob eas quas diximus cauſas. quam, cũ iudicauiſſemus totius noſtri propoſiti commodiſſimum fore principium: ab ea potiſſimum incœpimus, repetitis paulo altius, quæ neceſſaria uidebantur: ne quam in reddendis cauſis dubitationem relinqueremus. nam quo tempore, quo'ue modo Romani ſummo in diſcrimine fuerint, ipſam quoq; urbem Romam amittendi: & quando rurſus ſuperata Italia exteros ſubiugare cœperint: neceſſarium exiſtimauimus ante omnia exponere: quo magnitudo imperij eorum, quæ poſtea ſecuta eſt, intellectis eiuſmodi principijs, ſimillima ueri uideretur. quod ſi inſequentibus quoq; cum de claris ciuitatibus loquamur: aliquid forte paulo altius repetimus: nemo ſit, qui miretur. id enim eo conſilio facimus: ut principia noſtra talia ſint: ex quibus aperte liceat intelligere, quomodo quibus'ue rationibus ad eum quiſq; ſtatim peruenerit: in quo in præſentia permanet: quod hoc loco de Romanis facimus. Verum, his omiſſis, tempus eſt: ut iam ad id, quod propoſitum erat: reuertamur, ea primo breuiter ſummatimq; exponentes: quæ ante ea tempora, de quibus ſcribere præcipue intendimus: geſta ſunt: quorum primum eſt bellum à Romanis Carthaginienſibuſq; in Sicilia geſtum. proximum

huic bellum Punicum, quod res geſtas primo Amilcaris, deinde Aſdrubalis cum iis, quæ ſunt à Carthaginienſibus geſta coniungit: quo tempore prima Romanorum in Illyrium, atq; eas Europæ partes transfretatio fuit: præterea certamina Romanorum aduerſus Gallos, qui ea tempeſtate in Italiam uenerant. eodem tempore apud Græcos quoq; bellum geſtum, quod Cleomenicum appellatur: ad quod noſtra hæc oĩs ꝑparatio tẽdit. nã ſingillatim res geſtas omnis commemorare, neq; nobis neceſſarium uidetur: neq; audientibus utile. neq; enim hiſtoriam de illis ſcribere inſtituimus: ſed ſummatim ea, quæ ad futuram hiſtoriam neceſſaria uidebuntur: attingere. quapropter breuiter ea commemorantes, quantum in nobis erit: enitemur finem eorum, quæ præparationis gratia referemus: cum principio noſtræ hiſtoriæ coniungere. ita enim continuata narrationis ſerie, & nos recte exiſtimabimur ea, quæ à cæteris hiſtoria conſcripta ſunt: tetigiſſe: & diſcẽdi cupidis apertam facilemq; ex omni parte uiam parauiſſe. uerum nobis uel in primis libuit primum hoc, Romanorum cum Carthaginienſibus pro Sicilia bellum paulo diligentius conſcribere: quod neq; diuturnius bellũ reperire facile foret: neq; maiores apparatus, neq; frequentiora facinora, neq; plura certamina, neq; maiores utrinq; rerum uarietates. quandoquidem ea tempeſtate uterq; populus legibus ſuis integer erat: fortuna mediocris: uiribus par. unde ſiquis utriuſq; ciuitatis uires, atq; imperium cõſiderare uoluerit: non tam ex ſequentibus bellis, q̃ ex hoc facere comparationem debebit. Illud quoq; nos ad hoc bellum ſcribendum maxime impulit. quod ii, qui optime uidentur de eo ſcripſiſſe Philinus & Fabius: non parum à uero deflexiſſe mihi uidentur. quanquam illos quidem de

induſtria mentitos eſſe non auſim dicere. ſed eos puto (ut amantes conſueuerunt) ſuorum beneuolentia deceptos. nam & Philino quidem ex affectu, Carthaginienſes omnia bene prudenter fortiterq; egiſſe uidentur: Romani cõtra. Fabius uero ſententiæ eſt planè diuerſæ. quam modeſtiam in cæteris uitæ partibus nemo fortaſſis ſit, qui reprehendat. ſiquidem bonum uirum amicorum patriæq; amicum eſſe decet: & amicorum amicos colere inimicos odiſſe. at eum, qui ſcribendæ hiſtoriæ munus ſuſceperit: omnia huiuſcemodi moderari decet: & nonnunquam ſummis laudibus extollere inimicos cum res geſtæ eorum ita exigere uidentur: interdum amicos neceſſariosq; reprehẽdere: cum errores eorum digni ſunt, qui reprehendantur. ac ueluti ſi quis oculos animanti effoderit: quicquid ſupereſt corporis inutile fit: ita dempta ex hiſtoria ueritate, narratio omnis inutilis eſt. quamobrem neq; à reprehẽſione amicorum, neq; ab inimicorum laudibus, cum ita res ferat: abſtinendum: neq; turpe putandum, ſi eoſdem aliquando reprehendamus, interim laudemus. ſiquidem eos, de quibus ſcribimus: neq; ſemper recte facere, neq; cõtinue errare ueriſimile eſt. quod autem hæc ita ſint, ex his, quæ Philinus ſcripſit: facile intueri licet. is enim ſtatim in principio ſecundi libri ita ſcribit. Carthaginienſes atq; Syracuſani Meſſanam obſidebant: quò cum Romani milites traiecto freto aduenissent: confeſtim aduerſus Syracuſanos exeuntes, & ab iis uicti, ac profligati in urbẽ regreſſi ſunt. rurſusq; aduerſus Carthaginienſes profecti, non ſolum fuſi fuerunt: uerum etiam magna pars eorũ uiui capti. ſtatimq;, cum hæc dixiſſet: Hieronem inquit, poſt id prælium adeo timore perculſum fuiſſe, ut non ſolum incenſis caſtris, atq; tentorijs per noctem Syracuſas

fugerit: uerum etiam munitiſſima quæq; loca, quæ inter Meſſanam ac Syracuſas erant: dereliquerit. Carthaginiẽſes quoq; refert eo prælio pari modo perterritos, relictis caſtris, per Siciliæ oppida ſe diuiſiſſe: neq; poſt eum diem educere exercitum fuiſſe auſos: quin duces eorum, cum populorum animos adeo perculſos cernerent: ſuaſiſſe, ne amplius res eorum fortunæ belli committendas ducerẽt. Romanos autem Carthaginienſes inſecutos non ſolum prouinciam deuaſtaſſe Carthaginienſium & Syracuſanorum: uerum ipſas quoq; Syracuſas obſediſſe. quæ res adeo omni ratione caret, ut eam refellere ſit protinus ſuperuacuum. quos enim paulo ante Meſſanam obſidentes, collatis manibus uictores fecerat: eoſdem mox in fugam conuerſos caſtra reliquiſſe, & perculſis animis ſeſe in ciuitatem recepiſſe, tandemq; obſidionem paſſos eſſe commemorat. quos uero prælio ſuperatos à Carthaginiẽſibus obſideri dixerat: eos ſine mora uictores, factis per agros hoſtium incurſionibus, ad extremum Syracuſas obſidentes facit. hæc uero inuicem conuenire nequaquam poſſunt. aut enim, quod primo poſuit:, aut quod mox ſubiecit: falſum ſit neceſſe eſt. conſtat autem hoc uerum eſſe: cum neminem lateat Carthaginienſes, atque Syracuſanos, relictis caſtris, ſe in urbem recepiſſe: Romanos uero citato gradu oppugnatum iſſe Syracuſas. ſupereſt igitur quod primo poſuerat falſum eſſe. & cum in eo prælio, quod propè Meſſanam geſtum eſt: uictoria penès Romanos fuerit: authorem tamen illos bello à Carthaginienſibus ſuperatos finxiſſe. talem frequenter reperias Philinum: neque ſecus etiam Fabium: ut ſuis utrunque locis oſtendimus. quapropter, ut eò reuertamur, unde diſceſſimus: nos pro uirili noſtra operam dabimus:

ut ſtudioſis noſtri operis facile ueritas hiſtoriæ dilucefcat. Cum igitur fama rerum ab Appio, cæteriſq; Romanis militibus bene ſtrennueq; geſtarum, ex Sicilia Romam perueniſſet: conſules declarati M. Valerius, & C. Octa/ cilius, uterq; cum omnibus copijs in Siciliam miſſus eſt. erant in Romanorum exercitu legiones quatuor. Roma/ ni omnes, præter auxilia, quæ ſingulis annis à ſocijs accer ſebantur. harum ſingulæ continebant peditum quatuor millia, equites trecentos. Igitur aduentu conſulum pleræq; ciuitates tum Carthaginienſium, tum Syracuſanorũ ad Romanos defecerunt. Hieron cum iam Siciliæ populos cecidiſſe animis cerneret: et ſimul Romani exercitus mul titudinem, ac uires adauctas, tutius ſibi fore ratus Roma norum, q̃ Carthaginienſium partes ſectari, legatos ad conſules mittit: qui de pace atq; amicitia tractarent. Ro/ mani, quod Carthaginienſes undiq; maria tenentes cer/ nebant: &, ne aliquando intercludi commeatus poſſent: uerebantur: commodiſſimam fore huic rei Hieronis ami/ citiam rati, pacem cum Siracuſanis his ferè conditioni- bus firmauerunt. ut Rex captiuos, quos in uinculis habe bat: Romanis ſine precio reſtitueret: argenti inſuper talẽ/ ta centum penderet: &, ut deinceps Syracuſani ſocij atq; amici, populi Romani appellarentur. Hieron Rex iam ſub Romanorum tutela ſponte conſtitutus, auxilijs & cõ meatibus, quotiens neceſſarium fuit: populo Romano ab unde ſubminiſtratis, reliquum ætatis ſuæ feliciſſimus Græcorũ omnium fortunatiſſimuſq; peregit. etenim hic mihi inter cæteros clariſſimus uidetur fuiſſe: & conſilijs ſuis omnibus diu feliciter uſus, cum publicis tum priua/ tis in rebus. uerum, cum primum earum rerum fama Romam peruenit: populus Romanus approbatis condi

tionibus pacis cum Hierone initæ, poſt eum diem haud neceſſarium putauit Romanos omnes copias extra Italiam mittere, duas tantummodo legiones ſatis ſuperq; eſſe ratus, ſimul quod aſcito in ſocietatem rege, leuius fore bellum exiſtimabat, ſimul quod per eum modum maior futura erat copia rerum exercitui neceſſariarum. cæterum Carthaginienſes, ubi Hieronem uident hoſtem ſibi factũ: Romanos uero maiorem Siciliæ partem occupatam tenere: ualidiori ad reſiſtendum potentia opus eſſe rati, Lygurum, atq; Gallorum multitudinem, præterea etiam pleroſq; ex Hiſpania milites in ſupplementum ſcribunt. quibus in Siciliam traductis, cum Agrigentinorum urbem ad belli apparatum peropportunã eſſe cernerent: quod in fronte aduerſus hoſtes munitiſſima erat: contractis in eam undiq; copijs, & commeatu abundantiſſime parato, illa ueluti quadam arce belli aduerſus Romanos utuntur. conſules fœdere cum Hierone percuſſo è prouincia deceſſere. poſt eos uero Lucius Poſthumius, & Q. Æmylius conſules creati in Siciliam cum exercitu ueniunt. hi primum Carthaginienſium rebus diligentiſſime conſyderatis, intellectoq; apparatu, circa urbem Agrigentum facto audacius, quàm ſuperiores fecerant: Siciliæ rebus incumbendũ cenſuerunt. quamobrem coactis in unum omnibus copijs, ipſum Agrigentum inuadunt: & non longius octo ab urbe ſtadijs caſtrametati, hoſtem mœnibus incluſum tenent. erat iam meſſis tempus: & longam fore obſidionẽ omnes rebantur. quamobrem melites relictis caſtris audacius, q̃ res poſtulabat, colligendis frugibus intenti erant. Carthaginienſes conſpicati hoſtem palantem, & uagum per prouinciam ſecurum diſcurrere, magnam in ſpem adducti Romanorum exercitum eo die opprimi poſſe, ma-

gna ui pars in caſtra hoſtium, pars in ipſos frumentatores impetum faciunt. ſed diuerſitas morum, cũ ſæpe aliàs, tum maxime eo die rem Romanam tutata eſt. nam apud Romanos *mors pœna eſt ijs, qui in bello locum, in quo conſtituti ſunt: reliquerint, aut aliquo modo è caſtris fugerint. quo factum eſt, ut, cum* Carthaginenſium *longe maior numerus foret:* Romani *tamen fortiſſime reſiſtentes, multis quidem ex ſuis amiſſis, longe plures ex* Car*thaginienſibus interfecerint: tandemq; non ſolum hoſtes à caſtris auerterint: uerum etiam eos inſecuti, partẽ trucidarint: reliquos ouantes ipſi redire in mœnia præcipites coegerint. cæterum tantus utroſq; metus ex huius diei periculo inuaſit: ut deinceps, neq;* Carthaginienſes *inconſultius impetum facere in caſtra* Romanorum *auderent: neq;* Romani *temere ſuos frumentatum abire paterentur. Cũq;* Carthaginiẽſes *iam non amplius in* Romanos *exirent, ſagittis tantummodo eminus pugnantes: conſules, in duas partes diuiſo exercitu, alteram ad* Aeſculapij *templum poſuerunt: altera ad eam partem, quæ ad* Hera*cliam ſpectat. caſtra metati. quod uero inter duo caſtra medium erat: ex utraq; parte urbis duplici cinxere uallo. & unam quidem foſſam inter ſe, ac mœnia urbis fecerunt: quò ab egrediẽtibus tuti forent: alteram uero extrinſecus: ne aliunde uenire ſubſidia poſſent: quæ plerunq; à uicinis ciuitatibus præſtari obſeſſis urbibus ↄſueuerunt. loca inter foſſas, atq; exercitu media præſidijs militum diligentiſſime firmarunt, commeatum cæteraq; exercitui neceſſaria ſocij omnes in* Erbeſum *oppidum ſummo ſtudio congerebant. hæc poſtea ex eo oppido (haud enim procul aberat) milites* Romani *cõmodiſſime ferebant in caſtra. quinq; in hunc modum menſes* Carthaginienſes Ro

maniq; manſerunt, neutram ferè in partem iclinātibus rebus. tandem uero, cum fames premere Carthaginiēſes cœpiſſet, ob ingentē multitudinē: quæ incluſa mœnibus tenebatur (erant. n. ultra L millia hominū). Annibal, penès quē sūma iperij erat: iā rebus ſuis prorſus diffidēs, cōfeſtim Carthaginē miſit: q et arcūuallatiōnē urbis nūtiarēt: et opē, atq; ſubſidiū peterēt. qbus rebus pmoti Carthaginiēſes iſtructo exercitu, magnoq; elephātorū numero coacto, ac paratis nauibus, oēs ad Annonē alterū Carthaginienſiū ducē in Siciliā miſerūt. hic coactis oibus copijs Heracleā profectus, principio rebus oibus diligentiſſime cōſideratis, Erbeſum oppidū, qd uſq; in eū diē horreū populi Romani fuerat: per proditiōnē recepit: & facultatē cōmeatuū, ac cæterarū rerū exercitui neceſſariarū hoſtibus ademit. quo factum eſt, ut Romani non minus obſiderentur, q̄ obſiderent. eò. n. ob penuriam annonæ, & cæterarum rerum neceſſariarum redacti ſunt: ut ſæpenumero de diſſoluenda obſidione conſilium cæperint: quod tādem proculdubio feciſſent: niſi Hieron Syracuſanorū Rex ſummo ſtudio cōmeatum, & cætera neceſſaria exercitui ſuppeditaſſet. poſt hæc anno cū uideret Romanos morbo ſimul, atq; inopia rerū neceſſariarū grauiter urgeri (īgens enim exercitum peſtilentia īuaſerat) & ſuos promptos paratosq; ad prælium intelligeret: coactis ultra quinquaginta elephantis, & ſimul paratis omnibus copijs exercitum omnem ex Heraclea educit. iubet equitibus numidis, ut præcedant: & conſerendo cū hoſtibus manus, eos irritent: & quantū in eis ſit, hoſtiū equites prouocare in prælium conentur: deinde inſequentibus uertant terga: neq; prius deſiſtant fugere, q̄ ad ſe reuerſi ſint. Numidæ mandata Ducis exequi collatiſq; cum altero exercitum

manibus, hoſtes irritare. Romani equites confeſtim in eos erumpere: numidas temere inſequi: Libes, prout eis mandatum fuerat, quouſq; ad Annonem redirent: fugere. tũ Romanis terga dantibus, inſequi: complures eorum interficere: reliquos uſq; in caſtra fugare. his rebus ita geſtis, Carthaginienſes cum exercitu profecti, collem occupant nomine Torum non amplius decem ſtadijs à caſtris hoſtium remotum. hunc in modum duobus menſibus commorati, nihil omnino faciunt: præterquam quod ſagittis interdũ, teliſq; eminus pugnant. īterea Annibal multis, ac crebris per noctem ignibus, etiam pleriſq; nuntijs ad Annonem miſſis, multitudinem amplius famem perpeti non poſſe ſignificat: multos ex ſuis ob penuriam annonæ ad hoſtes defeciſſe. his tandem cauſis permotus Anno in aciem copias educit. nec ſegniores ad prælium Conſules accedunt ob eas, quas diximus, difficultates. utriq; copias in locum æquum deducunt. conferuntur uires: acriter inter ſe concurrunt. prælium diu atrox fuit. tandem Romani primam Carthaginienſium aciem in fugam uertunt. fugientes in elephantos præcipites eunt. quare conterritæ pecudes agmina conturbant. per earum ſtragem ſubſecuti centuriones ad extremum terga uertere Pœnos cogunt. per hunc modum profligati Carthaginiẽſes, pars in prælio occiſi, reliqui Heracleam ſe recipiunt. Romani elephantis ferè omnibus, qui in prælio fuerant: cæteriſq; Carthaginienſium rebus potiti in caſtra copias reduxerunt. adueniente uero nocte, cum propter ingentem lætitiam, quæ ex bene geſtis rebus euenire frequenter conſueuit: nec non ob laborem ſuperioris prælij, negligentius à Romanis cuſtodiæ fierent: Annibal deſperatis rebus, commodiſſimum tempus ad ſuam, ſuorumq; ſalutem ob eas,

quas diximus cauſas, adeſſe ratus, intempeſta nocte cum copijs, quas Agrigenti habebat: egreſſus per medias hoſtium munitiones, manipulis palearum æquatis aggeribus, nemine penitus ſentiente, cum ſuis omnibus incolumis euaſit. Romani uero ſub primam lucem re intellecta inſecuti parumper ueſtigia hoſtium, mox omnes ad urbē capiendam reuerſi, nullo iam repugnante, in portas ciuitatis impetum faciunt: exercitum omnem intra mœnia inducunt: urbem locupletiſſimam diripiunt, multitudine ſeruorum uarijsq; prædæ generibus potiti. poſtquam Romæ nūtiatum eſt Agrigentū profligatis Carthaginiēſibus in populi Romani ptātem ueniſſe: Romani ſublatis animis, maiora mente agitare cœperunt. neq; iam ijs rationibus, quibus principio inducti fuerant: inſiſtentes, aut Mamertinos Meſſanamq; ſeruaſſe, aut Carthaginienſium opes contriuiſſe in Sicilia contenti erant: ſed longe maiorū rerum ſpe concæpta, Carthaginienſes omnino è Sicilia expellere cupiebant. ea re patrata, maximum ſperabant incrementum res ſuas habituras. huic igitur rei, atq; his de Sicilia cogitationibus omnes intenti erant, haud ignari pedeſtribus copijs Romanos ſine dubio longe potentiores eſſe. igitur expugnato Agrigento. L. Valerius & T. Octacilius conſules creati, magno militum delectu habito, in Siciliam mittuntur. ita Carthaginienſibus mari ſine controuerſia dominantibus, quaſi æquatum erat bellū. cuius rei argumentum eſt, quod poſt expugnatum Agrigentū, pleraq; Siciliæ mediterranea oppida, ob metum pedeſtriū copiarum, ad Romanos defecerant. poſt uero aduentum claſſis longe plures maritimæ ciuitates metu adductæ potentiæ ſeſe Carthaginienſibus dediderant. ſic par utrinq; ratio belli conſtabat. ſed Italia ſæpenumero ob nauales co

pias, uarijs hoſtium incurſionibus uexabatur. Africa uero claſſis omnino exper ſerat. his rebus diligenter conſyderatis populus Romanus *mari quoq; cum hoſtibus congrediendum ſtatuit. quæ res me uel in primis hortata eſt: ut præſens bellum pluribus uerbis conſcriberem: ne quis forte hoc quoq; principium ignoraret, quomodo, quando, & quibus cauſis adductus populus* Romanus *parandam ſibi claſſem, & naualibus quoq; copijs cum hoſtibus dimicandum cenſuerit. cum igitur bellum aliter nullum finem habiturum uideretur:* Romani *centum & uiginti nauium claſſem ædificari curant. ex ijs centum quinqueremes faciunt: reliquas uero triremes. in huius claſſis apparatu perquam difficilis fuit quinqueremiũ ædificatio: quod nemo eiuſmodi nauigijs per id tempus in* Italia *utebatur. quo magis admiranda eſt* Romanorũ *excellentia, ac magnitudo animi. homines enim maritimarum rerum prorſus ignari, quiq; nullam prorſus cogitationem maris ante eum diem habuerant: ita intrepide pelagus ingreſſi ſunt: ut prius nauali bello cum* Carthaginienſibus *certarint, quàm ullum eius rei periculum feciſſent: cum per id tempus* Carthaginienſes *conceſſione omnium, principatum maris partum olim à maioribus ſuis, & quaſi hæreditario iure ſibi relictum tenerent. q̃d ſingulare teſtimonium eſt & rerum à nobis ſcriptarum, et audaciæ* Romanorum. Namq; *cum primo* Meſſanam *traducere copias tentauerunt. non ſolum armatam nullam nauim habebant: ſed ne paulo quidem longiorem, & ne lembum quidem ullum. at* Tarentinorum, & Locrenſium, & Neapolitanorum *nauibus uſi cum exercitu in* Siciliam *transfretarunt. erant eo tempore circa fretum* Siciliæ *complures* Carthaginienſium *naues: quorũ*

una quinqueremis, cum longius à cæteris uagaretur: caſu fracta ad manus Romanorū peruenit. hæc exẽplar eius generis Romanis præbuit: eius inſtar omnis eorum claſſis ædificata. dum uero quinqueremes parabantur: interea multitudo omnis ad remigium exercebatur per hũc modum. ſubſellijs in harena per ordinem diſpoſitis, remiges inſidentes ad uocem præcipientis, qui in medio eorum erat: omnes una protendere brachia, ac reducere, remoſq́; p harenã mouere pariter docebãtur: ad illius uocẽ ſimul oẽs icipiebant: ſimul deſinebant. p hũc modũ nauigandi artẽ edocti, et pfectis interea nauibus mare ingreſſi, poſt paucos dies uerũ in undis periculũ fecerũt. C. Cornelius cõſul, q paucis añ diebus claſſi ppoſitus fuerat: oibus nauibus ad fratrẽ pductis, ipſe cũ decẽ et ſeptẽ Meſſanã proficiſcitur: reliquas iuxta Italiæ orã relinqt. paratis Meſſanæ, quæ ad claſſis uſum neceſſaria erãt: cũ res ita poſcere uideretur ijſdẽ cũ nauibus Liparas nauigat. p id tps Annibal dux Carthaginiẽſiũ Panormi cũ claſſe erat. Is audito ɔſulis aduẽtu, Boodẽ quẽdã ex ſenatu Carthaginiẽſi ad ea loca cũ X X nauibus miſit: q eò noctu ſupueniẽs, naues Romanorũ ĩ portu nactus iclusit. cõſul icopinato malo circũuẽtus, neſcius qd cõſilij capet: tandẽ ſeſe hoſtibus dedit. Carthaginiẽſes nauibus, et duce eorũ potiti, cõfeſtim ad Annibalẽ reuertũtur. nõ multis interiectis diebus, poſt adeo aptã recentẽq́; Cornelij cladẽ, Annibal, cui arriſiſſe fortunæ benignitas uidebatur: nõ diſſimili iactura affectus audierat Romanorũ claſſẽ ſecus Italiæ littus nauigãtẽ, haud procul à Sicilia eẽ multitudinẽ hoſtiũ, atq; ordinem, ſtructuramq́; nauium cernere mirum in modum ardebat. delectis igitur quinq̃ginta nauibus, Italiã petit, ibi cum propter oram Italiæ contrario q̃ Romani cur-

ſu ferretur: in claſſem hoſtium bene inſtructam paratamq́; ex improuiſo incidit: ſubitaq́;, atq; inopinata ui oppreſſus, naues ferè omnes amiſit. ipſe præter ſpem ſuam, atq; opinionem omnium cum paucis ſuorum diffugit. Romani poſt hæc Siciliæ magis appropinquãtes, aduerſo caſu Cõſulis per captiuos cognito, citato curſu, ad C. Duellium alterum conſulem, qui pedeſtribus copijs præerat: mittunt. hunc aliquãdiu præſtolati, cum tandem ad eos perlatum foret claſſem hoſtium non longe abeſſe: omnes nauali prælio ſe parant. ſed quia eorum naues tardæ nimis, & ad celeritatẽ parum commodæ erant: ſingulis quibusq; munimenta quædam aptant: quæ poſtea coruos appellauere. ea fuit machina huiuſmodi. lignea columna proris inerat longitudinis quatuor ulnarum, latitudinis palmorũ triũ. in eius apice rotam conſtituerant. huic præterea tabulæ inhærentes ſcalas conficiebant: quarum latitudo erat pedes quatuor, longitudo ſex ulnæ. foramen tabulati per longitudinem erat. ſcalæ ab utroq; latere usq; ad genu munitæ. in ligni extremo ferrum erat inſtar mallei peracutum: præterea anulus fune alligatus: ita, ut hæc machina machinis frumentarijs ſimillima uideretur. igitur ſimulac nauis hoſtium aduentabat, laxato fune ſcalæ dimittebãtur: ferrum pondere, ac ui ligni ſuper hoſtium nauim delapſum figebatur. ſi aduerſa prora erat, bini milites per ſcalas deſcendebant, duo primi præferentes ſcuta, reliqui latera ſcutis protecti. ſi uero obliqua erat hoſtium nauis in eam ex tota pariter naui, deſiliebatur. facto igitur huiusmodi apparatu, ad nauale prælium. C. Duellius caſu alterius Conſulis, qui naualibus copijs præerat: q̃ celerrime cognito, pedeſtrem exercitum tribunis militum relinquit. ipſe ad claſſem maturat iter. hic, cum intellexiſſet Carthagi-

nienſes non longe à Mylis ſtationem habere: eò cum omni claſſe proficiſcitur. Carthaginienſes ſimulac aduentare hoſtem intellexerunt: magna ſpe adducti, quod maritimarum rerum rudes eſſe Romanos arbitrabantur: centum & triginta nauibus paratis, omnes aduerſus hoſtes in altum feruntur: nullum prorſus periculum timentes, perinde ac ſi in manifeſtam prædam pergerent. dux eorum erat Annibal: quem noctu Agrigento eduxiſſe copias, & per medias hoſtium munitiones effugiſſe memorauimus. Is ſeptiremem habebat: quæ olim Pyrrhi Epirotarum regis fuerat. ut ergo appropinquare inter ſe claſſes cœperunt: corui in ſingulis quibusq; proris proſpecti, ancipites Pœnorum animos ob rei nouitatem, aliquandiu tenuerunt. tandem uero quicquid id foret, re contempta, infeſtis ſignis in hoſtes feruntur. impliĉatis iam, ac ſimul colligatis nauibus, militibusq́;, Romanis ex ſuis in hoſtiũ nauigia per machinas prorumpentibus, Carthaginienſes pleriq; trucidati, alij ob machinas hoſtilium nauium ſtupefacti, ſeſe hoſtibus dediderunt. uiſum eſt id certamen pedeſtri certamini q̃ ſimillimum: nec periculum impar fuit. triginta Carthaginienſium naues quæ primæ aduerſus Romanos impetum fecerant: captæ: inter quas fuit nauis prætoria, quam paulo ante Pyrrhi regis fuiſſe diximus. Annibal præter ſpem atq; opinionem ſuam aduerſantibus rebus, in ſcapham proſiliens, fuga ſaluti ſuæ conſuluit. reliqua Carthaginienſium multitudo pari modo aduerſum claſſem hoſtium cum impetu ferebantur. ut uero hoſtilium nauium machinis primas ſuorum naues per artem captas itellexere: ad ludificandi artem conuerſi non iam contrario impetu, ſed obliquo in Romanos ferebantur, freti celeritate nauium ſuarum, & per eum

modum uiolentiam coruorum declinare ſe poſſe exiſtimã tes.uerum ita inſtructæ parataq; erant machinæ:ut un deunq; appropinquantes hoſtes facile colligare poſſent. quamobrem Carthaginienſes nouitate coruorum perter riti,tandem in fugam uertuntur, quinquaginta nauibus in prælio amiſſis. Romani iam præter ſpem in mari potentiam adepti,multo acrius bello inſiſtere: factoq; in Segeſtanam oram itinere urbem obſidione liberare. mox inde profecti Macellam urbem expugnauerunt. poſt na uale bellum Amilcar Carthaginienſium dux, qui tum pedeſtribus copijs in Sicilia præerat:cum audiſſet in ex/ ercitu Romanorum inter milites Romanos,atq; auxilia ſociorum uarias de uirtute ac gloria pugnandi contentio nes agitari:ob eamq; rem ſocios à Romanis ſuperatos p ſeipſos caſtra metari:citato itinere ad ſocios profectus,eoſ/ q; ex improuiſo aggreſſus circiter quatuor millia homi- num interfecit. his rebus ita geſtis Annibal cum paucis illis,quæ à prælio ſuperfuerant: nauibus Carthaginem redijt.inde non multis interiectis diebus, cum claſſe et quibusdam claris triremium duabus in Sardiniam mit titur. Hic paucis poſt diebus à Romanis in quodam por tu incluſus claſſem ferè omnem amiſit. ipſe per hoſtium manus dilapſus,mox à Carthaginienſibus captus,& cru cifixus occiditur. Romani,utpote qui iam pelago domi/ nari cœperant: omni ſtudio Sardiniã inuaſere. proximo de hinc anno ab exercitu Romanorũ,nihil ſanè memoria di gnũ in Sicilia geſtũ. creati deinde conſules. C. Sulpitius, & A. Rutilius Panormũ mittuntur: quod illic p id tem/ pus Carthaginienſiũ copiæ erant. hi confeſtim eò traie- ctis oĩbus copijs ante urbẽ aciem ſtruere: Carthaginienſes mœnibus icluſi pugnandi copiam hoſtibus non facere. q̃d

cernentes Romani rurſus relicto Panormo Hippanã op-pidum petunt: & breui poſt tempore expugnant. Myſſi-ſtratum quoq; interiecto tempore, quod obſidionem op-portunitate loci diutius tolerauerat: à conſulibus capitur. Super hæc in Camerinenſes, quæ ciuitas paulo ante à Romanis defecerat: ducto exercitu, ea quoq; urbs machi-nis atq; tormentis expugnatur. capta eſt etiam ab iiſdem conſulibus Ætna, & alia pleraq; Carthaginienſium op-pida. Liparæ quoq; ab eiſdem obſeſſæ. per idem tempus Aulus Rutilius conſul, qui claſſi Romanorum præerat: apud Tyndaritanos ſtationem habebat. hic Carthaginiẽ-ſium claſſem non longe à litore conſpicatus mandat ſuis, ut ſeſe q̃ celerrime ſequantur. ipſe cum decem tantummo-do nauibus ante alteram claſſem in altum nauigat. Car-thaginenſes, cum hoſtes cernerent alios adhuc naues con-ſcendentes, alios mare intrantes, primos longe à ſocijs re-motos ſibi propinquos eẽ: ſubito conuerſi icredibili celeri-tate Romanorũ naues circunſiſtunt: pleraſq; ſubmergunt: parumq́; abfuit, quin nauis prætoria cum omnibus, qui in ea erant: Carthaginienſium poteſtatem ueniret. ui re-morum, ac nimia celeritate freta tandem uix euaſit. In-ter hæc reliqua Romanorum claſſis in altum delata ob-uia fit hoſtibus: Carthaginienſium naues decem onu-ſtas capit. octo mari ſubmerſæ. reliquæ arrepta fuga Li-paras ſe recæpere. ex ea pugna hac opinione utriq; diſceſ-ſerunt: ut primas uictoriæ partes ſibi aſcriberent. quare ardentius multo ſeſe ad nauale bellum parabant. mariti-mis rebus longe magis intenti erant. pedeſtres uero co-piæ per id tempus nihil memoria dignum fecere, paruis quibuſdam, & nullius momenti rebus immorati. aduẽ-niẽte uero æſtate iſtructis paratiſq́; rebus, ut ſupra oſten-

dimus: ad bellum exeunt. Romani quidem cum quinquetemibus trecentis & triginta Meſſanam conueniūt. unde poſtea mouentes præter dextrum Siciliæ latus, ſuperato Pachini promontorio, Ecnomon nauigant: quo in loco pedeſtres copiæ claſſem præſtolabantur. Carthaginienſes uero cū trecentis & quinquaginta nauibus mare ingreſſi Lylibei conſiſtunt. Romanorum conſiliū erat nauigare in Africam: & eò omnem uim belli transferre: quò Carthaginienſes non in Sicilia ſolum, uerum etiam in propria domo periclitarentur. contra Carthaginienſes cum cernerent, q̄ facilis eſſet in Libyam deſcenſus, quam imbelles populi, hoſtibus ſemel prouinciam ingreſſis pugnare protinus cum Romanis cupiebant: atq; ita eorum tranſitum in Africam impedire. per hūc modum his ad reſiſtendum illis, ad inferendam uim paratis haud dubie ex utriusq; obſtinatione futurū certamen apparebat. igitur Romani ijs, quæ ad nauale bellum, & ad tranſfretationem in Africam neceſſaria uidebantur: diligentiſſime paratis, delectos è pedeſtribus copijs præſtantiores milites in nauibus collocant. claſſem omnem quadripartito diuidunt. Partes ſingulas duplici appellatione uocitant. prima quidem claſſis acies, & prima claſſis appellata. reliquæ eodem modo per ordinem præter quartam, quæ, ut in pedeſtri exercitu, triarij uocati. fuere in claſſe Romana ſupra centum & quadraginta millia hominū. ſingulis quibusq; nauibus trecenti remiges, & legionarij milites centum & uiginti imponebantur. Carthaginienſes duntaxat aptis ad nauale bellum hominibus, claſſem refertam habebant. eorum omnis multitudo erat ſupra centum & quinquaginta millia hominum. quo fit, ut non modo præſentes uidentesq;, uerum etiam au-

dientes magnitudinem periculi, potentiam partium utriusq; exercitus præclara facinora virorumq́;, & nauiũ multitudinem obſtupeſcant. Romani cum animaduerterent neceſſariũ fore, ut nauigatio obliqua fieret: ſimulq́; intelligerent hoſtes peritia celeriter nauigandi plurimum pollere: firmum atq; inſuperabile perficere agmen cónantur. duas igitur ſexremes, in quibus M. Atilius, & L. Mãlius uehebantur: æque diſtantes in fronte collocant. has prima, & ſecunda claſſis ab utroq; cornu, nauibus omnibus per ordinem ſingillatim diſpoſitis, ſequebantur: ita, ut continue diſtantia, quæ inter duas claſſes media erat: amplior fieret. roſtrum uniuſcuiusq; nauis extra reſpiciebat. per hunc modum protractis, dilatatisq́; per duas claſſes aciebus, duo trianguli latera reſultabant. ijs tertiã claſſem quaſi baſem pari modo addiderunt: ita, ut tres acies ſic diſpoſitæ, plenam trianguli figuram perficerent. poſt tertiam claſſem ſingillatim ordinatæ erant naues, quibus equiuehebantur. hæ tertiæ claſſi funem præbebant. poſt eas triarij ſequebantur per ordinem: ſingulæque; naues diſpoſitæ adeo, ut ex utroq; latere antecedentes ſuperarent. omnis Romanorum claſſis per hunc modum inſtructa. primæ partes, hoc eſt, duo latera trianguli in medio uacua erant: poſteriores uero, id eſt, quæ baſim ſequebantur: ſolidiores. claſſis tota firma, ac prorſus indiſſolubilis erat. At Carthaginienſium duces per idẽ tempus conuocata multitudine, hortari milites: ut magno fortiq́; animo eſſent: ſi uincerent bellum, deinceps pro Sicilia futurum oſtendere: ſin uictoria penès Romanos foret: non iam ſe pro Sicilia, ſed pro patria, pro laribus, pro liberis dimicaturos. in hunc modum hortati militum animos naues conſcẽdere iubent. quod cum omnes

alacri animo feciſſent, p ea, quæ à ducibus commemora/ta fuerant: futura coniectantes, ad bellum audaciſſime exeunt. duces interea ordinem Romanæ claſſis conſpica/ti, in quatuor ipſi quoq; partes copias diuiſere. harū tres in altum delatæ, extenſo longius dextro cornu, tanq̃ hoſtē circundaturæ conſiſtunt, proris oībus in hoſtem conuer/ſis. quarta ad ſiniſtrum cornu propter littus firmatur. du ces Carthaginienſium erant Anno, & Amilcar. Anno cum uelocioribus nauibus dextro cornu præerat. ſiniſtri curam habebat Amilcar: quem apud Tyndaridas nauali bello profugiſſe diximus. is tūc cū omni robore in medio agmine uerſatus, uſus eſt huiuſmodi conſilio. conſules pri/mo ſtatim congreſſu, tenuem Carthaginienſiū aciē conſpi cati, facto in medium agmen impetu, in hoſtes prorum/punt. illi, ſicuti eis ab Amilcare mandatū fuerat: ſimula/ta fuga, quò Romanorū claſſem diſiūgerent: ſtatim cedūt. Romani cupidius inſequuntur. igitur prima, & ſecunda Romanorū claſſis poſt hoſtes audacius profecta: tertia ue ro, quartaq; tardius ſequebatur. quamobrem duæ primæ claſſes ſtatim à reliqs ſeparantur. quod ſimul ac Cartha/ginienſes ſenſerūt, facto è naui Amilcaris, quemadmodū ante conuenerat: ſigno, repente ſimul oēs conuerſi, īſequē tes Romanorū naues inuadunt. fit atrox præliū, ac celeri tate quidem, & arte ambiendi, eludendiq; longe præſta/bant Cartraginienſes: robore uero, ac uirtute militū poſtq̃ ad pugnam uentum, & collatæ ſimul uires erant: Ro/mani plurimum excellebant. tale itaq; naualis pugnæ principiū fuit. dehinc Anno, quem dextro Carthaginiē ſiū cornu pfuiſſe diximus: ubi pugnā cū prima Romano rū acie incœptā uidet: ſuperato mari, triarios inuadit. hic quoq; ingens fit prælium: dubioq; euentu belli aliquādiu

certatur.interim quarta quoq; Carthaginienſium acies, quæ propter littus conſtiterat: conuerſis in hoſtẽ proris, claſſem, cui hippagines alligatæ erant: à fronte aggrediuntur. illi dimiſſis uinculis, cum hoſtibus acerrime dimicát. tres totius certaminis partes, & tres pugnæ nauales, diuerſis, longeq́; diſiunctis locis uno tempore cernebantur. &, quũ numerus nauium in ſingulis pugnis erat penẽ par: certamen quoque par erat. utriq; enim fortiſſime dimicare: omnia inter certantes q̃ ſimillima eſſe. tandem ſuperatus Amilcar, &, qui cum eo erant: fugam arripiũt. L. Manlius reliquias hoſtium perſequitur. at M. Attilius, ubi triarioꝝ, atq; hippaginum certamen uidet: cum integris ſecundæ claſſis nauibus, illis confeſtim ſuccurrit. triarij, qui iampridem ab Annone oppreſſi, ſummo in diſcrimine uerſabantur: aduentu Conſulis inſtauratis uiribus, rurſus acerrime dimicant. ita ancipiti mãlo circunuẽti Carthaginienſes, ꝙ à fronte ſimul, & à tergo hoſtes haberẽt, freti celeritate nauium, in altum proficiſcuntur: atq; ita ſaluti ſuæ fuga conſulunt. iterea tertia claſſis Romanoꝝ, quæ circa littus erat: à Carthaginienſibus grauiter opprimi. L. Mãlius, & M. Attilius triarioꝝ, atq; hippaginũ rebus in tuto relictis, diuerſo itinere laborantibus ſuccurrere. illi iam ueluti obſidionem pati. res eoꝝ in extremo ſitæ eſſe. quippe qui proculdubio iampridẽ periſſent: ni cornus ueriti Carthaginienſes adhærere hoſtili claſſi formidaſſent: tantum propellere hoſtes ad littus conati. ueꝝ cõſules repente circunuentis Carthaginienſibus, quinquaginta eoꝝ naues plenas capiũt. paucæ ad littus adactæ fugiunt. ſingillatim igitur tria prælia à Romanis, Carthaginienſibusq́; uno die commiſſa huiuſcemodi fuere. tandem uero totius pugnæ uictoria penès Romanos fuit.

fregerunt ipſorum naues quatuor & uiginti: Carthagi nienſium amplius triginta: plena nulla Romanorum nauis, à Carthaginienſibus capta. Carthaginienſiũ quatuor & ſexaginta plenis Romani potiti. non multo poſt id prælium interiecto tempore Romani inſtauratis, quas ceperant: nauibus, & ad claſſem adiunctis, commeatuq́;, ac cæteris neceſſarijs rebus paratis, ueluti in Lybiam nauigaturi, diſcedunt. eſt in Africa locus: quod Mercurij promontorium uocatur: longe in pelagus contra Siciliam protendens. eò primum Romani peruenere. mox inde ſtructis, ac reparatis nauibus, Clypeam nauigant. ibi non procul ab urbe expoſitis in terram copijs, naues ſubducunt: ualloq́;, & foſſa diligenter muniunt. ipſi obſidere urbem parant: niſi, qui urbem tenebant: ſponte ſeſe populo Romano dederent. Carthaginienſes, qui paulo ante periculum naualis pugnæ fugientes, Carthaginem peruenerant: rati claſſem Romanorum re bene geſta, recto itinere, Carthaginem nauigaturam, equeſtribus, pedeſtribusq́; copijs, ac neceſſarijs nauibus, opportuna urbis loca muniuerant. uerum, poſtquam expoſitis in terram copijs, Clypeam urbem obſideri à Romanis intelligunt: depoſito domi metu, copias ad terreſtre, naualeq́; bellum neceſſarias parare: domi foriſq́; itenti eſſe: nihil, quod ad urbis prouinciæq́; cuſtodiam pertineat: prætermittere: conſules inter hæc expugnata urbe Clypea, præſidioq́; militum impoſito, miſſis præterea Romam legatis, qui ſenatum, & de rebus geſtis certiorem facerent: et, quid in poſterum agendum foret, conſulerent. poſtremo omnibus copijs in agrum Carthaginienſem adductis, impetum in prouinciam faciunt. ac nemine obuiam procedente, regionẽ populantur. pulcherrima, ornatiſſimaq́;

ædificia incendunt. prædam omnis generis rapiunt. nexorum ſupra uiginti millia ad naues adducunt. interim nuntij Roma uenientes mandare ſenatum dicunt: ut è duobus conſulibus unus in Africa cum neceſſarijs copijs maneret: alter cum claſſe Romam reuerteretur. cognita igitur Senatus uoluntate. M. Attilius Regulus cum quadraginta nauibus, & quindecim millibus peditum, equitibus uero quingentis in Africa remanet. Manlius cum reliqua claſſe, atq; omnibus alijs copijs, cũq; omni multitudine captiuorum, ex Africa ſoluens, Siciliam primo, mox Romam incolumis peruenit Carthaginienſes diuturnum fore Romanorum apparatum ad bellum animaduertentes, primum duos exercitus duces creant: Aſdrubalem Annonis filium, & Boſtarum præterea ex Heraclea Amilcarem, miſſis ad eum nuntijs, accerſunt. is confeſtim Heraclea ſoluens cum quinq; millibus peditũ, equitibus quingentis, Carthaginem traijcit. tertiusq; ipſe dux additur. curam belli unà cũ Aſdrubale, et Boſtaro ſuſcipit. ducibus igitur inter ſe de belli adminiſtratione conſultantibus, placuit prouinciæ ſubſidium ferre: neque tantam regionis ſtragem populationemq; amplius pati. M. Attilius paucis interiectis diebus, ad urbem, quam Adim uocant: profectus, obſidere illam, atq; expugnare nititur. quod ubi Carthaginienſes ſentiunt, ſummo ſtudio urbi ſuppetias ferre, eamq; obſidione liberare cupientes, aduerſus Romanos cum omnibus copijs profecti, proximum collem ad dextram hoſtium poſitum occupauere: in eo, quoniam omni ex parte commodiſſimus uidebatur: caſtra metati. uictoriæ ſpem omnem in equitatu, atq; elephantis habebant. relicta itaq; planitie, in altum, atq; præruptum locum exercitum ducunt: ueluti hoſtes, quid

agendum eſſet, edocturi. quod proculdubio fecerunt. nā Romani cum elephantos, quibus maxime hoſtes confidebant: in prærupto monte prorſus inutiles eſſe ad bellū conſyderarent: minime expectandū cenſuerūt: donec hoſtiū copiæ in planitiem deſcenderent. uerū opportunitate tpis uſi, ex utroq; latere montē cinxere. quo factum eſt, ut eq, elephantiq; Carthaginienſibus prorſus inutiles forent. mercenarij tñ milites ex ſupiori loco egregie dimicabāt, iamq; legiones Romanas reſferre aliquanto pedem coegerant: cum repente ex alia parte ſuperato monte, reliqui apparent. Carthaginienſes cinctos ſeſe undiq; ab hoſtibus animaduertentes, per abruptum mōtem derelictis caſtris, præcipites fugiunt. beluæ quoq;, atq; eqtes, poſtq̄ planitiē tetigere: tutò omnes inuadunt. Romani aliquantiſper pedeſtres copias perſecuti, ſpoliatis deinde caſtris, factisq; p uniuerſam prouinciam incurſionibus, agros, atq; urbes populantur. interiectis paucis diebus, Tunes oppidū circūſiſtunt, atq; expugnant. ibiq;, quod peropportunū bello id oppidum uidebatur: eratq; Carthagini, & prouinciæ oppoſitum: caſtra locant. Carthaginienſes paulo ante mari, nūc ēt terra, diuerſis ꝑlijs à Romanis ſupati, non φ multitudo hoſtiū maior foret: ſed, et qđ duces illoꝝ prudentia, & milites fortitudine ꝑſtarent: maximis præterea cladibus afflicti, exiguā ſpē ſalutis trahebant. poſt nouiſſimum. n. prælium, quo fuſi, fugatiq; à Romanis fuerant: Numidarum ingens multitudo acta ſpe prædæ, contra eos aduenit. ab ijs maiorē propè iacturam, q̄ à Romanis indies pati. gens uaga, & rapax oīa populari. Carthaginēſes metu Numidaꝝ trepidātes, è prouincia ad urbē cōfugere. fame, atq; mœrore, cū pp multitudinē hoīum, tū pp timorē diuturnæ obſidiōis, pariter uexari. M. Atilius,

tā etſi Carthaginiēſes cerneret terra, mariq; grauiter oppſſos: ac proinde non multo interiecto tpe, urbē in eius potestatem uenturam ſperaret: tñ ueritus ne nouus Cōſul, qui propediem uenturus in Africam credebatur: res à ſe egregie geſtas, ſibi tandē aſcriberet: de fœdere agere cū Carthaginienſibus cœpit. Carthaginienſes eam rē lætiſſimo aīo accæpere. mittuntur igitur ad conſulem legati principes ciuitatis, qui de pace agant. hi cū ad eum peueniſſent, tm̄ abfuit, ne fœdus cū Romanis inirent: ut ne audire quidem rñſum conſulis æquo aīo potuerint. Etenim M. Attilius iā rez oīum potitus, quicqd Carthaginienſibus offerret, id eos loco beneficij, ac muneris accæpturos ſperabat. contra uero Carthaginienſibus uidebatur nihil ſibi ēt ad extremū uictis à cōſule grauius, nihil acerbius rñderi potuiſſe. quapropter legati, non ſolū re infecta diſcordes diſceſſerunt: uerūetiā rñſum conſulis, ut nimis graue, atq; ſuperbum mirūimmodū deteſtati ſunt. ea uero cū in ſenatu Carthaginiēſiū retuliſſent: tam etſi Carthaginiēſes rebus ſuis iampridē prorſus deſperauerāt: tantā tñ auditis cōſulis petitionibus idignationē ſimul, atq; audaciā aīo cōcæperunt, ut ſubire potius extrema oīa, mortemq; ipſam prius experiri decreuerint: q̄ aliqd, aut nomini ſuo ignominioſum, aut rebus à ſe antea pclariſſime geſtis idignū ppeti. redierat forte ea tēpeſtate Carthaginē qdā ex ijs, q principio ad conducendos mercenarios milites miſſi in Græciā à Carthaginienſibus fuerant. hic ſecum magnū militum numerum adduxerat: inter quos fuit Xantippus quidam Lacedæmonius uir rei militaris peritiſſimus, & in bello non mediocriter exercitus. is audito Carthaginienſium conflictu, &, quemadmodum, quo'ue loco, aut tempore id accidiſſet: cognito, conſyderato præ-

terea Carthaginienſium apparatu, equitumq́;, atq; elephantorum multitudine, confeſtim ad amicos conuerſus, minime, inquit, hanc à Romanis cladem accaperunt Carthaginienſes: uerum ipſi à ſeipſis ob ſuorum Ducum imperitiam. ea uoce ſtatim per uniuerſam urbē, ac principes ciuitatis ſparſa, Carthaginiēſes uocare uirum, atq; eius ſententiam experiri decreuerunt. cum igitur ad eos ueniſſet Xantippus: rationem rerum à ſe dictarum, ante oculos eorum poſuit. cauſam cladis, quam à Romanis accaperant: oſtendit: ſi ſibi audire uellent: et, relictis montibus, deinceps per loca æqua graſſari: illicq́; locare caſtra, atq; acies ſtruere: ſe eos docturum, quo pacto, et res eorum in tuto eſſe & hoſtes facile ſuperari queant. his Xantippi uerbis permoti Carthaginenſium duces confeſtim omnem totius rei bellicæ ſummam in eius manibus ponunt. erat iam ob hanc Xantippi uocem per omnem exercitum coortus rumor: & quidam in ore omnium ſpe, atq; lætitia plenus ſermo. ubi uero eductis ex urbe copijs per ordinem cuncta diſpoſuit: tanta inter ipſum, atq; ſuperiores duces, qui rei militaris rudes atq; imperiti fuerant: differentia apparuit: ut mox omnis multitudo clamore indicauerit: nihil ſe magis, q̃ prælium cupere: adeo nihil mali pati ſe poſſe exiſtimabant duce Xantippo. his ita geſtis, Carthaginienſium duces cognito militum ardore, ac cohortatis pro tempore animis, paucis īteriectis diebus, aduerſus hoſtem copias dimiſere. erant in exercitu Carthaginienſium plus, q̃ duodecim millia peditum: equitum quatuor millia: elephāti propè centū. M. Attilius cognito hoſtium aduentu, q̃q; & Carthaginienſium iter per loca æqua, & caſtra in planitie poſita, præter conſuetudinem uerebatur: tamen dimicandi cupi

dus obuiam hoſtibus proceſſit: ſuaq; caſtra nõ amplius, mille ducentorum paſſuum interuallo, longe à caſtris hoſtium collocauit. poſtridie eius diei duces Carthaginienſium quid, quo'ue modo agendum foret, inter ſeſe conſulere: multitudo omnis in Xantippum conuerſa; nomine eũ appellare: ſeſe ad maxima quæq; pericula ſubeunda prõptam paratamq; oſtendere: ut in prælium q̃ celerrime copias educeret, hortari. duces Carthaginienſiũ ſimul quod animatam, accenſamq; ad belligerandum multitudinẽ conſpiciebant: ſimul Xantippo adeſſe iam prælio commodiſſimum tempus teſtante, & multitudini, ut ſe pararet, & Xantippo, ut rebus omnibus pro arbitrio uteretur: permiſere. Xantippus accepta à ducibus Carthaginienſium poteſtate, pugnandi copiam hoſtibus facit. in inſtruẽdaq; acie elephantos ſingulos quoſq; per ordinem ante omnẽ exercitum in fronte diſponit. poſt hos aliquo interuallo legionem Carthaginienſium collocat. dextro deinde, ac ſiniſtro cornu mercenariorum multitudinem diſtribuit. expeditiſſimum quenq; militẽ, inter alas equitum ab utroq; cornu pugnare iubet. Romani paratos iam, inſtructoſq; ad pugnam hoſtes conſpicati, nullam prælio moram faciunt. aduerſus elephantos expeditiſſimum quenq; toto exercitu delectum militem opponunt. poſt hos multiplici ſubſidio aciem firmant. equitatum in utrunq; cornu diſtribuunt. ſigna militaria non in fronte, ſed intra aciem continent. fit tota acies in frõte anguſtior: multipliciq; ſubſidio firmatur: ne prærumpi medium agmen ab elephantis poſſet. uerum, ut ad uiolentiam elephantorum optime id à Romanis prouiſum, ita ad periculum circunuentionis inutiliter. nam cum longe multitudine equorum præſtarent Carthaginienſes: coartatio ipſa aciei facilem hoſti

bus circundãdi facultatem præbitura erat. ſtructis itaq; utrinq; aciebus, uterq; initium prælij ab altero expecta/ bat. ſimul ac uero Xantippus elephantos concitari in ho/ ſtes iubet: equitatumq; ab utroq; cornu in hoſtes infeſtiſſi/ me ruere: Romani quoq; more patrio, tubas canere, & in cõfertiſſimos hoſtes acerrime cõcurrere iubent. ĩgens initur plium. uerũ eqtes Romani, multitudine hoſtiliũ eqtũ pterri ti, cõfeſtim ab utroq; cornu fugã arripiũt. pedites uero i ſini ſtro cornu poſiti, declinato elephantorũ ĩpetu, et ſimul mul titudine mercenariorũ contempta, in dextrũ Cathaginien ſium cornu infeſtiſſime ruunt. conuerſoſq; in fugam uſq; in caſtra perſequuntur. at ij, qui iuxta elephantos conſtite rant: fœda beluarum ſtrage, cateruatim conculcantur. anceps aliquãdiu ob reſiſtentium fortitudindem prælium fuit. ſed poſtea q̃ extremæ Romanorum legiones ab equi tibus undiq; circunuentæ, coactæ ſunt Carthaginienſibus reſiſtere: ij uero, quos in media acie elephantis oppoſitos diximus: impetu ferarum in firmiſſimam hoſtium ca/ teruam acti, fuſi ab illis, oppreſſiq; fuere: tunc omni ex parte, laborantes Romani partim fœda immanium pe cudum ſtrage, conculcati atq; oppreſſi, alij eodem in lo- co, quo initio conſtituti fuerant: ab equitibus occiſi: paucĩ ad extremum, nullam amplius rebus ſuis ſpem relictam cernẽtes, celeritate pedum ſalutem quæſiuere. ſed ij quoq;, quoniam in his locis ubiq; planities erat: alij ab elephã tis, equitibuſq; profligati: alij numero quingenti cũ M. Atilio fugientes, mox in hoſtium poteſtatem uenerunt. in exercitu Carthaginienſium octingenti mercenarij mi/ lites, qui aduerſus ſiniſtrum Romanorum cornu conſtite/ rant: interfecti. è Romanis uero duntaxat duo millia, quos perſecutos ad caſtra hoſtes paulo ante diximus: ſalui

cum militaribus ſignis euaſere. reliqui omnes trucidati, præter M. Attilium, atq; alios paucos, quos unà cum eo fugæ ſe commiſiſſe diximus. Carthaginienſes ſpoliatis hoſtium cadaueribus, cum conſule, cæteriſq; captiuis in urbem læti, atq; ouantes reuertuntur. Hic ſi quis recte conſyderare uoluerit, multa inueniet ad humanæ uitæ emendationem utiliſſima. ſiquidem primo quam uanum, quamq; ridiculum ſit, ob res ſecundas, atq; ex animi ſententia egregie geſtas, aliquam in fortuna ſpem ſitam habere. ſingulare uniuerſis exemplum præbuit, M. Attilius: qui cum modo tot uictorijs glorioſiſſime partis, nulla erga Carthagniēſes ad extremum redactos, miſericordia moueretur: pacemq; ſuppliciter orantibus negaret: mox ipſe eò redactus eſt: ut eadem illa ſuppliciter à Carthaginienſibus petere cogeretur. præterea quod olim ab Euripide ſapientiſſime dictum fertur: unicum rectum conſilium, magnam militum manum uincere, hoc tempore, ex iiſdem operibus fidem accæpit. ſiquidem unus homo, atq; una ſententia multitudinem, quæ antea inuicta ſemp, atq; inſuperabilis fuerat: uicit, ſuperauitq;: ac profligatam urbem, & collapſos tot uiroꝝ animos inſtaurauit, atq; erexit, equidem hæc libenter ꝯmemoraui: ꝙ me non latet, ꝗ utilia ſint ad humanæ uitæ emendationem. nam cum duo hominibus modi propoſiti ſint: quibus facile mutari in melius queant: unus ob ſuam cuiuſq; calamitatem: alter ob alienæ calamitatis exemplum: proculdubio primus efficax qdē magis eſt, ueꝝ nō ſine detrimēto eius, cui accidit. ſecūdus uero, etſi nō hēt in ſe tm̄ uiriū, ideo tn̄ ꝓſtat, ꝙ omnis damni prorſus eſt expers. quo fit, ut priorē qdem modū nemo ſit, q ſponte eligat, qn̄qdē absq; dolore, atq; ꝑiculo accidere id nemini pōt: hūc uero libēter

omnes uenantur: ꝙ per eum ſine aliquo ſuo detrimento id, quod melius eſt: cernere unicuiq; liceat. icirco recte cõſyderanti, optima ad ueram uitam inſtitutio uidetur eſſe experientia: quæ fit ex commemoratione rerum ab aliis geſtarum. Hæc enim duntaxat ſemoto prorſus omni detrimento, optimos ueri boni iudices perficit. ſed de his hactenus. Carthaginienſes *rebus ex ſententia felicisſime geſtis, nullum lætitiæ genus prætermiſere, ſiue in agendis* Deo *gratiis, uictimisq; patrio ritu immolandis, ſeu in faciendis ludis, dandisq;, atq; accipiendis muneribus.* Xantippus *reſtitutis in priſtinum ſtatum* Carthaginienſium *rebus, nõ longe poſt in patriam reuertitur, optime rebus ſuis conſulens. nam præclara facinora, & res à quoquam egregie geſtæ, magnam plerunq; inuidiam, & graues calumnias conflare ſolent: quibus ciues quidẽ affinium, atq; amicorum multitudine freti, facile reſiſtunt: hoſpites uero omnis præſidii expertes, utroq; malo ꝗ celerrime conteruntur. afferunt & aliam diſceſſus* Xantippi *cauſam: quã ſuo loco latius referemus.* Romani*, ubi profligatum in* Africa *exercitum, captumq; conſulem, ac reliquas copias in urbe* Clypea *obſideri nuntiatum eſt: cõfeſtim ad ſalutem eorum, qui relicti in* Africa *erant: conuerſi, magnam claſſem parandam ſtatuunt, et in* Africã *dimittendam.* Carthaginienſes *interea* Clypeam *urbem obſidere, ac ſumma ui oppugnare nitebantur: ſperantes ſe propediem compotes fore eorum, qui prælio ſuperfuerãt. ſed tanta erat propugnantium* Romanorum *uirtus, & magnitudo animi, ut omnes hoſtium conatus in irritũ caderent. quamobrẽ deſperata ad extremum expugnatione, obſidionem ſcluerunt. nuntiatur interea claſſem à* Romanis *parari: quæ rurſum in* Africam *mitteretur. quo*

rumore

rumore permoti Carthaginienſes, ad ueterem claſſem reſiciendam, nouamq́; parandam omni ſtudio incumbunt. ſtatim igitur inſtructis, armatisq́; ducentis nauibus, obſeruare, atq; impedire Romanorum nauigationem in Africam conabantur. Romani facto apparatu trecentarum et quinquaginta nauium. M. Æmylium, & Seruium Fuluium conſules, principio ueris, cum omnibus copijs traijcere in Africam iubent. igitur conſules, qui Siciliam primo, deinde in Africam nauigaturi oras ſoluunt: iamq́; non longe diſtant à Mercurij promontorio, cum ex improuiſo claſſem Carthaginienſium, quam obſeruare hoſtium aduentum diximus: obuiam habuere. factoq́; in eā repente impetu, centum & quatuordecim Carthaginiēſium naues plenas cæpere. dehinc facto in Clypeam urbem itinere, ſuſceptaq́; Romana iuuentute, paucis diebus in Africa commorati, Siciliam repetunt. traiecto proſpere pelago, quod Africam, Siciliamq́; interiacet: cum non procul à Camerina urbe conſtitiſſent, in tantam procellam calamitatemq́; incidere, ut ne referri quidem ſatis, pro rei magnitudine poſſit. ex quatuor enim & ſexaginta ſupra quadringentas, nauibus, uix octuaginta incolumes à tempeſtate ſuperfuere. reliquæ omnes, aut ſubmerſæ undis, aut ſcopulis infractæ, uniuerſum littus naufragijs, cadaueribusq́; complerunt. maiorem iacturam uno tempore mari factam, nemo ante noſtram ætatem meminit. quæ res non tam fortunæ culpa accidit, quam conſilium temeritate. nautis enim ſæpe monentibus, uitandum eſſe externum Siciliæ latus, quod importuoſum, atq; infeſtum eſſet, preſertim eo anni tempore, inter orionis enī, & canis ſigna nauigabant: illi ſpretis, ac pro nihilo habitis nautarum uocibus, dum ſuperioris uictoriæ fiducia

elati, urbes quaſdam hoſtium per id littus capere propeꝛrant: exiguæ admodum ſpei gratia, in maximas calamitates inciderunt. ita rebus à ſe paulo ante præclariſſime geſtis, turpi hoc naufragio fœdatis, temeritatis ſuæ pœnas luunt. enimuero Romani cum uiribus in omni re utantur: & quod ſemel decreuerunt: omnino perficī neceſſarium ducant: nihilq; ſibi impoſſibile factu exiſtimēt, quod ſemel eis uiſum fuerit: etſi plerunq;, ob eam animi obſtinationem recte faciunt: interdum tamen in apertiſſimos errores dilabuntur: maximeq; in maritimis rebus. nam in terreſtri prælio, cum hominibus belligerantes, qa certamen inter pares eſt: non ab re ſæpenumero uictoria potiuntur: q̄q̄ hic quoq; ſuperantur aliquando. in mari uero, cum ſeſe omnino fortunæ credant, nihil penſi habētes, in maxima nonnunq̄ pericula incidunt: quod, & nunc, & aliâs ſæpenumero illis accidit: accidetq; poſthac ſæpius: quouſq; eam animi temeritatem, qua ſibi cuncta æque licere exiſtimant: repreſſerint, ac cohibuerint. Carthaginienſes cognitis ijs, quæ Romanæ claſſi acciderant: quoniam nec terra inferiores ſe eſſe Romanis putabant, propter profligatum M. Attilij exercitum, nec mari, propter ingentem iacturam, ex naufragio factam, maiori iam ſtudio ad pedeſtres ſimul, atq; maritimas copias parandas incumbunt. mox Aſdrubalem cum omni ueterano exercitu, nouisq; inſuper militibus, ac centum & quadraginta elephantis, in Siciliam mittunt. præterea ex ueteribus nouisq; roſtratis, claſſem ducentarū nauium efficiūt. Aſdrubal igitur copijs oībus tuto Lilybæi expoſitis, elephantos militesq; continue exercere. Romāi noꝝ ſocios per Siciliam infeſtare. deniq; omnibus rebus intentus eſſe. Romani, etſi calamitas ex naufragio accæ

pta, omnium animos fregerat: tamen, ne cedere Cartha ginienſibus uiderētur: nouam ducentarũ & uiginti nauiũ claſſem ædificandam curant. quod tanta celeritate factũ eſt: ut itra trium menſium ſpacium, ædificatæ naues fuerint, atq; in mare deductæ. quod uix credibile cuiq̃ uideatur. cum ea claſſe A. Aquilius, & C. Cornelius conſules petere Siciliam, bellumq́; pœnis iferre iuſſi, repēte traiecto freto, Meſſanam puenerunt. ibi acceptis, quæ ex naufragio ſupfuerant: nauibus, totam ſimul claſſem trecentarũ nauiũ fecere. hinc Panormum profecti, quæ præcipua Carthaginienſiũ ciuitas erat: eam magna ui aggrediuntur: duobusq́; è lateribus caſtra metati, paucorũ dierũ interuallo, machinis, ac ui tormentorũ depoſita arce, igreſſiſq́; cum impetu militibus, eam partē urbis ceperunt: quæ Neapolis appellatur. quo facto, reliqua pars urbis, quam Vrbē ueterē uocant: metu exanimatis ciuibus, conſulibus deditur. capto Panormo, conſules relicto in urbe præſidio, Romā reuertuntur. proximo dehinc Anno C. Seruilius, & Cn. Sempronius conſules creati, accepta claſſe, in Siciliam traijciunt: mox inde, in Africā profecturi. ſimulac uero in prouinciam uentum, diuerſis locis copias exponunt: magnaſq́; ubiq́; inferunt clades: nihil tñ memoratu dignum facientes. tandē in Lotophagorũ iſulam peruenere: quæ Mirmix dicitur: nec longe abeſt à parua Syrte. ibi ignari locorũ, per quæ proficiſcebātur: in arcta quædā loca deuenere: ubi refluxu maris, in arido deſtituta claſſe, inopes conſilij aliquandiu conſtiterunt. mox cũ penè deſperata iam ſalus foret, rediens unda eos recæpit. uerum non niſi euacuatis nauibus, omniq́; onere abiecto, euadere incolumes potuerunt. poſt eum diem perterriti tot periculis Romani, continue per undas ita iter fecerunt:

ut ſugæ ſimulis eorum nauigatio uideretur. interiecto tempore, rurſus in Siciliam reuerſi, ſuperato Lilybæo, Panormi conſtiterunt. hinc cum non longe poſt in Italiam nauigarent, tanta repente coorta tempeſtas fuit, ut ſupra centum & quinquaginta naues, ex ea claſſe, procella maris, per uaria loca, diſiectæ tandem naufragio perierint. tantis calamitatibus acceptis, populus Romanus, etſi honorem, ac maieſtatem imperij ſui cæteris rebus anteponendam exiſtimabat: tamen magnitudine miſeriarum ſuperatus, mari omnino abſtinendum decreuit. paratis itaq; duntaxat pedeſtribus copijs, L. Cecilius, & C. Curius conſules, in Siciliam cum omni exercitu mittuntur. his naues duntaxat ſexaginta importandi frumenti gratia, datæ quo facto, accidit Carthaginienſium rem denuo ſuperiorem eſſe: quippe qui, & mari ſine controuerſia imperitabant, ſublata Romana claſſe, & in pedeſtribus copijs ingentem ſpem ſitam habebant. neq; id iniuria: perlata enim Romam fama, de bello in Africa geſto, profligatisq; Romanis, cum cognouiſſent id in primis ui, atque impetu elephantorum accidiſſe: quod illi acies diſiecißent, quod ordines perturbaſſent, quod maximam in exercitu ſtragẽ fecißent, tantus elephantorum terror poſt eum diem Romanos tenuit: ut proximo biennio, cum ſæpe in Africa, ſæpe etiam in alijs locis obuij hoſtibus fuiſſent: nunquã tamen, aut congredi cum Carthaginienſibus, aut in locis æquis caſtra metari auſi ſint, collibus ſemp, ac montibus, nullo alio, quam elephantorum metu ſe tutantes. quamobrem Romani pauore exercitus cognito, parandæ claſſi rurſus omni ſtudio incumbunt. habitis per id tempus Romæ comitijs, C. Atilius, & L. Manlius conſules deſignati, nouas quinquaginta naues ædificant: ueterẽ præte

rea claſſem, & neceſſarias copias parant. Aſdrubal Carthaginienſium dux, cui nota Romanorū formido erat: cum ex perfugis intellexiſſet alterum conſulum, cū parte copiarū in Italiam reuerſum: ſolumq; Metellum uix cū media exercitus parte Panormi relictū, i ſtante iā tpe meſſis, Lilybæo profectus, exercitum in Panormitanum agrū induxit. Metellus, cognito hoſtium aduentu, cum Aſdrubalem uoluntatem pugnandi habere intelligeret: intra mœnia exercitum continebat. quibus rebus maiori fiducia elatus Aſdrubal, quod Metellum cernebat pauidum ſeſe intra urbem continere: deuaſtato undiq;, atq; incenſo agro, tandem exercitum uerſus Panormum mouit. conſul tandiu in ſententia non educendi exercitum permanſit, quoad hoſtem traijcere flumen, quod iuxta mœnia urbis erat: coëgit. poſtquam igitur elephantos, omnemq́; exercitum, appropinquantes uidet Metellus, uelociſſimum quenq;, & maxime expeditum militem exire, atq; irritare hoſtem iubet: quouſq; uenire ad manus uniuerſi cogantur. animaduertens itaq; non longe poſt, quæ cogitauerat, ex ſententia ſucceſſiſſe: quoſdam ex ijs, qui maxime leues, atq; expediti erant: pro mœnibus ſupra foſſam conſtituit: iubetq́;, ut contra elephantos telisq́;, uerubusq́; eminus pugnent. quod ſi quando iratæ pecudes, cum impetu contra ipſos ferantur, in foſſas ſe dimittant. inde rurſus elephantos telis petant. mandat præterea ingentem telorum multitudinem extra urbem ferri, & in foſſis collocari. ipſe cum ſignis militaribus, diuerſa regione urbis, quæ læuum hoſtium cornu ſpectabat: conſtitit. ſimul ac igitur pugnari cœptum: magiſtri elephantorum, qui cupidine gloriæ ſibi attribui uictoriam cupiebant: non expectato Aſdrubalis mandato, beluas in expeditos condi

tant. illi, ſicuti eis à conſule uiſum fuerat: ſtatim terga uertunt: ipſoſtiusq; inſequentibus beluis, in foſſas ſe dimittunt. beluæ cum primum ad aggerem foſſarum peruenere, uno tempore, & à multitudine urbana ex mœnibus, & à militibus ex foſſis, ſagittis, telisq; multifariã feriuntur. cũq; ultra aggerem progredi non poſſent, neceſſario terga uertentes, in ſuos ruunt: agmina perturbant: magnam ſuorum ſtragem faciunt. inter hæc Metellus alia urbis parte, eductis repente copijs, in hoſtes impetum facit. illi iampridẽ à beſtijs turbati, et tunc tumultuario impetu à conſule oppreſſi, facile profligãtur. pars eorum trucidatur: cæteri fuga ſalutem quærunt, elephanti cum indis decem capti: reliqui, diſiectis indis, finito prælio, omnes in poteſtatem conſulis peruenere. his rebus feliciter geſtis, magna fuit gloria Metelli conſulis: quippe qui confeſſione omniũ, ſolus fuiſſe cauſa uidebatur: ut Romani milites non iam per ſaltus, monteſq; diſcurrerent: ſed æquis locis dimicare cum Carthaginienſibus auderent. uerum cum fama eius uictoriæ Romam perueniſſet: icredibili omnes lætitia affecti, non tam, ꝙ captis elephantis, longe iam iferiores eſſent hoſtium uires, ꝗ ꝙ ſui, quia potiti beluis fuerant: audaciores iam facti ad bellum uidebantur. igitur, quemadmodum ab initio decreuerant: parata rurſus claſſe, conſules in Siciliam mittunt: cupientes aliquando bello finem facere. hi commeatu, cæteriſq; neceſſarijs rebus paratis, cum ducentis nauibus in Siciliam traijciunt. erat hic annus huius belli quartusdecimus. Poſtquam igitur in Siciliam uentum, conſules acceptis pedeſtribus copijs, quæ in iſula erant: obſidere Lilybæum pergunt: ꝙ ea urbe expugnata, facile ſe ſperabant bellum in Africam traducere poſſe. uerum Carthagineñſes ijſdem plane, qbus, Ro

mani, rationibus, moti omni ſtudio Lilybæum ſeruare cõſtituerunt: haud ignari, amiſſo Lilybæo, nihil eis in Siciilia reliquum fore. nam præter Drepanũ, reliqua ferè oĩs. inſula, ſub Romanorũ ditione erat. cæterũ ne cui forte, ob ignorationem locorũ, quæ à nobis de Sicilia dicuntur: obſcuriora uideantur: eius inſulæ ſitum paucis referemus. Sicilia omnis eodem ferè modo ſe ad Italiam, atq; Italiæ terminos habet, quo Peloponeſus ad reliquam Græciam, ac terminos eius. ne qꝫ hoc inuicem differunt, quod hæc paruo admodum freto, ab Italia diuiditur: illa exigua terra, cum reliqua Græcia coniungitur. ſiquidem ex Peloponeſo in Græciam pedibus iri, ex Sicilia in Italiam, nõ niſi nauibus traijci, poteſt. forma Siciliæ triquetra ſpecie figuratur: quotq; eius anguli ſunt, totidem promontoria ad extremum efficiunt. horum, quod in meridianam plagam dirigitur, abluiturq; ſiculo pelago, Pachynus uocatur. qđ uero ad ſeptentriones uergit, fretiq; terminus eſt, neq; amplius ab Italia diſtat mille & D paſſibus, Pelorũ appellatur. tertium, quod in Africam, ac hyemalẽ occaſum extenditur, in ipſamq; Carthaginem ſpectat: neq; amplius abeſt à littore Africæ, q̃ millia paſſuum C. & uigintiſeptem, Lilybæum incolæ uocant: diuiditq; ſardonicum pelagus à ſiculo. in hoc promontorio urbs eſt eiusdem nominis: quam Romani eo tempore obſederũt, mœnibus, foſſisq; munitiſſima, præterea etiam ſtagnis, quibus nauigantibus in portum iter eſt: difficilisq; admodum ingreſſus, nec, niſi peritis, expertisq;, obtinendus. Romani igitur Lilybaũ obſidẽtes, binis caſtris ex utraqꝫ parte urbẽ cingere. foſſam, & aggerem, & crebra caſtella p media loca excitare. machinas ſtruere. nihil deniqꝫ, quod ad expugnationem urbis conducere uideretur: p̃ter

mittere. In primis turrim quandam, quæ in littore ſita erat, Africanumq́; pelagus ſpectabat, omnifariam ma/chinis aggrediuntur: dehinc nouas quotidie addunt, di ſponuntq́; per ordinem. tandem ſex turres ei, quam mo/do dixi propinquas: omnes uno tempore arietibus mu-ros ferientibus euerunt. itaq; cum ardua, periculoſaq́; ob/ſidio foret, turribus partim laborantibus, partim impe tu tormentorum euerſis, machinis præterea in dies magis, magisq́; urbem inſtantibus, ingens pauor, atq; formi/do obſeſſorum animos occupat, erat eorum numerus, qui in urbe obſidebantur, præter urbanam multitudinem, ultra decem millia hominũ. inter hæc Imilcon, qui ea tẽ/peſtate urbi præerat: obſidionem Romanorum magnitu dine animi, & conſilio ſuſtinebat. ubicunq; Romani mœ nia arietibus conquaſſabant: noua ipſe mœnia intra urbẽ ſufficiebat. ſicubi hoſtes cuniculos faciebant, ipſe alijs cuni culis factis illis obuiabat. ita ſemper operam, atq; laborẽ hoſtium fruſtrabatur. interdum eruptiones faciebat: ope ra hoſtium turbabat: ſi quo modo incendere machinas poſſet experiebatur. ſæpe etiam uel interdiu, uel per noctẽ hoſtes inuadebat: adeo, ut plures eiuſmodi certaminibus perirent, quàm perire in ueris prælijs conſueuerint. per id tempus quidam ex conductis militibus, qui ordinẽ præſi dio Carthaginiẽſium ducebant: de prodenda Romanis urbe conſilium ineunt: conſenſuq́; commilitonum freti, per noctem mœnia proſilientes, in caſtra Romanorum proficiſcuntur. conſulibus rem omnem exponunt. erat ea tempeſtate Lilybæi achæus quidam nomine Alexon, qui ſuperioribus temporibus Syracuſanis urbem tenenti/bus, Agrigentum à proditione liberauerat. hic cognitis ijs, quæ de proditione agitabantur: è ueſtigio rem omnem

Imilconi pandit. ille celeriter omnibus, qui ordines in exercitu ducebant: conuocatis, praeter eos, qui noctu moenia tranſgreſſi fuerant: uniuerſa, quae de proditione intellexerat: eis aperit: rogat, obteſtaturq́;, ne per ignominiam dedere ſeſe, atq; urbem hoſtibus uelint. magna ĩ ſuper praemia, ſi in fide permanſerint, pollicetur. cum reſpõdiſſent omnes nihil ſibi eſſe antiquius fide: confeſtim unà cum ipſis, ad Gallorum quidem multitudinẽ placandam Annibalem mittit, Annibalis filium eius, quem in Sardinia poſt amiſſam claſſem, cruci à Carthaginienſibus fixum diximus: gratiſſimum hunc fore uniuerſis ratus, ꝙ ſimul cum illis ſub patre militauerat. ad caeteros uero mercenarios milites Alexona ire iuſſit: ꝙ magnam in eo uiro omnes fiduciam habebant. confeſtim, uocata ad ſe multitudine, partim precibus, partim pollicitationibus tandem effecere, ut omnes unanimiter in fide, atq; beneuolentia erga Carthaginienſes permanerent. quamobrẽ aduẽtantibus mox principibus proditionis, rogãteq́; eos, & quae cum Romanis egerant, aperire uolentibus, non modo non paruerunt eis: ſed ne audire quidem eorum uoces uoluere. quin telis lapidibusq́; eos inſecuti, procul à moenibus fugarunt. ita Carthaginienſes ex manifeſto proditionis periculo ſummo in diſcrimine poſiti, parum abfuit, quin in hoſtium poteſtatem uenirent. ſed Alexon, qui ſuperiori tempore, ob ſuam in Agrigentinos fidem, non ſolum urbem, uerumetiam patriam, leges, libertatẽ ſeruauerat: nunc quoq;, ne Carthaginienſes ad extremã perniciem deuenirent, confeſſione omnium cauſa fuit. Carthaginienſes, & ſi nihil ex ijs, quae Lilybai agebãtur, intelligere poterant: ſuſpicati tamen difficultates eorum, qui iampridem obſidebantur: quinquaginta nauibus ad

hoc ipſum paratis, decẽ millia militum impoſuere. claſſi præficiunt Annibalem Amilcaris filiũ, eum paucis pro tempore hortati, omni conatu Lilybæum penetrare: ſuisq; ſubſidiũ ferre iubent. Annibal cũ decẽ millibus millitũ primo ad Eguſam inſulam, quæ media eſt inter Carthaginem, ac Lilybæum nauigat. nactus deinde ſecundam auram, paſſis uelis in ipſas fauces Lilybetani portus ferebatur: ſuos omnis inſtructos armis, & ad belligerandũ paratos habebat. conſules partim repentino aduentu hoſtium perculſi, partim ueriti, ne, ſi congredi cum hoſtibus tentarent, nimia uentorum ui, ſuæ quoq; naues in portũ agerentur, nauigationem hoſtium nequaq̃ impedire decreuerunt. armati tantum ad litus, ſi forte hoſtem deterrere ab ingreſſu poſſent, concurrunt. interea multitudo omnis, quæ in mœnibus erat, aduentum ſuorum conſpicata animos erigere: ſpe ſimul, atq; lætitia trepidare: aduenientes plauſu, ſublatisq; in cœlum clamoribus hortari. Annibal incredibili audacia fretus, cum ſuis nauibus aduolat: portumq; præter ſpem, atq; expectationem omnium ingreſſus, incolumes copias Lilybæi exponit. accepto mœnibus præſidio, ĩcredibili omnes lætitia affecti: non tam aduentu nouarum copiarum, q̃ ꝙ Romani impedire Carthaginienſium naues non fuiſſent auſi. Imilcon dux Carthaginienſium, quoniam omnes ſuos promptos, animatosq; ad bellum cernebat: ueteres quidem milites, ob aduentum noui ſupplementi, nouos uero, quia antea cſtorum malorum expertes erant: minime prætereundam eſſe eam opportunitatem ratus, omni ſtudio ad incendia machinarum incũbere decreuit. igitur omnibus in concionem uocatis, longa oratione uniuerſos hortatur: eorum animos confirmat: præmia ſingulis quibusq;, qui

ſe fortiter geſſerint, pollicetur. Carthaginienſes uniuerſis gratiam relaturos affirmat. eiuſmodi oratione commoti milites, paratos ſeſe eſſe omnes annuunt. uociferantes p̄terea rogant, ne cunctetur amplius: iam iam exire in hoſtes iubeat. dux exoſculata militum fortitudine, confeſtim eos dimiſit, mandans omnibus, ut corpora curarent: dein præſtò eſſent facturi, q̄cq̄d ab eorum ducibus ſibi imperetur. paulo poſt conuocatis ducibus, quid facturus ſit indicat: partes diſtribuit: ſuum cuiq; locum deſignat: iubet, ut ipſi ante omnes alios in ꝯticinio, locis ſibi deſignatis, adſint. Illi mandata ducis exequuntur. Imilcon eductis cum prima luce copijs, pluribus ſimul locis in machinas impetū facit. Romani ꝯſilium hoſtium ꝯiectura quadam facile ſuſpicati, haud ſegniter ſe hēre: arma cape: rebus oībus q̄maxime intenti eſſe. igitur ubi primū egredi Carthaginiēſes cœperunt, à Romanis occurritur: ingens circa mœnia tumultus fit. Carthaginiēſes circiter uiginti millia hoium erāt: Romani ēt plures. quoq; magis relicto omni ordine, pugnabatur, eò aptiora p̄icula erāt: ī tāta .n. multitudine militum, uir aduerſus uirum, quaſi ſingulari certamine congreſſus depugnabat. uerum maxia pugna, atq; īgēs tumultus circa machinas erat. nā q ab utroq; exercitu in eo loco ꝯſtituti fuerant, illi q̄dē ad expugnādū, hi uero ad propugnādū oī ſtudio innixi, in tātū, tā q̄; atrox certamen deuenere, ut tādē in iiſdē, ī q̄bus ꝯſtituti fuerāt, locis ꝑmanētes, incredibili animi magnitudine occiderint. ſed, q inter eos ꝯmixti īter certādū fuerāt: tāta audacia ꝯtra Romanos ferri: eorum machinas ferro, igne, telis, cæteriſq; hmōi rebus īpetere: ut Romāi eo die, cū nullo mō icœptis hoſtiū reſiſtere poſſent: res ſuas ī extremo propè ſitas uiderint. poſt lōgū certamen Imilcon, q̄m multas ī exercitu

cædes fieri, nihil tamen ſeſe proficere poſſe intelligebat, receptui canere iuſſit. Romani, etſi eo die in periculo fuerint, omnem belli apparatum amittendi: tamen incredibili fortitudine animi, hoſtibus reſiſtentes, tandem machinas, cunctaq; opera ſua tutati ſunt. poſt hæc Annibal *cum ijs quas ſecum adduxerat, nauibus, intempeſta nocte, nihil ſentientibus hoſtibus* Lilybæo *ſoluens* Drepanũ *ad* Adherbalem Carthaginienſium *ducem proficiſcitur. quoniam, tum propter loci oportunitatem, tum ob ſpeciem, ac pulchritudinem portus, præcipua ſemper cura* Carthaginienſibus *fuerat. eam urbem ſeruandi. diſtat aũt à* Lylibæo *millia paſſuũ non amplius quindecim.* Carthaginienſes *interea, etſi quid* Lilybæi *ageretur, ſcire magnopere cupiebant: tñ, quia ita iam poſt diſceſſum* Annibalis, *preſſa obſidio erat: ut neq; ingredi quiſquam, nec egredi urbem ualeret: compotes deſyderij fieri nullo modo poterant. per id tempus* Rhodius *quidam nomine* Annibal, *clarus ſanè uir, cognito* Carthaginienſium *deſyderio, pollicetur ſe naui, inuitis omnibus,* Lilybæum *aditurũ, inſpectisq; omnibus rebus,* Carthaginienſibus *renũtiaturum. id q̃q̃ hilari animo audirẽt* Carthaginienſes: *tamen, quia* Romana Claſſis, *in ipſis propè faucibus portus erat: impoſſibile eſſe, eam rem omnes rebantur.* Rhodius *nihilominus intrepide deducta naui, proficiſcitur. cumq; in proximam inſulam, q̃ contra* Lilybæum *eſt: applicuiſſet: nactus poſtridie ſecundã auram,* Lilybæum *nauigat: per diemq; ſpectantibus hoſtibus, atq; omni conatu, profectionem eius impedire laborantibus, portum ingreditur: cuncta, quæ animo conceperat: perficit. alter conſulum tantam uiri audaciam admiratus, quo interdiu pere abeuntem poſſet, per noctem decem uelociſſimas na*

ues, in faucibus portus continet: cum iis diſceſſum Rhodi ipſe quàm diligentiſſime obſeruat: iìdem reliquum exercitum factitare iubet. naues igitur, quæ in faucibus portus erant: ex utraq; parte proxime paludem extenſis remis, aduentum Rhodiæ ratis expectabant: hanc è ueſtigio, in eorum poteſtatem futuram arbitrantes. at Rhodius non per noctem, neq; ex abdito, ſed palàm medio die, per medias hoſtium naues, adeo inſtructas, ac paratas, audacia ſimul, atq; celeritate fretus prætervectus eſt. nec euaſiſſe contentus, ubi paulum hoſtes præterit, conuerſa prora eos prouocauit: nemine omnium, ob ſtupendam eius nauis celeritatem, adire eũ auſo. Rhodius unica rate quaſi triumphatis hoſtibus, Carthaginem rediit ſenatui omnia, quæ uiderat: narrauit. eius exẽplo moti poſtea complures, idem facere ſunt auſi. quibus ex rebus accidebat nihil eorum, quæ Lilybæi agebantur: à Carthaginienſibus ignorari. Romani eam hoſtium ludificationẽ grauiter, & iniquo animo ferentes, fauces portus obſtruere temptauerunt. quobrem primum onerarias naues quàmplures ſabulo onuſtas, in profundum mittunt. hinc ſupra eas infinitam penè uim aggeris ingerunt: fruſtra tamen omnia factitantes. nam, & uaſta profunditas cuncta ſimul abſorbebat: et fluxus, refluxusq; maris iniecta oĩa paſſim diffundebat. ægre tandem ex una parte nonnihil aggeris conſtitit. eò confeſtim velociſſima quædam Carthaginienſiũ nauis, uaſto impetu prorupit: qua confeſtim potiti Romani, armatam, inſtructáq; in portu tenentes, aduentum cæterarum, & maxime illius Rhodiæ cupide expectabant. illa caſu per noctem adueniens, ſolita uelocitate portum ingreditur. ſed dum redire uellet, ſecuta ex improuiſo quadriremis premere fugientem cœpit. Rhodius principio

uelocitatem nauis admiratus, ubi eam diligenter perſpexit: & quadriremem Carthaginienſium à Romanis captam agnouit: iam deſperata fuga, congredi cũ hoſtibus ſtatuit. poſtq̃ ad manus uentũ, quia, & numero nauium, & præſtantia militũ, Romani longe ſuperiores erant: nauis Rhodia nullo negocio expugnatur. Rhodius ipſe capitur. Romani hac naue potiti, & ad quadriremẽ additam, ambas inſtructas, paratasq; continue in portu tenentes, facilẽ deinceps aditum in Lilybæũ prohibuere: urbs interea acriter à Romanis oppugnari: mœnia plerisque in locis ui tormentorũ euerti. Imilcon nouũ continuo murum, pro euerſo ſufficere. in eruptionibus, & machinarũ incendijs, nullam amplius ſpem habere. in hunc modũ cum aliquandiu perſeueratum eſſet, tanta repente uentorum tempeſtas coborta eſt: ut machinas omnes, atq; opera ſtridore, ac procella conflictaret: quarũdam etiam turriũ tabulata alta deijceret. tantum uentorũ turbinẽ græcus qdam miles ex ijs, qui intus erant: aptiſſimũ fore ad incendia machinarum ratus, cogitationem ſuã duci aperit. dux probata militis ſententia, neceſſarijsq; omnibus è ueſtigio paratis, confeſtim eruptionẽ facere ſuos, ac ignẽ machinis, tribus locis inijcere iubet. quo confeſtim à militibus peracto, ignis ui uentorũ facile in opera depellitur. quæ, quia arida erant, ac iam diu ad ſolẽ uſta, igni facillime abſumebantur. & dominante uento, nulla humana ope reſiſti poterat. ſiquidem nouitate rei ita omnes perterriti erant: ut neq; uidere, quid agerent: nec conſyderare quippiam poſſent. quin & cadentibus ex alto lignorum fruſtris percuſſi, & fumo obcæcati interdum cadebant: dum ferre præſidium machinis nitebantur. quoq; maiorem ob prædictas cauſas Romani difficultatem habe-

bant:eò Carthaginienſibus oĩa cõmodiora erant.ſiqdem & cernere hoſtes, & oẽs eo⁊ machinas conſpicari facile poterant. & ſi quid aduerſus Romanos iactabant, id uiolentia uenti facillime ferebatur, maioremq; in machinas impetum faciebat. tandem uero tanta uis ignis fuit, ut, & baſes, quibus ſtabilitæ turres erant, cremarentur: & arietum capita liquefierent. poſt hæc conſules in reficiendis machinis, operam ponere deſtiterunt: Aggere tamẽ, atq; foſſa urbẽ undiq; cingentes, lenta obſidione ſuperare hoſtes decreuere: nec prius cum caſtris abſcẽdere, q̃ Lilybæo potirentur. Lilybetani refectis, quæ conuenerant, mœnibus, ocioſe iam obſidionem tolerabant. hæc cũ Romæ nuntiata eſſent: ſenatus, ꝙ multi in obſidione interierant: & penè uacuefacta claſſis erat, nouo delectu habito, in ſupplementum decem millia hominum in Siciliã mittit. hi primo Meſſanam traducti, inde pedibus in Lilybetana caſtra iter fecere. iam Appius Claudius conſulatum inierat: prioribusq; conſulibus Romam reuerſis, ipſe apud Lilybæum exercitui præerat. hic ſimulac aduenisſe ſupplementum uidet: uocatis ad ſe centurionibus, tempus inquit ſibi uideri, ut cum omni claſſe Drepanum nauigent: Adherbalem Carthaginenſium ducem, qui illic erat, nihil tale ſuſpicantem, ex improuiſo aggrediantur: eũ nouarum copiarum in Siciliam aduentum ignorare: neq; exiſtimare claſſem Romanorum, quæ tantam in obſidione Lilybæi iacturam hominum paſſa ſit, aliquo modo nauigare poſſe. poſt ea uerba conſulis, omnibus conſilium eius approbantibus, ex ueteribus nouisq; copijs milites delegit: naues optimis quibusq; è toto exercitu delectis uiris compleuit. nam ꝙ, et nauigatio propinqua erat: & præmio⁊ ſpes maxima: oẽs id munus hilari

animo ſuſcipiebant. paratis igitur omnibus, quæ neceſſaria uidebantur: nocte intempeſta: nibil ſentientibus hoſtibus, Drepanum uerſus nauigat. aduemente uero luce, cũ iam non longe à Drepano forent: nauibus Romanorum apparentibus, Adherbal, & ſi primum inopinato hoſtiũ aduentu perculſus fuit: ſtatim tamen ad ſe reuerſus, atq; animo confirmatus, temptare omnino fortunam prælij conſtituit: & omnia potius experiri, quàm pati ſeſe in portu, per ignominiam, ab hoſtibus obſideri. Quamobrem è ueſtigio turbam remigum ad littus cogit. mercenarios milites ex urbe, tuba conuocat. eos pro temporis anguſtia cohortatur. ſi fortiter dimicarint: ſpem uictoriæ, ſin ſubire periculum recuſarint: acerbitatem obſidionis ante oculos ponit. his dictis, omnibus præſto ſeſe eſſe oſtendentibus, uociferantibusq́;, ne amplius tardaret: ſed iamiam in hoſtes claſſem immitteret: Adherbal laudata militum uirtute, confeſtim naues conſcendere iubet. admonet præterea omnes, ut in nauim ſuam oculos dirigant, eam alacri animo ſequantur. nihilo deinde commoratus ipſe, uti pollicitus erat: primus nauigat diuerſa regione portus, quàm Romani aduentabant, conſul hoſtes conſpicatus præter opinionem ſuam, non ſolum non cedentes, neq; ad fugã paratos, ſed potius ſummo ſtudio manus conſerere cupientes, naues ſuas, quarum aliæ iam intra portum erant: aliæ in ipſis faucibus: aliæ mox ſequebantur: omnes referre gradum iuſſit. hic cum primæ naues iuſſu conſulis iter uertiſſent: alijs, quæ ponè ſequebantur: adhuc properantibus in portum, tanta conflictatio facta eſt exeuntibus pariter, atq; intrãtibus nauibus, ut extremo in periculo Romanorum res foret. Explicatis tandem ſummo cum labore nauibus, præfecti ſingulas quaſq; in ordinem iuxta littus collocabant:

tus collocabant: proris aduerſus hoſtes conuerſis. at conſul, qui ab initio poſt omnem claſſem ſequebatur: tum in altum profectus, læuum cornu obtinuit. iter hæc Adherbal cum quinq; nauibus ſupra læuum Romanorum cornu in altum progreſſus, nauis ſuæ prora in hoſtes conuerſa, à pelago ſe firmauit, idē, ut aliæ quatuor naues, quæ ſuam ſequebantur facerent: per nuntios imperauit. ita omnibus à fronte conſiſtentibus, ſublatis ſignis, à pelago in Romanos defertur: quorum naues circa littus in ordinem diſpoſitæ erāt. hoc enim ideo à Romanis prouiſum fuerat: ut exeuntes è portu Carthaginienſium naues facilius opprimi poſſent. uerum id poſtea magnam Romanis iacturam intulit, ob cauſas, quas dicemus. nam ut primum appropinquare inter ſe claſſes cœperunt: ſignis è prætorijs nauibus, ab utraq; parte ſublatis, inuicem concurrentibus hoſtibus, pugna committitur. diu acriter certatum: ita, ut æquale eſſe periculum uideretur. erant enī in utraq; parte ex omni exercitu delecti præſtātiſſimi milites. ſemper tamen Carthaginienſes præualebant: tum, ꝙ naues eorum ueblociores erant: tum, ꝙ peritiores ad nauigandum remiges: tum uel maxime, ꝙ pelagus tenebant: per quod longe, lateq; pro eorum libidine, diſcurrere poterant, ſiue enim aliqui eorum ab hoſtibus premebantur: confeſtim celeritate nauium freti, in altum euadebant. ac ſi forte inſequebantur hoſtes in eos plurimæ ſimul conuerſæ, eadem celeritate circunueniebant: maximasq; inferebant clades. nonnullas interim naues ſubmergebant. Siue aliqui ex ſocijs periclitabantur: confeſtim ſine labore, atque periculo præſidium ferebant, aduerſis puppibus in altum nauigantes. at Romanis magna proximum littus impedimenta afferebat. ſi quidem in arcto

coacti, neq; refugere cum opus erat, neq; ſeipſos tutari, neq; laborantibus ſuccurrere poterant. &, quod in bello nauali præcipuum haberi ſolet: per medios hoſtes præter/labi, ac deinceps in pugnantes impetum facere, impoſſi/bile Romanis *erat: tum, quod naues eorum grauiſſimæ e/rant: tum, quod remiges maritimarum rerum rudes, & ad nauigandum inepti. conſul igitur cum rem in deterius la/bi cerneret: nauibus partim in littore confractis, nonnul/lis etiam ſubmerſis, deſperatis ad extremum rebus, primus omnium fugam arripuit. circiter triginta naues ex omni claſſe, quæ huic forte propinquæ erant: eum ſecu/tæ reliquæ omnes tres & nonaginta numero, in* Cartha*ginienſium poteſtatem uenere. præterea copiæ omnes ca/ptæ exceptis ijs, quæ proiectis in terram nauibus, perie/rant.* Adherbal *magnam ijs rebus geſtis, laudem apud* Carthaginienſes *meruit: ut, qui ſingulari prudentia, ac magnitudine animi, omnia feliciter peregiſſet.* Appius *ue/ro* Claudius *à* Romanis *iurgijs contumelijsq; uehementer affectus, quod adeo imprudenter ſe geſſiſſet: quòd rem* Ro*manam ſummum in diſcrimen adduxiſſet. ipſe tandem conſulatu abdicatus ſumma cum ignominia, in iudicio concidit.* Romani, *& ſi ingens ſe accepiſſe uulnus intelli/gebant: nihil tamen priſtinæ magnanimitatis immemo/res, confeſtim reparata claſſe, nouisq; coactis copijs* L. Iu*nium conſulem in* Siciliam *mittunt.* Hunc *ijs, qui* Lily*bæum obſidebant: ſubſidium ferre, commeatumq;, & cæ/tera exercitui neceſſaria ſubminiſtrare iubent.* Ille *cum ſe/xaginta roſtratis* Meſſanam *nauigat. hic contractis ab omni* Sicilia, *præterquam à* Lilybæo, *nauibus, claſſem efficit centum & uiginti roſtratarum, præter onerarias, &, quas frumentationis cauſa ſecum habebat: numero circiter octin*

gentas. earum mediam ferè partem, & quaſdam ex ro ſtratis quæſtori tradit, ac ferre in caſtra commeatum iu/ bet ipſe interea Syracuſis manet: reliquas, quæ paulopoſt à Meſſana ſequebantur, & frumentum ex mediterraneæ regione, à ſocijs imperatum, excepturus. per idem tẽpus Adherbal captiuos Romanorum, & naues, quas prælio ac ceperat Carthaginem miſit. hinc Carthalonẽ præfectũ triginta nauibus ei traditis exire in hoſtẽ iubet. ipſe pau lopoſt cum ſeptuaginta nauibus eum ſequitur. Carthalo/ nem admonet, ut quaſcunq; naues hoſtium poſſit, inte/ gras capiat: reliquas incendat. Carthalo igitur p noctem impigre facta nauigatione, cum ex improuiſo claſſi Ro manorum, quæ in Lilybætano portu aſſeruabatur, ſuperue niſſet: maximo in periculo rem Romanam poſuit. nam cum inter eos, qui cuſtodiæ gratia circa claſſem excuba/ bant, magnus repente clamor, atq; ĩgens tumultus ortus foret: Imilcon intellecto ſtrepitu, & iam diluceſcente die, aduentu hoſtium cognito, repente euocatis ex urbe militi bus, hoſtes ĩuadit. ita ex omni parte circumuentis Roma norum copijs, in non mediocre periculum deuenerunt. præ fectus Carthaginiẽſium, paucis Romanorum nauibus par tim captis, partim ĩcenſis, non longe poſt Lilybæo ſoluẽs, uerſus Heracliam nauigat: ut commeatũ, qui ex ea parte in caſtra Romanorum ferebatur, intercluderet. iter facienti ſpeculatoriæ naues Carthaloni nũtiant, magnum nauiũ numerum aduentare. quo nuntio accepto, Carthalo ne/ quaq̃ cunctatus, q̃ ob res pauloante egregie geſtas, Ro/ manos ſpernebat: aduerſus eas properauit. eodem modo Romani quoq; adeſſe claſſem hoſtium, à ſpeculatoribus cognouere. uerum ij, cum ſe longe impares eſſe ad nauale bellum arbitrarentur: in proximum forte littus

naues ſubduxere. erant in ijs locis receſſus quidam, atq; anfractus, quibus deſuper rupes imminebant. in ijs conſiſtentes Romani lapidibus, fundisq; naues hoſtium arcebant. Carthaginienſes, & ſi à principio tandiu obſidere illos, quoad eorum potirentur, decreuerant: tamen, cum propter naturam loci, nihil proficere ſe poſſe itelligerent: & Romanos acrius, quàm ſperabant, reſiſtere intuerentur: paucis tandem onerarijs nauibus acceptis, ad propinquum flumen nauigarunt, ubi diſceſſum hoſtium obſeruarent. interea loci conſul peractis ijs, quorum gratia Syracuſis remanſerat, ſuperato Pachyni promontorio, Lilybæum petebat: ignarus earum rerum, quæ ſuperioribus diebus ſuis acciderant. dux Carthaginienſium aduentu conſulis rurſus per exploratores cognito, confeſtim aduerſus eum properauit, cupiens procul à cæteris Romanorum nauibus, illi concurrere. at L. Iunius cum delonge aduentum hoſtilis claſſis proſpexiſſet: magnitudine eius perterritus, committere pugnam non audebat: fugere ob propinquitatem hoſtium non licebat. quare ad loca difficilia, atq; periculoſa conuerſus, in proximo portu ſtationē fecit: decreuitq; potius extrema omnia experiri, q̃ pati, ut exercitus Romanorum in poteſtatem hoſtiū ueniret. id conſpicatus Carthalo præfectus Carthaginienſium, proficiſci aduerſus hoſtes deſiitit. ſed medium quendam inter utranq; Romanorum claſſem, portum tenuit: ratus per eū modū utriq; claſſi abeundi facultatem ablatū iri. interiectis diebus ingens procella inſurgere cœpit: quā aliquandiu antea prouidentes Carthaginiēſium nautæ, ut qui magnam maritimarum rerum, locorumq;, in quibus erant, peritiam habebant: Carthaloni ſuaſerunt, ut ſuperato confeſtim Pachyni promontorio, uim tempeſta-

tis euitaret. id cum ille fecisset, cum omnibus ſuis incolumis euaſit. at Romanorum *claſſis ui tempeſtatis agitata, quoniam loca importuoſa erant, ita ad extremum fracta eſt, ut nihil ex tot nauibus, quod utile in poſterum foret, ſuperauerit. his* Romanorum *tot, tantisq́; calamitatibus, rurſus accidit* Carthaginienſium *rem ſuperiorē fieri.* Romani *nuper ingenti clade apud* Drepanum *nauali prælio affecti, tunc uero omnino amiſſa claſſe, mari protinus exceſſere, in terra duntaxat ſpem habentes. contra uero* Carthaginienſes, *& maris imperium ſine controuerſia tenebant: & in terra haud prorſus ſine ſpe erant. igitur, & qui* Romæ *erant, & qui in caſtris apud* Lilybæū, *qq̃ utriq; ob prædictas clades maxime afflicti forent: tamen in obſidione omnino perſiſtendum eſſe cenſuere. quare, & illi, quæ neceſſaria erant, ſuppeditabant: & hi, quantum pro uiribus licebat, durabant in obſidione* L. Iunius *conſul poſt amiſſam naufragio claſſem, curæ, ac ſolicitudinis plenus* Lilybæum *peruenit. ibi omni cogitatione quammaxime intentus, noui aliquid agere ſtudet: quò acceptam ex ſuperiori clade ignominiam minuat. quocirca non longe poſt, tenui quadam oblata occaſione,* Erycem *per proditionem occupat: ſimulq́;, & templo* Veneris, *& oppido potitur.* Eryx *eſt* Siciliæ *mons mari imminens ex ea parte, quæ ad* Italiam *ſpectat, iter* Drepanum, *ac* Panormum, *magis tamen* Panormo *coniunctus. hic magnitudine omnes* Siciliæ *montes excedit, præter unum* Ætnam. *in eius uertice planicies eſt: ubi* Erycinæ Veneris *templum, quod ſine controuerſia omnium* Siciliæ *templorum opulentiſſimum, atq; ornatiſſimum eſt. paulo infra uerticem urbs eſt eiuſdem nominis, longiſſimum, ac difficillimum undiq; habens aditum. hic con-*

ſul uno in uertice, altero ad radices montis, quà aditus à Drepano erat, præſidio collocato, cuſtodire utrunq; locũ pergit: ſperans ſe per eum modum, & urbem, & totum montem tuto tenere poſſe. Carthaginienſes capto Eryce, Amilcarem cognomento Barcam, claſſi præficiunt. hic cũ omnibus copijs in Italiam delatus, maritimam oram po pulatus eſt. erat autem annus eius belli decimuſoctauus. hinc uaſtatis Locrorum, ac Brutianorum agris, cũ omni claſſe in panormitanum agrum reuertitur. hic locũ occu pat bello gerendo aptiſſimum, inter Rhegium, ac Pa/ normũ alte mari ſupereminentem, natura munitum, & ad tenendum exercitum tutiſſimum. eſt enim mons, quẽ præciſe undiq; rupes cingunt: in ſummitate habens pla/ niciem quandam non minori ambitu, q̃ duodecim mil/ lium paſſuum, peruiam, & culturæ aptiſſimam. eſt p̃/ terea maritimis auris præclare expoſitus: mortiferarum ferarũ omnino expers, à mari, & à mediterranea regione rupes habens inacceſſas: eas uero, quæ inter has mediæ ſunt, haud facile peruias. in eo tumulus inſurgit: qui ſpe culæ ſimul, atq; arcis locum obtinet. portum habet amœ niſſimum, & ijs, qui à Drepano, uel Lilybæo Italiam petunt, commodiſſimum: aquarum præterea copia inſi/ gnem. aditus ad eum omnino tres ſunt: & ij perdiffici/ les, duo à mediterranea regione, tertius à mari. in eo loco Amilcar caſtra poſuit: ut qui neq; propriam urbem, neq; ſpem ullam habebat: ſed medijs ſeſe obijciebat hoſtibus. neq; tamen quieſcere interea hoſtes permittebat. nam & mari ſæpe ab eo loco delatus, in maritimam Italiæ orã omnia uſq; ad regionem Cumarum uaſtauit: & po/ ſtea pedeſtri itinere ducto exercitu, caſtris ante Panor/ mum poſitis, non longius ab exercitu Romanorum octin

gentis paſſibus, ibiq; tres ferè annos commoratus, multa & præclara facinora fecit, quæ particulatim commemorare difficillimũ foret. Romanis igitur, quẽadmodũ ſupra diximus nõ ſolũ in uertice, uerũ ẽt in radicibus mõtis Erycẽ cuſtodiẽtibus, Amilcar urbẽ Erycinã ꝑ fraudẽ capit: q̃ media erat inter uerticẽ mõtis, & ꝓſidia Romanorũ, q̃ in radicibus erant. quo facto accidit Romanos, q̃ i uertice erant, à Carthaginienſibus obſeſſos, ſummo in diſcrimine uerſari: nec minus ſanè Carthaginienſes ipſos in Erycina urbe premi duobus Romanorũ præſidijs, altero ſupra uerticem, altero à radicibus montis obſeſſos: nec niſi unicã, & eã ꝑdifficilẽ ad importanda in urbem neceſſaria, habentes uiã. ita inuicẽ & obſeſſi, & obſidentes ſumma obſtinatione aĩorũ utriq; ꝑdurabãt: extrema oĩa tolerantes, & maximis q̃buſq; ꝑiculis ſeſe obijcientes. cũ in hunc modũ traheretur bellũ, & Amilcar Romanos mari q̃maxime infeſtaret: q̃ illi iã annos ferè quindecim mari abſtinuiſſent: commoti maiorem in modum Romani ut' pote qui bellũ aliter finem nũq̃ habiturũ uidebãt: ad ſtudium parandæ claſſis iterũ conuertuntur. uerũ, quia exinanitum iampridem ærariũ fuerat: priuatim ciues pro ſuis q̃ſq; facultatibus ꝯtribuentes, plures unã ſimul quinqueremẽ ædificabãt: & neceſſarios ad eã ſumptus ſubminiſtrabant: tantus erat uniuerſi populi ardor ad res bellicas, imperiumq; Romanum propagandum. in hunc modum ducẽtas q̃nq̃remes parauere, inſtar eius nauis Rhodiæ, quã apud Lilybæũ captã ſupra oñdimus. huic claſſi ꝓficiũt L. Lutatiũ ꝯſulẽ: eumq; aduenieẽte iã uere, aduerſus Carthaginiẽſes mittũt. hic igitur cum omni claſſe ex improuiſo in Siciliã delatus, primo aduẽtu Drepani portum, cæteroſq;, qui circa Lilybeum erant, occupa-

uit: uniuerſis Carthaginienſium nauibus ſeſe ad ducem pauide recipientibus. hinc Drepanum inſtructis machinis, cæteriſq; ad obſidionem neceſſarijs, expugnare nititur. & quia non longe aberat Carthaginienſium claſſis: memor præteritarum rerum, quantum momentum bello maritimæ res afferrent: haudquaquam per ocium, atq; ſocordiam tempus conterebat: ſed remiges, ac nautas aſſidue exercebat: neminemq; ex tota claſſe ocioſum eẽ patiebatur. ita breui tempore factum eſt, ut Romani milites ad nauales pugnas aptiſſimi forent. Carthaginienſes cognito aduentu Romanæ claſſis confeſtim ipſi quoq; naues parant: frumento, ac cæteris neceſſarijs rebus onerant: ne quid ijs, qui apud Erycem obſidebantur, è neceſſarijs rebus deeſſet. Claſſi Annonem præficiunt. hic delatus ad inſulam, quam uocant Hieroneſum, inde nihil ſentientibus hoſtibus, in caſtra ad Amilcarem nauigare, & euacuare naues, ac commeatum exponere properabat. at Lutatius aduentu hoſtium cognito, eorum conſilium ſuſpicatus (haud enim difficilis coniectura erat) optimis quibusq; è pedeſtri exercitu militibus ſecum adductis, confeſtim ad Eguſam inſulam nauigat. hæc inſula non longe abeſt à Lilybæo. hic hortatus pro tempore militum animos, ut in ſequentem diem omnes ſeſe ad pugnam parארent, edixit. poſtridie cum iam diluceſcere dies cœpiſſet: conſul proſperum quidem, ac ſecundum adeſſe hoſtibus uentum conſpicatus, claſſi uero Romanæ planè aduerſum, præterea mare turbidum eſſe, ac procelloſum, quid agendum foret, aliquandiu dubitauit. mox uero conſyderans ſuos, ſi, durante procella maris, ad manus cum hoſtibus ueniant, prælium duntaxat cum Annone, & cum naualibus copijs, & cum impeditis, atq; onuſtis na

uibus inituros, ſi uero prorogato pugnæ tempore, tranquillitatem maris expectent: iam neceſſe fore, ut cum euacuatis, ac maxime expeditis nauibus cum optimo quoq; milite è pedeſtri exercitu, delecto, & quod maximum eſt, cum Amilcaris audacia, quo nihil terribilius per id tempus audiebatur: in certamen deſcendant: ſtatuit tandem quanuis turbido, & aduerſante mari cum hoſtibus congrediendum. uenientibus igitur plenis uelis Carthaginienſium nauibus, claſſem ſtructam, atq; paratam opponit. Carthaginienſes ubi interceptum claſſis ſuæ curſum ab hoſtibus uident: nauesq; illorum ad certamen paratas, dimiſſis uelis ipſi quoq; ſe ad prælium comparant. hic cõfirmatis animis utrinq; confligitur. quo in loco cum omnia è diuerſo forent, quàm olim in pugna apud Drepanum fuerant, non immerito diuerſum quoq; res exitum habuere Romani naues q̃ celerrimas habebant: onera omnia exceptis, quæ ad belligerandum neceſſaria uidebantur, depoſuerant. remiges eorum diu exerciti, & ob eam cauſam acres, ac ad certamen prompti erant. optimi quiq; milites ex toto pedeſtri exercitu delecti fuerant. Carthaginienſibus hæc omnia contra euenerant. eorum naues onuſtæ, & ob id ad res gerendas ineptæ erant: turba remigum, ac nautarum, ut tumultuaria, ita ad res bellicas rudis, milites noui, nec dum periculis aſſueti. nam ꝙ Romanos nunquam amplius mari quicquam molituros exiſtimabant: omnem protinus rei naualis curam cogitationemq; depoſuerant. quamobrem ſimulac pugnari cœptum, à Romanis ſuperantur. naues eorum quinquaginta uel fractæ, uel ſubmerſæ: ſeptuaginta plenæ captæ: reliquæ ſublatis uelis, ſubita uenti mutatione, facta mirabili celeritate, ſeſe ad Hieroneſum ex fuga receperunt.

conſul poſt prælium cum omni claſſe Lilybæū reuerſus, prædam, & captiuorum corpora inter ſuos diuidit. fuerunt enim è Carthaginienſibus uiui capti præter eos, qui inter certandum perierant, ultra decem millia hominū. Carthaginienſes tali ac tanta clade perculſi, & ſi animo ad belligerandum promptiſſimi erant: diuerſis tamen rationibus impediebantur. ſiquidem neq; ijs, qui in Siciliā erant, ſubminiſtrare commeatū poterant, amiſſa claſſe, & hoſtibus mare undiq; tenentibus: & derelinquere ducem, ac milites optime de Republica meritos, proditionis ſimile exiſtimabant: quibus uero copijs, aut quibus ducibus contenderent, non habebant. quapropter miſſo ad Amilcarem q̄celerrime nuntio, poteſtatem illi tradunt, quicquid de republica uiſum fuerit, faciendi. Amilcar optimi ſimul, ac ſapientiſſimi ducis officium fecit. quandiu enim aliqua Carthaginiēſium rebus ſpes ſuperfuit, nullum unq̄ laborem, nullum periculum euitauit: ſed ſumma induſtria, atq; audacia fretus, omnia pro adipiſcenda uictoria haud ſecus, q̄ cæteri duces, aſſidue ſubijt. ubi uero Carthaginienſium rebus nullam amplius relictam ſpem uidet, prudenter, ac moderato animo cedens tempori, legatos, qui de fœdere agerent, ad conſulē miſit. enim uero optimi ducis officium exiſtimandum eſt, poſſe non ſolum uincendi, uerumetiam cedendi tempora perſpicere. Lutatius quoq; conditionem fœderis nequaq̄ aſpernatus eſt, conſcius difficultatum, quibus ex diuturno bello populus Romanus premebatur. ita tandem de fœdere cō uenit, huiuſmodi conditionibus præſcriptis: amicitiam eē Romanis Carthaginienſibusq;, ſi id populo Romano uideatur: excedere prorſus omni Sicilia carthaginiēſes: neq; poſthac Hieroni bellū īferre: neq; contra Syracuſanos Sira

cuſanorum ue ſocios mouere arma: Carthaginienſes ſine ꝑtio captiuos omnes reddere: inſuper talenta argenti euboica duo millia & ducenta Romanis, annos uiginti, pendere. has conditiões Romam miſſas, populus Romanus comprobare noluit: uerum in Siciliam decem uiros cum authoritate publica legatos miſit. hi in Siciliam delati ſummam rei haudquaquam immutarunt: tempore pendendi argenti duntaxat coarctato, ac mille inſuper talentis additis. id præterea conditionibus addidere, ut non ſolum Sicilia, ſed etiam omnibus inſulis, quæ inter Siciliã, atq; Italiam mediæ ſunt, Carthaginienſes excederent. per hunc itaq; modum primo bello, quod Romani aduerſus Carthaginiẽſes pro Sicilia geſſerunt: finis impoſitus. Durauit id bellum continuos quatuor & uiginti annos, omnium ſanè, quæ nos audiuerimus longiſſimum, atq; maximum. in quo, ut alia omittam memoratu digna, ſemel quinq; remibus ex utraq; parte amplius quingentis, iterum non multo minus, quam ſeptingentis inuicem pugnatum fuit. amiſerunt in eo bello Romani quinqueremes ſeptingentas præter eas, quæ diuerſis naufragijs perierũt. Carthaginienſes uero circiter quingentas. itaq;, qui ante eum diem admirati fuerant Antigoni, & Ptolemæi, & Demetrij copias, & claſſem, & Bella naualia, merito poſthac magnitudine rerꝫ à Romanis, Carthaginienſibusq; geſtarꝫ, omnem admirationem depoſuere. quod ſi quis conſyderare uelit, quantum interſit inter quinqueremes, ac triremes, quibus Perſæ aduerſus Græcos, rurſusq; Athenienſes, & Lacedæmonij bello inter ſe uſi fuere: profectò nunquam maioribus copijs mari pugnatum intelliget. quibus ex rebus clare conſtat id, quod principio à nobis propoſitum fuit: Romanos neq; fortuna,

quidam ut Græcorum putant, neq; caſu, ſed propria uir tute, audacia, magnitudine animi, tantum imperium conſecutos, ut tandem rerum omnium potiti fuerint. q̄q̄ erunt fortaſſe, qui dubitent, quæ cauſa ſit, q̄ cum longe magis polleant hac tempeſtate terra, mariq; Romani, quippe qui uniuerſo iam orbi dominantur, non tamen, aut tot ſimul naues ædificare, aut tantam uno tempore claſſem conficere ualeant. uerum eius rei cauſam facile li cebit intelligere: cum ad expoſitionem Romanæ Reipu blicæ morumq́;, atq; inſtitutorum eius uentum erit. nam de ijs præter propoſitum facere mentionem, neq; nobis cō modum, neq; lectoribus noſtri operis utile foret. ſiquidem res ipſæ ampliſſimæ ſunt: ſed tamen uſq; in hunc diem, ut id, quod ſentio, dicam, nemini notæ, culpa, eorum, q historias ſcripſerunt. ij enim partim ignorarunt, quæ ſcri berent: alij, & ſi recte intellexerunt, obſcure tamen, ac prorſus inutiliter ſcripſere. enimuero in hoc bello, ſi quis diligenter animaduertat, pares ſanè utriuſq; populi ani mos, resq́; omnes duarum maximarum ciuitatum inter ſe ſimillimas inueniet. principio deſyderium utriuſq; ſi mile fuit: magnitudo animi par, cupiditas gloriæ æqua lis: uiri apud Romanos longe quidem præſtantiores: ſed dux Carthaginienſium Amilcar cognomento Barca An nibalis pater, qui poſtea bellum cum Romanis geſſit, prudentia, & fortitudine nemini ſecundus. Fœdere in ter Romanos, Carthaginienſesq; percuſſo, ſimiles ferè ca ſus utrunq; populum excæpere. Romani enim ſtatim cū gente Faliſcorum bellum gerere cœperunt: quod tamen intra paucos dies, ciuitate eorū potiti terminarunt. Car thaginienſes uero per idem tempus finitimorum, ac Nu midarum, & aliorum Africæ populorum bello circun

uenti, in extremum ferè diſcrimen deuenere: tandemq́; non modo pro prouincia, ſed pro ſeipſis, pro libertate, pro liberis, pro ſolo natali, coacti ſunt dimicare. quod bellum, cum memoratu dignum ſit: ſummatim, breuiterq́;, ſicuti ab initio propoſuimus: referemus. nã quale, quamq́; atrox ſit id bellum, quod omnes cruentum uocant: facile quiuis ex rebus geſtis eorum temporum ſuſpicari poterit, quàm uero multa prouidere ducem exercitus, & longe antea cauere oporteat, quidq́; Barbari mores differant ab ijs, qui ſub diſciplina, & legibus educantur, ex iiſdem planè rebus palàm fiet: quodq́; præcipuum eſt, ex cognitione earum rerum, facile intelligentur cauſæ eius belli, quod poſtea Annibal aduerſus populum Romanum geſſit. quæ quoniam non modo apud eos, qui hiſtorias ſcripſerunt: uerum etiam apud eos, qui in ipſo bello fuere: interdum dubiæ ſunt, ac perobſcuræ: operæpretium erit, ſi ueritatem rei ſtudioſis noſtri operis apertam faciemus.

Amilcar poſt percuſſum cum Romanis fœdus, copias ab Eryce, in Lilybæum deduxit. hinc ſeſe ſtatim magiſtratu abdicauit. copias Geſtoni duci, qui Lilybæi erat: tranſmittendas in Africam tradidit. Geſto, q̃ res nouas in tanta multitudine hominum, ſi ſimul in Africam delatæ forent, uerebatur: preſertim cum magna militibus ſtipendia deberentur: quæ propter inopiam ærarij, ſolui non poterant: prudentiſſime antea prouiderat, ne ſimul omnes, ſed diuerſis inter ſe temporibus, copiæ mitterentur: factis etiã de induſtria interuallis, ut facilius per partes prouideri poſſet: primiq́; ante domum abijſſent, quam ſecundi ſuperuenirent. Carthaginienſes partim negligentia, partim inopia ærarij, non ſolum non dimittebant copias, ſed ut in urbe aduentum cæteraꝝ expectarent, iubebant: quò

ſimul cum omnibus de ſtipendijs tranſigeretur. cæterum cum multa in urbe, & per noctem, & interdiu à militibus maleficia committerentur: intolerabilisq; iam foret multitudinis intemperantia: Carthaginienſes accerſitis ducibus, eos rogant, ut omnem multitudinem, quæ in urbem conuenerat, ad oppidum Siccam traducant: ibiq; tandiu expectent, quoad reliquæ copiæ in Africam uehantur. præterea non nihil pecuniæ ſingulis quibusq; tradi iubent: quò facilius tolerare morã poſſint. duces dicto Carthaginienſium obtemperantes, ſine mora multitudinem educere cœperunt. uerum cum ſinguli quiq;, quẽadmodum ſuperiori tempore fecerant: uellent impedimẽta Carthagini relinquere, ueluti paulopoſt eò pro ſtipẽdijs reuerſuri: Carthaginienſes ueriti, ne, ſi id eis permitteretur: alij amore liberorum, pars uxorum gratia, uel non abirent, uel mox in urbem reuerterentur: & ita conditiones ciuitatis nihilo meliores fierent: tandem hoſtiliter cũ omnibus rebus ſuis, exire inuitos coegere. ut igitur in Siccam traducti ſunt milites: licentius iam per otium, atq; ſocordiam uitam agebant: id quod in exercitu pernitioſiſſimum eſt, & fons, atq; origo ſeditionum omnium. quidam ſtipendia inſolentius, quàm ante, ac longe maiora, quàm prius poſtulabant: omnes memores munerũ, quæ inter pericula duces, cum eos ad bellum hortarentur, ſibi polliciti fuerant: ẽt præter ſtipẽdia longe maiora expectabant. uerum ſpes ſua eos fruſtrata eſt. nam ſimulatq; omnes in Sicca oppido conuenere: miſſus ad eos Anno Carthaginienſium prætor, non ſolum non attulit munera, quæ ſperabant: ſed de penuria ærarij multa locutus eſt: & aliquam ſtipendiorum remiſſionem poſtulauit. quibus rebus commota multitudo, confeſtim inſurgere cœ-

pit:ingens tumultus, magnaq́; in oppido ſeditio orta:ut pote in tanta morum, atque linguarum uarietate.nam Carthaginienſes, q̀ ex uarijs, diuerſisq́; hominum generibus, exercitum componerent: partim quidem recte faciebant:ſiquidem neq; conſpirare inter ſe facile adeo diuerſa gens poterat:& mandatis ducum facilius uniuerſi obtemperabant. at ſi quando tumultus, aut ſeditio in exercitu oriebatur:tunc neq; mulcere quenquam, neque alicui modum imponere licebat.gens ignara cum impetu ferebatur.ubi ſemel ad iram uentum erat:more ferarum continue magis crudeſcebat:.neq; ullus erat ſæuitiæ modus.quod ea tempeſtate in exercitu Carthaginienſiũ, euenit.erant enim Hiſpani alij, alij Galli, quidam Ligures, item Baleares, Græci etiam non pauci, Afri plurimi, fugitiuorum, & transfugarum ingens numerus.quamobrē neq; congregare oēs uno tpe cuiquam licebat: neq; alius ad eam rem modus inueniri poterat.prætorem ſingulorum linguam noſſe impoſſibile erat.plures uno tēpore ad conuocandam multitudinem, adhibere interpretes, ſtultiſſimum uidebatur.reliquum erat, ut id per duces eoꝝ fieret: quod Anno è ueſtigio exptus, fruſtra laborauit.ſiquidem alij mandata ducum nequaq̃ itelligebãt: alij aliter referebant, q̃ dicerentur:pars id ignorantia, plerīq; uitio faciebant.quamobrem ira, impetu, tumultu, omnia plena erant.'inter cætera querebantur, à Carthaginienſibus neminem ex ijs, ſub quibus in Siciliam militauerant: quiq́; munera eis polliciti fuerant:ducem ad ſe miſſum.tandem uero raptis per iram armis, contempto Annone, & cæteris ducibus, Carthaginē uerſus profecti, apud oppidum Tunes, quindecim millibus paſſuum à Carthagine, caſtra locant.erant hi ſupra uiginti millia

hominum. Carthaginienſes tunc demum ſe circunſpice re, tunc errata ſua recognoſcere cœperunt: cum nullum amplius rebus ſuis remedium erat. ingens enim Carthaginieſium error fuit, tantam conductorum militum multitudinem, finito bello, in unum locum coegiſſe: nec eo minor liberos, uxoresq; eorum, aut cætera impedimenta non retinuiſſe Carthagini: quibus, ſi res poſtularet, ueluti obſidibus uti poſſent. tamen cum tantam multitudinem hominum haud parum formidarent: nihil, quo illorum iram leniri poſſe arbitrarentur, prætermittere: iubere, ut in caſtra eorum à ſuis frumentum, & cætera neceſſaria portarentur, uẽderenturq;, quo precio illi uellent. crebras præterea legationes ad eos ex ſenatu Carthaginiẽſi mittere. at mercenarij milites, ſingulis diebus noui aliquid cogitare: audaciores iam facti, ꝙ timeri ſeſe à Carthaginiẽſibus ſenſerant: ꝙq; bello Siculo exerciti erant: & Carthaginienſes, nullas prorſus urbanas copias habere intelligebant. quamobrem, ubi prius debita ſibi ſtipendia petere conſueuerant: nunc etiam interfectorum equorum pretia exolui ſibi poſtulabant. neq; iis contenti, rurſus multorum annorum frumentum deberi ſibi aſſerebant: pro eo, inaudimum, ante eum diẽ, pretium flagitabant. deniq; quotidie noui aliquid, quo bellum mouerent, reperiebant. peſſimi qui[que], & maxime ſeditioſi milites, in exercitu præualebant, Carthaginienſibus omnia ſeſe facturos pollicentibus, tandem inter eos conuenit, ut omnia, quæ in dubio eſſent, unius arbitrio cõmitterentur: quo duce, illi in Sicilia, uſi forent. ſed enim Amilcarem barcam, ſub quo ĩ Sicilia militauerant, non ſatis diligebant: ꝙ, neq; nunc in tanta diſſenſione, ad eos iſſet: & antea ſponte ſeſe magiſtratu abdicaſſet. Geſtonem uero omnes unanimiter amabant: quoniam,

bant: quoniam, & dux in Sicilia fuerat: & erga eos p/ humaniter ſe geſſerat, cum cæteris in rebus, tum uel maxime in traductione copiarum in Africam. huic igitur ſummam rei committendam omnes cenſuere. Geſto è ueſtigio cum pecunijs, mari profectus, ſimulac Tunes appulit. principio duces conuocat: deinde ſingulas quasq; nationes congregari iubet. hic eos partim præteritarum rerum increpat: partim præſentium admonet: in futurũ, ut Carthaginienſes, quorum milites longo tempore fuerunt: colant, longa oratione hortatur. tandem ſuadet, ut ſuum quisq; ſtipendium æquo animo capiat: id uero per nationes diuidere cupiebat. erat in exercitu campanus quidam, qui nuper ſeruus è Sicilia à Romanis transfugerat: uiribus corporis, atq; audacia in rebus bellicis inſignis, nomine Spendius. hic metuens, ne, ſi fœdus cum Carthaginenſibus fieret, in domini ſui poteſtatem deueniret, ac ſecundum leges populi Romani cæderetur: ſummam audaciam uerbis, ac re ipſa quæcunq; moliri: quo omnia magis perturbarentur, ſeditionem, quàm fœdus, bellum, quàm pacem, præoptare. præterea etiam Afer quidam nomine Matho, qui liber quidem erat: atq; in Sicilia pro Carthaginienſibus dimicauerat: ſed quia multa in diſſenſione ſeditioſe fecerat: ſupplicium formidabat. hic igitur conuocata Afrorum multitudine, admonet, ut prudenter rebus ſuis conſulant, neq; dubitent Carthaginienſes, cũ primum cæteri milites, accæpto ſtipendio, in prouincias reuerſi fuerint: omnem ſuam iram in Libyes conuerſuros: ita illos ſibi perſuaſiſſe, omnem ſeditionem initium habuiſſe ab Africanis: proinde uideant quid agant. quibus uerbis commota miruminmodum multitudo, ſimul ꝙ mentionem duntaxat de ſtipendio à Mathone factam in/

telligebant: nihil autem neq; de pretio interfectorum ei/ quorum, neq; de frumento tot annorum ab eo commemoratum: extemplo omnes ſimul in concionem, diliberandi cauſa uenere. hic Spendio, ac Mathone uehemēter in Geſtonem, ac reliquos Carthaginienſes inuehentibus, omnes facillime aures præſtabant. quod ſi quis præterea aliter conſulere nitebatur, non expectabant idem'ne, q̃d Spendius, an diuerſum ſentiret, intelligere: ſed confeſtim iactis in eum lapidibus, interficiebant. multi in hunc modum nō ſolum duces, uerum etiam priuati homines cæſi: nihilq; aliud in tanto tumultu, per totum exercitum audiebatur, q̃ uerbum, inijce, inijce, pariter omnes clamabant. eoq; magis eorum animus ſæuiebat, ꝗ paulo ante ebrij à cœna ſurrexerant. itaq; ſi quis dicere, inijce, ſemel cœpiſſet, confeſtim ita undiq; lapides concurrebāt, ut ne fugæ quidem locus ullus relinqueretur. ita cum nemo amplius conſulere in concione quippiā auderet: Spēdium, & Mathonem unanimi conſenſu, duces ſibi conſtituere. Geſto, & ſi tantum in multitudine tumultum, ac ſeditionem cerneret: tamen utilitatem patriæ cæteris omnibus rebus præponendam exiſtimabat. itaq; cum intelligeret, crudeſcentibus indies magis multitudinis animis, res Carthaginiēſium ſummum in diſcrimen adduci, etiā cum ſui capitis periculo inſiſtere, atq; experiri omnia decreuit. & nunc uocatis ad ſe principibus coniurationis, nunc ſingulis ſeparatim nationibus accerſitis, eorꝫ aīos precibus, pollicitationibusq; mulcere conabatur. at illis non dum frumentum, quod petierant: conſecutis, & tñ deberi ſibi affirmantibus, acriterq; petentibus, Geſcon ſeſe id libenter daturum reſpondit: ſi Mathonem in eius manibus ponerent. at eam uocem indignata multitudo, in

tantam inſolentiam prorupit, ut confeſtim pecuniã omnem, quæ ad diſſoluenda ſtipendia parata erat: diripuerint: Geſconemq; ipſum, ac cæteros, qui cũ eo erant: Carthaginienſes cæperint. Matho autem, ac Spendius multitudinis duces, ut celerius exardeſceret bellum; immane aliquod patrare facinus properabant. quoamobrem inſolentia multitudinis collaudata, una cum pecuniis etiam ſarcinas Carthaginienſiũ rapuere, Geſconem, cæteroſq;, qui cum eo erant: poſt multas contumelias duci in uincula iuſſerunt. ipſi poſthac crudeli, & ante eum diem inaudita iter ſe facta coniuratione, apertum cum Carthaginienſibus bellum geſſere. ex huiuſmodi igitur cauſis natum eſt, taleq; principium habuit bellum, quod Africanum dicitur. Matho, ac Spendius patratis iis, quæ ſupra memorauimus: confeſtim per oẽs Africæ populos, legationes mittunt, ad libertatẽ eos prouocantes: et, ut ſibi contra ſæuũ populi Carthaginienſis, crudeleq; imperium adiumento eſſe uelint: rogantes. oibus ferè Africæ populis incœptũ comprobantibus, commeatuq;, & copiis abunde ſubminiſtratis, duces diuiſo inter ſe exercitu, pars Vticam, alii Hipponem, q̃ hæ ciuitates in conſpiratione diſſenſerant: obſedere. Carthaginienſes, qui rem quidem familiarẽ dũtaxat agricultura ſuſtẽtare: publicas uero pecunias ex tributis Africæ colligere: prætere a conductis tantũmodo militibus bella gerere cõſueuerant: tunc iis non modo priuati, ſed ea oĩa in capitis ſui perniciẽ conuerſa animaduertẽtes, multis uno tpe difficultatibus p̃mebantur: nec quo ſe uerterent ſatis ſciebant. tantoq; hæc grauiora eis uidebantur: q̃to p̃ter ſpem acciderant magis. etenim lõgo, ac difficili in Sicilia bello fatigati, pcuſſo ad extremũ cũ Romãis fœdere, ſperabãt ſeſe aliq̃diu qeſcere, ac reſpirare poſſe.

at id lõge contra euenit. Bellum. n. ſubito exarſit infeſtius multo, ac periculoſius quàm antea. ſiquidē primo de poſſeſſione Siciliæ cum Romanis certabant: nunc uero pro ſeipſis, pro liberis, pro patria, ſubire pericula cogebantur. ad hæc nulla amplius arma, nullæ nauales copiæ, nullius claſſis apparatus, apud eos erant: ut, qui tot naualibus prælijs uicti, ac profligati fuerant, nulla præterea in poſterum tributa, nullum amicorum, aut ſociorum præſidium expectabant. tunc demum intelligentes quantū inter externum, ciuileq; bellum intereſſet: cuius mali cauſa profectò ipſi ſibijpſis fuere: & enim ſuperiori bello, φ iuſtas ſe cauſas habere putarent: ſuperbe nimium, atq; auare Africæ populis imperauerant: uniuerſorum fructuum medietatem abſtulerant: tributa duplicauerant: nullum etiam ijs, qui per ignorantiam deliquerant: remittere crimen uoluerant: magiſtratum eos duntaxat honeſtauerant: non, qui benigne, ac clementer ſe geſſiſſent: ſed, qui grandem ærario pecuniam cumulaſſent: quē libet iniuſte per eos in populum ſæuitum foret: qualis fuit is quem ſupra memorauimus Anno. quibus rebus factum eſt, ut populi Africæ non ſolum hortatu multorū, uerum etiam unico nuntio, facile ad rebellionem induci poſſe uiderentur. ſiquidem mulieres ipſæ, φ ſuperiori tempore uiros, liberoſq; earum, ob non ſoluta uectigalia, duci in ſeruitutem uiderant, in ſingulis quibuſq; ciuitatibus conſpirauere, nihil relictorum ſibi bonorum occultantes: ſed mundos etiam muliebres, quod dictu incredibile uidetur, ad ſoluenda ſtipendia ſponte conferentes. quibus ex rebus tantum Mathoni, ac Spendio facultatum comparatum: ut non ſolum militibus, quæ principio coniurationis polliciti fuerant: abunde perſoluerint: uerum ēt

ad futuros belli apparatus, ſatis ſuperq́; habuerint. quã obrem non præſentia ſclum, uerum etiam futura proſpi cere recte conſulentem conuenit. Carthaginienſes, *&* ſi *tot undiq; calamitatibus circunuenti forent: non tamen omnino animi concidere: ſed quantis pro anguſtia tẽporis licuit, paratis mercenarijs militibus ducẽ ꝑficiũt* Annonẽ: *hinc urbanam iuuentutem armant: equites etiam urbanos exercent: reliquias nauium, triremesq́; partim ueteres inſtaurant: partim nouas inſtruunt. interea* Matho, *&* Spendius, *cum iam ſeptuaginta armatorum millia ad eos ex* Africa *conueniſſent, diuiſis, quemadmodum ſupra diximus, inter ſe copijs,* Vticam, *atq;* Hipponem *obſidebant: non dum tamen deſertis caſtris, quæ apud* Tunes *oppidum ante conſtituerant: ex quo fiebat, ut* Carthaginienſes *omni* Africa *excluderẽtur. ſiquidem* Cathago *in promontorio ſita eſt, in mare protendens, inſulæq́; ſpeciem habet, niſi ꝙ arctiſſima tellure* Africæ *coniungitur. urbs ipſa partim mari, partim ſtagnis coarctatur.* Latitudo *telluris, quæ eam cũ* Africa *iungit, non amplius, q̃ tria millia paſſuum continet. huius ab una parte, quæ in mare protenditur, non longe abeſt* Vtica *ciuitas: in altera iuxta paludem* Tunes *eſt oppidum.* Hoſtes *igitur caſtris hinc apud* Tunes, *illinc apud* Vticam *poſitis,* Carthaginienſes *ab reliqua* Africa *excludebant: ac modo noctu, modo interdiu, ad mœnia usq;* Carthaginis *prorumpẽtes, tumultu, & trepidatione urbẽ complebant. inter hæc* Anno, *quæ bello neceſſaria erant, diligentiſſime parauit. erat enim uir promptus, & ad huiusmodi res ingenioſiſſimus. at paulo poſt aduerſus hoſtes, cum exercitu profectus, quod recte diſcernere tempora neſciret: magnam ducis imperitiam præ ſe tulit. miſſus etenim in auxilium*

Vticenſibus obſidione laborantibus primo impetu hoſtes elephantorum multitudine perterritos, diſſipauit: mox uero adeo imprudenter ſe geſſit: ut ipſos obſeſſos, in quorum ſubſidium uenerat, maximum in diſcrimen, & extremam ferè perniciem adduxerit. nam cum baliſtas, tormenta, catapultas, ac omnifariam oppugnandarum urbium machinas, ſecum Carthagine deuexiſſet: caſtris ante mœnia urbis poſitis, pugnam cum hoſtibus commiſit. illi cum elephantorum uiolentiam ſuſtinere non poſſent, deſertis caſtris pluribusq; ex ſuis interfectis, in proximũ collem natura, & arborum frequentia munitiſſimum ſe recæpere. Anno duntaxat aduerſus Numidas bella gerere ſolitus, qui ubi ſemel fugam arripuere, uix ad tertiam diem conſiſtere ſolent, quaſi iam uictor foret, cura perſequendi hoſtes abiecta, Vticam ingreſſus tantummodo curando corpori operam dabat. hoſtes uero ſub Amilcare in Sicilia militare conſueti, ac ſæpe eodem die fugere hoſtem, & mox iterum inſectari, ſimulatq; Annonem Vticam ingreſſum cognouere, exercitumq; fiducia uictoriæ ſecurum degere, repente caſtra hoſtium aggreſſi, eorum partem interficere, reliquos cum ignominia ſeſe in urbem recipere coegerunt: machinis, & cætero belli apparatu, nemine iam contradicente potiti. neq; hoc ſolum tempore Annonis imprudentia Carthaginienſibus obfuit. nam paucis interiectis diebus, cum caſtra hoſtium apud Sorzam oppidum forent, nactus opportuniſſimum tempus, quo hoſtes, bis ſtructis de more aciebus, bis tumultuario impetu facto, ſuperare facile potuiſſet, utrunq; tempus ignauia, atq; ſocordia prætermiſit. Carthaginenſes itaq; cum Annonem imperite uerſari in eo bello cernerent, rurſus Amilcarem unanimi conſenſu du-

cem creant: huic elephantos ſeptuaginta tradunt: omnem præterea conductum militem, & transfugas, item equites, peditesq́; urbanos, ita, ut uniuerſi eſſent circiter decem millia hominum. hic è ueſtigio cum exercitu profectus incredibili uirtute, uno tempore, & animos hoſtium fregit, & obſidionem Vticæ diſſoluit: & dignus ea gloria, quã ex rebus geſtis antea comparauerat, eaq́; expectatione, quæ de eo apud omnes erat, apparuit. fuit autem prima eius induſtria hunc in modum cognita. Promontoriũ in quo Carthago ſita eſt, aſpero admodũ dorſo, ac montuoſis ſaltibus ad reliq̃ Africam coniungitur. uiasq́; habent ea loca perdifficiles, atq; inacceſſas, et magna ex parte manu factas. igitur tumulos omnes, qui itineribus imminent, Matho occuparat: pſidijs ea loca diligentiſſime firmauerat. fluit præterea per hac loca Machara fluuius altis quidem ripis, ac prærapido gurgite, nec niſi unico ponte trãſmeabilis. ſupra pontem urbs eſt nomine Sephyra hanc eodem modo Matho tenebat. quibus ex rebus accidebat, ut non modo exercitui Carthaginienſium, ſed & priuatis quibusq; hominibus præcluſus in Africam tranſitus foret. quæ cum animaduerteret Amilcar, nihil intentatum relinquens, quo exercitum in Africam traduceret: tandẽ hoc conſilio uſus fuit. animaduerterat curſum eius fluminis, qđ ſupra memorauimus, interdum flante uento ita diſtineri, ut ſtagnarentur ferè eius hoſtia, nec multum per id tẽpus in mare deflueret. itaq; facilẽ fore per ea tempora ſecus mare tranſitum ſuſpicatus, rem nemini pandit, duntaxat quæ exercitui ad profectionẽ neceſſaria erant, parat. hinc opportunum ei rei tempus expectat. quod ſimulatq́; aduenit, p noctẽ cũ exercitu profectus, nemine id ſentiẽte, pter fluuij hoſtia co

pias omnes traducit.orta uero luce, & hoſtibus, & ijs, qui in urbe erant, tantæ rei miraculo obſtupefactis, Amilcar aduerſus eos, qui Sephyram cuſtodiebant: exercitum mouit. Spendius ubi traductas ab Amilcare copias intel/lexit, rapto confeſtim agmine in ſubſidium ſuorum profi/ciſcitur. ita ſibi inuicem utriq; exercitus opitulabantur, e/rant autem Sephyræ ad decem millia hominum: Vticæ uero circiter quindecim millia. hi facile à ſe circumueniri poſſe Carthaginienſes arbitrati, ſi utriq; aduerſus eos pro/ficiſcerentur, & ſub idem tempus alteri à fronte, alteri à tergo hoſtibus occurrerent, repente cum omnibus copijs profecti, confirmatis animis aduerſus Amilcarem ten/dunt. at Amilcar nihilominus iter perſequitur, prima frõ/te elephantos habens, deinde equites, ac leuis armaturæ milites, poſtremo legionarios. ubi uero hoſtes ardentius in ſuos irruentes cernit, ſubito mutari ordines, ac totum con/uerti agmen iubet, ita, ut qui à fronte erant conuerſo iti/nere de induſtria, quaſi fugam facerent: qui uero poſtre/mi incedebant, alia ex parte flectentes, in primam fron/tem properarent. quo facto Libyes, qui utrinq; Carthagi/nienſibus obuiabant, rati hoſtes eo tumultu perterritos fu/gã arripuiſſe, deſerto ordine circa illos funduntur: ſtatimq; ad manus ueniunt. ſimulac uero equites ſibi appropin/quantes, ac reliquas copias cũ impetu irruentes cernunt, nouitate rei pterriti, celeriter diſſipãtur: ac poſtremo ſe fu/gæ cõmittunt. alij à legionarijs militibus, à latere iuadẽ/tibus magna cum cæde profligati: alij ab elephantis, e/quitibusq;, qui poſt legionarios ruebant: peſſundati. ad ſex millia hoſtium in eo prælio cecidere: capti circi/ter duo millia: reliqui fuga accepta, partim ad Sephyrã urbem, nonnulli in caſtra, quæ circa Vticam erant, ſe reca

pere. Amilcar his rebus feliciſſime geſtis, hoſtes, qui Sephyram aufugerant inſecutus, urbem primo aduentu cæpit, militibus, qui in ea erant, ad oppidum Tunes è ueſtigio fugientibus: hinc per reliquam prouinciam graſſatus, pleraq; oppida in poteſtatem redegit: alia tormentis, ac manu militari expugnauit. ex quo factum eſt, ut Carthaginiēſes, qui paulo ante nullam rebus ſuis relictam ſpem cernebant: priſtinum robur audaciamq; reſumerent. Matho per id tempus Hipponem obſidebat. hic Spendio, & Autarico gallorum duci perſuaſerat: ut hoſtes inſequerentur: & plana quidem loca, ob elephantorum, equitumq; hoſtilium multitudinem euitarent: radices uero montiū tenerent: neq; ab hoſtibus, ob multa, quæ accidere poterant, longe ſecederent. præterea numidas, Libyesq; frequentibus nuntijs ſolicitabat: monens: atq; orans, ut ſibi præſidium ferrent: neq; paterentur tam opportuna, ad libertatem Africæ tempora, in irritum labi. Spendius igitur ſex ueteranorum millibus, ex omni multitudine, quæ apud Tunes erat, aſſumptis, per radices montium, non longe ab hoſtibus caſtra metabatur. habebat præterea una gallos, qui ſub Autarico militabant. erant hi circiter duo millia hominum: nam reliqua gallorum multitudo, bello Siculo, Romanis Erycem obſidentibus, ad eos transfugerat. cum interea, Amilcar in quadam planitie undiq; montibus circunſepta, cum omni exercitu moraretur: auxilia Numidarum, Afrorumq; magna multitudine Spendio ſuperuenire. quo factum eſt, ut exercitus Carthaginienſium tribus undiq; hoſtium caſtris cingeretur: à fronte Afri, à tergo Numidæ, ab latere Spendius imminebat. in tam iniqua conditione, maxima diu Amilcarem dubitatio tenuit, quid ſibi agendum foret. erat per id tem

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

pus inter Numidas Narua quidam nobilitate generis clarus, ac in primis manu promptus. is ſemper Carthaginienſibus affectus fuerat: & tunc in primis Amilcaris uirtutem admirabatur. quamobrem opportunum tẽpus adeſſe ratus, quo amicitiã cum Amilcare iniret: in eius caſtra proficiſcitur, habens ſecum Numidas circiter centũ. cumq́; iam propè foret, audacter conſtitit, colloquium manu petens. Amilcar eius uiri audaciam admiratus, unum ex equitibus ad eum mittit. ille icirco ſe ueniſſe dicit, ut ducem alloquatur. Amilcare adhuc dubitante, neq; id credente, Numida equum, atq; haſtam ijs, qui ſecum erant, tradit: ipſe intrepidus ad Amilcarem proficiſcitur. cuncti admirabantur, obſtupebantq́; tantam unius Numidæ audaciam. tandem uero in colloquium uocatus, narrat ſeſe omnibus Carthaginienſibus mirifice affectum ſemper fuiſſe, Amilcaris uero amicitiam iampridem ſummopere optaſſe: proinde adeſſe nunc ſeſe nunquam duci defuturum, ſed omnibus in rebus ſua omnia cum illo, ſine fraude, communicaturum. ea re audita Amilcar, tantam animo lætitiam concæpit, tum, ob audaciam adoleſcentis, quod adeo intrepide ante eius conſpectum profectus fuerat: tum, ob ſimplicitatem, qua inter loquendum fuerat uſus: ut non modo eum rebus ſuis ſocium adiunxerit, ſed & filiam ſe ei in uxorem traditurum iureiurando affirmarit: dummodo fidem Carthaginiẽſibus ſeruaret. poſthæc Narua ad ſuos reuerſus, poſtridie cum duobus millibus Numidarũ, qui ſub eo erant, ad Amilcarẽ trãſit. ea manu militum Carthaginienſibus addita, Amilcar iã cum hoſtibus dimicare auſus fuit. Spendius item auctis ſuorũ uiribus, aduentu Afrorũ, ac Numidarũ, exercitum in loca æqua deducit: ac ſine mora cum hoſtibus congredi-

tur. ſit atrox prælium. tandem Carthaginienſes, & multitudine elephantorum freti, & Narua egregie operam nauāte, uictores in eo prælio fuere. Autoricus, & Spēdius deſpatis rebus, fugam arripuerunt. ex reliqs ad decē millia hominū in prælio cæſi: capti uero circiter quatuor millia. poſt id præliū, Amilcar captiuis omnibus, qui ſecum militare uellent, licentiam concedit: armaq; ex defunctorum hoſtium ſpolijs præbet. cæteros uero ad ſe uocatos hortatur, ne poſthac arma aduerſus Carthaginiēſes moueant: ſe omniū, quæ usq; in eū diem patrarant: impunitatē cōcedere: proinde ſi uelint, licere unicuiq; in patriam reuerti. per idem tempus conducti milites, qui Sardiniam cuſtodiebāt: Mathonem, ac Spēdium imitati, Carthaginiēſes omnes, qui in inſula erāt: inuadunt. Boſtarum ducem, ac reliquos, qui cum eo erāt: in arcem adductos, paulopoſt obtruncant. Annone rurſus duce in Sardiniam cū nouis copijs miſſo, conducti milites, confeſtim ſimul cum ueteranis, contra eū conſpirāt: & mox excruciatū cruci affigūt. poſthæc dignā tam atroci ſcelere pœnam ueriti, Cathaginienſes oēs, q in inſula morabātur, paſſim interfecere: oppidisq; oībus, atq; arcibus potiti, ipſi poſt eū diem inſulā tenuere: donec orta inter ſe, ac Sardiniæ populos ſeditione, ab illis expulſi, in Italiam uenerunt. per hunc modū Sardinia à Carthaginiēſibus defecit iſula, & magnitudine, et multitudine hominū, et omni fructuū genere excellens. de qua qm̄ multi ante nos ſcripſere: non duximus neceſſarium ea repetere, quæ à multis tradita, omnibus notiſſima ſunt. Matho, ac Spendius, & unà Autoricus Gallorum dux, uerítí ne Amilcaris benignitas, in dimittendis captiuis, preſertim oblata impunitate, apud Libyes, cæterosq; conductos milites præualeret: crudele aliqđ

facinus machinari conabantur: quò multitudinis animos à Carthaginienſibus omnino alienos faceret. igitur concionē aduocare iubent: quò ſimulac omnis multitudo conuenit: tabellarius quidam cum litteris adducitur, ueluti nuper ad eos, ex Sardinia miſſus. tenor litterarū fuit. ut Geſtonem, cæterosq; captiuos diligenter cuſtodirent: eſſe enim in exercitu nonnullos, qui Carthaginienſium gratia, liberationem illorum q̄rant. Spendius huiuſmodi occaſionē nactus, primo hortatur milites, ne ſimulatæ Amilcaris clementiæ, in dimittendis captiuis, fidem adhibeāt: non enim iccirco eos dimiſiſſe, quò ſaluos eſſe cuperet: ſed ut per illorum dimiſſionem, omnium ſimul potiretur: neq; de aliquibus, ſed de uniuerſis ſupplicium ſumeret. prætèrea admonet, ut Geſtonem, & cæteros Carthaginiēſes diligenter obſeruent: neq; abire per negligentiam permittant. nam ſi aliter fecerint, ſtatim ſeſe, & hoſtibus cō temptui futuros, & in rebus gerendis maxima incommoda ſubituros. & enim quis dubitet, ſi tam egregius dux, tamq; præſtans in re militari ex eorum manibus per ſecordiam dilabatur. confeſtim uniuerſo exercitui ſuo eundem inimiciſſimū fore? adhuc eo dicente, alter à Tunete tabellarius aduenit, eiuſdem planè ſententiæ litteras afferens, quibus in concione recitatis, Autorius dux Gallorū aſſurgens, unam, inquit, ſalutis uiam ſeſe rebus ſuis proſpicere, ſi omnis ſpes, quā in Carthaginiēſibus habeant, præcedatur, q̄diu quis ad illorum benignitatem reſpexerit, fidum in bello ſocium eſſe non poſſe. itaq; illis maxime credere oportere: illos audire: illis mentem adhibere, qui q̄acerbiſſima contra Carthaginienſes conſulerent: qui uero aliter ſuaderent: proditores, atq; hoſtes iudicandos eſſe. hæc cum dixiſſet: hortatur, ſuadetq;, ut Geſtonem, ac cæ

teros, qui cum eo in uinculis erant: item Carthaginienſes omnes, qui poſtea capti forent: grauiter excruciatos necent. erat hic maximæ in cõcionibus authoritatis: & eius orationem plurimi intelligebant. nam homo longo tempore militia aſſuetus, Punica lingua utebatur: quæ iam ob diuturnitatem eius belli omnibus ferè notiſſima erat. igitur oratio eius fauore militari excepta à multitudine laudatur. uerum multis, ex ſingulis quibusq; nationibus, ſimul euntibus, conſultantibusq; inter ſeſe optimum fore, ut duriora illa ſupplicia tollerentur, preſertim in Geſtone, cuius multa erga ſe beneficia extabant, nihil prorſus, quod ab illis diceretur, intelligi poterat, ut puta multis ſimul, et ſingulis propria lingua conſulentibus. cum uero tandem conſtaret, eos ſupplicia Carthaginienſium depcaturos, ſeditioſus quidam, qui tũ forte aderat, ſublato clamore, inijce, inquit: quo uerbo audito, cõtinuo omnes uno impetu à multitudine lapidibus obruũtur: adeo ut paulopoſt eos, ueluti à feris laniatos propinqui eorum extulerint. poſt hæc Geſtonem, & reliquos captiuos, q numero ſeptingenti erant, extra uallum producunt. ibi à Geſtone incipientes, quem pauloante ex omnibus Carthaginienſibus, ueluti de ſe optime meritum, rerum ſuarum arbitrum elegerant: ſingulorum manus præcidunt, membra dilacerant, & ad extremum fractis cruribus, adhuc uiuos in ſcrobem quandam conijciunt. Carthaginienſes ſupplicio ſuorum ciuiũ cognito, quid agerent, nõ habebant, duntaxat quod in eis erat, ſupra modum affligebantur: ac tantam urbis ignominiam, tantam ſuorum ciuium calamitatem deplorabant. deniq; Ad Anulcarem, atq; Annonem alterum Carthaginienſium ducem legatis miſſis rogant, obteſtanturq;, ne tanta in conci

ues ſuos crudelitatem inultam relinquant. Caduceato-res præterea, qui defunctorum corpora ad ſepulturam pe-tant: ad crudeliſſimos hoſtes tranſmittunt. illi non ſolum cadauera eis negant, uerumetiam Carthaginienſes ad-monent, ne poſthac caduceatores ad ſe mittant, neque etiam legatos: ſi ſecus fecerint, idem de illis, quod nu-per de Geſtone, ſupplicium ſumptum iri: quod reliquum ſit, ſeſe unanimi conſenſu iam diu conſtituiſſe, fixumq́; ani-mis tenere, ut quicunq; è Carthaginienſibus in poteſta-tem ſuam ueniant, duris affecti ſupplicijs necentur: qui uero ex Carthaginienſium ſocijs capiantur, eos præciſis duntaxat manibus, Carthaginem remittant. quam po-ſtea rem diligentiſſime obſeruarunt, quo fit, ut ſiquis hæc recte intueatur, non dubitet affirmare, non modo corpora hominum, & quædam in illis ulcera ita inter-dum crudeſcere, ut ſanari nullo modo poſſint: ſed id longe magis humanis animis accidere. ut enim in ulceri-bus euenit, ut ſi illis medicamentum curandi gratia ad-hibeas, ulcus ipſum ui medicaminis refricatum augeſcit: ſi uero curam eius negligas, longe magis ſua ipſius natu-ra extenditur: neq; prius deſinit, quàm omne ſubiectum corpus corruptum, labefactumq́; ſit: ita animis quoque conſimiles interdum morbi, ac tabes accidunt: ut nul-lum ex reliquis animalibus homine atrocius, atque effe-racius fiat. cui ſi interdum ueniam, aut impunitatem aliquam conceſſeris, aut aliter benignitate eum fueris proſecutus, id omne dolum, fraudemq́; exiſtimans de-terior fit, & erga beneficum longe magis infidus: ſi ue-ro te contra oppoſueris, nihil eſt adeo durum, crudele, nefarium, quod non facile aggrediatur, laudem ſibi eam temeritatem exiſtimans: donec ad extremum omnino ef-

ſtratus animus humanam naturam exuit. quarum rerũ initium, ac ſanè maiorem partem mali mores afferunt: & deprauata à teneris annis educatio. additamenta poſtea multa ſunt: ſed in primis auaritia ducum, atq; crudelitas, quæ oĩa ea tẽpeſtate et multitudini, et in primis ipſis ducibus accidẽre. inter hæc Amilcar Annonem alterum Carthaginenſium ducem ad ſe uocat, ratus congregato ſimul omni exercitu, facilius perduci ad finem res bellicas poſſe: hoſtium uero quoſcunq;, aut tunc captiuos apud ſe habebat, aut poſtea in eius poteſtatem uenere, beſtijs obiecit, unam tantum belli diſſolutionem uidens, ſi aliquando poſſet hoſtes radicitus euertere. Per id tempus cum uiderentur Carthaginienſes longe meliori ſpe bellum gerere, ſubito mutata fortuna, uerti in contrarium res cœperunt. ſimulac enim in unum duces cõuenere, tanta inter eos diſſenſio orta eſt: ut non ſolum curam perſequendi hoſtes omiſerint, ſed potius opprimendi ſe facultatem hoſtibus præbuerint. quibus rebus promoti Carthaginiẽſes iuſſere, ut è duobus ducibus alter in urbẽ reuerteretur: alter, quem milites mallent, in exercitu maneret. acceſſit ad hæc, ꝙ onerariæ ferè oẽs, quibus ad ferẽdum in caſtra frumentum, cæteraq; neceſſaria importanda utebãtur, aduerſa tempeſtate correptæ, naufragium fecerant. præterea Sardinia, ex qua plurimum ſubſidij, ad res bellicas habere ſemper conſueuerant, à Carthaginiẽſibus, uti ſupradiximus, defecerat. & nequid eorum calamitati deeſſet, Hipponenſes, atq; Vticenſes, qui ſoli ex omnibus Africæ populis non ſolum in eo bello, ſed etiã Agathoclis, Romanorumq; temporibus continue Carthaginienſibus fidem ſeruauerant: tunc mutata uoluntate ad hoſtes defecerũt: Carthaginiẽſesq; oẽs, q pſidij cau

ſa apud illos erant, unà cum eorum ducibus crudeliſſime interfectos mœnibus præcipitauere: neq; eorum cadauera petentibus ad ſepulturam ciuibus reddere uoluerũt. his rebus elati Matho, ac Spendius ipſam Carthaginem obſidere aggrediuntur. Amilcar tunc Annibalem Carthaginienſiũ ducem collegam habebat: hunc enim miſerant Carthaginienſes repulſo à cura belli Annone per milites, quibus in diſſenſione ducum data fuerat à populo poteſtas, quem uellent remẽdi. cum hoc igitur et Narua coniunctus per prouinciam diſcurrebat, præcidens undiq; hoſtibus commeatum (maximam enim, cum in hac, tum in cæteris rebus præſentia, natura'ue operam nauabat) Carthaginienſes undiq; ab hoſtibus circumuenti, cõfugere ad ſocias ciuitates cogebantur. quibus per ea tempora Hieron Syracuſanus magna ſubmiſit auxilia ſuppeditatis omnibus, quæ à Carthaginienſibus petebantur. ſiquidem ſalutem illorum plurimum rebus ſuis conducere ſibi perſuaſerat, & ad imperium in Sicilia, & ad amicitiam cum populo Romano conſeruandam: ne Carthaginienſibus omnino oppreſſis, liceret Romanis omnia, quæ collibuiſſent, nemine iam contradicente, perficere: prudenter ſanè, atq; aſtute, nunquam enim huiuſmodi res contemnendæ ſunt: neq; permittendum cuiusquam principatum in tantum creſcere, ut neq; de manifeſta iuſtitia apud eum dubitare liceat. Romani quoq; fœdere cum Carthaginienſibus aſtricti, nihil induſtriæ, quo minus omnem illis opem præſtarent: prætermiſere. à principio enim orta inter utrunq; populum quædam diſſenſio fuerat ex huiuſmodi cauſis. Carthaginienſes cum primum obſideri ciuitas cœpit, circiter quingentos homines, qui ab Italia quæſtus gratia nauigantes, frumentum in

caſtra

caſtra hoſtium deferebant, capi, & in carcerem conijci fecerunt. eam rem grauiter, & iniquo animo populus Romanus *tulit. uerum cum paucis interiectis diebus, ob eam rem legatos* Carthaginem *miſiſſent:* Carthaginien*ſes benigniter omnes, qui in uinculis erant, dimiſere. quæ res usqueadeo grata* Romanis *fuit, ut confeſtim captiuos omnes* Carthaginienſium, *qui ex bello ſiculo apud eos remanſerant, ſine pretio liberauerint: ſemperq́; poſt eum diem* Carthaginienſibus *ſubſidium petentibus, dederint: mercatoribus, qui ſub eorum imperio erant, ut frumentum* Carthaginem *exportarent, permiſerint: contra uero ferre in caſtra hoſtium commeatum omnibus prohibuerint. præterea quo tempore ueterani, qui in* Sardinia *erāt, à* Carthaginienſibus *defecere, miſſos ad ſe legatos, qui inſulam populo* Romano *traderent, audire noluerunt.* Vticenſes *uero paulopoſt ſe, ac ſua pari modo illis dedentes reſpuere: nullaq́; in re tranſgredi leges fœderis noluerunt.* Carthaginienſes *talibus amicorum præſidijs ſubleuati obſidionem tolerabant.* Matho *uero ac* Spendius *non minus obſidebantur, quàm obſidebant: ſiquidem in tantam rerum neceſſariarum penuriam eos* Amilcar *adduxerat: ut tandem coacti fuerint obſidionem diſſoluere. interiecto tempore optimis quibusq; ex omnibus copijs, militibus delectis, & quinquaginta millibus hominum, ſimul congregatis, confeſtim contra* Amilcarem *contendunt. cæterum planitiem ob elephantorum, atq; equitum, qui ſub* Narua *erant, multitudinē ſemper uitabant: loca duntaxat edita, ac non facile peruia præoccupare nitebantur. quo tempore, etſi uiribus, atq; audacia haudquaquam inferiores erant hoſtibus, ob imperitiam tamen rei*

militaris ſæpenumero à Carthaginienſibus ſuperabantur. tum demũq; recte diſcernere licuit, quantum inter peritiam ducis, ac temeritatem imperitæ multitudinis interesſit. nam cum per ſingulos dies prælia committerentur, Amilcar nil temere, nil imprudenter gerendo, Spendij audaciam domuit. nonnunquam enim ſimulata fuga in inſidias præcipitem traxit: interdum ex improuiſo hoſtes aggreſſus magnum eis terrorem iniecit: quicunq; uero uiui in eius poteſtatem uenere feris laniandos obiecit. tandem caſtris circum copias hoſtium poſitis, in locis, hoſtibus quidem prorſus incommodis, Carthagenienſibus uero commodiſſimis, eò difficultatis eos adduxit: ut neq; pugnare cum hoſtibus metu equitum, atq; elephantorum auderent: neq; fugere tuto poſſent, foſſa undiq; ue ac uallo circunſepti: & ad extremum fame coacti, ſuis in uicem corporibus ueſcerentur: dijs eam ultionem dignam ſceleribus, quæ in proximos patrarant, inferentibus. Igitur neq; ad manus cum hoſtibus ueniebant: cum & uictoria Carthaginienſium, & genus ſupplicij in aperto forent: neq; de fœdere mentionem faciebant: cum nullum miſericordiæ locum ſibi relictum ob ſuperiora ſcelera intelligerent. Præſidium duntaxat à Tunete ſingulis diebus expectantes omnia tolerabant. poſtquam uero & captiuorum, & miniſtrorum corpora crudeliſſime abſumpta. (hoc enim alimento diutius uſi fuere) incerto conſilio inter angorem famis, ac formidinem ſupplicij fluctuabant: tandem uero adire hoſtes, ducemq; de fœdere alloqui decreuere. Miſſo igitur Caduceatore, petunt: ut liceat legatos ad Amilcarem mittere. cum id impetraſſent: legati ad ducem ueniunt. cum quibus Amilcar

ita paciſcitur: ut liceat Carthaginienſibus decem ex hoſtibus quos uelint eligere: reliqui cum ſingulis tunicis abire impune poſſint. Id cum firmatum inter eos eſſet: Amilcar inquit, eos ſeſe, qui præſentes erant, ſecundum pactionem eligere. in hunc itaq; modum Spendius, & Autaricus, aliję́; exercitus primores Amilcari traduntur. Libyes, ubi captos eorum duces intellexere: rati fidem à Carthaginienſibus fractam, quod eius pactionis ignari fuerant: captis armis in parte caſtrorum ſe tutabãtur. Eos Amilcar elephantis, ac reliquis copijs aggreſſus cõtinuo oppreſſit omnesq́;, qui ſupra quadraginta millia hominum erant: trucidauit: iuxta locum, quem Serram uocant, à ſimilitudine inſtrumenti, quod hac appellatione in præſentia notatur: ita appelatum. His rebus geſtis Carthaginienſes, qui pauloante deſperaſſe de ſalute uidebantur: confirmare animos, ac uires aliquantiſper reſumere cæperunt. Amilcar, & unà cum eo Narua, atq; Annibal per prouinciã urbesq́; diſcurrunt. hinc magna Afrorũ multitudine in Carthaginienſiũ partes conuerſa, nullisq́; receptis urbibus, Tunes exercitum ducunt. Mathonem, ac cæteros, qui cum eo erant: obſidere aggrediũtur. Ab eo latere oppidi, quod ad Carthaginem ſpectat Annibal caſtra metabatur: Amilcar uero ad eam partem, quæ huic oppoſita erat. Hic adducto Spendio, cæterisq́;, qui in uinculis erant: omnes in conſpectu hoſtium crucibus ſuſtulerunt. Matho interea digreſſis hoſtibus, cum cõſpicaretur Annibalẽ temere nimiũ, atq; ĩprudẽter ĩ caſtra cũ exercitu redeũtẽ: haud ꝑtermittendã eiuſmodi occaſionẽ ratus, facto in Carthaginiẽſes ĩpetu, pleroſq; eoꝝ interficit: reliquos fugat: caſtra depopulatur: impedimenta

omnia diripit. dux ipſe Annibal uiuus capitur. Hunc è ueſtigio ad crucem Spendij tractum diuerſis affectum ſupplicijs, illius corpore depoſito uiuum eidem cruci affigunt. Triginta præterea ex nobilitate Carthaginienſi uiros circa Spendij corpus crudeliſſime trucidant: fortuna utrinq; uiciſſim facultatem ulciſcendi ſe præbente. Amilcar nec ſatis propere eruptionem hoſtium intellexit, ob diſtantiam caſtrorum: nec, poſtquam intellexit: ferre auxilium potuit, ob locorum difficultatem. quamobrem Tunete profectus, exercituq; ad Macharam fluuium ducto, iuxta fluminis hoſtia ſecus littus caſtrametatus eſt. Carthaginienſes clade ſuorum præter ſpem accepta, rurſus rebus ſuis diffidere cœperunt: ſed ſtatim ad ſe reuerſi, ſaluti ciuitatis omni conatu incumbunt. Triginta ſenatores ad Amilcarem legatos mittunt. cum his Andonem priorem ducem, nouo delectu iuuentutis facto, proficiſci iubent. Senatoribus mandant: ut priuatas ducum ſimultates omnino diſſoluant: coguntq; eos communi conſilio bellum gerere: acerbitatem temporum, & præſentis rei neceſſitudinem ante oculos ponant. Senatores congregatis ſimul ducibus, poſt multos variosq; ſermones tandem Annonem, atque Amilcarem ignoſcere ſibi inuicem, & parere Carthaginienſibus cogunt. Ita poſthac omnia communi duorum ducum conſilio adminiſtrabantur.

Quapropter bellum aduerſus Mathonem gerentes poſt multos caſus, quos & apud Leptem oppidum, & alijs in locis habuere: tandem ex compoſito decernere cum hoſtibus ſtatuerunt. Vtriq; ad hoc alacres ueniebant. Igitur ſocios omnis conuocant copias undiq; contrahunt: præſidia etiam ex ipſis urbibus educunt, tanquam de omnibus

rebus uno tempore dimicaturi. Poſtquam ex utraq; parte omnia ad pugnam inſtructa, parataq; erant: ex compoſito ſe inuadunt. fit atrox prælium. ad extremum uictoria penès Carthaginienſes fuit. Hoſtium magna pars inter certandum cæſi. reliqui ad propinquam quandam urbem confugientes, non longe poſt ſeſe Carthaginienſibus dedidere. Vticenſes duntaxat, atq; Hipponenſes conſcij perpetrati à ſe ſceleris, neque ullum ueniæ aut miſericordiæ locum ſibi relictum putantes, in pertinacia permanſerunt. Vſqueadeo omnibus in rebus plurimum mediocritas poteſt: præſtatq; nihil ſponte uideri affectaſſe: quod cuiquam intolerabile futurum ſit. Ad extremum Amilcare, atque Annone quam proxime eos caſtra mouentibus ſublata omni ſpe, dedere ſeſe, atque ea paciſci, quæ Carthaginienſibus uiderentur coacti fuere. Per hunc modum finis Africo bello impoſitus ita proſpero Carthaginienſium euentu: ut non ſolum omnem Africam recuperarint: uerum uniuerſos rebellionis principes meritis tandem ſupplicijs affecerint. Siquidem Matho, reliquiq; captiui in triumphum à iuuentute Carthaginienſi per urbem ducti dignas tandem ſceleribus ſuis pœnas luêre. Tribus ferè annis, & quatuor menſibus id bellum durauit, omnium, quæ nos audiuerimus, crudelitate ac omni ſcelerum genere maximum.

Romani ea tempeſtate ſuaſionibus militum, qui è Sardinia ad eos transfugerant, pellecti, nauigare in inſulam pergebant. Cæterum Carthaginienſibus id ægre ferentibus, quod ad ſe potius ſpectare inſulam dicebant: & iam copias, quas in Sardiniam mitterent, parantibus Romani, eam nacti occaſionem, bellum illis indixere:

querentes eum belli apparatum non tam contra Sardiniam, quàm contra ſe ipſos fieri. At Carthaginienſes, quod ſe per id tempus minime idoneos eſſe ad bellum denuo cum Romanis gerendum intelligebant: cedentes tempori uſqueadeo omnes belli cauſas auertere conati ſunt: ut nonmodo inſulam reliquerint: uerum etiam mille & ducenta talenta, ne ſe in præſentia bello infeſtarent: Romanis miſerint. Hæc igitur ita geſta fuere.

POLYBII HITORIARVM LIBER SECVNDVS, NICOLAO PEROTTO INTERPRETE.

VPERIORI LIBRO EXpoſuimus: quando Romani compoſitis Italiæ rebus exterarum nationum res aggredi cœperũt: quomodo in Siciliã nauigarunt: quas ob cauſas pro hac inſula bellum cum Carthaginienſibus geſſerunt: quo primum tempore nauales copias pararunt: & breuiter quæcunq; in hoc bello utriq; ciuitati uſq; ad finem accidêre. in qua Carthaginienſes quidem prorſus Sicilia exceſſerunt: Romani uero omnem inſulam præter ea loca, quæ Hieron Syracuſanorũ Rex tenebat: imperio ſuo adiecere. Hinc à nobis cõmemoratum: quo pacto orta inter Carthaginiẽſes, & conductos eorum milites ſeditione bellum exarſit: quod Africanum nominatur: & quo tandem inaudita hominum crudelitas euaſit poſtremo quem finem eiuſmodi res habuere. Nunc uero quæ hæc ſecuta ſunt: ſummatim conabimur perſcribere: ſingula quæq;, quemadmodum initio propoſuimus, attingentes. poſtquam Carthaginienſes Africæ res compoſuere: confeſtim Amilcarẽ cum exercitu in Hiſpaniam mittunt. Hic cum omnibus copijs profectus Annibale filio comite, qui tum ferè nonum ætatis ſuæ annum agebat: ſuperatis columnis Herculis magnam Hiſpaniæ partem Carthaginienſibus recuperauit. In ijs locis annos circiter IX commoratus, multis Hiſpaniæ ciuitatibus bello ſubactis, pleriſq; etiã pacta ſalute atq; impunitate bonorum, in fidem Car-

thaginienſium receptis dignam tandem rebus à ſe geſtis mortem obijt. ſi quidem aduerſus atrociſſimos uiros, ac potentiſſimos populos bellum gerens, & maximis quibusq; periculis, intrepide ſeſe, ac cum ſumma omnium admiratione ſubijciens extremum uitæ diem morte confecit. Carthaginienſes exercitui Aſdrubalem Amilcaris ſocium præfecerunt. Romani per id tempus in Illyrium, atque eas Europæ partes cum exercitu transfretarunt. quæ res diligenter animaduertenda eſt ab ijs: qui uere & propoſitum noſtrum, & originem atq; incrementum Romanæ potētiæ intelligere ſtudent. Eiuſmodi igitur transfretatio ob tales quasdam cauſas facta eſt. Agron Illyriorum rex Pleurati filius fuit. hic equeſtres, pedeſtresq; copias longe plures habuit, quàm quiſpiam cæterorum regum: qui ante eum in Illyrio regnauerant. Atqui mercede à Demetrio Philippi patre corruptus, Medionijs, qui ab Ætolis obſidebantur: ſubſidium tulit. Ætoli enim cum nullo pacto perſuadere Midionijs potuiſſent ut ſuis iſtitutis, ac legibus uterentur: tandem uiribus aggredi eos cœperunt: poſitiſq; circa urbem diuerſis in locis caſtris, eam obſedêre, omnem uim atq; machinam adhibentes, quo urbe potirentur. Cæterum cum interea comitiorum dies aduenisset: eſſetq; dux alter exercitui præficiendus, obſeſſorum rebus adeo iam extenuatis, ut nihil aliud, quàm de deditione cogitare uiderentur: Aſdrubál Ætolos adit: atq; æquum, inquit, eſſe, ſeſe, qui tot labores periculaq; in ea obſidione perpeſſus fuerat: fortunis quoq; hoſtium, ſi uincerentur, atq; armis potiri. Fuere ea tempeſtate complures, ex ijs preſertim, ad quos peruenturus eiusmodi magiſtratus uidebatur: qui eam conditionem moleſte ferentes, multitudinem rogarunt: ne quid noui decernerent: ſed rem omnem integram ei, quem fortuna

uellet, reſeruarent. Tandem ab Ætolis decretum: ut quicunq; urbis potiretur: prædam omnem, fortunas, atq; arma cum Aſdrubale diuideret. Cum hæc ita ſe haberent: eſſetq; poſtridie comitiorum dies: quo pro conſuetudine Ætolorum prior dux à magiſtratu remouendus, nouusq; creandus erat: per noctem circiter centum lembi Midioniam, ad loca urbi uicina nauigarunt. in his erant Illyriorum decem millia. Vbi ad portum uentum eſt: ac iam dilucescere dies cœpit: clàm maturato greſſu in terram deſcendũt: & more ſolito aduerſus Ætolorum copias cohortes agũt. Ætoli aduentu eorum cognito, etſi nouitas rei, atq; audacia Illyriorum, omnium ſimul corda, menteſq; perſtrinxerat: animis tamen iam longo tempore elati, et proprijs confiſi uiribus, maiorem equitum, atq; armatorum partem ante caſtra in plano collocant: cum alia quadam equitũ atq; expeditorum militum parte loca quædam peropportuna non longe à caſtris præoccupant. Illyrij impetu repẽte in expeditos facto, tum ob multitudinem militum, tum quod agmen in medio denſiſſimum erat: ſine mora eos expulere: equites uero, qui unà erant: recipere ſeſe ad reliquũ exercitum turpi fuga coegerunt. hinc ex opportunis locis in eos, qui conſtituti in planitie fuerant: citato agmine irruentes è ueſtigio omnes in fugam uertunt. Midionij ex urbe profecti eos inſequuntur. Ætolorum magnam partẽ cædunt: alios capiunt: armorum, atq; impedimentorum omnium ſine controuerſia potiuntur. Illyrij peracto regis imperio, impedimentiſq;, atq; omni præda nauibus impoſitis, ſolutis lembis è ueſtigio domum redeunt. Midionij recuperata præter ſpem ſalute aduocatoq; concilio, cum de alijs rebus inter ſe conſultant: tum in primis de diuiſione prædæ, armorumq; hoſtilium: fortuna quaſi de induſtria

nim ſuam ex ijs, quæ illis acciderant: cæteris quoq; homi nibus oſtendente. nam quæ propediē paſſuros ſeſe ab ho ſtibus uerebantur: eadem ipſi iubente fortuna intra pau corū dierum ſpatium hoſtibus intulerunt. Aetoli uero eò calamitatis redacti omnibus documento extitere: nunq̄ futuris rebus ueluti iam factis confidendū eſſe: neq; ſpem in ijs collocandam: quæ euenire aliter poſſunt: ſed conti- nue partem aliquam ijs, quæ præter ſpem accidere ua lent: reſeruandam, cum omnibus in rebus (quādoquidē homines ſumus) tum uel maxime in bellicis. Agron rex, poſtquam lembi uictores affuere, cognitis ſuorum re bus geſtis incredibili lætitia elatus, q̄ Aetolos tantopere uiribus ſuis confidentes à ſuis uictos intelligebat: intempe ſtiuis conuiuijs, & perpotandi peruigilandiq; inſanæ dulcedini deditus, in ægritudinem incidit: qua paucos poſt dies conſumptus diem ſuū obijt. Extincto Agrone in locum eius Teucam uxorem ſuffecere. hæc regnum per fidem amicorum adminiſtrabat. Atqui muliebri uſa ingenio, & ad illam duntaxat proſperitatem reſpiciēs, nihil autem exterarū rerū cogitans, primum omnibus ſuis conceſſit: ut, q priuatim nauigare uellent deprædari quoſ cunq; impune poſſent. poſthæc parata īgenti claſſe, eam emiſit, oppoſitam oēm prouinciam ſibi inimicam eſſe du cibus aſſerens. hi primo impetu Elienſes, Meſſeniosq; ina dunt. quippe eas frequenter regionis Illyrij populabātur. nam & propter longitudinē maris, & q̄ mediterraneæ erant præcipue earū regionum ciuitates: non facile obuia re Illyriorum īcurſionibus poterat. itrepidi per oēm pro uinciam diſcurrebant: uaſtabant, diripiebantq; omnia. Per idem tpˢ cum forte in Epirum proficiſcerētur expor tandi commeatus gratia: phœnicem uenēre. Erant tum

in ea urbe Galli *milites circiter octingenti: qui mercede ab* Epirotis *conducti urbem tutabãtur. cum his habito ſermone de proditiõe ciuitatis, haud reluctantibus* Gallis *in terram deſcendunt: ſtatimq; & urbe & oĩbus, q̃ intus erãt,* Gallis *iuuantibus potiũtur.* Epirotæ *ea re cognita, ex tẽplo cũ omni populo ſuppetias ferunt: & nõ lõge ab urbe iuxta propinq fluminis ripas caſtrametantur: tabulas, ut ab ijs, q in urbe erãt tuti forẽt: è põte dirimũt.* Interea *cũ eis nũtiaretur:* Scerdilaidũ *cũ qnq; millibus* Illyriorũ *pedeſtri itinere ꝑ anguſta* Antigoniæ *loca aduentare: exercitũ diuidunt. partẽ in* Antigoniã *ſeruatũ ea loca tranſmittunt: reliq̃ ibidem ſecuri permanent: perinde, ac ſi nullum ab hoſtibus periculum meuerent.* Illyrij, *quos eſſe in ciuitate diximus: cognita & diuiſione exercitus, et negligentia hoſtium, intempeſta nocte urbem exeunt: ponti tabulas imponunt: flumen traijciunt: & munitum natura locum nacti, reliquum noctis qeti peragunt.* Vix *dies aduenerat: cũ iſtructis utrinq; aciebus ꝓliũ collatis uiribus capeſſunt.* Victoria *penès* Illyrios *fuit.* Hoſtiũ *paucos fuga ſeruauit: cæteri aut occiſi, aut capti.* His *tot tãtisq; obſeſſi calamitatibus* Epirotæ, *deſperata prorſus ſalute, legatos ad* Aetolos, *atq;* Achæos *mittunt: ab ijs opem ꝓcantur.* Illi *miſerati eorũ iacturam, præſidiumq; afferre cupientes,* Helicranum *proficiſcuntur.* Illyrij *quoq;, quos* Phœnicem *cæpiſſe ſupra memorauimus: cum* Scerdilaido *coniuncti ad eundem locum uenẽre. nec longe ab illis caſtrametati capeſſere prælium ſtudebant: ſed difficultas locorum id prohibebat. & allatæ interim à* Regina *litteræ: quibus amputari moras, & reuerti ad ſe omnes iubebat: quod nonnullæ* Illyriorum *ciuitates ad* Dardanos *defeciſſent.* Quãobrẽ *depopulati oẽm prouin-*

ciam, inducias Epirotis conceſſere. in quibus libera quidem corpora, & ciuitatem eis reliquerunt: multitudinem uero ſeruorum, & reliquam omnem prædam adduxerunt ad naues. Ita pars mari, alij terreſtri itinere per anguſtias Antigoniæ domum reuerſi, non paruum terrorem maritimis Græciæ ciuitatibus reliquerunt. nam cum munitiſſimam, potentiſſimamq; Epyrotarum urbem præter fidem atq; expectationem omnium deprædatam cernerent, non iam agris, ut antea, ſed ſibi ipſis, ſuisq; ciuitatibus timebant. Epirotæ rebus ſuis præter ſpem compoſitis, tantum abfuit ut uel eos ulciſci conarentur: à quibus iniuriam accæperant: uel ijs referre gratiam, qui ſibi opitulati fuerant: ut ſtatim miſſis ad Teucam legatis ſocietatem cum Acarnanibus, atq; Illyrijs inierint. Quapropter Illyrios deinceps ſecuti Achæis, atq; Aetolis hoſtes fuere, non ſolum ingrati erga beneficos, uerum etiam imprudētiſſimi rerum ſuarum ab initio conſultores. nam qđ pleriq; interdum, cum homines ſint, ex inſperato in grauiſſimas clades incidunt: non tam eorum, qui patiuntur, q̃ fortunæ, & eorum, qui agunt, culpa euenit: quod uero ſponte ſeſe, & per imprudentiam nonnulli calamitatibus obijciunt: apertus eorum, q patiuntur, error eſt. Ideo ſi quos in grauiorem aliquem caſum fortunæ ſæuitia deductos itelligemus: non ſolum miſericordia proſequimur: ſed q̃tum i nobis eſt, ueniam, opemq; præſtamus. quos uero per imprudentiam, aut peruerſitatem ſuorum ſibi malorum authores cognoſcimus extitiſſe: reprehendimus: culpamus: atq; odio habemus. quod merito Epirotis ea tempeſtate à cæteris Græcis accidere debuiſſet. nam quis adeo rerum expers: qui non ueritus cōmunem apud omnes de leuitate atq; inconſtantia Gallorum famam, urbem nobi-

liſſimam, & in qua totius rei ſumma conſtituta erat: fidei eorum credere auſus foret? & preſertim eorum Gallorum: qui primo proprijs laribus expulſi à ſuis fuerant: quod infidi fuiſſent erga cognatos, atque affines: hinc à Carthaginienſibus recæpti: quod bello à Romanis infeſtarentur? Primo audita defectione conductorum militum, qui ſibi deberi ſtipendia dicebant: deprædari Agrigentum urbem fidei eorum commiſſam cœperunt, numero circiter mille hominum exiſtentes. dehinc rurſus in Erycinam urbem à Carthaginienſibus præſidij gratia inducti obſidentibus eam Romanis de prodenda hoſtibus ciuitate conſilium cæperunt. quod cum eis non ſucceſſiſſet: ad Romanos transfugêre. à quibus in fidem recæpti, rurſus Eircinæ Veneris templum depopulati ſunt. Romani ſcelere, ac perfidia barbarorum cognita, cum primum pacificati cum Carthaginienſibus fuere: inermes nauibus impoſitos omni Italia expulerunt. Hos Epirotæ legum, & Reipublicæ ſuæ cuſtodes fecere: eorum fidei pulcherrimam ac feliciſſimam ciuitatem credidere. quis igitur eos non reprehendat? ac omnium ſuorum malorum cauſam ipſos ſibi ipſis fuiſſe aſſeueret? Magna quippe ſtultitia eſt: tale præſidium preſertim barbarorum hominum in urbem inducere: quod aut uiribus, aut multitudine magis, quam ciues polleat. Sed hæc de Epyrotarum imprudentia ſatis. Illyrij, & ante actis temporibus ſæpe ex Italia nauigantes infeſtarant: & ex Phœnice, cum eam nuper urbem colerent: pleri que interdum à claſſe diuiſi italici generis mercatores deprædati erant. Id ante eum diem Romanis ſæpe ad eos relatum contempſerant. tunc uero cum plures ſimul de iniuria Illyriorum queſtum ad ſenatum ueniſſent: legatos in Illyrium Caium, & Lucium Coruncanos miſêre. Teuca,

cum lembi è Phœnice incolumes reuertiſſent: ſpeciem ac magnitudinem prædæ admirata (ſiquidem ea urbs inter omnes Epiri ciuitates feliciſſima erat) auxit contra Græcos animum: ac longe magis belligerãdi ſtudio exarſit. ſed nequid tum noui tentaret: domeſticæ ſeditiones impediebant. Cæterum compoſitis in Illyrio *rebus, cũ* Iſſam *obſideret: quæ ſola ciuitas uſq; in eum diem in pertinacia durauerat: legati* Romanorum *ad eam uenêre. quibus dato dicendi, quæ uellent, à* Regina *tempore, de iniurijs ſibi illatis diſſerebant.* Regina *ſuperbe nimium, atq; inſolenter eos audiebat. cumq; illi dicendi finem feciſſent: eſſe cturam inqt ſeſe: ne qua ab* Illyrijs *iniuria publice* Romanis *hominibus inferretur. prohibere uero* Illyrijs *ne priuatim è mari quam qſq; poſſit utilitatem capiat, haud eẽ* Regibus *conſuetum.* Ad *ea* Reginæ *uerba q inter duos legatos iunior erat, intrepide quidem magnanimum reſponſum, ſed non ſatis pro tempore reſpondit.* At *qm̃, inquit,* Romanis *ò* Teuca *optimus mos ẽ: priuatas iniurias publice ulciſcendi, iuuandiq; iniuria affectos: dabimus operã dijs uolentibus: ut non longe poſt regias iſtas conſuetudines cogaris emendare.* Ad *hæc* Regina *temere ſanè, ac muliebri ĩgenio eò iracũdiæ prorupit: ut neglecto iure gẽtium, cũ legati reuerterentur, miſerit poſt eos, qui iuniorẽ illum authorem eiuſmodi uerborum obtruncarent.* Romani, *fama tanti facinoris in urbem perlata, extemplo ad belli appparatum intenti eſſe. milites ſcribere: claſſem ædificare: nihil deniq; prætermittere, quod ad ultionem tanti ſceleris pertineret.* At Regina *aduenïente uere longe plures, q̃ antea, lembos in* Græciã *mittit, eorũ pars* Corcyram *nauigant. alij* Dyrrachienſium *portum petũt: & dũ ſe aquæ, & ↄmeatus gratia eò proficiſci ſi-*

mulant ↄſiliũ capiendæ urbis ineunt. Dirrachienſes ſecu- ri, & nihil prorſus ſuſpicantes, intrare urbẽ inermes per- mittunt, aquæ, & ↄmeatus gratia uenire eos rati. At illi, ubi ſeſe intra urbem admiſſos cernunt: nudatis, quos in aquarijs urceis abſconditos geſtauerant, gladijs, cuſtodes portæ obtruncant: porta potiuntur. hinc ex compoſito ir ruentibus à littore reliquis magnam mœniorꝫ partem oc cupant. Ciues, etſi tali, ac tam repentino caſu nonnihil p- territi fuere: acriter tamen ac forti animo propugnantes diu reſtiterunt: tandemq; Illyrij excedere mœnibus coacti. Itaq; ui p neglig ẽtiã in picul o fuerant & urbẽ, et patrios lares amittendi: per fortitudinem nihil mali perpeſſi, pru dentius in poſterum rebus ſuis conſuluere. Duces Illyrio rum ſolutis extemplo nauibus in altum profecti, & cum ijs, quos nauigare Corcyram diximus, coniuncti, omnes ſimul maturato itinere obſidere urbẽ aggrediuntur. Cor cyrenſes inſperato malo circunuenti, nec ſuis freti uiribus, legatos ad Achæos, atq; Aetolos mittunt: pꝛterea ex Apol lonia, & Dyrrachio petunt ſubſidiũ: rogantq;: ne expel- li ſeſe per ſcelus natali ſolo à barbaris patiantur. Ii caſum Corcyrẽſium miſerati, decem Achæorꝫ cathafractas na- ues muniũt: ac paucis ĩteriectis diebus Corcyrã nauigãt, ſperãtes ſeſe primo aduẽtu obſidionẽ barbarorꝫ ſoluturos. At Illyrij ſeptẽ catafractis nauibus ab Acarnanibus cum qbus ſocietatẽ inierãt, acceptis, Achæis obuiã procedũt: nec longe ab inſulis, quas Paxos appellant, eos nacti, ineunt prælium. Acarnanes, & naues Achæorum, quæ aduerſus eos pugnabãt: æquales erant in certamine: atq; integræ in congreſſibus permanebant: præterquam ꝙ uiri ex ipſis pugnantes uulnerabãtur.. Illyrij uero quater- nis ſimul lẽbis connexis naues hoſtium implicabant: &

undiq; circundatas impediebant: Hinc *in eas cum impetu proſiliētes facile ob multitudinem ſuperabant.* Per hunc *modum quatuor* Achæorum *quadriremes ab* Illyrijs *captæ: quinqueremis una ſubmerſa cum omnibus, qui intus erant: inter quos fuit* Marcus Caryneus, *uir maximæ apud* Achæos *authoritatis: et q̄diu uixit, omni officio erga patriā functus.* Veꝝ *qui contra* Acarnānes *pugnabant: ſimulac* Illyrioꝝ *uictoriā proſpexeře: freti celeritate nauiū, uerterunt terga: & omiſſo prælio, domum incolumes remigrarunt.* Illyriorum *multitudo hac uictoria elata facilius, atq; audacius ſolito urbem obſidebat.* Corcyrenſes *iā omni ſpe deſtituti, tolerata aliquandiu obſidione ad extremum* Illyrijs *ſeſe dederunt: præſidiumq; eorum, & ducē præſidij* Demetrium Pharium *intra urbem accæpere.*

Hisrebus geſtis Illyriorum *duces iterato* Dyrrachium *reuerſi, urbem obſedere.* Per *idem tempus conſules* Romani C. Fuluius *cum claſſe ducentarum nauium & A.* Poſthumius *cum terreſtribus copijs* Roma *profecti.* Fuluius Corcyram *uenit, ratus adhuc durare eius loci obſidionē. ſed cum ſero ueniſſe ſe intelligeret,* Illyrijs *iam urbem adeptis: nihilominus nauigare in inſulam ſtatuit, tum intelligendi gratia quid actum foret: tum ut ea, quæ de* Demetrio *ſenſerat, experiretur.* Quippe Demetrius, *quoniam exhibitum ſibi ab æmulis apud reginam negocium intellexerat: mulieris iram ueritus miſerat* Romam, *qui & urbem, & cætera, quorum dominus erat:* Romanis *pollicerentur.* Corcyrenſes *igitur aduentu* Romanorum *hilares facti, conſentiente* Demetrio, *& præſidium* Illyriorum, *qđ intus erat, tradidere* Romanis: *& urbem: ac poſtremo ſe ipſos fidei eorum commiſere: ita demum ſe tutos fore contra ſcelera* Illyriorum *rati.* Romani Corcyrenſibus *in amicitiam*

citiam receptis, Demetrio duce itineris uſi in Apolloniã nauigant. Eodem tẽpore A. quoq; Poſthumius terreſtres copias Brundiſio trãſfretabat. erant circiter uiginti millia peditum: equitum duo millia. His ſimul omnes Apolloniam uenere: ſtatimq; urbe in fidẽ recepta, Dyrrachiũ nauigarunt: q obſideri ab Illyrijs urbem intellexerant. Illyrij aduentu Romanorum cognito, præ timore ſoluta obſidione paſſim fugiunt. Romani Dyrrachio quoq; in amicitiam recepta ad loca magis intra Illyrium nauigant: multis in itinere receptis oppidis. Interea legati è Parthenia obuiam Romanis ueniunt, ſeſe, & ciuitatem ſuam dedentes. quibus unà cum ijs, qui ab Atintanis mittebantur: in fidem receptis, iter uerſus Iſſum faciunt: quod eam quoque urbem audiuerant ab Illyrijs obſideri. Qua, ſimili modo diſſoluta mox obſidione, potiti, pleraq; in Illyrio oppida per uim expugnauere. in quibus non ſolum pleroſq; milites, uerumetiam tribunos militum aliquos, et quæſtorem amiſerũt. uiginti quoq; Illyriorum lembis potiti: qui commeatum uehebant in caſtra. Ex ijs, qui Iſſam obſidebant: nonnulli, qui ex Pharo erant: Demetrij gratia ſalui permanſere: cæteri omnes profligati Narbonem fugerunt. Teuca perquampaucis comitantibus Rhizonem ſe recepit, oppidum ſanè munitiſſimum, & procul à mari in ipſa Rhizonis fluminis ripa ſitum. Poſthac conſules pleriſq; Illyriorum ciuitatibus Demetrio traditis, cum claſſe, atq; omni pedeſtri exercitu Dyrrachiũ reuerterũt. Hinc C. Fuluius cũ magna naualium ac pedeſtrium copiarũ parte Romã nauigat. Poſthumius uero Dyrrachij commoratus, paratis quadraginta nauibus, & nouo delectu ex finitimis ciuitatibus habito, ſtatiua faciebat: Ardienſes, cæteroſq;, qui ſe fi

ſuam accuſantes, quòd anteactis temporibus per ſocordiam quaſi dormitantes adoleri in Hiſpania Carthaginienſium nomen permiſerant: recuperare quod omiſſum fuerat, decreuerunt. Verum mouere in præſentia aduerſus Carthaginienſes bellum non audebant, ueriti imminentem Romanæ urbi Gallorum multitudinem: quorũ impetum in dies magis formidabant. Quamobrem componere primum cũ Aſdrubale de rebus Hiſpaniæ, deinde aggredi Gallos, & utcunq; ceſſura res eſſet, ſubire periculum ſtatuerunt: haud dubij, ſe non ſolum non dominari Italiæ, ſed ne tuto quidem patriã, aut proprios penates tenere poſſe, niſi domitis Gallis. Miſſis igitur ad Aſdrubalem in Hiſpaniam legatis, percuſſum cum Carthaginienſibus fœdus fuit. In quo inter cætera cautum: ne liceret Carthaginienſibus Iberum fluuium cum armis traijcere: per reliquam Hiſpaniam impune progredi ualerent. His compoſitis, extemplo bellum in Italia contra Gallos mouerunt. quod ſummatim exponere operæprecium duximus: quo præparatio ad reliquam hiſtoriam, quemadmodum ab initio propoſuimus: dilucidior fiat. repetemus autem paulo altius ab eo tempore, quo primum Galli obtinuerunt Italiam. quippe hanc hiſtoriam non ſolum iucundam, ac ſcitu & memoria dignam, uerumetiam neceſſariam putauimus ad intelligendum quibus poſtea uiris, aut quibus locis fretus Annibal imperium Romanorum auſus ſit inuadere. Primum uero de prouincia dicemus: quis eius ſitus ſit: & quo modo ſe ad reliquam Italiam habeat. quippe hoc pacto quæ ad rerum geſtarum cognitionem attinent, facilius poterunt intelligi: deſcriptis primo locorum, ac regionis proprietatibus. Omnis igitur Ita-

lia trianguli figuram habet. Latus, quod orientem ſpectat: Ionio mari, & ſinu Adriatico terminatur. quod uero ad meridianam regionem, atq; occaſum uergit: Siculo, & Tyrrheno clauditur pelago. hæc latera inuicem copulata apicem trianguli faciunt propoſitum Italiæ promontorium: quod Cocynthum incolæ uocant: & meridianã plagam ſpectans, Ionium ac Siculum diuidit mare. Tertium latus, quod ad gelidiſſimum Septentrionis axem, et mediterranea loca prætẽditur: terminat continuatio Alpium: quæ à Maſſilia, & locis ſupra Sardoum pelagus ſitis incipientes, usq; ad intimum Adriatici maris ſinum continue extenduntur, exiguo quodam ſpatio in medio relicto. huic lateri, quod terminari Alpibus dicimus: & quaſi trianguli baſem intelligimus: à meridiana regione uerſus Septentrionẽ ſubiacent campi extrema totius Italiæ, omnis Europæ maximi atq; uberrimi. horum etiam forma triangularis eſt. apicem trianguli facit Appennini, atq; Alpium copulatio non longe à mari Sardoo ſupra Maſſiliam. Latus, quod Septentrionem ſpectat: quẽadmodum ſupra diximus: Alpes faciunt: quæ ad duo millia & ducenta ſtadia protenduntur. Latus uero, quod ad meridiẽ uergit: perficit Appẽninus. hic ad tria millia & LX ſtadia protenditur. Baſi gi locum tenet littus ipſum maris Adriatici. eius magnitudo eſt à Sena urbe usq; ad intimum eiusdẽ maris ſinum. hæc duorum millium, & quingentorum ſtadiorum ſpatio continetur. Ita omnis camporum circuitus X millibus clauditur ſtadijs. De fertilitate huius regionis haud facile dixerim. ita enim in omnia frugum genera fœcunda eſt: ut ſæpenumero noſtra ætate modius frumenti ſiculus non amplius quatuor obolis uenum erit: ordei uero nõ amplius

duobus dolium uini tantundem.milij prӕterea, & farris tanta copia eſt:ut opinionem hominum ſuperet. Quàm uero glandibus abundet:quӕ ex nemoribus eius regionis diuerſis in locis producuntur:uel id in primis teſtimonio eſt:quod, cum infinitam penè porcorum multitudinem italici generis homines alant & ad ſacrificia facienda, & ad priuatos uſus, & ad neceſſarium exercitibus apparatum: ijs omnibus abunde hӕc regio alimenta ſubminiſtrat. Iam uero quanta particularium etiam rerum, quӕ ad uictum hominum ſpectant in ea prouincia copia ſit: ex hoc licet intelligere:quod uiatores, cū in hoſpitia diuertunt:nunquam de rebus, quas ſint accepturi particulatim paciſcuntur:quod cӕteris in locis fieri conſueuit:ſed quantum ſinguli quiq; homines ſoluere debeant, cum hoſpitibus conueniunt.hi uiatoribus honorifice acceptis, & omnibus ad uictum neceſſarijs abunde ſubminiſtratis, non amplius, q̃ ſiliquam capiunt.hӕc oboli tertia pars eſt. id pretium raro excedūt. Hominum uero tanta copia:ea proceritas, ac pulchritudo corporū: tantum in rebus bellicis robur:ut facilius ſit id ex eorum rebus geſtis, quàm ex cuiusquam oratione intelligere.In Alpibus ab utroq; latere loca montuoſa habitant, ad eā partem, quӕ uerſus Rhodanum, & ſeptentrionem ſpectat:Galli, qui Trāſalpini appellantur:ad eam uero, quӕ campis imminet:Taurisci, Agones, & alia pleraq; barbarorum genera: à quibus Tranſalpini non genere, ſed differētia loci differunt:ideo Trāſalpini dicti:quod trans montes colant. Summa uero Alpium iuga tum propter locorum aſperitatem, tum quia altӕ niues premunt terram gelu, & perpetuo penè rigore conſtrictӕ: tantum abeſt ut ab hominibus colantur: ut nullum quidem ueſti

gium extet humanum. Appēninum uero à principio ſu pra Maſſiliam, ubi cum Alpibus coniungitur: Lygures colunt: præterea omne id latus, quod mare Tyrrhenum, & campos ſpectat: uerſus mare quidem usq; ad Piſanam urbem, quæ prima Tyrrheniæ ciuitas ad occidentem uer git: uerſus mediterraneam uero regionem Arretium usq;. Poſt Lygures Tyrrheni habitant: mox utrunq; Appenni ni latus umbri. Dehinc Appēninus diſtans à mari Adria tico circiter quingenta ſtadia dimiſſis cāpis conuerſis ad dexteram, & per mediam Italiam tranſiens protendit in Siculum pelagus. Campi uero, qui inter Appēninū, & Adriaticum ſinum medij ſunt: usq; ad urbem Senam extenduntur. Padus fluuius, quem poetæ Eridanum uo cant: ortum habens in radicibus Alpium, ubi quaſi apicē trianguli eſſe ſupra memorauimus: in planitiem uerſus meridiem defluit: hinc ſeſe ad orientem flectens, duobus Hoſtijs prorumpit in Adriaticum ſinum. aquarum mul titudine præter cæteros Italiæ omnes abūdat. quippe om nes aquæ, quæ ab Appēnino, Alpibusq; deſcendunt: in unum coeunt Padi alueū. Æſtiuo, q̄ hyemali tēpore ma ior fluit, ob liqueſcentium niuium multitudinem. Na uigatur à loco, quem incolæ Volanam appellant: uerſus Alpes circiter duo millia ſtadiorum. Vbi primum oritur: ſimplex eſt: mox in duos alueos diuiſus, binis in ſinum Adriaticum Hoſtijs erumpit. Padoam, Volanamq; in colæ uocant. Volana portum efficit inter omnes maris Adriatici portus, tutiſſimum. Padum eius loci habita tores olim Bodencum uocauere. Multa præterea de hoc fluuio Græci ſcriptores referunt: utputa Phaetontem ex auriga patris præcipitem in eum decidiſſe: continuas Heliadum lachrymas: quas deinde arbor reſeruat: inco

las loci ex eo die pullatis ueſtibus, quas in ſignum mœſtitiæ geſtare inceperant: aſſidue uſos: atq; alia plurima: quæ nos in præſentia omiſimus, ſuperuacua fore rati ad noſtri operis præparationem: poſthac cum ſe locus offeret: quantum res poſtulare uidebitur, referemus: preſertim cum Timæum *conſtet ea, quæ ad hanc regionem atinent, ignoraſſe.* Campos *omnes, quos* Appennino*, atq;* Adriatico *mari terminari diximus: olim habitauere* Tyrrheni *: quo tempore* Phlegræos *etiam campos, qui circa* Capuam*, &* Nolam *ſunt: tenebant.* Cum *ijs ob uicinitatem loci frequenter* Galli *conuerſabantur. hi ſpecie ac fœcunditate regionis pellecti, exiguam quandam nacti occaſionem exercitum comparant: factoq; in* Tyrrhenos *impetu, finibus expellunt. campos deinceps ipſi tenent.*

Inter Padum*, atque* Alpes *habitant* Laij *: mox* Lebitij *: debinc ingens* Inſubrum *natio: poſt non longe à ripa fluminis* Cenomani *.* Loca *uero mari* Adriatico *uicina antiquum ex* Paphlagonia *genus colit. hi* Veneti *appellati. neque moribus, neque ornatu corporis, ſed tantummodo lingua à* Gallis *differunt.* Inter Appenninum *rurſus, &* Padum *primo* Ananes*: poſt* Boij*: inde* Egones *: poſtremo* Senones *: qui iuxta* Adriaticum *mare extremi omnium* Gallorum *incoluerunt.* Præcipue *igitur authoritatis populi ex* Gallis*, qui in* Italia *morabantur: hi ſunt. uillas habitabant nullis ſeptas mœnibus: apparatuum omnium prorſus expertes erant. in terra ſuper ſtrato gramine dormiebant. ueſcebantur carne. bellicas ſolummodo res, atq; agriculturam exercebant: & ſimplicem uitam uiuentes neq; ſcientijs, neq; alijs artibus operam dabant. diuitias ſuas in auro, et pecudibus habebant: q hac ſola, cũ ferret neceſſitas,*

quocunq; liberet, facile transferri poſſent amicitijs comparandis maximum quisq; ſtudium adhibebat. quippe is maxime pollens inter eos putabatur: qui factioſis abundaret. principio duntaxat eam regionem tenebant: poſtea pleroſq; ex uicinis audacia eorum deterritos ſibi aſciuere. Interiectis temporibus, cum bellum aduerſus populum Romanũ gererent: ſuperatos prælio Romanos, ac turpiter in fugam conuerſos perſecuti, triduo poſt initam pugnam Roma, præter Capitolium, potiti ſunt. Sed Venetis per id tempus regionem eorum infeſtantibus retrocedere coacti, fœdere cum Romanis percuſſo, ac reſtituta urbi libertate, domum remigrarunt. Hinc inteſtinis inter ſe bellis uexari cœpere. nam qui Alpes incolebant, animaduertentes uires iſtorum in dies ſummopere augeri, plerunq; aduerſus eos mouebant. Interea Romani inſtauratis uiribus, res Latinorum compoſuere. Annus erat poſt captam urbem trigeſimus: cum Galli ingenti exercitu comparato Albam reuertuntur. Romani, ꝙ aduentus eorum repentinus fuit: & neq; exercitum cogere, neque à ſocijs auxilia conuocare potuerunt: haudquaquam aduerſati Gallis fuere. Cæterum poſt duodecimum annum cum iterum Galli eodem reuerterentur: è ueſtigio Romani aduentu eorum cognito, obuiam alacres cum exercitu proceſſere, nihil magis quàm dari ſibi ab hoſtibus pugnãdi copiam cupientes: qua de omni imperio uno tempore decerneretur. Galli audacia Romanorum perterriti, ſimul orta inter ſe ſeditione, per noctem terga uertentes turpi fuga redierunt in patriam: atq; annos tredecim quieti permanſere. poſtea cum uires populi Romani in dies quammaxime augeri cernerent: de pace agere cœperunt: qua impetrata, ad trigeſimum annum

quieuere. Iam uero Tranſalpini iterato eos infeſtare. hi, ne utrinq; premerentur ueriti, per generis affinitatem precari: ne ſibi inimici eſſent: munera praterea opima offerre: ut bellum in populum Romanum conuerterent, hortari: ſe omnibus uiribus eis affuturos oſtendere. Id ubi perſuaſum illis itelligunt: omnes unanimi conſenſu aduerſus Romanos p Tyrrheniam profecti (quippe magnus Tyrrhenorum numerus apud eos morabatur) facta ingenti præda domum incolumes reuertuntur. hic orta inter eos pro diuiſione prædæ ſeditio usqueadeo proceſſit: ut non ſolum prædæ uerumetiam imperij magnam partem perdiderint. quod frequenter accidere Gallis conſueuit, ob immoderatas eorum crapulas, atq; ebrietates. Quarto dehinc anno cum Samnitibus coniuncti denuo Romanos inuadunt: plurimos eorum cædunt. Non multis interiectis diebus eos iterato aggreſſi, iuxta Sentinatum regionem prælium ineunt: plurimos obtruncant: reliquos ad ſuam quenq; domum fugere compellunt. Poſt decimum annum comparato ingenti exercitu, in Hetruriã profecti, Arretium obſident. Romani Arretinis auxilium ferẽtes non longe ab urbis mœnibus dimicarunt. In qua pugna ſuperati Lucio conſule amiſſo M. Curium in eius locum ſuffecere. Hic ſtatim legatos in Galliam ad redimendos captiuos mittit. qui cum eò perueniſſent: uiolato iure gentium à Gallis interficiuntur. Quo ſcelere indignati acriter Romani, nouo delectu habito penetrare in Galliã aggrediuntur. Sed parum proceſſum erat: cum eis Senones occurrunt. Hos collatis ſignis è ueſtigio aggreſſi ſuperant. magnam partem interficiunt: ſi qui ſuperfuerant: ſedibus fugant: regione potiuntur. nouam ipſi in urbem coloniam inducunt. eam ueteri nomine, ꝙ primo à Gal-

lis habitata fuerat:Senam appellant.Eſt autem ea urbs, quemadmodum ſupra memorauimus, in littore Adriati ci maris ſita:ubi campi Italiæ terminantur.Boij,cum Se nones proprijs finibus fugatos à Romanis intelligerent: uerĩti ne ipſi quoq; idem paterentur,coacto exercitu,Tyr/ rhenisq; omnibus in ſubſidium uocatis, arma aduerſus Romanos mouent: nec multis interiectis diebus prælĩũ ineunt.in quo Tyrrhenorum magna pars cæſa: Boiorũ ad extremum quampauciſſimi fugere. Nec tamen ob eam ſtragem cecidere animis. quin proximo anno iterũ aduocatis uiribus collectaq; omni iuuẽtute, quæ ad uſum armorum apta uidebatur:in Romanos exeunt.ubi adeo fuſi,profligatiq; fuere:ut penè ad internitionem deleren/ tur. Quamobrem mitigatis parumper animis, fœdus cum Romanis per legatos percutiunt.Erat,dum hæc ge rebantur, tertius annus poſt traiectionem Pyrrhi in Ita- liam: & quintus poſt eam cladem: quam Galli apud Delphos paſſi fuere.Ita ea tempeſtate fortuna quaſi peſtis quædam hoſtilis in Gallos immiſſa paſſim omnes perſe quebatur.Verum enimuero ex ijs prælijs,quæ ſupra me/ morauimus: duplicem utilitatem Romani cæpere. nam & aſſuefacti dimicare cum Gallis, quorum nomine ni/ hil apud eos tetrius,nihil horribilius eſſe conſueuerat: p̃ſtantiſſimi aduerſus Pyrrhum certatores facti ſunt:& ita Gallorum audaciam paulatim contriuerunt: ut non lõ ge poſt ſecuri primo cum Pyrrho de Italia,deinde cũ Car thaginienſibus de imperio Siciliæ dimicauerint.Galli ſu perioribus prælijs uexati, quinq; & quadraginta annos quieuere non uiolata pace, quam cum Romanis habe- bant.Poſtq̃ uero ſenes, qui & conſpexerant ſæpe pericu la:& uarias experti fuerant iacturas:natura conceſſerũt:

inſurrexere iuuenes ingenio prauo, rudes, & præteritarum rerum omnino inexperti. Hi (ut fert natura hominum) confeſtim nouis rebus ſtudere cœperunt: & quocunq; res ferret, infeſti Romanis eſſe: à Transalpinis etiã auxilium aduocare. Verum id principio duces tantum inconſulta plebe peragebant. quo factum eſt, ut uenientibus Ariminum cum exercitu Tranſalpinis, multitudo Boiorum, quæ cuiusmodi rerum ignara erant, aduentũ Tranſalpinorum uerita, cum ducibus ſuis in diſſenſionẽ uenerit: ætati, atq; Gallo, regibus interfectis, prælium cũ Tranſalpinis commiſerint. Romani quoq; ea tempeſtate aduẽtu Tranſalpinorum deterriti, copias eduxerant. ſed cum primum Gallorum inter ſe conflictum audiuere: domum iter uerterunt. Quinto dehinc anno M. Lepido conſule, C. Flaminius legem ad populum tulit: ut ea regio Galliæ, quam Picenum uocant: unde Senones fuerãt expulſi: militibus Romanis diuideretur. quæ res cauſa extitit: ut nouum bellum ſtatim ſuſcitatum fuerit. nam pleriq; ex Gallis, ac præcipue Boij, qui proximi Romanis erant: eam rem grauiſſime indignabantur: rati Romanos iam non amplius de principatu, aut gloria, ſed de præda atq; interitu ſuo certaturos. Boios igitur, atq; Inſubres in ſententiam trahunt: communiq; conſilio trans Alpes legatione miſſa Congolitanum, atq; Aneroeſtem Gallorum reges, itemque alios eius prouinciæ circa Rhodanum habitantes populos, ac præcipue Geſſatas, qui ex eo, q̃ mercede militare ſoleant, ita appellantur: aggrediũtur. Hortantur: ut coacto exercitu in Italiam trãſeant. in pñtia utilitatem belli in poſterũ magnitudinẽ Romanæ felicitatis illis oñdunt. quæ ſint parata commoda, ſi uicerint: añ oculos ponunt. ſimul dant illis fidẽ ſe ſocios bel-

li futuros.res geſtas maiorum ſuorum in memoriam re-uocant.eos non ſolum prælio fudiſſe olim Romanos *ia-ctant:uerumetiam poſt prælium incredibili celeritate ur bem* Romam *cepiſſe. dehinc rebus omnibus, quarum ea urbs refertiſſima erat, potitos, cum in ea menſibus ſe-ptem imperaſſent:ſponte reſtituto* Romanis *imperio, in-tegris omnibus fortunis ſuis feliciter in patriam reuerſos.* Hæc *iactando monendoq́;, ita reges ipſos, populosq́;* Gal*liæ ad bellum incenderunt:ut neq; maior unquam exer citus, neq; ex ualidioribus pugnatioribusq́; militibus, ne-q; omni apparatu inſignior ex ijs* Galliæ *partibus deſcen derit.*Hæc *ubi* Romam *delata fuere: tantus in urbe ter-ror coortus eſt: ut confeſtim nouos delectus facere cœpe-rint:commeatum parare: interdum copias ad fines ſuos educere uelut iam præſentibus* Gallis*:qui tamen nondum proprijs ſedibus exceſſerant. quæ res non parum* Cartha*ginienſibus profuere ad imperium in* Hiſpania *propa-gandum.* Siquidem Romani *hæc, quemadmodum ſu-pradiximus, magis neceſſaria putantes, q̄ hi populi eo rū ceruicibus imminerent: negligere res hiſpanas coacti ſunt:quoad res* Italiæ *componerentur.*Itaq; *renouato cū* Aſdrubale *duce* Carthaginienſium,*quemadmodum ſu-pra memorauimus, fœdere, totis iam animis in bellum gallicum uerſi, id unum per id tempus maxime cogita-bant: quo pacto aduerſus* Gallorum *impetum reſiſtere poſſint.*Galli *coacto circa* Rhodanum *exercitu, & cum ingenti multitudine hominum ſuperatis tandem* Alpi*bus in campos, qui ſunt circa* Padum, *deſcenderunt.cū his confeſtim* Inſubres, Boijq; *magna multitudine coniū-guntur.*Veneti *uero, &* Cenomani *legationibus* Roma*norum deliniti amicitiam populi* Romani *ſocietati* Gal

lorum prætulerunt. Quamobrem reges ob ſuſpitionem eorum partem copiarum Inſubribus præſidij gratia relinquere coacti, ipſi cum reliquo exercitu caſtra uerſus Hetruriam mouerunt, ducentes peditum circiter quinquaginta millia, equitum uero, ac bigarum duo millia. Romani, cum primum ſuperatas à Gallis Alpes cognouere: L. Æmylium conſulem cum exercitu Ariminum miſerunt: ut illic oppoſitus hoſtibus, tranſitum eorum prohiberet. unus uero prætorum proficiſci in Hetruriam iuſſus: q; alter conſulum C. Attilius principio conſulatus ſui in Sardiniam cum claſſe nauigarat. Ciuitas tota mœſta, atq; ſolicita erat: nec ſine ingenti metu tanti Gallorum conatus expectabantur. ueniebat in mentem uetuſtæ cladis: & quaſi fatalem Romanæ urbi gentem omnes formidabant. Itaq; maximus iampridem exercitus paratus erat: noui inſuper delectus quotidie habebantur. admonuerāt ſocios: ut inſtructi, paratiq; forent. præterea ut deſcriptiones omnium copiarum totius Italiæ ad ſenatum referrentur, mandauerant: omnem ſimul multitudinem Italicā exercitus noſſe cupientes. frumenti inſuper, telorumq;, ac cæterarum rerum bello neceſſariarum tantum apparatum fecerant: quantum nemo ante noſtram ætatem meminit. Nec ſane cæteri Italiæ populi ſegniores. adeo enī aduentu Gallorum perterrefacti omnes erant: ut non iam pro Romanis bella geri, neq; pro eorum imperio certari, ſed pro ſua ſinguli quiq; ſalute, pro ciuitate, pro patria exſtimarent. propterea omnes Italiæ populi libenter Romanis in hoc bello paruerunt. Libet mihi hoc loco apparatum populi Romani, & magnitudinem copiarum, quas ea tempeſtate habebat: commemorare: quo manifeſte omnes intelligant: quales, quantasq; res, quibus tunc

uiribus aggredi Annibal fuerit auſus: & quibus copijs potentiæ Romanorum oppoſitus urbem Romam in tm̃ diſcrimen adduxerit. Primum igitur cum conſulibus quatuor legiones urbanæ in expeditionem exiuerant. harum ſingulis quinque millia & ducenti pedites, eqtes uero trecenti inerant. habebant etiam ijdem conſules auxilia ſociorum. horꝫ numerus erat triginta millia peditū, equitū uero duo millia. Erant præterea tumultus Gallici cauſa hæ copiæ paratæ: à Tuſcis, atq; Sabinis peditū circiter ſeptuaginta millia, eqtū uero ad quatuor millia. hi ſtatim, ut Galli tranſire Appẽninum nunciati ſunt: uerſus Hetruriã miſſi: atq; eis prætor urbanus præfectus ẽ. Poſt hos Vmbri, & Sarſenates Appẽnini accolæ ad uiginti millia coacti. Veneti item, atq; Cenomani circiter uiginti millia. hi oẽs in Apẽnino conſiſtere iuſſi erant: ac i Boiorum agros, cũ facultas daretur, irrumpere. Has aduerſus Gallos copias principio oppoſuerant, Erãt ꝑterea ĩ urbe Roma paratæ aliæ copiæ: q̃ præſidiorum gratia tenebantur: &, ſiquid ſubitaneum accideret, iuſſa ſenatus expectabant. Romanorum uiginti millia peditum, equites uero mille & quingenti: ſocioꝝ aũt triginta millia peditũ, eqtum duo millia. In tabulis uero relatæ erant copiæ Latinorum optuaginta millia peditum, eqtũ qnq; millia: Sãnitiũ ſeptuaginta millia peditum, eqtũ ſeptem millia: Lapigum, ac Meſapioꝝ peditũ qnquaginta, eqtum uero ſexdecim millia: Lucanoꝝ peditũ triginta, eqtũ tria millia: Marſoꝝ aũt, & Marrucinoꝝ, ac Ferentanoꝝ, & præterea Veſtinoꝝ peditũ uiginti, eqtũ quatuor millia. Erant quoq; per id tp̃s in Sicilia, & circa Tarentũ legiões duæ præſidij gratia ↄſtitutæ. haꝝ ſingulæ hẽbant peditũ quatuor millia & ducentos, eqtes uero ducentos. Inſuper Ro

manorũ, ac Campanorũ multitudo erat circiter ducenta et quinquaginta millia peditũ, equitum uiginti tria millia. Ita oĩum copiarũ, quæ ſenatui, populoq; Romano ſubiectæ erant: numerus fuit peditũ ſupra centum et quinquaginta millia, eqtũ uero circiter ſex millia. oĩum aũt ſimul ex tota Italia armatorũ numerus ſepties centena millia peditũ, eqtũ ad ſeptuaginta millia. Aduerſus quos Annibal uix uigintĩ millia hoĩum habens in Italiam auſus eſt irrumpere. Sed de his aliâs latius. Galli tandem ſupato Apennini iugo, in Hetruriã deſcenderũt, oĩa ferro, igniq; uaſtãtes. cũq; iã circa urbẽ eſſent, quã Cluſiũ appellãt: diſtatq; ab urbe Roma nõ ãplius triũ dierũ ſpacio: nunciatur eis: ab Romanorũ copias, quas præſidij gratia ĩ Hetruriã collocatas diximus: ſimul ꝯueniſſe: ac ſe inſequi. Quo nuncio accæpto Galli, è ueſtigio iter in Romanos tumultuoſius conuerterunt. cumq; in conſpectu eſſent, iam occidente ſole: ſua utriq; caſtra muniuere. Obortis deinde tenebris Galli erectis de more ignibus equitatum omnem in caſtris relinquunt, iubentes: ut cum prima luce poſtq̃ hoſtibus conſpicui fuerint: iter poſt eos arripiãt. ipſi occulta fuga cum omni multitudine peditum Feſulas uerſus iter faciunt, eo conſilio: ut ſimul equites ſuos reciperent: ſimul inſequentes hoſtes circumuenirent. Romani ſub prima luce Gallorum equites tumultuoſius abire conſpicati, fugam & trepidationem exiſtimantes, rapto poſt eos agmine incautius feruntur. quos ſimulatq; nacti fuere: conuerſantibus undiq; ex compoſito Gallis, atrox initum eſt certamen. Tandem Gallis numero atq; ferocia animi longe præſtantibus, Romanorum circiter ſex millia in ea pugna cecidere: reliqua omnis multitudo ſalutem pedibus quæſiuit. eorum magna pars re

capit ſeſe in tumulum, ſitu atq; natura loci munitum. Hos principio Galli obſidere aggreſſi. ſed quoniam & tranſactæ noctis uigilijs, & eius diei labore confecti erãt: ad curanda duntaxat corpora uertuntur: relicto ibidem præſidio equorum: qui diligenter tumulum cuſtodirent, eo propoſito: ut, niſi poſtridie ſe ſponte dederent: totis uiribus eum locum expugnarent. Per idem tempus L. Æmylius conſul, quem Arimini cum exercitu fuiſſe memorauimus: cognito Gallorum in Hetruriam tranſitu, & q̃d uerſus urbẽ Romam cum exercitu properarent: præſidiũ ferre ſocijs maturat. cumq; iam ſuperatis Apennini ſaltibus non longe ab hoſtibus caſtra poſuiſſet: qui ad tumulum confugerant: cognito aduentu conſulis (id enim per nocturnos ignes ĩtelligebatur) auctis confeſtim animis, quoſdam è ſuis inermes per propinquam ſyluam ad eũ mittunt: ac omnem rei, geſtæ ſeriem nunciant. Conſul in tanto ſociorum periculo minime cunctandum ratus, tribunis militum mandat: ut cum prima luce pedeſtres copias educere maturent: ipſe cum equitatu præcedens iter uerſus tumulum facit. Gallorum quoq; duces ex nocturnis ignibus aduentum conſulis coniectati, concionem aduocarunt: ut quid agendum foret, communi conſilio decerneretur. Tum rex Aneroeſtes, ſtultum eſſe, inquit, antequam tantum prædæ abigant, (ĩcredibilis enim multitudo hominum, ingenſq; omnium rerum copia in Gallorum poteſtatem deuenerat) tempus cum hoſtibus terere: & res iam à ſe acquiſitas in ambiguo ponere. proinde primo in patriam reuertendũ: relictisq; ibi ſarcinis, atq; impedimentis, Hetruriam denuo, ſi uideatur, repetendum: ut prælium aduerſus hoſtes expediti committant. Id conſilium Aneroeſtis cum omnibus placuiſſet: Galli

ante lucem

ante lucem ſigna mouentes, onuſti omnis generis præda per littus inferi maris Galliam repetebant. L. Æmylius conſul ſuſceptis copijs, quæ in tumulum confugerant: Gallos cum exercitu perſequebatur. non enim pugnare ex compoſito cum tanta multitudine conducere rebus ſuis exiſtimabat: ſed cōmoditatem aliq̃ loci aut temporis opportunitatem cenſebat expectandam: qua uel hoſtes terere, uel abactam recipere prædam ualeret. Per idem tempus C. Atilius alter conſul, qui nuper ex Sardinia cum exercitu Piſas uenerat: expoſitis in terram copijs, cōtrario q̃ Galli itinere per littus inferi maris Romam uerſus ductabat exercitum. Atqui iam Galli non longe aberant à Telamone Tuſciæ ciuitate: cum quidam ex eis, q exercitum antecedebant, in Romanos ex improuiſo incidentes, captiq́; rem omnem conſuli expoſuerunt, non longe abeſſe Gallos nuntiantes: Lucium uero Æmylium cōſulem ponè ſequi. Quibus rebus auditis, C. Atilius partim nouitatem rei admiratus, partim adductus in ſpem uictoriæ, q̃ obiecîſſe ſibi medios inter duos exercitus hoſtes fortuna uidebatur, legiones tribunis militum tradit, iubens: ut aduerſus hoſtes procedant quouſq; locorum opportunitas ſinat. ipſe interea imminentem uiæ collem conſpicatus ad rem gerendam peropportunum, quò tendere iam Galli uidebantur: collectis equitibus: locum præoccupare conſtituit: & primum ſeſe periculo obijcere, ſperans per eum modum, ſi uictoria penès Romanos foret, ſummam totius rei ſibi attributum iri. Galli principio aduentum conſulis ignorantes, coniectatiq; ex his, quæ cernebant L. Æmylium conſulem per noctem cum equitibus præceſſiſſe, quo loca bello opportuna præoccuparet: confeſtim equitatum omnem, ac partem expeditorum præmit

tunt ad eum collem occupandum. cum uero captũ iam ab Attilio collem ex captiuis intellexiſſent: confeſtim pedites iubent praecedere: à fronte ſimul, atq; à tergo aciem ſtruunt: quod hos quidem poſt tergum inſequi uiderent: illos uero à fronte conſiſtere, et ex captiuis, & ex ijs, quae in pſentia acciderant: ſcirent. Qui cum L. Aemylio erãt: etſi aduenisse Piſas ex Sardinia copias dicebatur: nõdũ tñ eam rẽ ꝯptam habentes, tunc è certamine, quod i colle fiebat, planè cognouerũt. iã. n. q̃proxime hoſtes acceſſerant. Quamobrem ingenti laetitia profuſi equites Aemyliani p proximũ callẽ in ſubſidiũ eoꝝ, q pro colle pugnabãt: trãſiuere. Aemylius uero ipſe cũ legiõibus ſolito ordine poſt Gallos iter maturabat. Galli, ubi ſe ab hoſtibus utrinq; circunuentos uidêre: ꝯtra Aemylium, qui à tergo ſequebatur: Geſſatas, atq; Inſubres ꝯſtituerunt: à frõte aũt aduerſus C. Attilium Taurinos, & qui circa Padũ habitant, Boios Garros, caeteraq; impedimenta unũ in locum extra utranq; aciem collocarunt: pradã uero oẽm in proximũ tumulũ, relictis qui eam cuſtodirent equitibus, expoſuerunt. Ita cum bifrontem aciẽ ꝯſtituiſſent: accidit eã nõmodo terribilẽ aſpectu, uerũ ẽt ad pugnandum efficaciſſimam eſſe. Boij quidam, atq; Inſubres auratis fulgebant ſagulis. Geſſatae uero ob magnitudinem animi, & incredibilem gloriae cupiditatem, huiuſmodi ornamentis abiectis, nudi tantum cum armis ante omnes ſtabant, rati p eum modum aptiores ſeſe, & magis expeditos ad bellũ fore. ſiquidem denſae in ijs locis ſentes impli carent ueſtes: & armoꝝ uſum praepedirent. Principio certamen in colle erat omnibus ꝯſpicuum: ſimul hinc atq; illhinc ꝯcurſantibus eqtibus, & ſumma uirtute ab utroq; agmine pugnantibus. Hoc in loco C. Attilius conſul for-

tiſſime dimicans occiditur. Caput eius ad Gallorum Re/ges delatum. Romanorum equites haud ob eam rem ce cidere animis: ſed longe atrocius prælio incũbentes, tan dem nõ ſolũ collẽ tutati ſunt: uerumẽt Gallorũ equitatum omnem fuderunt. Interea cum peditum inter ſe acies ap/propinquaſſent: prælium ꝯmiſſum nõmodo p̃ſentibus uiſu: uerum etiam cæteris auditu horrendum, mirabileq́; futurum. Primo. n. cũ ex tribus exercitibus pugna ꝯſtaret: facile ſibi quisq; pſuadere poteſt, non ſolum aſpectum, ue rũetiam uſum eius p̄lij nouum atq; horribilem aſpicien tibus fuiſſe. deinde quis non ambigat, uel in preſen/tiarum, uel eo tempore, ſi interfuit: utrum Galli pe/iores partes in eo prælio habuerint: quod non ſolum à fronte, uerumetiam à tergo ab hoſtibus præmeban/tur? an meliores? ſimul ꝗ cum utroq; exercitu pugna/bant: ſimul ꝗ utraque pars impetum hoſtium ab al/tera propulſabat: ut ſeſe inuicem uno tempore utriq; protegerent: &, quod præcipuum eſt: à fronte qui/dem prærumpere, à tergo uero fugam ſperare minime poſſent. habent enim hunc in primis bifrontes acies uſũ: ꝗ nullam militibus uertendi terga ſpem præbent. Atqui Romani ſimul in ſpem uictoriæ ducebantur: ꝗ medios hoſtes quaſi de induſtria ſibi oblatos cernebant: ſimul or/dinem, ſtrepitumq́; Gallici exercitus formidabant. Ter ribilis erat claſſicorum ſonitus: cum quibus omnis ſi/mul Gallorum multitudo tantum clamorem ululatumq́; attollebat: ut incredibilis uociferatio audiretur: nec tu/bæ ſolum, militesq́;, uerumetiam circunſtantia omnia loca uocem emittere uiderentur. Terribilis etiam præce/dentium nudorum hominum aſpectus. magna. n. ac nu da corpora, & bellici quidam motus ſub clypeis, miracu

lo ſimul & formidini erant. his accedebat ſplendor, & pulchritudo ornamentorum. quippe tota acies torquibus aureis, & uirgatis ſagulis fulgebat. quæ aſpicientes Romani, partim obſtupebant: partim ſpe prædæ uehementius incendebantur. Tandem uero ſagittarijs, qui aciem Romanam ex more præcedebant: tela paſſim emittentibus, qui poſteriores erant, armis tecti facileſe tutabantur. qui uero ante alios nudi pugnabant: re lõge aliter, quàm ſperarant, procedente, maxime infeſtabantur. prægrandia enim, ac nuda corpora ſcuto gallico protegere omnino nequibant. itaq; ſpicula ĩtro adacta facile cohærebãt. Deniq; cum infeſtius ferirentur: & ſagittarios cum propter diſtantiam loci, tum propter multitudinem uolantium undiq; telorum ulciſci nequirent: in deſperationẽ adducti, & quaſi rabie furentes, alij in hoſtes temere ob dolorem ruentes opprimebantur: alij pedem ad ſuos referentes fœdati ſanguine terrebant cæterorum animos: atq; ordinem perturbabant. Per hunc modum iactantia geſſatarum, qui anteſignani in prælio erant, domita, Inſubres, & Boij, & Taurini prælium excepere. Neq; iam ſagittis eminus, ut ante, ſed cominus pilis, & gladijs certabatur. Hic uero, quantum nunquam aliâs, atrox prælium fiebat: nec quicquam erat in tantis exercitibus ſegne. Sed & ſcuta ad tutelam corporum, & enſes ad uſum bellorum longe impares erant. quippe Gallorum enſes graues, & obtuſa cuſpide, ſcuta uero debilia erant. Romani autem & ſcutis ad protegenda corpora ualidioribus utebantur: & gladijs breuioribus, ſed tamen acutis. Itaq; ſemper & in uniuerſo certamine, & ſingulorum congreſſibus Galli ſuperati paſſim cadebant. Stetit tamẽ immota eorum acies: donec equites Romani è colle cum

ingenti impetu deſcenderunt. Tunc deniq; turbati Galli paſſim proſternuntur. pedites quidem in iiſdem locis, in quibus conſtituti fuerant: cecidere: equites uero in fugam ſe uerterunt. Perierunt in eo prælio quadraginta millia Gallorum: decem millia duntaxat, inter quos & Congolitanus rex fuit: uiui in poteſtatem Romanorum peruenere. Alter uero Gallorum Rex Aneroeſtes, cum in propinquum locum paucis quibusdam comitantibus fugiſſet: non longe poſt omnes ſibi mortem conſciuere. His rebus geſtis, L. Æmylius conſul ſpolia hoſtium Romam miſit: prædam uero iis, quorum fuerat, reſtituit. ipſe cum omnibus copiis per Lyguriam in Boiorum agrum profectus, omnia uaſtat, populaturq;: & intra paucorum dierum ſpatium omni genere prædæ ditato exercitu, Romam cum copiis reuertitur. armis, torquibusq; (id genus ornamenti eſt ex auro: quod Galli circa collum geſtare ſolent) Capitolium ornat: reliquam uero prædam, & captiuos omnes ante ſe in triumphum ducit. Per hunc modum tanti Gallorum conatus, quos non ſolum populus Romanus, uerumetiam tota Italia formidarat, in irritũ deuenere. · Quibus rebus Romani in ſpem adducti expellendi omnino ex Italia Gallos, Q. Fuluium, et T. Mãlium creatos nuper conſules in Galliam cum ingenti exercitu tranſmittunt. Hi ſimulac prouinciam ingreſſi fuere Boios in ditionem populi Romani uenire compulerunt. Deinde cum in reliquos Gallos graſſari cœpiſſent: multitudine imbrium, ac ſubinde peſtilentia impediti deſiſtere coacti ſunt. Poſt hos creati conſules P. Furius, et C. Flaminius rurſus in Galliam cum exercitu profecti, receptisq; in amicitiam Ananibus, qui non longe à Maſſilia habitant: mox in Inſubrum agros legiones traduxere, nõ

longe ab eo loco, quo Adua fluuius in Padum influit. Inſubres magna multitudine ad prohibendum hoſtem conuenerant. à quibus non modo in tranſmittendo amne, uerumetiam in muniendis caſtris cum magna detrimenta Romanij ſuſcæpiſſent: ſtatim ex eo loco diſceſſerunt: profectiq; in Cenomanorum regionem, & illorum copijs (erant enim ſocij Romanorum) ad exercitum adiunctis, rurſus è ſuperiori loco, qui ad Alpes ſpectat: in Inſubrum agros deſcenderunt, totam regionem longe lateq; uaſtantes. Principes Inſubrum immutabile hoc Romanorum conſilium animaduertentes, tentare fortunam belli, & cum Romanis decernere ſtatuerunt. Coacto itaq; exercitu, & ſignis aureis, quæ immobilia uocãtant, è templo Mineruæ ſublatis, cæteris'que neceſſarijs rebus paratis, aduerſus Romanos intrepide profecti, non longe ab illorum copijs caſtrametati ſunt, numero circiter quinquaginta millia hominum exiſtentes. Romani cum ſe numero longe inferiores eſſe perſpicerent: aduocare Gallorum, cum quibus ſocietate iuncti erant: auxilia cogitabant. Cæterum quoniam cum eiuſdem generis hominibus dimicandum illis eſſe intelligebant: periculoſum uidebatur eiuſmodi hominibus in eo diſcrimine, atq; ijs preſertim locis ſalutem ſuam committere. Ita ancipites conſilij tandem periculoſum conſilium capiunt. Caſtra erant apud Aduam amnem: ubi & pons erat ad ulteriorem fluminis ripam. uocatos igitur ad ſe Cenomanos tranſire amnem: iubent. Cum omnis multitudo tranſiſſet: pontem reſcindunt: uno tempore & illis facultatem coniungendi ſeſe cum hoſtibus auferentes: & ſuis unam duntaxat ſpem ſalutis in uictoria relinquentes. quæ cum feciſſent: copias in aciem educunt: poteſtatemq; pugnandi

Inſubribus faciunt. Vicerunt id prælium Romani proui dentia tribunorum. hi enim, ꝗ ex ſuperioribus pugnis a nimaduerterant Gallorum gentem primo ipetu acerrime di micare: mox uero labaſcere aĩs, atq; confringi: enſes præte rea illorum, quemadmodum ſupra memorauimus, unam duntaxat plagam uehementẽ habere: ſed eſſe ad crebrio res ictus prorſus inutiles: cum ſtructæ iam acies eſſent: ac captas à triarijs haſtas anteſignanis tradidere: admonen tes ut Gallorum impetum tandiu diſtinerent: quoad pri mis ille ardor animi efferueſceret: tum dimiſſis haſtis, en ſibus uterentur. Illi tribunorum imperio parentes ex compo ſito in Gallos irruunt: pectoraq; eorum haſtis feriunt. Galli in præcidẽdis haſtis oẽm impetum effudere. tum demuꝗ Romani abiectis haſtis, pedem pedi conferentes Gallorum conatum oĩno iutilem fecere: quippe auferentes ijs ſpatiũ ex diſtantia pugnandi: quod propriũ eius gentis eſt: ppea ꝗ obtuſi ſunt gladij ipſorum: nec niſi ad demittendos ex diſtantia ictus, pp longitudinem utiles. Ipſi uero breuio ribus enſibus freti, nec caſim, ut illi, ſed punctim ora pecto raq; Gallorum crebris ictibus ferientes, magnam partẽ ho ſtium interfecere. Tantum in eo prælio ualuit prouidẽtia tribunorum. nam cõſul haud ſanè prudenter locum ad pu gnam elegerat. quippe ſtructa acie iuxta ripam fluminis abſtulerat Romanis, quod propriũ eſſe illorum uidetur: ni hil locĩ eis relinquens ad referendos ex acie pedes. Quod ſi qd iter pugnandũ tantillũ retrocedere coẽgiſſet: ĩcidere oẽs in profluentẽ oportebat ob iſcitiã ↄſulis. pclarã tñ (ut diximus) uictoriã propria uirtute adepti fuere. & igẽd captiuorum multitudine, multisq; Gallorum ſpolijs onuſti ĩ co lumẽ Romã exercitũ reduxerũt. Proximo dehinc anno Galli tãtis cladibus afflicti pacẽ à romãis p legatos petie

re omnia illis pollicentes. At M. Claudius, & C. Corne*lius conſules creati, ne id à ſenatu impetrarent, educere omni celeritate in prouinciam exercitum maturant.* Quamobrem Galli deſperata pace, quaſi extremum periculum ſubituri iterato exercitum comparare. conductisq; XXX millibus Geſſatarum, quos cis Rhenum habitare ſupra memorauimus: omnes inſtructos paratosq; in armis habere: Romanorum aduentum præſtolari. Conſules igitur adueniente uere copijs in Inſubres ductis. Acerras urbem, quæ eſt inter Padum, & Alpes: obſedere. Inſubres, etſi ferre auxilium obſeſſis nequibant: propterea q̃ media loca fuerant à Romanis præoccupata: ad diſſoluendam tamen obſidionem toto animo intenti, partẽ copiarum trans Padum mittunt. hos obſidere Claſtidiũ oppidum ſociorum populi Romani iubent: rati ea difficultate coactos conſules urbem obſidione ſoluturos. Id ſimulac conſulibus nunciatum fuit: M. Claudius cum equitatu, et parte expeditorum ferre obſeſſis auxilium properat. Galli poſtquam aduentum conſulis cognouerunt: ſoluta mox obſidione, aduerſus Romanos intrepidi fecerũt iter: ſtructaq; acie in conſpectu conſtitere. Sed principio quidem Galli, incidẽtibus ex improuiſo in ipſorum equites Romanis, meliores partes habuerunt. poſtea uero undiq; circumuenti ab equitibus Romanis fuſi paſſim, profligatiq; fuere. multi in fluuiũ metu hoſtium p̃cipitati, uorticibus abſorti periere. magna pars ab hoſtibus cæſa: reliqui uiui capti. At Galli, qui apud Acerras obſidebãtur: ſimulac ſuperatos apud Claſtidium ſuos audiuere: fuga ſaluti ſuæ conſulentes, Mediolanum præcipuam Inſubrum ciuitatem petierunt. Cornelius urbe, quæ & frumento, & omni genere commeatus refertiſſima erat, potitus, Gal-

los perſequitur: nec longè à Mediolano exercitum duxit. Cum uero obuiam Galli non prodirent: mediolanenſem agrum populatus copias reducebat. Galli redeuntem inſecuti extremum laceſſere agmen cœpere: pleriſq; Romanorum obtruncatis: nonnullis & in fugam conuerſis: donec Cornelius cum legionibus conuerſus omnes ad prælium cum hoſtibus capeſſendum cohortatus eſt. qui mandatum conſulis alacri animo audientes, in Gallos audaciſſime irruunt. Galli maximis nuper detrimentis affecti, haud diu reſtitere: ſed reuocato extemplo gradu in proximas alpes aufugerunt. Hos perſecutus conſul, ſimul prouinciam omnem populatus eſt: ſimul Mediolanum profectus, urbem per uim in populi Romani ditionem redegit. Quibus rebus geſtis duces Gallorum nullã amplius ſalutis ſpem ſibi relictam uidentes, ſeſe, resq; ſuas omnis in populi Romani poteſtate poſuerunt. Hic tandem belli gallici finis fuit: quo nullum uſq; in hunc diẽ uel obſtinatione animorum, uel militum audacia, uel atrocitate præliorum, uel multitudine interfectorum, uel numero copiarum maius aut audiuimus, aut legimus: q̃q̃ & conſilijs, & inceptis, & quotidianis deliberationibus prorſus inutile fuerit: propterea ꝙ Galli ira potius atq; impetu mouentur, q̃ ratione. De quibus cum conſideraremus q̃ breui tempore è natali ſolo expulſi à Romanis fuerint, paucis quibuſdam locis ſibi intra Alpes relictis: conſentaneum exiſtimauimus, cum primos eoꝝ conatus, tum omnem rerum ſucceſſum ac poſtremo ultimũ interitum ipſorum breuiter cõmemorare: id maxime proprium hiſtoriæ exiſtimantes, huiuſmodi res caſuſq; fortuitos poſteris tradere: nec forte noſtri homines eiuſcemodi rerum ignari uanas, ac frequentes barbarorum infeſtatio

nes facile pertimeſcant: ſed certū q̄ leuiter, quāq; nullo negocio ea gens poſt primos ſtatim impetus, ſi quis eis obſtiterit, infringatur, & corruat: omnem potius fortunæ euētum experiri malint: q̄ aliq̄d neceſſariū, ut Barbaris cedant, prætermittere. Eqdem qui Perſarum aduerſus Græcos Gallorumq́; contra Delphos res geſtas ſcripſerant: plurimum profuiſſe arbitror ad certamina Græcorū pro cōi patriæ libertate. Et certe nemo uel diuitijs alicuius, uel armis, uel multitudine hominum deterritus à patriæ, & cōis ſoli defenſione deſiſtet: ſi ſibi ante oculos ponet res ea tempeſtate geſtas: conſiderabitq́; quot millia hominum, quas uires, quantos apparatus uirtus Romanorum cum ingenio & ratione pugnantium ſuperarit: fregerit: profligauerit. Sed enim Gallorum terror non ſolum priſcis temporibus, uerum & noſtra ætate ſæpenumero Græcorum animos inuaſit. Quæ res me uel in primis animauit: ut eorum res geſtas ſummatim quidem, ſed tamen ab origine referrem. Verum ut aliquando eò reuertamur, unde diſceſſimus: Aſdrubal dux Carthaginienſium annos octo in Hiſpania commoratus, tandem per inſidias noctu à Gallo quodam priuatarum inimicitiarum cauſa domi occiditur: uir non modo bellicis artibus uerum & eloquentia ad mouendos hominum animos adeo pollēs potenſq́;: ut magnā imperio Carthaginienſi * acceſſionem fecerit. Copiæ quæ in Hiſpania erant: Annibali filio eius adhuc ſatis adoleſcenti ob egregiā iuuenis indolem, & icredibilem in ea ætate magnitudinem animi, tradūtur. Hic in ipſis ſtatim principijs hoſtem ſe populi Romani futurū declarauit. q̄d non longe poſt accidit. Ex eo tēpore uariæ iter Romanos, Carthaginienſeſq́; ſuſpitiones oriri cœptæ. Quippe Carthaginiēſes, q̄d expulſi è Sicilia:

fuerant: ſecreto Romanis iſidias machinabantur. Romani uero è contrario conſilia eorum intelligentes, non ſatis Carthaginienſibus fidebant. qbus rebus facile itelligebatur: non poſt longum tps bellū inter eos futurum. Per idē tps Achæi, & Philippus Macedoniæ rex, cæteriq; eo℞ ſocij bellum aduerſus Ætolos gerebant: quod ſociale appellatur. Nos igitur, cum bellum à Romanis contra Carthaginiēſes in Sicilia atq; Africa geſtum, cæteraq; quæ id bellum ſecuta ſunt, commemorauerimus: ac deinde ſcđm ordinem noſtræ præparationis uentum ſit ad principiū ſocialis belli, & ſecundi belli Carthaginienſis, quod Anibalis bellum appellant: atq; ex his temporibus nobis inſtitutum ſit noſtræ narrationis initium facere: conſentaneum eſt: ut iam ad res in Græcia geſtas ueniamus: quo per hunc modum ſimili undecūq; præparatione facta, cum ad eundem rerum omnium exitum uentum fueritis: inſtitutam à nobis hiſtoriam inchoemus. cum enim non unius duntaxat, aut alterius gentis, quemadmodū cæteri ſcriptores fecere: utputa Græco℞, ſiue Perſarum, ſed oīum ſimul totius orbis partium, quæ in noſtrā notitiam uenerunt, res geſtas ſcribere propoſuerimus: non abſurdum erit: notiſſimarum gentium, locorumq; totius orbis breuiter ante initium noſtri operis meminiſſe. De his igitur, quæ in Aſia, atq; Ægypto geſta ſunt: ſatis erit à noſtris inde temporibus referre: quod multi ante noſtram ætatem res geſtas eorum ſcripſere: ſuntq; ferè omnibus in promptu: nec quicquam ex eo tpe īmutatum eſt: quod ſit à ſcriptorum cōmentarijs alienum. quæ uero Achæi, Macedoneſq; geſſere: breuiter nobis ab initio repetenda ſunt: ꝗ earum rerum (quemadmodum ſupra memorauimus) incredibilis mutatio fuerit noſtris tem-

poribus, nam cum multi ante hac tempora laboraſſent: ut Peloponnenſes in unam uoluntatem redigerent: neq; id perficere potuiſſet: quod omnes ſuo potius commodo, quàm libertati patriæ ſtuderent: tanta hac noſtra tempeſtate immutatio facta eſt: ut non ſolum amicitiã, ſocietatemq; inter ſe inierint: ſed etiam iiſdem legibus uſi ſint, iiſdem ponderibus, iiſdem menſuris, iiſdem nummis, præterea iiſdem principibus, iiſdem conſultoribus, iiſdem iudicibus: ut nulla alia res Peloponneſo deeſſet quin omnis una ciuitas foret: niſi quod non erant una mœnia habitantium: cætera omnia uel eadem, uel quamſimillima erant. Primum autem quomodo regnare inter Peloponẽſes cœperit Achæorum nomen, haud abſurdum erit oſtendere. Nam hanc qui appellationem ab initio ſortiti fuere: neq; regione cæteris præſtant: neq; urbium multitudine, neq; diuitiis, neq; uirtute. ſi quidem Arcades, atq; Lacedæmonii multitudine uirorum, urbiumq; non parum cæteros antecellunt: uirtute ac rebus geſtis nemini Græcorum ſecundi. Quomodo igitur, aut quamobrem uel hi, quos modo memorauimus: uel cæteri Pelopõnenſes pati æquo animo poſſunt: ſe non ſolum in Rempublicam, uerum etiam in nomen Achæorum tranſmutatos? Ac fortuna quidem hoc factum eſſe ſtultiſſimum eſſet aſſerere. Cauſa potius huius rei perquirenda eſt: ſine qua nihil nec eorum, quæ ratione fiunt: nec eorum, quæ præter rationem agi uidentur: perfici poteſt. Eſt autem hæc, ut mea quidem fert opinio: æqualitas, & communis licentia quæ inter omnes ſeruabatur: & quoddam quaſi exemplar ueræ Reipub. quippe ſinceriora inſtituta in aliqua Græciæ ciuitate reperta nunquàm fuere Hæc cauſa pleroſq; Peloponnenſes ſponte ſua æmulos, atq; imitatores eius Reipub. fecit

alios ad id rationibus,perſuaſionibusq́; adduxit:nonnul los cum tempore paulatim coëgit:ita tamen: ut ſtatim poſtea animos eorum ſedaret.nam cum nemini quicq̃ ſu pereſſe ab initio permiſiſſet: ſed omnia omnibus uoluiſſet æqualia,fore ſtatim ad eam amplitudinem Achæos per duxit: duabus rebus ad id efficaciſſimis uſa, æqualitate, atq; clementia. Hæc igitur primaria cauſa fuiſſe dicenda eſt:quæ Peloponnenſes unanimes inter ſe,atq; concordes ad eam felicitatem,in qua modo ſunt,perduxit. Verum hic mos uiuendi,atq; hæc ratio adminiſtrandæ Reip.lon ge ante hæc tempora apud Achæos fuit, quod infinitis penè teſtimonijs licet oſtendere. ſed in præſentia unum duntaxat,uel ad ſummum duo proferamus. Nam quo tempore in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur: cœtus Pythagoreorum ob clandeſtinam coniurationem concrematus fuit: magna rerum publica- rum mutatione facta, ut pote principibus uniuſcuiuſq; ciuitatis temere interfectis,accidit ea loca,eaſq; urbes ma ximis cædibus, ſeditionibusq́; uexari.Quocirca uariæ ad eos undecunq; legationes componendarum rerum gra- tia confluxere. At illi cæteris poſthabitis, Achæorum dumtaxat fidei res ſuas commiſerunt. quin etiam non multo interiecto tempore, omnino inſtituta illorum imi tari,atq; eam rempublicam effingere decreuerunt.Siqui dem Crodematæ,Sybaritæ,Caulonitæ compoſitis inter ſe unanimiter rebus,primo Omarij Iouis templum publi ce conſtituerunt:ubi & conciones fieri, & cum populo agi poſſet. præterea acceptis ab Achæis inſtitutis & le gibus, ijs duntaxat uti ſuamq́; Remp.componere uole- bant.Sed à Dionyſio Syracuſarum tyranno,& uaganti- bus per id tempus circum ea loca Gallis, deſiſtere ab in-

cœpto coacti. Præter hæc Lacedæmonijs ex inſperato a-pud Leuctras profligatis, Thebanis uero iam imperium Græcorum affectantibus, ingens per omnem Græciam tu-multus, atq; incredibilis perturbatio orta, præſertim apud hos ipſos Lacedæmonios, atq; Thebanos: cum & illi ſu-peratos ſe arbitrarentur: & hi nondũ ſe uictoriam inſecu-tos exiſtimarent. Verumtamẽ uterq; populus cõmuni cõ-ſilio ſolos ex omni Græcia Achæos delegere: quibus rerũ omnium, quæ in ambiguo erant: iudicium permitteret: non tam uires, aut potentiam eorum animaduertentes, (erat quippe tunc ea regio cæteris omnibus Græciæ pro-uincijs minor) q̃ fidem, atq; itegritatem populorum: quæ ea tempeſtate apud omnes habebatur inſignis. Tunc igi-tur nuda apud eos uirtus erat: ſed res geſtæ nullæ: gloria dignæ forent. Itaq; reſp. eorum parum augebatur: q; ne-minem uirtutibus ſuis dignum principem haberent: ſem-per autem uel Lacedæmoniorum, uel Macedonum im-perio obſcurarentur. at poſtquam interiectis temporibus, dignos eorum principatu præfectos inuenere: clari è ue-ſtigio, atq; illuſtres facti ſunt. perfecerunt *, quod opti-mum omnium erat: Peloponnenſium inter ſe concordiã. cuius authorem, ac ducem fuiſſe nemo ambigit Aratum Sicyonium: qui uero rem cœptam confirmauit, atq; per-fecit: Philopœmenem Megalopolitanum: Tertium autẽ, qui eam auxit, amplificauitq;: Lycertam, & cæteros e-ius ſequaces. Quæ uero à ſingulis geſta fuerint: & quẽ-admodum, quo ue tempore, hinc oſtendere conabimur: q̃tum pro materia licebit. Sed Arati quidem reges geſtas & nunc, & rurſus poſt hæc ſummatim referemus: q; ip-ſe in commentarijs ſuis omnia fuerit non minus uere, q̃ aperte copioſeq; complexus. De cæteris uero paulo dili-

gentior, atq; prolixior ſermo erit. Atq; & faciliorē nobis
narrationem, & diſcentibus apertiorē hiſtoriā futurā ar-
bitramur: ſi ab his tēporibus repetemus: in qbus Achæo-
rum populi, qui à principibus Macedoniæ per ciuitates
diuiſi fuerant: rurſus in unum quaſi corpus coaluerūt: et
ita aucta confeſtim ea gens fuit: ut ad hanc amplitudinē
peruenerit: de qua hactenus particulatim diximus: & q̄
durat uſq; in pñtem diem. Olympias igitur erat centeſi
ma uigeſimaquarta: cum Patrenſes, & Dymenſorina ani
mis conuenere: tēpore quo Ptolemæus Lagi filius, & Ly-
ſimachus, & Seleucus, & Ptolemæus Ceraunus uitam
obiere. omnes enim ſub hac olympiade diem functi ſunt.
Superioribus itaq; temporibus hic erat Achæorū ſtatus.
Regnari apud eos cœptum tempore quo Tiſamenes Ho-
reſtis filius poſt deſcenſum Heraclidarum Lacedæmone
expulſus loca quæ ſunt circa Achaiam: occupauit. Ab
hoc continue per ſucceſſionem uſq; ad Sygi tempora re-
ges habuere. Poſtea uero moleſte ferre regnū cœperūt: q̄ fi
lij Sygi iam non legitime, ſed per tyrannidem prouinciā
gubernarent. Igitur remp. à regibus ad populum tranſtu
lerunt. & reliquum quidem tps uſq; ad Alexandri Phi-
lippiq; ætatem uarie uarijs tpibus ſe geſſere. conati tñ, q̄tū
in ſe fuit remp. publice adminiſtrare. Hæc autē ex duode
cim ciuitatibus conſtabat: quæ noſtra quoq; ætate extant,
præter Olenum, & Elicem: quas ſolidas ante certamen
Leuctricum terræmotus abſorbuit. hæ ſunt. Patræ, Dy-
mæ, Phare, Tritea, Leontia, Egira, Pellene, Bura, Cerau-
nia, Carinia. Poſt Alexandri uero ætatem, & ante
eam Olympiadem, de qua modo locuti ſumus: tanta in-
ter eos maxime propter reges Macedoniæ diſſenſio or-
ta eſt: ut diuiſæ inter ſe ciuitates id demum conducere ſibi

arbitrarentur: ſi arma aduerſus ſe inuicem hoſtiliter ferrent. Quibus ex rebus accidit: alias Achaiæ ciuitates præſidium Demetrij, Caſſandriq́;, & non longe poſt Antigoni intra urbem recipere: pleraſq; à Tyrannis, qui tunc in Græcia complures erant: occupari. Centeſima uero & uigeſimaquarta olimpiade (quemadmodum ſupra memorauimus) rurſus conuenire inter ſe ij populi cœperũt: tempore quo Pyrrhus Epirotarum rex in Italiam tranſfretauit. Principio conuenere Dymenſes, & Patrenſes, Tritenſes, & Pharenſes. poſtmodum uix elapſo quinquennio Egirẽſes eiecto extra urbem præſidio illis adhæſerũt: quos Burij interfecto tyranno, ac non longe poſt Ceraunij ſecuti. quippe Iſeas Ceraunioru̇m ea tempeſtate tyrãnus cum eiectum Egira præſidium, interfectumq́; à Burijs tyrannum, ſe uere bello undiq; circunuentum intelligeret: depoſito principatu, & pacta ab Achæis ſalute urbem adminiſtrationi eorum reliquit. Sed quamobrem hæc tam alte à nobis repetita ſunt? Primo ut palàm omnibus fiat, quo pacto, quibus ue temporibus, qui primi Achæorum rurſus hanc rẽpublicam, quam florere hac tempeſtate cernimus: inſtituerit: deinde ut non ſolum hiſtoriæ noſtræ uerum etiam rerum ab illis geſtarum cognitis ipſorum inſtitutis, facilior apud omnes fides ſit. Siquidem unus ſemper apud eos gubernandæ reipublicæ mos, una ratio fuit: per quam ſeruata continue erga ſuos omnes æquabilitate, & ijs, qui uel per ſe, uel per reges occupare eorum patriam conabantur: frequenter bello profligatis, tandem opus hoc pulcherrimum perfecerunt, partim ſuis uiribus freti, partim auxilio ſociorum. Nã quæ ſunt ab his ſecutis poſtea temporibus in ea prouincia geſta: ad Achæos referenda ſunt. qui cũ multis, maximiſq́; in rebus

In rebus ſocij Romanorum fuiſſent: nunq̃ ſibi quicquã
ex rebus geſtis aſcripſere: ad nullam protinus rem, niſi
ad Peloponneſi libertatem, atq; concordiam intenti. Ve
rũ hoc ex ipſis rebus geſtis manifeſtius apparebit. Quinq;
igitur & uiginti annos cum his pariter rempublicam
adminiſtrarunt à principio hæ, quas modo memoraui-
mus, ciuitates, quæſtorem unum, & duos duces uiciſſim
creantes: poſtea rurſus unum dũtaxat ducem decernere
ſtatuerunt: cui ſumma rerum omnium committeretur.
Primus omnium eum honorem adeptus fuit Marcus
Gerineus: poſt quem perfectis quatuor annis dux crea-
tus fuit Aratus Sycionius: cum eſſet annorum uiginti.
Hic ſtatim ſingulari uirtute, ac magnitudine animi pa-
triam tyrannide liberauit: & reipublicæ Achæorum,
cui iam inde ab initio affectiſſimus fuerat: adiũxit. Nec
longe poſt cum octo annis imperaſſet: dux denuo elec-
tus, ſi qua uia arcem Corinthi, quam tunc Antigonus te
nebat, capere poſſet, animum intendere cœpit: qua mox
potitus, perterritis omnibus, qui Peloponneſum colebãt:
Corinthijs uero tyrannide liberatis, eam quoq; urbem
Achæis addidit. idem etiam de ciuitate Megarenſiũ pau
cis interiectis diebus effecit. Hæc geſta ſunt anno ante
eum Carthaginienſium conflictum: quo Carthaginien-
ſes omni Sicilia excedere, ac tributum populo Romano
pendere ſunt coacti. Aratus huiuſcemodi rebus intra bre
ue tempus ſtrenue peractis, reliquum ætatis in admini-
ſtratione reipub. conſumpſit, omnes conatus ac cogitatio-
nes ſuas ad unum finem dirigens: ut Macedones Pelopõ
neſo eijceret: tyranides infringeret: communemq́;, ac pa
triam libertatem unicuiq; conſeruaret. Itaq; quandiu An
tigonus uixit: facile & conatui, ac omnifariam machinis

ipſius, & cupiditati Aetolorum reſtitit: utriſq; alioquin eò temeritatis atq; audaciæ prolapſis: ut fœdus inter ſe inuicem de diuiſione ciuitatum Achaiæ facere nõ erubuerint. Mortuo uero Antigono, initaq; inter Achæos, atq; Aetolos ſocietate, cum bello à Demetrio infeſtarentur: diſſenſiones, atq; diſcordiæ paulisper ſedatæ: communisq;, et mutua quædam amicitia inter eos orta eſt. poſtquam uero Demetrius, qui decem tantum regnauit annos. diem functus fuit: tempore quo primum Romani Illyrium transfretarunt: incredibile rebus Achæorum additamentum acceſſit. Quippe omnes tyrãni, qui in Peloponneſo regnabant: in deſperationem adducti ſunt, tũ propter Demetrij mortem: quo duce, atq; imperatore uti conſueuerant: tum ꝙ Aratum cernebant totis uiribus adniti: ut Tyrannides deponerentur: & ijs quidem, qui ſeſe ſponte imperio abdicarent: ſummos honores, premiaq; proponere: ijs uero, qui in pertinacia permanerent: metum, terroremque inijcere: deniq; uniuerſos hortari: ut tyrannides dimitterent: patrias in libertatem uendicarent: & in rempub. Achæorum conuenirent. Lyſidas igitur Megalopolitanus, qui adhuc uiuo Demetrio ſingulari prudentia futura præuiderat: confeſtim depoſita tyrannide reipub. Achæorum aſcribi uoluit. Ariſtomachus quoq; Argiuorum tyrannus, & Xenon Hermioniorum, & Cleominus Phliaſiorum, depoſitis tyrannidibus in eandem remp. confluxere. Quibus ex rebus cũ ea gens mirumimmodum adoleuiſſet: Aetoli ob innatam eis cupiditatem Achæis inuidentes, ſperantesq; ſe ciuitates, quæ unà coaluerant, diſſoluere poſſe, quemadmodum ab initio fecerant: Acarnãnum ciuitates cum Alexandro, Acheoꝝ uero cũ Antigono ſe diuiſuros pollicen

tur. Ita ſimili ſpe in ſententiã trahũt Antigonũ:q̃ p eã tẽpora Macedonibus praeerat, relictus à Philippo filij Tutor: et Cleomenẽ regẽ lacedæmonioꝝ. nã cũ Antigonũ ea tempeſtate Macedonibus imperantẽ cernerent, uiꝝ bellicoſũ, & ob amiſsã Corinthi arcẽ Achais maxime infeſtũ facile ſibi perſuadebãt: ſi Lacedæmonios quoq; eo bello adiutores haberent, ſe haud dubie eã gẽtẽ armis undiq; circunuentã opp̃ſſuros. qđ procul dubio eueniſſet: niſi, qđ illi minime ꝯſyderauerant: Aratũ ſingulari uirtute, ac magnitudine animi uiꝝ propugnatorem habuiſſent. Totis itaq; uiribus iniquiſſimũ bellum aggreſſi, nõ ſolũ qđ ſperabãt, perficere nequerũt: ſed ecõtrario Aratũ, qui Ea tempeſtate Achais praeerat: & omnem illorum gentem robuſtiorẽ, audacioreḿq; fecere: duce callide omnia ac diligenter prouidente: quem admodũ ex ſeq̃ntibus liq̃bit. Nã cũ uir prouidus animaduerteret, pudere Aetolos palàm Achais bellũ indicere, ob recapta nup ab illis ĩ bello demetriaco beneficia: proptereaq; Lacedæmonios, ut id ipſi factitarent, hortari: tanta deinde inuidia ob res Achaeorum ſecundas premi: ut Cleomeni, qui Tegeam Mantiniam, Orcomenumq;, Ampliſſimas Aetoliæ ciuitates ſibi per fraudem ſuſtulerat: non ſolum irati non fuiſſent: ſed eas regi læatiſſime confirmaſſent: praterea nulla ab Achais iniuria laceſſitos, duntaxat immam cupiditate regnandi, omnem bello occaſionem quæritare: patiq; in praſentia haud inuitos ut fœdus ſibi à Rege uiolaretur: auferrenturq; per fraudem ampliſſimæ ciuitates, ea tantum fini, ut auctæ per eum modum Cleomenis uires facilius Achaorum rempublicam labefactare poſſent: cum inq̃ hac oĩa Aratus, cæteriq; Achaorum duces animaduerterẽt: ſtatuerunt inter ſe bellũ quidem nemini indicen

dum: ſed conatui Lacedæmoniorum totis uiribus reſiſten dum eſſe. Principio igitur hæc inter ſe duces decreuere, interiectis uero temporibus cum animaduerterent Cleomenem oppidum quoddam, quod poſtea Athenienſe appellatum: in regione Megalopolitarum intrepide ædificantem, & iam ſeſe apertum, atq; acerrimũ Achæorũ hoſtem indicantem: congregato concilio decernunt bellũ aduerſus Lacedæmonios non iam ex abdito, ſed palàm eſſe ſuſcipiendum. Bellum igitur, quod cleomenicum appellatur: per ea tempora huiuſmodi initiũ habuit. Achæi primum per ſe ipſos ſine cuiuſquam ſubſidio reſiſtere Lacedæmonijs cœperunt: ſimul q̃ glorioſius nomini eorum futurum arbitrabantur, per ſeipſos, quam per alios ciuitates, patriamq́; tutari: ſimul q̃ ſeruare cum Ptolemæo amicitiam totis uiribus adnitebantur: ueriti ne forte is ægre ferret, ſi ab alijs potius, quàm à ſe præſidia quæritarent. Iam uero procedente bello cum Cleomenes peſſundata republica legitimum Imperium in tyrannidem uertiſſet: & bello alioquin fortiter, prudenterq́; uteretur: Aratus quod futurum erat, longe proſpiciens, quippe quem minime latebat conſilium atq; audacia Aetolorum: ſedulo irritandos eſſe illorum conatus iudicauit. Cum itaq; animaduerteret Antigonum induſtria atq; experientia regem, præterea etiam fide præter cæteros præſtantem: & reges conſyderaret natura quidem neminem uel hoſtem: uel amicum habere: ſed ex eorum commodo amicitias, inimicitiasq́; metiri: conuertere ſe ad eum Regem decreuit: omnemq́; belli euentũ illi ante oculos ponere: poſtremo unà belli ſocietatem inire. Verum id palàm facere, complures cauſæ prohibebant. quippe ea re intellecta Cleomenes, atq; Aetoli diligentius ſe parauri ad bellũ uideban-

tur:& Achiui nouitate rei perterriti, q̃ ducem ueluti in ſumma deſperatione rerum ad hoſtem confugere exiſtimarent: magna ex parte bellum deſeruri. quamobrem nequid huiuſmodi accideret: nonmodo nemini conſilium aperiebat: ſed multa præter ſententiam faciebat, loquebaturq́; queis contrarium eius rei, quam moliebatur, oſtenderet. Cum itaq; Megalopolitanos cerneret ob uicinitatem, quam cũ Lacedæmone habebant, bello præter cæteros quammaxime affligi: neq; ullum ab Achæis, qui eodem bello premebantur, expectare p̃ſidium: fœdere præterea, atq; amicitia cum Macedonibus coniunctos eſſe: quorum ſingularia fuerant erga Philippum Amynthæ filium beneficia: non dubitabat, eos, quamprimum infeſtari à Cleomene cœpiſſent: Antigoni, atq; Macedonum præſidium imploraturos. Itaq; ſecrete conſilium ſuum Nicophani, & Cercidæ Megalopolitanis aperit. hi ei paterni hoſpites erant: ac præter cæteros ad componendã rem aptiſſimi uidebantur. Per eos itaq; Macedonas hortatur: legatos ad Achæos mittant: rogentq́;: ut ſecũ unà præſidium ab Antigono poſtulent. Megalopolitani Nicophanem, atq; Cercidam legatos ad Achæos mittunt: & ut inde cõſentientibus Achæis ad Antigonum proficiſcantur, iubent. Achæi id Megalopolitanis facile permiſerũt. Profecti igitur ad Regem legati, quæ in mandatis habebant, referunt: & ex ijs quidem, quæ ad patriam eorum ſpectabant: duntaxat neceſſaria breuiter ſummatimq́; exponũt. de uniuerſa uero re plura, ut ab Arato edocti fuerant, uerba faciunt. Aetolorum, Cleomeniſq́; conatus qd poſſint: quo tendant, ante oculos ponunt. eſſe id bellum in præſentia quidem Achæis periculoſum: ſed poſthac, ſi illi uoti compotes fuerint: ipſi Antigono longe pnitioſius

futurum. Neminem quippe dubitare, Achæos uno tempore amborum uiribus oppreſſos, facile peſſundatum iri: at Cleomenem, Aetoloſq́;, ſi ea uictoria potiti fuerint: haud quaquam in ijs finibus permanſuros, longe minus dubium eſſe. quippe Aetolorum cupiditatem credendum nō ſolū nō Peloponnenſium, ſed ne totius quidem Græciæ finibus ꝯtentam fore. Cleomenis uero ambitionē, tametſi in præſentia Peloponneſi tantummodo principatum appetere uideatur: tñ ſi uoti compos fuerit: non prius ab incœpto deſtituram: quàm omnem Macedoniam ſubiugauerit. His, atq; alijs huiuſcemodi rationibus Regē admonent: ut futura diligenter proſpiciat: cōſyderetq́; qd rebus ſuis magis ꝯducere uideatur: uel unà cū Achæis, atq; Bœotijs bellum in Peloponneſo pro imperio Græciæ contra Cleomenem gerere: uel derelicta maxima gente, non longe poſt aduerſus Aetolos, Bœotios, Achæos, atq; Lacedæmonios in Theſſalia pro principatu Macedoniæ certare. Quod ſi Aetoli pudore ducti, ne concordiam tempore demetriaci belli cum Achæis initam uiolare uiderentur: in amicitia, quemadmodum in præſentia faciebant, perſiſtere ſimularent: Achæos per ſeipſos ſatis ſuperq́; eſſe ad Cleomenis iniurias propulſandas. Itaq; ſi fortuna ſecundis rebus ſecum ageret: nihil opus eſſe aliorum ſubſidio: ſin uero rebus ſuis iniqua Aetolos potius reſpiceret: Regem, ut ſibi adeſſet, obteſtabantur: neq; opportunum tempus prætermitteret: Peloponnenſes, anteaquam ad internitionem delerentur, conſeruaret. De fide ac premijs nullam in præſentia curam habendam dicebant. inuenturum eſſe Aratum in ſumma rerum neceſſitate modū, quo utriq; rei ſatiſfaceret. hunc ipſum, tempus, quo opus præſidio foret, Regi indicaturum. Antigonus auditis,

quæ relata per legatos fuere: Arati prudentiam ſummo‑pere commendauit:ſeq; ad omnem rei euentum paratum reſpondit.dedit præterea ad Megalopolitanos litteras: quibus ſignificauit:præſto fore à ſe ſubſidium:dummodo id uolentibus Achæis fieret.His peractis,Nicophanes,et Cercidas domū reuertūtur: redditiſq; Antigoni litteris beneuolētiā ac prōptitudinē Regis oſtēdūt.Megalopolitani his rebus lætitia affecti,mittūt denuo ad Achæos legatos:rogātes, ut fœdus cū Antigono ineāt:ac totius rei ſūmā fidei illius credāt. Aratus itellectis particulatim à Nicophane rebus,et ſtudio Regis erga Achæos,ſeq; ipsū cognito,incredibilem cæpit animo uoluptatem: ſimul ꝙ haud fruſtratū ſe ſpe ſua eſſe itelligebat:ſimul qđ Antigonus præter ſpem Aetolorum haud aſpernari amicitiam ſuam uidebatur. Stabat tamen in ſententia à nemine petendi ſubſidium:niſi ſumma rerum neceſſitudine cogeretur. quod ſi accideret: nequaquam id per ſe ſolum, ſed per omnes ſimul Achæos fieri cupiebat. Verebatur enim, ne, ſi forte Rex uictoria potitus, Cleomene ac Lacedæmonijs ſuperatis, ad extremum aliquid noui contra rempublicam Achæorum tentaret: cauſam cu‑ius rei ſibi aſcriberent: ꝙ Regem ſibi ob captam Corinthi arcem infenſum admittendum intra patriæ limites per imprudentiam cenſuiſſet. Cum igitur legati Megalopolitanorum ad conſilium ueniſſent: & recitatis primo litteris Regis benignitatem atq; amicitiam oſtendiſſent: ac poſtremo Achæos hortati forent ad res cum Antigono componendas: atq; ad id prompta eſſe omnis multitudo uideretur: procedens in medium Aratus Regis benignitatem facile amplexus eſt. dehinc multitudinis ſtudium ſummis laudibus

extulit. Verum pluribus eos hortatus eſt: ut per ſeipſos ſeruare ciuitates, & patriam conarentur. Si id fieret: nihil neq; præclarius, neq; utilius fore. Quod ſi rebus ſuis omnino fortuna aduerſaretur: omnia prius experienda: & poſtq̃ nullam amplius intelligerent ſpem ſibi relictam eſſe: tunc demum ad amicorum præſidia confugiendum. Id conſilium facile multitudo omnis probauit. decretũq; à concilio fuit: nequid in præſentia noui tentaretur: ſed ꝑ ſe ipſos Achæi præſens bellum adminiſtrarent. Cum uero interea Ptolemæus Cleomeni auxilio eſſe, & nenecesſaria ad bellum ſuppeditare cœpiſſet, cupiens eum per hunc modum Antigono infeſtum facere: ꝙ Lacedæmoniorum potius, q̃ Achæorum uiribus Macedoniæ regnũ conſequi poſſe ſperabat: Achæi autem primo iuxta Lyceum ex improuiſo Cleomeni obuiam facti, cæſi, ac profligati fuiſſent: dehinc rurſus in Laodicea non longe ab urbe Megalopoli cum ex cõpoſito ad manus ueniſſent, ingentem iacturam paſſi: tertio propè Dymeam in loco, quod Hecatombeum appellatur: adeo fuſi, diſſipatiq;: ut penè in extremum periculum incidiſſent: tunc demũ tot malis circunuentus Aratus, moram omnem amputandã cenſuit: ſubſidiumq; ab Antigono, uti à principio ſtatuerat, petendum. Filium itaq; legatum ad Regem mittit ea confirmatum: quæ de ſubſidio inter ſe conuenerant. Verum anceps conſilij, ac non parũ ſolicitus erat: ꝙ neq; Antigonum cum præſidio uenturum ſperabat: niſi arcẽ Corinthi, quam Acrocorinthium uocant: & ipſam Corinthiorum urbem fidei gratia accæpiſſet: neq; intelligebat Achaos poſſe inuitis Corinthijs eam urbem Macedonibus tradere. Quamobrem dilatum conſilium fuit: ut de modo dandæ fidei cõſyderaretur. Inter hæc Cleomenes

rebus feliciter à ſe geſtis elatus, intrepide per omnem prouinciam diſcurrere: ciuitates partim perſuaſione, partim terrore ſibi aſciſcere. Cũ uero per hunc modũ Caphyas, Pellenem, Pheneum, Argos, Phliantem, Cleonas, Epidaurum, Hermionem, Tryzenem, & ad extremum Corinthum cepiſſet: caſtra non longe ab urbe Syciniorum poſuit: pariterq; Achæos ab ea, quam ſupra diximus, ſolicitudine animi liberauit. Quippe Aratus, ſimulatq; nunciatum eſt: eiectum à Corinthijs ex urbe præſidium Achæorum: miſſosq; ad Cleomenem legatos, qui urbem ei traderent, optimam ad eam rem occaſionem nactus, arcem, quæ ab Achæis tenebatur: Antigono reſtituit. q̃ res & offenſam, quam apud Regem ↄtraxerat, purgauit: & fidẽ ac munimentum quoddam, & ueluti receptaculum futuri belli Regi breuiter* Cleomenes, poſtq̃ ↄueniſſe cũ Antigono Achæos intellexit: arcemq; illi ſpõte tradidiſſe: ↄfeſtim ſoluta obſidione caſtra nõ longe ab Iſthmo traduxit, atq; eũ locum, qui medius eſt inter arcem, et eos montes, quos incolæ Onios uocant: uallo ac foſſa diligentiſſime muniuit: ut q iam animo ſpem ↄceperat, totius ſe Peloponeſi imperio potiturꝰ. Antigonus iampridem ad bellum paratus opportunitatem temporis præſtolabatur. Cũ uero ex his, q̃ acciderant: appropinquare protectionẽ Cleomenis in Theſſaliã, ſicuti ab Arato didicerat, coniectaretur: miſſis ad Achæos de omni re nuncijs, ipſe cũ exercitu uerſus Iſthmum per Euboeam iter facit. Nam Aetoli aduentum ipſius ægre ferentes, ei nunciarunt: ne intra Thermopylarum anguſtias exercitum duceret. quod ſi faceret: amotos inter ſe eius impedituros * Igitur Antigonus, atq; Cleomenes aduerſus ſe inuicem caſtra poſuere: ille animo ingrediendi Peloponneſum: hic ſtudio ar

cendi eum à finibus ſuis. Achæi etſi maximam in uni-uerſum iacturã paſſi erant: haud tñ prorſus cecidere animis: ſed q̃primum rebellaſſe ꝯtra Cleomenem Ariſtotelẽ arguiũ ſenſerunt: in eius auxilium profecti Timoxeno duce, Argos capere. Quæ res nõ mediocre momentũ attulit uiribus Achæorum. ſiquidẽ & Cleomenis impetus ob eam rem nõ paꝝ rep̃ſſus: & animi militũ proſtrati fuere: ut res ipſæ facile oñderũt. nam cũ & locoꝝ opportunitate, & copia ꝯmeatus, & uiribus atq; audacia militũ lõge p̃ſtaret Cleomenis exercitus: tanta repente facta eſt imutatio reꝝ, capta arguoꝝ ciuitate: ut Cleomenes dimiſſis iis oĩbus fugæ ſimilẽ profectiõem fecerit: ueritus ne ab hoſtibus undiq; circũueniretur. Profectus aũt eſt Argos. ubi facto in urbem impetu, expugnare eam totis uiribus nititur. Sed hinc Achæis fortiſſime reſiſtentibus, illinc Arguis ob Pœnitentiam ꝯmiſſi erroris acerrime propugnantibus, ea quoq; ſpe fruſtratus, facto p̄ Mantinam itinere, copias Spartam traduxit. Antigonus Pelopõneſum ingreſſus, Acrocorinthum capit. Hinc citato gradu Argos ꝯtendit: Arguos pluribus uerbis laudat: res ciuitatis ꝯponit. dehinc rurſus uerſus Arcadiam ducto exercitu, ex munimẽtis à Cleomene extructis extrahit p̃ſidia: eaq; p̄ Aegyptanã regionem profectus Megalopolitanis tradit. Ipſe Egiũ, ubi Achæoꝝ ꝯciliũ erat: ſe trãſtulit. Hic multa de rebus p̄ntibus loquitur: futuroꝝ ẽt haud paucis admonet. poſtremo omnium ſocioꝝ dux creatus, exercitũ p̄ hyemem in agro Corinthiorum detinet. Ineunte aũt Vere copias educit, ꝯiũgũtur unà Achæi. Itaq; triduo Tegeã profectus obſidere urbẽ aggreditur. Tegetã ꝯſpicati Macedones, foſſis, cuniculis, atq; omnifariam machinis ad expugnationẽ urbis intẽtos, deſperata prorſus ſalute ſeſe

hoſtibus dedūt. Antigonus ɔpoſitis in urbe rebus, ɔfeſtim Laconicem traducit exercitum. Ita Cleomeni, q ſe intra fines ſuos ɔtinebat, appropinquans, exiguis interdū certaminibus manus cū hoſte ɔſerit. Interea p exploratores nūciatur: milites ab Orchomeno in ſubſidiū Cleomenis ue niſſe. Quamobrem ɔuerſo itinere Orchomenū ɔtendit: urbemq; nullo negotio capit. Poſt hæc Mantiniam ciuitatē obſidet: qua mox potitus, uerſus Heream, & Telphuſam legiones ducit. & eas quoq; urbes per deditionem ſine interuallo accipit. Poſt hæc hmōi ſunt tēpeſtates inſecutæ: uti opus neceſſario intermitteretur. itaq; Macedones domi in hibernis relinquit, ipſe cum mercēnarijs proficiſcitur Egiū: ut interea cū cōſilio de rebus neceſſarijs diſputet. Per id tempus Cleomenes, cum animaduerteret Antigonum relictis domi copijs Egij moram trahere: diſtantem Megalopoli amplius trium dieꝝ ſpatio: eam uero urbem ut ſitu uaſtam, ita hominibus uacuam eſſe: multis preſertim pauloante in ijs prælijs, quæ iuxta Lyceum, et Laodyciam facta memorauimus, inter certandum interfectis: præterea eo tempore propter præſentiam Antigoni negligentius obſeruari: facile eſt adductus in ſpem urbis capiundæ. Eò itaq; repēte profectus comitātibus quibuſdā Meſſenijs, qui patria exules, extorresq; Megalopoli uitā trahebāt: ab ijs noctu intra mœnia admittitur. Facta uero luce parū abfuit qn cū omni exercitu periclitaretur: Megalopolitanis fortiſſime reſiſtentibus. uerūtamen ad extremū & multitudine militum, & quia opportuniſſima quæq; loca præoccupauerat: uoti compos fuit. Vrbem captam, ſpoliatamq; funditus euertit: ut nulla in poſterum ſpes ipſius denuo ædificandæ relinqueretur. Id mihi quidem eo conſilio uidetur feciſſe: ut Lio-

neſibus, Megalopolitanis, Stimphalijs, cæteriſq; propin quis populis oſtenderet nihil proditoribus aut ijs, q res nouas molirentur: tutum eſſe, nam Clitoriorum uirtutem, ac gloriam unius hominis peruerſitas fœdauerat. Is fuit Thearces: quem merito ob eam rem Clitorij genitũ apud ſe eſſe negauerunt: dicentes eum aduenæ cuiuſdam militis filium ex Orchomeno aduenîſſe. Cæterum cum non de⁄ ſint, qui inter huius hiſtoriæ ſcriptores Philarchum cæte ris omnibus præponant: cum tamen plerunq; contraria Arato & dicat, & ſentiat: utile, immo potius neceſſa⁄ rium iudicauimus: nobis præſertim, qui ſumus Aratum ſecuti: hãc partem nequaq̃ præterire ſilentio: ut facilius di ſcerni à mendacio ueritas poſſit. Hic gitur multa paſſim p uniuerſã hiſtoriam, prout libido animi tulit: locutus ẽ, quæ refutare in præſentia ſuperuacuum duximus: rati ea duntaxat penès hunc authorem diſcutienda nobis eſſe: quæ ijs temporibus, quopios meminimus: id eſt in bello clemoenico, geſta fuerunt. hæc ſanè ſatis ſuperq; erunt ad reliquos eius authoris errores intelligendos. Principio cũ niteretur oſtendere Antigoni, & Macedonum, præterea etiam Arati, atq; Achæorum crudelitatem: Manthinien ſes inquit, cum primum in eorum poteſtatem uenère: om nia ſæua: crudeliaq̃; ab hoſtibus paſſos. antiquiſſimam, nobiliſſimamq̃; Archadiæ ciuitatem in tot erumnas, tot calamitates incidiſſe: ut uniuerſam Græciam ad lachry⁄ mas mouerit. Poſt hæc dum augere crudelitatem, & le- gentium animos mouere ad commiſerationem ſtudet. re⁄ fert mulieꝝ mutuos amplexus: crines paſſos: nudatas pa pillas: uirorum: & fœminarum gemitus, atq; ululatus: paruos liberos: & confectos ætate parentes circum ſe tra⁄ hentium. Hoc uero homo in malis ambitioſus paſſim p

uniuerſam hiſtoriam facit, ubiq; uulnera, gemitus, cruorem ante oculos ponens, ut nihil in operibus eius legi cõtingat nõ muliebre, atq; effœminatum. Atqui *ſcriptorem rerum geſtarum decet, non mouere hominum affectus: neque orationem ad id aptam perquirere: neque calamitates mortalium inſectari: quod tragœdiarum ſcriptores faciunt: ſed dicta, factaq; hominum uere referre: ẽt ſi mediocria fuerint. neq; enim eſt idem hiſtoriæ, atq; tragœdiæ finis: ſed planè contrarius. quippe in hac elaborandum: ut ueriſimili oratione audientium animos in ſpẽ, metum, ſolicitudinem, uoluptatem, aut aliud huiuſcemodi affectum trahamus: illic autem totis uiribus adnitendum: ut ſtudioſis noſtrorũ operũ dicta factaq; hominũ uere referamus. q̃obrem illic ueriſimilibus rebus opus eſt: ut ſpectatores facilius decipiantur: hic ueris: quia in utilitatem legentium ſcribuntur.* Adde *ꝙ idem author plerunq; inter ſcribendum nullam neq; cauſam, neq; rationem earum rerum adducit: ſine quibus neq; ad miſericordiam, neq; ad indignationem mouere quempiam iuſte poſſumus in rebus mortalibus. nam quis eſt, qui non indignum putet: hominem liberũ loro cædi? tamen ſi quis ob patratum à ſe delictum quid paſſus fuerit: iure eum id paſſum fatemur. porrò ſi caſtigandi, emendandiq; gratia quiſpiam hominem liberum uerberarit: non ne honore, ac gratia dignus ab omnibus iudicabitur?* Eodem *modo ciuem interficere nefas eſt: idq; punitur acerrime. at ſi quis furem, aut adulterum interfecerit: non ne inſons ẽ? Quod ſi proditorem patriæ, aut tyrannum quiſpiã obtrũcarit: non ab oĩbus laudabitur? cõmẽdabitur? extolletur? Ita in omni re finis, & ĩtentio hoĩs ſpectari debet.* Man*tinienſes igitur primo relicta republica* Ach*æorum*, Ae-

tolis ſe patriamq́; ſpōte tradiderunt: nec longe poſt Cleomeni. Inter hæc, dum ſub republica Lacedæmoniorum uiuerent: āno ante Antigoni ad eas partes aduentū quarto iterum ab Achæis duce Arato capti fuere. quo tpe tm̄ abfuit ut ob contractā offenſam mali quippiam paterentur: ut incredibile oībus apparuerit: q̄ facile, quanq́; celeriter uterq; populus in unā denuo remp. coaluerit. quippe Aratus, ſimulatq; potitus eſt urbe: mādauit ſuis: ne q̄d alienum tangerēt: poſtea uocatos ad ſe cives hortatus eſt: ut bono aīo eſſent: ſuisq; rebus fruerētur. futuros. n. ſaluos: q̄diu ſub republica Achæorum manerent. Mantinienſes, qui omni prorſus ſpe deſtituti uidebātur: Arati uerbis ſummopere recreati, e ueſtigio ſniam mutant: & quorum modo perniciosiſſimi hoſtes erant: in proprias domos admittūt: cū ijs res, fortunasq́; ſuas cōicant: nihil deniq; prætermittunt: quod ad ineundam firmiſſimam amicitiā ptinere uideatur. Neq; id iniuria. neſcio. n. an aliqui unq̄ uel in manus mitiorum hoſtium uenerint: uel in maiores fortunæ caſus lapſi cū minori detrimento ſurrexerint. quod Arati, atq; Achæorum humanitas fecit. Poſt hæc cū & futuras inter ſe ſeditiones, & Ætolorum, ac Lacedæmoniorum machinas longe proſpicerent: mittunt ad Achæos legatos, qui urbē fidei eorum tradant: ac ſubſidiū poſtulent. Achæi ſine mora trecentos uiros ex ſuis ſorte deligunt: hos proficiſci Mantiniam iubent. Igitur trecenti uiri de gente Achæorum, relicta patria, fortunisq́; ſuis omnibus, Mantiniæ moram trahebant: & libertatem, ac ſalutem urbis tutabantur. mercenarios præterea circiter ducentos ſecum habebant. Non multo interiecto tpe ſeditio inter Mantinienſes oritur. q̄obrem aduocatis confeſtim Lacedæmonijs, urbem eis tradunt: &, ne quid ſceleri deſit: Achæos oīs obtruncant.

quo neſcio an pernicioſius aliquod facinus memorari poſ ſit. nam ſi recedere omnino à fœdere, atq; amicitia Achæo rum ſtatuerant: fuerat ſaltem præſidium incolume in pa triam remittendum. quippe hæc conſuetudo etiam cum hoſtibus iure gentium ſeruari ſolet. Sed hi ut facilius facerent fidem ſui erga Cleomenem & Lacedæmonios animi: eò immanitatis ac uecordiæ proceſſere: ut uiolato iure gentium ne amicis quidem parcerent. Quod igitur tantopere in eos ſeuierint, qui etiam paulo ante urbe eorum per uim potiti omnes ueluti inſontes dimiſerant: & in præſentia patriam, ac libertatē eorum tutabantur: qua pœna, quo cruciatu putabimus dignos? quod iudiciū par tanto ſceleri excogitari poterit? an ut unà cum liberis, atq; uxoribus uenū eant? at hoc iure belli etiam de his, qui nihil ſæuum, nihil crudele cōmiſerunt: fieri licet. Nō igitur maiori pœna, & grauiori exēplo digni putabantur? Quo circa ſi ea tantū paſſi fuere, quæ ſcribit Philarchus: non ſolum non credēdum, Græcos ob eam rem miſeratione affectos eſſe: ſed potius laudaſſe iudicium Achæorum: quod tantam, tamq; inauditam crudelitatē cenſuiſſent acerrime puniendā. Quā obrem cum nihil aliud fuerint ea tempeſtate Mantinienſes paſſi, quam quod ſpoliati fortunis ſuis, et uenundati ab hoſtibus fuere: quis non uideat hūc hiſtoriarum ſcriptorē non modo fuiſſe mendacem, uerumetiā incredibilia dicta ſcripſiſſe: & ut ignorantiæ cumulus accederet: ne id quidem animaduertiſſe: quod Achæi in Tegeatas eodem tempore à ſe prælio captos nihil tale moliti ſunt. Atqui ſi eius rei cā crudelitas Achæorum fuiſſet: profecto Tegeatæ quoq; eādem crudelitatem forent experti. Sed cum hæc diuerſitas duntaxat aduerſus Mantinienſes fuerit: manifeſtum: ipſam quoque cauſam iracundiæ diuerſam apud eos extitiſſe. Rur-

*ſus hic ipſe author Ariſtomachum Argiuum refert cla-
riſſima familia ortum Arginorum Tyrannum fuiſſe anti
quam à tyrānis originem ducentem. hunc ab Antigono,
atq; Achæis captum, ac Cenchream adductum iniuſtiſ
ſimam, atq; iniquiſſimā oīum mortalium necem tuliſſe. fa-
cit præterea eū ubiq; ſui ſimilis p noctem uoces quaſdā in
uinculis emittētē: qbus uicinos partim crudelitate rei p-
territos: partim, ut rē certius intelligerēt: nōnullos ēt gra
uiter indignatos ad eum locum curſitaſſe: & alia quædā
muliebria, atq; effœminata: q̄ in p̄ſentiaꝝ omittimus: ɔtēti
ijs, q̄ hactenus ɔmemorata à nobis fuere. Ego uero Ariſto
machum arbitror, ēt ſi nihil aliud aduerſus Achæos deli-
quiſſet, præterq̄ ꝙ peſſundata republica libertatem patriæ
in tyrannidem conuerterat: quamlibet magno cruciatu
dignum extitiſſe. quanq̄ præclarus author cupiens illius
gloriam extollere, & ɔmemoratione maloꝝ, q̄ ptulerat,
mendicare ab audientibus miſericordiam, non ſolum ty
r[illegible]num fuiſſe ſcribit: uerūetiam è tyrannis genitū. quo
quid grauius, aut pernicioſius dici poteſt? hoc. n. nomen
quaſi ſeminarium in ſe continet crudelitatis: & omnes
hominum iniurias, ſceleraq; ɔplectitur. Atqui Ariſtoma
chus, ēt ſi grauiſſimos cruciatus paſſus fuiſſet: ut Philar-
chus tradit: nō tñ dignas uel unius diei pœnas luiſſet. In
quo cum Aratus Argos cum Achæorum manu per inſi
dias ingreſſus uindicare in libertatē Arginos niteretur:
tādē nemine ob metū tyranni ſe mouēte exire urbe coac-
tus ē. Quāobrē Ariſtomachus occaſione ſumpta, qđ ɔſcij
aduentus Acheoꝝ fuiſſent: LXXX ciues trucidari in
ɔſpectu neceſſarioꝝ iuſſit: fœdum prorſus, miſerandūq;
ſpectaculum. Sed longum eſſet ipſius p oēm uitam cru-
delitatem referre. qppe hanc à maioribus ſuis quaſi hære
ditario*

ditario iure habuit. Igitur ſi huiuſmodi exemplis, ac cruciatibus affectus fuit: haud eſt indignum cenſendum. ſiquidem longe indignius fuiſſet: ſceleratiſſimum hominem poſt tot uirorum cædes, tot rapinas ueluti inſontem impunitum mori. Neq; Antigoni, atq; Arati ſæuitiæ aſcribendum eſt: ꝙ tyrānum, quo bello potiti legitime fuerāt: interfici in uinculis iuſſerunt: quem etiam tempore pacis capere, & ſummis afficere cruciatibus optimum ſimul, atq; honorificum fuiſſet. quod uero præter hæc Achæos & prodiderit: quibus ſupplicijs dignus iudicabitur? Depoſuerat non multis ante temporibus tyrānidem ob Demetrij mortem omni ſpe ſubſidij deſtitutus. Quo tempore Achæi eum nonmodo ſaluum fecere: uerumetiam ita humaniter, ac benigne ſuſcæperunt: ut et iniurias omnis, quibus uſus in tyrannide fuerat: ei dimiſerint: et in ſuam Rempublicam accæptum maximis honoribus affecerint: ac demum ducem Achæorum creauerint. At homo omnium ſceleratiſſimus oblitus tantæ humanitatis atq; clementiæ, ſtatim cogitare cœpit quo pacto inire Cleomenis amicitiam poſſet. nec multis interiectis diebus, non ſine ingenti periculo Achæorum tempore maxime neceſſario ad hoſtes defecit. quem poſt paucos dies in bello captum, non Cenchreis per noctem in uinculis interfici dignum erat: quemadmodum Philarchus ſcribit: ſed per omnem Peloponneſum circunductum poſt multa maximaq; ſupplicia tandem crudeliſſime trucidari. ueruntamen homo omni genere ſceleris præditus nihil grauius pertulit: q̄ ꝙ in uinculis ſtrangulatus eſt. Adde ꝙ idem author Mantinienſium calamitates pluribus uerbis proſequitur: quaſi decere ſcriptorem hiſtoriæ putet dumtaxat res crudeles, atq; iniuſtas legentibus exponere. De Me-

galopolitanorum uero uirtute, ac magnitudine animi, qua per id tempus uſi fuere: nullam prorſus mentionem facit: perinde, ac ſi magis proprium hiſtoriæ foret ſcelera atq; flagitia hominum, quàm quæ iuſte honeſteq; facta ſunt commemorare: præclari uiri minus laudis ex rebus egregie geſtis aſſequi, quàm ex ſæuitia ac crudelitate uiderentur. Præterea quo pacto Cleomenes ciuitatem ceperit: integram ſeruauerit: tabellarios Meſſenem ad Megalopolitanos cum litteris miſerit: ut in incolumem patriam reuerterentur: ſibiq; adeſſent, hortatus fuerit: quo deinde modo Megalopolitani litteras, dum legerentur, abſolui non permiſerint: & uix à tabellarijs manus abſtinuerint: cæteraq; huiuſmodi leuia, atq; humilia conſectatur, quod uero ſequebatur: quodq; maxime proprium erat hiſtoriæ, prætermittit: laudem uidelicet, atq; memoriam rerum egregie geſtarum. At quid ei erat impedimento? nam ſi eos qui ſolummodo uerbis, ac uolũtate bellum pro ſocijs ſuſtinent, bonos uiros putamus: qui uero populationem patriæ, incendia, obſidiones patiuntur: non ſolum laudamus, atq; admiramur: uerumetiam gratijs, muneribusq; proſequimur: quibus laudibus Megalopolitanos efferemus? quibus ſtudijs complectemur? nonne maximis, atq; ampliſſimis? Hi primo prouinciam Cleomeni reliquerunt: deinde omnino ſe patria abdicarunt: ne ab Achæorum ſocietate recederent. poſtremo cum præter ſpem, atq; opinionem omnium reuerti incolumes in patriam poſſent: maluerunt uitam in exilio trahere, dimiſſis domibus, ſepulchris, templis, fortunis, omnibus deniq; rebus neceſſarijs: quàm aliquid uiolatæ ſocijs fidei ſignum præ ſe ferre. Quo quid maius, aut præclarius factum eſt? unquam? uel in poſterum fiet? Cui igitur rei magis atten-

tos reddere auditores ſcriptorem hiſtoriæ oportebat? aut quibus exemplis melius poterat hortari homines ad fidem ſeruandam, resq; egregie geſtas imitandas? Ac Philarchus *nullam huiuſmodi rerum mētionem fecit, cæcus (ut mihi quidem uidetur) ubi pulcherrimæ res occurrunt, & inter cæteras maxime memoratu dignæ.* Addit *non longe poſt: cæpiſſe* Lacedæmonios Megalopoli *prædam ſex millium talentorum: ex quibus duo millia* Cleomeni *ex conſuetudine dediſſe.* Vbi *quis non ſtatim admiretur inſcitiam, atq; ignorantiam hominis de diuitijs, & potentia* Græcorum*? quæ maxime nota eſſe hiſtorico debent.*Equidem *ita affirmo: non ijs temporibus, quibus & à regibus* Macedonibus *oppreſſæ & uarijs inter ſe bellis exhauſtæ erant* Peloponnenſium *uires: ſed ea tempeſtate, qua iunctæ unà cunctæ ciuitates ſecunda fortuna potiri uidebantur: haud tantum pecuniarum ex omni* Peloponneſo *colligi potuiſſe.*Nam *quis ignorat:* Athenienſes, *quo tempore cum* Thebanis *bellum aduerſus* Lacedæmonios *geſſere: ut exercitum decem millium hominum, & claſſem triremium centum pararent, facto cenſu, non ſolum ærarium publicum uerūetiam proprias domos, ciuitates, oēm deniq; prouinciam exhauſiſſe? & uix tandem congregare potuiſſe ſex millia talentoꝝ, ducenis quinquaginta exceptis?* Ex *quo haud abſurdum uideri debet, quod modo de* Pelopōneſo *affirmauimus.* At *ijs tēporibus in urbe* Megalopoli *nemo ſit, qui audeat dicere amplius q̄ trecentoꝝ talentoꝝ prædam potuiſſe capi: preſertim cum clare apud omnes conſtet: homines tam liberos: q̄ ſeruos* Meſſenem *confugiſſe.* Maximum *uero huius rei argumentum eſt: ꝙ, cum per id tempus* Mantinienſes*, qui neq; uiribus neq; fortunis inferiores* Arcadibus

erant:ut hic ipſe author teſtatur: cuncti undiq; obſidione ita in manus hoſtium ueniſſent, ut neq; fugere quiſpiam, neq; ſurripere quicquam potuiſſet: ad extremum tamen præda omnis etiam cum corporibus non amplius trecentis talentis æſtimata ab omnibus fuit. Cæterum quod mox ſubiungit: quis non magnopere admireur? Veniſſe inquit decimo ante id prælium die à Ptolemæo oratorem: qui Cleomeni nuntiaret: negare Ptolemæum ſe ad belli impenſas ſuppeditare aliquid uelle. proinde eum hortari: ut pacem cum Antigono faceret. qua re audita, Cleomenem ſtatuiſſe de omni ſimul re confeſtim decernere, antequam id ad aures militum ueniret: ne forte indignarentur: nullam ſibi amplius ſpem ſtipendij relictam intelligentes. At ſi nuper ſex millia talentorum Megalopoli lucrifecerat: quid erat Ptolemæi præſidium neceſſarium? cui trecenta ſolummodo talenta ſatis ſuperq; fuiſſent ad uires Antigoni confringendas? Simul igitur aſſerere Cleomenem omnem ſpem ſtipendij in Ptolemæo collocatam habere, ſimul tantum pecuniarum Megalopoli nactum affirmare, non'ne ſumma inſcitia eſt? Longa mihi ſuppeditaret oratio: ſi cætera uitia, quibus egregius ſcriptor & hic, & ubiq; ſcatet: perſequi uellem. ſed hæc in præſentia ſatis eſſe exiſtimaui. Poſt Megalopolis captiuitatem Antigono in ciuitatem Argiuorum in hibernis commorāte, Cleomenes, cum primum per anni tempus licuit, copias cogere cœpit. hinc militum animos pro tēpore hortatus, exercitum in Argiuorum regionem educat. Fuere pleriq;: qui eum ob hanc rem ueluti audacem nimis ac temerarium reprehenderunt. propter ſitus locorum aſperos, ac natura munitiſſimos. Alij id melius conſyderantes, ſapienter eum feciſſe exiſtimauere. nam cū

animaduerteretur Antigonum uictoriam in manibus, ut qui longe multitudine militum præſtaret: dimiſſo domi exercitu paruam admodum mercenariorum manum ſecum habere: huiuſmodi quædam cogitare cœpit: facile ſibi fore prouinciam ſine diſcrimine ingredi. quod ſi per eam ferro igniq; uaſtatam uſq; ad mœnia urbis pergeret: neceſſario Argiuos Antigonum, qꝫ talia per deſidiã pateretur, increpaturos. qui ſi murmure multitudinis commotus aduerſus hoſtem exire cogeretur: quid in eſſe ſibi uictoriam in manibus? ut qui longe in multitudine militum præſtaret? ſin uero fretus ratione in urbe permaneret: ſe, factis per omnem agrum incurſionibus, ac non paruo terrore hoſtibus relicto, ſuorum uero animis confirmatis, tuto ad proprias ſedes reuerſurum. Quæ res ita planè, ut cogitauerat, euênit. nam cum paſſim uaſtari prouinciam multitudo cerneret: Antigonum reprehendere. ille nihilominus prudentiſſimi ducis officio fungi: ſeſe intra urbem continere: Cleomenes per omnem regionem intrepide diſcurrere. Ita tandem rebus ex ſententia geſtis, deuaſtata prouincia, perterritis Argiuis, ſuis uero ad futura bella audacioribus factis, ſecurus domum reuerſus eſt. Ineunte autem uere, cum Macedones atq; Achaei reuerſi ex hibernis forent: Antigonus cum exercitu Laconicen proficiſcitur: Macedonum intra phalangem habens circiter decem millia: ſagittariorum ad tria millia: equites trecentos: præterea ferentarios mille: Gallos totidem: mercenariorum tria millia peditum equites trecentos: Megalopolitanos circiter mille, inſtar Macedonum armatos: quibus dux præerat Cercidas Megalopolitanus: ex ſocijs uero Boiorum duo millia peditum: equites ducentos: Epirotarum mille pedites: equites quinquagin-

ta: Acarnanum totidem: præter hos etiam mille & ſexcentos Illyrios: quibus præerat Demetrius Pharenſis: ita ut omnis ſumma copiarum eſſet octo & uiginti millia peditum: equites mille & ducenti. Cleomenes aduentu hoſtium per exploratores cognito, omnis aditus, qui in prouinciam patebant: militibus, foſſis, ac ſectis arboribus diligenter muniuit. ipſe aditum, quem Sellaſiam uocant: cũ exercitu occupauit; ratus (id quod euenit) hoſtes per ea loca iter facturos. erant eius copiæ circiter uiginti millia hominum. Duo colles huic loco imminebant: quorũ alterum Euam incolæ uocant: Olympum alterum. Via inter hos media eſt: quæ per ripam profluentis fluminis ducit Spartam. Cleomenes igitur occupatis collibus, ualloq; et foſſa diligentiſſime munitis, in Eua gregarium militem, ac ſocios poſuit. iis ducentreliquit germanum ſuum Euclidem ipſe cum Lacedæmoniis, & mercenariis in Olympo conſtitit. equites autem in planitie ſupra utranq; fluminis ripam cum parte mercenariorum collocauit. Cum ad ea loca appropinquaſſet Antigonus: uno tempore & difficilem locorum ſitum, & miram Cleomenis in diſponendo exercitu induſtriam conſpicatus, quippe qui nullum optimi ducis officium prætermiſerat: abſtinendum ſibi prælio in præſens tempus exiſtimauit. itaq; haud procul ab eo loco iuxta Gorgyli fluminis ripam caſtra poſuit. Vbi paucis quibusdam diebus commoratus, loca omnia, atq; exercitum hoſtium luſtrabatur. poſtea laceſſere ad prælium hoſtes tentauit. Sed cum nullum prorſus uacuum cuſtodia locum offenderet (ſiquidem Cleomenis prouidentia omnia diligentiſſime conſtruxerat) ab incœpto deſtitit. Verumtamen ad extremum communi conſenſu prælio inimicitias dirimere ſtatuerunt. ita prorſus uno

tempore duos duces uirtute, conſilio, ac ſapientia pares fortuna coniunxerat. Antigonus igitur ijs, quos in Eua collocatos diximus: Macedones ſcutatos opponit: item Illyrios, cohortesq́; in plures partes diuiſas alternatim diſponit. his Alexandrum Acmeti filium, & Demetrium Pharenſem duces præfecit. poſt hos Acarnanes, & Cretenſes collocat. poſtremo duo millia Achæorum ſubſidij gratia ſubſequi iubet. Equites non longe à ripa fluminis aduerſum hoſtium equitatum conſtituit: Alexandro duce cum duobus millibus peditum illis relicto. ipſe cum mercenariorum, ac Macedonum manu contra Olympum conſtitutus, inire cum Cleomene prælium decreuit. Deductis igitur in aciem mercenarijs, Macedonum phalangem ſtatim ſubſequi iuſſit. quippe locorum anguſtiæ ne ſecus fieret impediebant. Signum erat Illyrijs inchoandi certaminis: cum primum oſtenſum ex locis, quæ circa Olympum erant, linteum proſpicerent. nam hi per noctem ſub ripa Gorgyli fluminis iuxta radicem collis conſtiterunt. Megalopolitanis quoque, atq; equitibus ſignum ineundi prælij erat: cum primum à Rege purpuream ueſtem erectam aſpexiſſent. Iam igitur certaminis tempus aduenerat: & Illyrij datum ab Antigono ſignum notauerunt. hortantur pro tempore ſocios: ut forti, magnoq́; animo ſint: uictoriam ſibi in manibus eſſe non dubitent. Poſt hæc omnes incredibili audacia ad expugnationem collis irrumpunt.

At leuis armaturæ milites, quos cum equitatu Cleomenis in planitie relictos ſupra memorauimus: ubi animaduertêre cohortes Achæorum omni ſubſidio nudas eſſe: à tergo iam collem aſcendentes inſecuti maximum in diſcrimen adduxerūt. ſiquidē à dextra Euclidis cū gregarijs

militibus à frontibus præſtabat: à læua uero mercenarij milites de tergo pertinaciſſime irruentes impreſſionem faciebant. Quibus ex rebus accidebat eos uno tempore ab utroq; hoſtium agmine circumueniri. Id ubi animaduertit Philopœmenes Megalopolitanus: *ſtatim quod optimũ factu erat, excogitauit: idq́; aperuit ducibus.* Sed quia & *adoleſcens admodum erat: nec ducatum unquam fuerat aſſecutus: parum ei adhibitæ aures fuere. Quapropter ad conciues ſuos conuerſus, parta, inquit, nobis eſt uictoria fortiſſimi uiri: ſi me ſequimini. factoq; contra hoſtiũ equitatum impetu, audaciſſime eos inuadit.* Mercenarij, *qui de tergo expugnantes collem infeſtabant: audito ingenti ſtrepitu, ſimulq; equorum certamen conſpicati, retrahunt greſſus: & ad equitum ſubſidium, ubi conſtituti ab initio fuerant: reuertuntur.* Per *hunc modum turbatis hoſtium ordinibus,* Illyrij, *atq;* Macedones, *cæteriq; unà ab* Antigono *conſtituti magno impetu in hoſtes ferũtur.* Ex *quo poſt hæc clara apud omnes opinio fuit:* Euclidẽ *eo tempore* Philopœmenis *induſtria, ac magnitudine animi ſuperatum. unde &* Antigonum *tradunt, cum poſtea* Alexandrum *interrogaſſet, quamobrem haud expectato, uti conuenerant, ſigno monuiſſet aduerſus hoſtes equitatum? atq; ille reſpondiſſet: id à ſe minime ſed ab adoleſcente quodam* Megalopolitano, *ſe inſcio, factum: dixiſſe: adoleſcentem quidem optimi ducis,* Alexandrum *uero ignari adoleſcentis officio functum. Qui autem cum* Euclide *cacumen collis tenebant: aſcendentes hoſtium cohortes conſpicati, facile imperitiam ſuam oſtendere. neq; enim cunctandum erat: quoad hoſtes ad uirtutem collis integri peruenirent: ſed fretos opportunitate locorum obuiam hoſtibus procedere: & ex ſuperiori loco impetum*

in eos facere opportebat: poſtea, cum opus foret, ad dexte ram conuerſos confeſtim ſeſe ad tuta recipere: dehinc rurſus in hoſtes ferri. per hunc modum fractas tandem, diſſipatasq; Macedonum copias facile uertiſſent in fugam. At hi, tanq̃ uictoriam in manibus haberent: planè contrariũ fecere. ſiqdem immoti in loco, ubi collocati à Cleomene fuerant: aduentum hoſtium præſtolantes ↄſtiterunt rati eo maiorem fore hoſtium conflictum: quo ex altior loco, & prærupto magis colle proiecti, præcipitatiq; eſſent. Verum mox inſcitiæ ſuæ pœnas dedère. quippe Macedones ſine impedimento ſuperato colle, poſtquam in æquum locum uenerunt: pedem pedi conſerentes, tanta audacia in medios hoſtes prorupere: ut eos ſtatim in præcipitem ac pernitioſiſſimã fugã conuerterint. Atrox eodem tempore prælium etiam inter equites gerebatur: ubi operæpretium erat aſpicere quo ardore, quibus uiribus, qua animi alacritate Achæi ↄcurrerent: quippe omnibus pro libertate patriæ dimicantibus. Præcipue tamen inter cæteros Philopœmenis uirtus clara, atq; illuſtris habebatur. Hic, cum eius equus telo grauiter confoſſus exanimis cecidiſſet: nihilo timidior factus, pedeſtri certamine diu atrociſſime ſe exercuit. ad extremum utrunq; crus ſagitta transfixus cum incredibili animi robore ſpirauit. Reges quoq; in Olympo cum mercennariјs, ac leuis armaturæ militibus prælium inierant. Erant hi circiter quinquemillia hominum: qui interdum priuatis certaminibus inuicem congreſſi, nonnunquam uniuerſi ſimul fortunam belli tentantes, diu uariam uictoriam experti fuerant: eratq; ad extremũ æquo Marte diſceſſum. At poſtq̃ Cleomenes relictum ab Euclide collem, ſocios q; in fugam conuerſos animaduertit: equites uero iam ad ſummam

deſperationem redactos: undiq; formidine circunſtrepen-te, patefacere propinquum aditum, & fronte per unum ex lateribus aciei exercitum educere decreuit. Iubet itaq; tubicines receptui canere. ac ſtatim per eum modum re-uocatis leuis armaturæ militibus, phalanges ex utraque parte conuerſis haſtis prælium capeſſunt. fit atrox cer-tamen. tantisq; animis utrinq; concurritur: ut modo ce-dentibus Lacedæmonijs, modo facta impreſſione Mace-dones cedere compellentibus, diu anceps uictoria fuerit: & cuius laus prima eſſet, difficile iudicium uideretur. Ad poſtremum Lacedæmonij ſuperati, cum ſe fugæ commiſiſſent: paſſim inſtar pecudum cæſi, trucidatiq; fuere. Cleomenes paucis quibusdam equis comitatus Spartam incolumis peruenit. Hinc proxima nocte Sy-thium profectus, naues, quæ iamdudum ad neceſſarios uſus paratæ erant: conſcendit: atq; Alexandriam cum amicis nauigat. Antigonus nemine iam reſiſtente Spar-ta potitus, cum cæteris in rebus magnanimiter ſe, ac per humaniter erga Lacedæmonios geſſit: tum uel in pri-mis: ut ſalua integraq; Republica patrijs inſtitutis uiue-rent, permiſit. Paucos deinde dies ibi commoratus, cum ei nuntiatum eſſet: Illyrios Macedoniam ingreſſos, pro-uinciam deuaſtare: in patriam cum exercitu reuerti-tur. Ita ſemper maximas res pro libidine fortuna uerſat. nam ſi uel id prælium Cleomenes aliquanto diutius di-ſtuliſſet: uel ſaltem poſt fugam Spartæ commoratus, ſpem aliquandiu protraxiſſet: proculdubio diſcedente Anti-gono, ſumma totius rei ad eum inclinatura erat. Pro-fectus itaq; Tegeam Antigonus ijs quoq; integram Rem-publicam permiſit. poſtridie Argos aduenit: tempore quo omnis populus ad celebrandos Nemeæ ludos con-

uenerat. Huic effuſa omnis multitudo obuiam procedit. in hunc oculos ciuitas uniuerſa, in hunc ſuſpenſa ora con uerterat. hunc laudibus efferunt: hunc omnibus non humanis tantum, uerumetiam diuinis honoribus et omnium Græcorum concilium, et per ſe ſingulæ quoque ciuitates honorant. Demum Macedoniam properat. Vbi cum uagantes offendiſſet Illyrios: ſtructis utrinque aciebus eos adortus, poſt longum certamen ſuperauit. Verum tantis inter certandum clamoribus uſus eſt: ut profluuio ſanguinis paucos poſt dies interierit: ingenti ſpe fraudatis Græciæ populis: quam de eo non tam propter armorum uſum, quàm propter uirtutem atque integritatem regiam conceperant. Regnum Macedoniæ Philippo Demetrij filio reliquit. Verum ſi quis forte à nobis quærat: cur præſens bellum tam longe repetitum tot uerbis ſcripſerimus? ſciat: nos illud conſulto feciſſe. nam cum hoc tempus in ea potiſſimum tempora incideret: de quibus ſcripturi in præſentiarum ſumus: dignum, immo potius neceſſarium iudicauimus, quemadmodum inſtitutum ab initio fuerat: Macedonum, ac Græcorum ſtatum, qualis ea tempeſtate extiterit: notum omnibus facere. Per idem tempus Ptolemæo etiam morbo conſumpto, Ptolemæus Philopater regnum ſuſcæpit. Seleucusque diem functus eſt Seleuci Callimaci & Pogonis filius. Huic Antiochus frater in regno Syriæ ſucceſſit: Ita ſimile quiddam his accidit: atque ſuperioribus illis, qui poſt mortem Alexandri ea regna obtinuerant: ideſt Seleuco, Ptolemæo, & Lyſimacho. Illi enim centeſima & uigeſima quarta Olympiade, uti ſupra memorauimus: hi uero centeſima & trigeſima nona diem ſuum obierunt. Nos igitur, poſtquam totius noſtræ hiſtoriæ præparationē

expoſuimus: ſatisq; abunde declaratum eſt, quo tempore, quo modo, quibus cauſis populus Romanus omni Italia potitus exterarum gentium in regna adortus fuerit: quis eo tempore Græciæ ac Macedoniæ ſtatus, quis Carthaginenſium extiterit: conſentaneum arbitramur: cum ad ea uentum ſit tempora, uti ab initio fuerat inſtitutū: in quibus Græci ſociale, Romani Annibalis bellum geſſere: reges uero Aſiæ inferioris Syrio imperio cōtenderūt: præſentem librum unà cum huiuſmodi rerum commemoratione, & hac permutatione regnorum terminare.

POLYBII HITORIARVM LIBER TERTIVS, NICOLAO PEROTTO INTERPRETE.

SATIS EST A' NOBIS IN *primo libro oſtenſum: ꝙ ſociale, Annibaliſq́;, & ſyriacum bellum ueluti principia, ac fundamenta rerum à Romanis geſtarum ſubiecimus. ubi etiam redditæ ſunt cauſæ: quæ nos, ut repetitis altius principijs ſecundi libri hiſtoriam connecteremus, impulere. nunc uero ipſa bella, cauſaſq́;, à quibus & orta ſunt, & tam longe lateq́; diffuſa: demonſtrare conabimur: ſi prius conatum populi Romani q̃ breuius fieri poterit, expoſuerimus. nam cum unum opus, ac ueluti unum ſpectaculum ſit, quod ſcribere aggreſſi ſumus: quo pacto, quando, aut quamob rem uniuerſæ orbis partes in populi Romani ditionem peruenere: idq́; & principium cognitum habeat, & tẽpus definitum, & finem certum: profecto utile exiſtimauimus: res etiam, quæ intra principium, ac finem huiuſmodi bellorꝫ geſtæ ſunt: dũtaxat memoratu dignas ſummatim cõmemorare: rati per hunc modũ ſtudioſcs noſtri opis totius hiſtoriæ cognitionẽ facilius adipiſci poſſe. multa ſiquidẽ aĩus noſter ex uniuerſalis hiſtoriæ cognitione ad particulariũ reꝝ hiſtoriam neceſſaria pcipit: nec parꝫ ẽt particulariũ reꝝ peritia ad uniuerſalis hiſtoriæ ſcientiã confert. quod ſi utrunq; inuicem iunctum ueluti unam ex ambobus faciem præbeat: ĩcredibilem ſanè legentibus fructum affert. Verum nos quidem de ſumma totius operis ſatis ſuperq́; duobus ſuperioribus libris diximus. par-*

ticularium uero rerum, quæ medio tempore geſtæ fuerũt: principia quidem ſunt hæc, quæ ſupra memorauimus, bella, finis uero Regum Macedoniæ interitus: tempus inter principium finemq́; medium, anni quinquaginta. intra quos tales, ac tantæ res geſtæ ſunt: quales quantasq́; ſuperior ætas intra tam breue temporis ſpacium nunqam tulit. de quibus nos à centeſima & quadrageſima olympiade ſcribere incipientes, hunc ordinem ſeruabimus. Principio oſtendemus cauſas, unde id bellum, quod Annibalis appellatur: inter Romanos, ac Carthaginienſes oriri cœpit. ut Carthaginienſes Italiam ingreſſi, maximum in diſcrimen populum Romanum adduxerunt: ut repente inciderunt in ſpem non ſolum reliqua Italia, ſed ipſa etiam urbe Roma potiundi. poſt hæc exeqni conabimur, quo pacto Philippus Rex Macedoniæ poſt bellum cum Aetolis geſtum compoſitis in Græcia rebus, in Carthaginienſium quoq; ſpem deuenit: Antiochus uero, & Ptolemæus Philopater poſt longam diſſenſionem tandem pro inferiori Syria bellũ inter ſe geſſere: Rhodij aũt, & Pruſias illato Byzantijs bello, abſtinere eos Ponto coegerunt. Hic hmõi narratione terminata, de inſtitutis, atq; republica Romanorum dicere aggrediemur: quod hæc ueluti peculiaris, populi Ro. in tm̃ uires eoꝝ auxit: ut nõ ſolũ Italia, Siciliaq́;, p̃terea & Gallijs, atq; Hiſpanijs incredibili celeritate potiti fuerint: ſed tandem ſuperatis bello Carthaginienſibus, totius orbis imperiũ affectarint. Hinc ueluti p tr̃asgreſſionem narrabimus, quo pacto Hieronis Syracuſani impiũ dirutũ, proſtratũq; ſit: item uarias turbationes, quæ in Aegypto fuere: præterea quẽadmodum poſt Ptolemæi Regis interitum Antiochus, & Philippus iunctis inter ſe conſilijs de diuiſione regni pue

ro relicti gerere bellũ cœperunt: Philippus aduerſus Aegyptum, ac Samum: Antiochus aduerſus Syriam, atq; phœnicem. Poſt hæc receptis ſummatim Hiſpaniæ, Libyæ, atq; Siciliæ rebus, ſermonem protinus ſimul cum ipſarum rerum mutatione ad loca Græciæ transferemus. expoſitis enim naualibus prælijs, quæ Attalus, & Rhodij aduerſus Philippum geſſere: item Romanorum, ac Philippi bello commemorato, quo pacto, aut per quos geſtum ſit: quem finem habuerit: ſeruata ſerie rerum, ad indignationem Aetoloꝝ ueniemus: qua indixere Romanis bellũ: Antiocho ex Aſia aduocato, cuius belli cauſas unà cum transfretatione Antiochi in Europam executi, primo oſtendemus, quomodo Antiochus è Græcia fugerit: dehinc quo pacto bello ſuperatus, omni prouincia, q̃ eſt citra Tauꝝ: Romanis ceſſerit:: tertio, quibus uiribus freti Romani poſt Galloꝝ, qui in ea prouincia uagabantur, excidium, totius Aſiæ imperium uindicauerint: omnesq; citra Tauꝝ habitantes populos barbaroꝝ timore, et Galloꝝ temeritate liberarint. Poſt hæc commeomratis Aetoloꝝ, ac Cophallinoꝝ rebus infeliciter geſtis, Eumenidis, Pruſiæq;, & Galloꝝ bellum aggrediemur: item Ariarati bellũ ꝯtra Pharnacem. Dehinc de concordia Peloponnenſium, & incremento reip. Rhodioꝝ breuiter locuti, narrationem noſtram pariter cũ rebus geſtis concludemus: repetitis ultimo loco Antiochi: cui Epiphanes cognomen fuit: in Aegyptum expeditionibus: itẽ bello Perſico, et interitu regni Macedoniæ. quibus ex rebus facile intelligi poterit: quõ Romani ſingula quæq; aggreſſi haud longo interuallo uniuerſum terraꝝ orbem ſubiugarunt. Quod ſi ex rebus proſpere, ſiue infeliciter geſtis liceret uirtutem à uitio, aut laudatũ hominem ab illaudato diſcernere:

profectò hic finem facere opportuiſſet: narrationemq; ad ea, quæ nouiſſime explicare à principio propoſueramus: conuertere. nam & tempus trium ac quinquaginta annorum in hæc deſit: & imperium Romanorum ita propagatum eſt: ut in poſterum omnes clare intelligerent: id factu neceſſarium fore: quod populus Romanus iuberet. Verum quoniam iudicari hæc ex euentu rerum non recte poſſunt: cum ſæpenumero ea, quæ factu optima uidētur, niſi opportune fiant, ingentes afferant iacturas: & è contrario, qui in aduerſum aliquem caſum inciderunt: ſi id forti ac magno animo tolerent, plerunq; fortunam ſuam in melius uertant: dignum iudicauimus: his quæ ſcripta à nobis ſunt, etiam illud addere: quæ conditio uictorum fuerit: quæ ratio adminiſtrādi imperij: quomodo reliquæ urbes, regiones, loca ſponte ad eos deſciuerint: præterea qui mores, quæ'ue inſtituta apud omnes fuerint, tū uitæ priuatæ, tum in uniuerſum totius reipublicæ. ſic.n. & præſentibus palàm fiet: fugiēdum'ne, an potius ſponte eligendum ſit imperium populi Romani: & poſteris: utrum laude & memoria dignæ: an è contrario uituperādæ omnino ſint res geſtæ Romanoꝝ. in hoc enim conſiſtet in primis noſtræ hiſtoriæ utilitas: ſiue ad præſentes, ſeu ad poſteros reſpexeris. Quippe nec qui bella gerunt: nec qui de bellis iudicant: finem bellorum ſtatuunt ipſam uictoriam: nec ut imperio ſuo cuncta ſubijciant. neq; .n. prudens quiſpiam iccirco cum finitimis bellum gerit: ut fuſos, profligatosq́; inſpiciat hoſtes: neq; multa maria nauigat duntaxat tranſfretandi gratia: neq; artes, & diſciplinas illarum tantummodo cauſa ſectatur. ſed omnes ad hæc mouentur ob id, quod ſequi exinde cernimus, uel iucundum, uel utile, uel honeſtum. Quamobrem & finis noſtri

nis noſtri operis merito dicetur: noſſe, quæ conditio omniū fuerit poſt acquiſitum à Romanis imperium orbis terrarum: quouſq; rurſus noua rerum turbatio orta eſt. De qua quoniam multæ, maximæq; res memoratu dignæ accide runt: quibus ipſe non ſolum ſpectator magna ex parte, uerumetiam hortator, atq; adiutor interfui: haud inuitus facto quaſi alio principio ſcribere decreui. Hæc turbatio fuit: in qua Romani quidem bellum aduerſus Celtiberos mouerunt: Carthaginienſes uero aduerſus Maſaniſſam Libyæ Regem. quo tempore in Aſia quoq; Attalus, & Pruſias inuicem contendebant: Ariarathes autem Cappadociæ rex à Roferne per Demetrium regno expulſus, non longe poſt per eundem in paternum imperium reſtitutus eſt. At Demetrius Seleuci filius, cum annos duodecim regnum Syriæ tenuiſſet: cæteris regibus aduerſum ſe conſpirantibus, uita ſimul, ac regno ſpoliatus fuit. Romani Græcos, quos bello perſico patrio ſolo extorres egerant: ciuitatibus ſuis reſtituerunt. ipſi non longe poſt Carthaginiēſibus bellum intulere ob cauſas, quas dicemus. Ita cum Macedones quidem ab amicitia Romanorum, Lacedæmonij uero ab Achæorum Rep. deſciuiſſent: ſecuta eſt communis totius Græciæ calamitas. Sed hæc de apparatu noſtro ſatis. Vtinam mihi tantum uitæ deinceps deorum uoluntate ſit: quantum ad perficiendum incœptum opus ſufficiat. quanquam mihi perſuadeam, etiam ſi longiora uiuendi ſpacia nobis negarentur: non defuturos tamen in tanta eruditorum multitudine, qui opus noſtrum ad finem perducerent: & quod nobis repentina mors uetaſſet, exequi conarentur. uerum cum res, quæ memoratu digniores uidebantur, abunde commemorauerimus, cupidi ut lectoribus noſtri operis omnia &

in uniuerſum & per ſpecies innoteſcant: tempus eſt: ut iam propoſiti noſtri memores ad narrationē ueniamus.

Ex his, qui res geſtas Annibalis *ſcripſerunt: pleriq; cupientes cauſam eius belli oſtendere, quod inter* Romanos, Carthaginienſesq; *exarſit: primam quidem aſſerūt: q* Carthaginienſes Saguntum *obſederunt: ſecundam: q præter fœdus cum* Romanis *percuſſum* Iberum *amnem tranſgreſſi ſunt.* Ego *uero hæc quidem initium belli fuiſſe exiſtimo: cauſas uero minime. multum enim inter principia rerum, ac cauſas intereſt. niſi forte quiſpiam aut* Alexandri *tranſitum in* Aſiam *cauſam fuiſſe dicat eius belli, quod aduerſus* Perſas *geſſit: aut* Antiochi *deſcēſum ad* Demetriadem *eius belli cauſam, quod eſt cū* Romanis *incœptum. quod neq; uerum eſt, neq; ueriſimile. nam qs adeo rerꝫ ignarus eas belli cās uocet: quarꝫ partē* Alexander, *partem etiam* Philippus, *cum adhuc uiueret, ad bellum perſicum parauerat? ſiue* Ætoli *ante* Antiochi *aduentum ad bellum cum* Romanis *gerēdum?* Sed *hæc hominum ſunt non animaduertentium quantum inter principium, cauſamq; interſit: & quod cauſæ omnibus in rebus primæ ſunt: principia uero ultima cauſarum:* Equidem *ita exiſtimo: principia dici primas hominum actiones in rebus, quæ iudicatæ, ac deliberatæ ſunt: cauſas uero: quæ iudicium, deliberationemq; præcedunt: quæq; efficiunt ut ita iudicemus, deliberemus ue: ut cogitationes, conſilia, ratiocinationes, cæteraq; huiuſmodi.* Hoc *autem ex ſequentibus palam fiet.* Nam *quæ cauſæ belli perſici fuerint: aut unde id bellum ortum ſit: facile erit cuiuis perſpicere.* Prima *quidem fuit,* Græcorum *cum* Xenophonte *per tot indomitas nationes, & barbaras gentes in patriam reditus. in quo nemo barbarorum*

per tanta itineris ſpacia, totq; hoſtilium terrarum anfra-
ctus Græcis ſe opponere auſus fuit. Secunda tranſſreta-
tio Ageſilai Lacedæmoniorum regis in Aſiam. in qua
cum nihil dignum, nihil uiribus ſuis aduerſum compe-
riſſet: ueluti triumphatis barbaris ob turbationes, quæ in
Græcia exarſerant: retrogredi coactus eſt. His enim re-
bus Philippus Rex Macedonum ignauiam, atq; ſegni-
tiem Perſarum expertus, & ſimul fretus ſua atq; Mace
donum in rebus bellicis promptitudine, grandi præterea
ſpe præmij allectus, cum primum Græcorum ſibi beni-
uolentiam haud dubie conciliatam intellexit: ſumpta oc-
caſione, q Perſæ in Græcos aſperrime ſæuiſſent: omni co-
natu bellum contra eos mouit. Quapropter cauſæ quidem
huius belli dicendæ ſunt, quas primo memorauimus: oc-
caſiones, quas ſecundo loco diximus. principium au-
tem transfretatio Alexandri in Aſiam. eius uero belli,
quod ſub Antiocho contra Romanos geſtum eſt: cauſa
extitit indignatio Ætolorum. Hi enim, cum in bello
Philippi, ſicuti ſupra memorauimus, ſpreti atque con-
tempti fuiſſe à Romanis uiderentur: non ſolum Antio-
chum in ſubſidium adhibuerunt: ſed omnia & facere,
& perpeti decreuere. tanta eorum animos ſuperioris
temporis indignatio cæperat. occaſio uero fuit Græciæ
libertas: ſub cuius ſpem finitimas ciuitates in ſenten-
tiam ſuam trahere conabantur. principium uero belli
extitit nauigatio Antiochi ad Demetriadem. Verum
nos quidem huius rei pluribus uerbis meminimus: non
quo ueterum ſcriptorum aliquem inſectaremur: ſed
ut ſtudioſorum utilitati conſuleremus. nam quemad-
modum medici nihil prodeſſe ægrotantibus poſſunt: ſi
morborum cauſas ignorant: ita qui circa res geſtas uer-

ſantur: omni prorſus utilitate carent: niſi & loci, & temporis, & cauſarum, atq; occaſionum omnium ratio conſtet. Nihil igitur uel magis neceſſarium, uel tantopere quærendum: q̃ cauſas rer̃ omniũ, quæ accidunt, noſſe. ſiquidem ex opportunitate maxime interdum res oriri ſolent: facillimumq; eſt cuilibet rei in ipſo introitu obſiſtere. Atqui Fabius Romanus hiſtoricus eius belli, quod Annibale duce inter Carthaginienſes, atq; Romanos exarſit: cauſam fuiſſe refert: ſæuitiam, atq; crudelitatem Annibalis in Saguntinos: & Aſdrubalis ambitionem, ac immanem regni cupiditatem. Hunc enim inquit, cum imperium Carthaginienſium in Hiſpania mirifice auxiſſet: paulopoſt Carthaginem delatum, Rempub. eorum peſſumdatis legibus conuertere in tyrannidem tentaſſe. Quod cum principes eius Reip. intellexiſſent: facto inter ſe concilio ab Aſdrubale diſſenſiſſe. Quare motum Aſdrubalem relicta Africa confeſtim eſſe in Hiſpaniam reuerſum: reſq; Hiſpanas in poſterum, uti propoſuerat, ſine authoritate ſenatus Carthaginienſium tractaſſe. Annibalem uero, quod ab ineunte ætate ſub eo imperatore meruerat: eiuſdem planè conſilij fuiſſe, refert. Quocirca tunc Hiſpanienſium rebus potitum Aſdrubalis ueſtigijs planè inſtitiſſe. ex quo id bellum uoluntate ipſius eſſe cum Romanis exortum inuitis Carthaginienſibus. Siquidem neminem omni Carthagine fuiſſe, cui duntaxat ſalus Reip. cara foret: qui facta Annibalis in Saguntinos non maxime improbarit. Hæc locutus, addit poſt captiuitatem Sagunti ueniſſe Carthaginem legatos Romanos qui Annibalem in pœnam rupti fœderis depoſcerent. Quod ſi negaretur: bellum Carthaginienſibus indicerent. Si qs uero Fabium roget: quidnam uel opportunius, uel iu-

ſtius, uel conducabilius eſſet Carthaginienſibus: quandoquidem ab initio (ut idem inquit) factum Annibalis ægre tulerant: q̃ ipſum authorem culpæ & criminis reum poſcentibus Romanis ad piaculum tradere? atq; ita cõmunem patriæ hoſtem per alios ulciſci? ſtatumq; ciuitatis ſuæ quietum facere, authore bellorum eiecto: cum id dũtaxat decreto fieri liceret? quidnam reſpondere poſſit? profecto nihil. At hi tantum abfuit: ne quid tale agerent: ut decẽ et ſeptem annos in bello continue cum Romanis perſeuerauerint: neq; prius deſtiterint: q̃ omni ſpe nudati non ſolum in patriæ, uerumetiam in capitum ſuorum diſcrimen deuenerint. Sed quorſum hæc de Fabio, & ſcriptis eius? Non quo fidem authori detrahamus: quandoquidem ſcriptorum ipſius uanitas facile per ſeipſam legentibus apparet: uerum ut ſtudioſos eius hortemur: ne tam authoris antiquitatem, q̃ ipſam rerum geſtarum ſeriem animaduertant. ſunt enim nonnulli: qui non tam ſcripta ab authore, q̃ ipſum amplectuntur authorem: &, quia ille tempore, quo hæc gerebantur: uixit: ſenatuiq; Romano interfuit: nihil ab eo dici poſſe non uerum exiſtimant. Ego uero adhibendam quidem in multis huic authori fidem exiſtimo: haud tamen uſquequaq; credendum. ſiquidem res ipſæ, quæ, qualeſq; fuerint, quomodo conueniant, conſiderãdum. Cæterum ut eò reuertamur, unde diſceſſimus: cauſa quidem eius belli, quod Romani cum Carthaginienſibus geſſerunt: prima exiſtimari debet indignatio Amilcaris: cui Barce cognomen erat. fuit autem Annibalis pater. Hic enim in bello ſiculo haudquaquam à Romanis uictus eſt. nam exercitum omnem, cui præerat: iuxta Erycem ſingulari uirtute ſeruauit incolumem. Sed cum Carthaginienſes nauali prælio profliga

tos cerneret: tempori conſulendum ratus, pacem cum
Romanis inijt: nequaquam tamen indignatione depoſi
ta. quin continue opportunitatem aliquam præſtolaba-
tur: qua Romanos ulciſci poſſet, & niſi turbulento mer-
cenariorum militum motu res Carthaginienſium uexa-
ri cœpiſſent è ueſtigio bellum renouaſſet: ſed inteſtino ma
lo impeditus rem in aliud tempus diſtulit. Romani uero
periculum Carthaginienſium animaduertentes in merce
nariorum diſſenſione, bellum eis minati ſunt. quod illi ut
euitarent: nullam conditionem reſpuebant: ſicuti ſuperio
ribus libris oſtendimus: ſine quibus nec quæ in præſentia
diximus: nec quæ relaturi poſthac ſumus, intelligi poſ-
ſunt. tandemq; cum Romani deſiſtere à propoſito aliter
non uiderentur: conſilij, atq; ſubſidij inopes Sardinia eis
ceſſerunt: tributoq;, de quo primo conuenerant: mille &
ducenta talenta addiderunt. quæ res ſecunda, & maxi
ma cauſa extitit eius belli, quod poſtea ortum eſt. Amil-
car enim cum ad indignationem eius totius quoq; Car-
thaginienſis populi indignatio acceſſiſſet: ſimulatq; ex-
tincto mercenariorum tumultu, res patriæ compoſitas, ſeda-
tasq; intellexit: bellum in Hiſpania aggreſſus eſt: ſtu-
dens hac ueluti præparatione uti ad bellum contra Ro-
manos gerendum. Hæc uero tertia cauſa eius belli exiſti-
mari debet: ideſt felix Carthaginiēſium in Hiſpania ſuc
ceſſus. his enim aucti Carthaginienſium animi audá-
cius poſtea huic bello incubuerunt. quod autem Amilcar
maxima cauſa extiterit ſecundi belli punici, quanquam
decennio ante mortuus: multis quidem teſtimonijs com-
probari poteſt. Sed ſatis in præſentia erit, qđ ſequr, refer
re. quo tempore uictus à Romanis Annibal relicta Afri-
ca curſum ad Antiochum direxerat: Romani conatum

Ætolorum animaduertentes, legatos ad Antiochum miſerunt: qui uoluntatem regis explorarent: & ſub ſpecie legationis apparatum eius ſpecularentur. Hi ſimul ac fauere Ætolis Antiochum intellexerunt: paratumq; inferre Romanis bellum: omnibus diebus aſſidui circa Annibalem fuere: ſtudentes eum aſſiduo colloquio ſuſpectū inuiſumq; regi facere. neq; eos conſilium ſuum fefellit. quippe Antiochus tanta familiaritate reconciliatam ei cum Romanis gratiam exiſtimans, diu Annibalē ſuſpectum habuit. uerum interiecto tempore accidit, ut in conſilium uocatus à rege, liberiorem loquendi locum nactus ſit. Tunc commemoratis multis tandem, ueluti indignabundus in hæc uerba prorupit. Quo tempore, inquit, pater meus Amilcar exercitum in Hiſpaniam traiecturus erat: annum ætatis agebam ferè nonum. Tunc patre Ioui ſacrificante, altaribus adhærebam. At pater meus ſacrificijs rite peractis, ſecedere parumper ab aris cæteros iuſſit: meq; ſolum ad ſe uocatum perhumaniter, & blandienti ſimilis, an uellem in expeditionem duci? rogauit. qui cum id non ſolum libenter acceptaſſem: uerumetiam pueriliter deprecatus forem: pater capta dextra mea, & altari admota, uoluit, ut tactis ſacris iureiurando aſſererem: me, cum primum per ætatem liceret, hoſtem populi Romani futurum. Itaq; quandiu hoſtis Romanis eris ò Rex: licet in tuto credas omnia: nec quicquam de Annibale ſuſpiceris. ſimulatque uero uel fœdus cum Romanis percuſſeris: uel in amicitiam redieris: tunc noli expectare alium de me calumniatorem: ſed ſtatim ueluti hoſtem Populi Romani cauendum puta. Semper enim quantum in me erit, illis aduerſus ero. Hæc cum intelle-

xiſſet Antiochus et uere, et præ dolore ex animo ab Annibale dicā: confeſtim ſuſpitionem oēm. Hoc itaq; apertiſſimum teſtimoniū eſt inimicitiaꝝ Amilcaris infeſtiq; aduerſus Romanos animi, q̄q̄ id ex ipſis rebus īueri liceat. eiusmodi enim hoſtes populo Ro. reliquit Aſdrubalem filiæ ſuæ uiꝝ, & Annibalem filium: ut nihil eis ad cumulum iniuriaꝝ potuiſſet accedere. Veꝝ Aſdrubal quidem morte interceptus, ſuum aduerſus Romanos aīum oſtendere non potuit. Annibali uero tēpora conceſſerunt, ut factus uoti compos paternū odiū longe lateq; diffunderet. Icirco eos, qui in publicaꝝ reꝝ adminiſtratiōe uerſantur: intueri hæc diligenter, et exactiſſimo ſtudio examinare, decet: ne eos lateat animus illoꝝ, cum qbus uel iunguntur fœdere: uel pace conciliātur: qñ id cedentes tēpori faciāt: qñ animo non ulterius ſæuiendi: quo ab ijs qdem, qui opportunitatem malefaciendi præſtolantur: cauere aſſidue poſſint: ijs uero, quos uel ſubiectos imperio ſuo, uel ueros amicos norint: qñcunq; res ferat, ſecure ac fideliter utantur. Cauſæ itaq; ſecundi belli punici hæ ſunt, quas hactenus diximus: principia uero: quæ mox referemus.

Carthaginienſes grauiter, atq; iniquo aīo ferebant iacturam ablatæ ſibi à Romanis Siciliæ. hanc eoꝝ indignationē (ſicuti ſupradiximus) ītercepta per fraudem iter motū Africæ Sardinia, et ſuperīpoſitū ſtipendiū augebat. quaſobres, ſimulatq; imperiū in Hiſpania auxiſſent: ultro arma iniecturi Italiæ uidebantur. mortuo autē Aſdrubale, cui poſt Amilcaris obitum ſumma imperij cōmiſſa fuerat: anteq̄ nouū ducē crearent expectare exercitus uoluntatem decreuerant. ut uero è caſtris nuntius aduenit Annibalem ingenti omnium clamore, atq; aſſenſu imperatorem appellatum: aduocata è ueſtigio concione, unani-

mi conſenſu electionem exercitus confirmarunt. Annibal igitur accepto imperio nihil cunctandum ratus, exercitum in Olcadum fines, ueluti per tranſitum ducit. hinc diſcedens Carteiā urbem, caput gentis eius obſidet: nec multis interiectis diebus expugnat. Quo metu perculſæ reliquæ ciuitates, ultro ſe Carthaginienſibus dederunt. Exercitus uictor præda onuſtus Carthaginem Nouam in hiberna deducitur. Ibi Annibal prædam omnem inter milites liberaliſſime partitus, mirifice oīum beneuolentiam ſibi conciliauit: nec paruam futurarū rerū militibus ſpem adiecit. Vere primo rurſus in Vacceos exercitum ducit. Ermandica mox potitur. Arbachalam uero ob magnitudinem ciuitatis, & multitudinē, uirtutemq; oppidanorū diu defenſam, poſt longam tandem obſidionem non ſine diſcrimine ui capit. Poſthac repente in maximum periculum præter opinionem incidit: Carpetanis eum ex Vacceis regreſſum, prædaq; onuſtum adortis. quæ gens et ferocia, & multitudine hominum cæteros eius prouinciæ populos antecellit. Cum ijs etiam ſe coniunxerant profugi ab Ermandica: quos Olcadum exules in eam ſententiā adduxerant. Quod ſi Carthaginienſes aperto prælio unā concurriſſent: profecto uicti, profligatiq; fuiſſent à Carpetanis. Verum Annibal prælio abſtinuit: & callide hoſtibus cedens, caſtris ſupra ripam Tagi fluminis collocatis equitibus præcipit: ut, cum hoſtem aquam ingreſſum uiderint, adoriantur peditum agmen. in ripa elephanto præterea quadraginta diſponit. ita cum & flumen, & feras ueluti concretantes haberet: omnia ex ſententia proceſſerunt. nam barbari metu, ceſſiſſe Carthaginienſes rati, ſublato clamore paſſim in amnem ruunt. Quare magna pars eorum iuxta exitum fluminis abſumpta ab

elephantis per ripam graſſantibus: & ad ſe delatos inaniter conculcantibus obtriti: pleriq; autem ab equitibus in ipſo flumine trucidati: q eques corpore armiſq; liber facilius per medios gurgites rem gereret: peditemq; uix uado fidentem inſeſtaret. poſteriores, quibus regreſſus in ſuam ripam facilis erat: retrocedebant. cum tandem Carthaginienſes omnibus copijs amnem ingreſſi uniuerſos in fugam uerterunt. Erant autem Carpetani unà cũ Olcadibus, atq; Vacceis ultra centum millia hominum. quibus ſuperatis, nemo trans Iberum fuit: qui poſtmodũ reſiſtere Carthaginienſibus auderet: præter Saguntinos: Hos nondum bello infeſtare Annibal uoluerat: ne prius cauſam aliquam belli Romanis præberet: quàm cætera omnia iuxta Amilcaris parentis admonitionem ſibi conſtantiſſime aſciuiſſet. Saguntini interea frequentes Romã nuntios mittebant, ſimul ſoliciti de rebus ſuis, & uelut præſcij futurorum: ſimul, ne Romanos laterent felices Carthaginienſium in Hiſpania ſucceſſus. At Romani poſt multos, uarioſq; de eadem re nuntios tandem oratores in Hiſpaniam ad ſpeculandos actus Annibalis mittunt. Annibal ea tempeſtate peractis quæ concupierat, rurſus Carthaginem Nouam in hiberna ſeceſſerat. Vt primum uero adueniſſe legatos Romanorum nuntiatum eſt: ad ſe admitti iuſſit: & loquendi quæ uellent, poteſtatem fecit. Hi primo Annibali denuntiant: ut à Saguntinis abſtineat: eſſe enim ſocios populi Romani: deinde, ne Iberum trangrediatur: id enim in fœdere cum Aſdrubale icto caueri. Quæ cum audiſſet Annibal: ut iuuenis, & bellico ardore feruens, quiq; facillime omnia p principes factionis ſuæ in ſenatu Carthaginenſi obtinebat: ac iamiam in bellum aduerſus Romanos exarſerat:

legatis quidem reſpondet ueluti amicus Saguntinorum*:
increpans populum* Romanum*: ꝙ nuper orta inter* Sa
*guntinos diſſenſione,cum ab ijs litteras accæpiſſent,ut ad
componendas res legatos* Saguntum *mitterent: per iniu
riam quoſdam è principibus ciuitatis interfeciſſent:quos
ulciſci ſe uelle minatus eſt.eſſe enim hunc ueterem* Cartha
*ginienſibus morem: ne iniurias ſuorum inultas patian-
tur.*Ex *alia parte nuntijs* Carthaginem *miſſis, quid age-
re opus ſit conſulit: cum* Saguntini *ſocietate* Romanorū
*freti plerisq;*Carthaginienſium *oppidis grauis iniurias
intulerint.*Demq; *omnis inconſtantiæ, atq; indignationis
plenus, & ardore belli gerendi fluctuans, nullam ueram
rationem adducit in medium: inanes tantummodo, ac
ratione carentes cauſas ſectatur. quod his accidit: qui ui-
cti perturbationibus animi, officium deſerunt. nam quan-
to melius erat id dicere?*Optimo *quidē iure petere à* Ro-
manis Carthaginienſes*:ut* Sardiniam*, ſtipendiumq;, qđ
iam tot annis in ſumma eorum neceſſitate per iniuriam
abſtulerant: reſtituerent. id ni facerent: bellum ſe eis indi
cturos.* At *nunc prætermiſſa uera cauſa, falſam hanc de*
Saguntinis *fingens, non ſolum præter rationem, uerum
etiam per ſummam iniuriam moturus bellum uidetur.*
Legati Romanoꝝ*, etſi necaſſario ſuſcipiendum eſſe bellū
itelligebant:* Carthaginem *tñ profecti, eadem illis quoq;
denuntiarunt.*Veꝝ Romani *quidam non in* Italia *ſe, ſed
in* Hiſpania *dimicaturos,* Saguntumq; *uelut monumen
tum ac recæptaculum belli habituros ſperabant.Quam-
obrē ad id ſe parantes, componere primum res* Illyricas
*nitebantur: quippe intelligentes maximū ſe, ac diuturniſ-
ſimū bellū, & procul à finibus* Italiæ *habituros.* Accidit ꝑ
ea tp̄a: ut Demetrius Illyrioꝝ *rex oblitus cōpluriū populi*

Romani erga ſe officiorum, cum eos cerneret hinc Gallorum, illinc Carthaginienſium terrore perculſos: omnemq; ſuam ſpem in regibus Macedoniæ haberet: quòd particeps fuerat eius belli, quod aduerſus Cleomenem Antigonus *gesſerat: oppida Illyrij, quæ ditioni Romanorum ſubiecta erant, uaſtaret: urbes expugnaret: terminos in fœdere nominatos trāſgrederetur: plerasq; inſulas è Cycladibus diriperet: & quaſi tempeſtas quædam cuncta proſterneret. Quæ ubi Romani intellexerunt: uidentes florentem ea tempeſtate Macedonū principatum, componere omni ſtudio res Illyricas in præſentia nitebātur: ſperantes id facile facta fore: ſeq; paucis diebus & Illyriorum inſcitiā caſtigaturos eſſe: & ulturos Demetrij ingratitudinem. Verum res longe aliter, q̄ ſperabant, euenit. nam dum tempus huiuſmodi rebus teritur:* Annibal *omnium ſpe celerius Saguntum capit. Quo factum eſt: ut bellum iam non in Hiſpania, ſed propè urbem Romam, & per omnem Italiam exardeſceret. Romani tamen hoc conſilio freti, L. Æmylium in Illyrium cum exercitu miſere: qui res eius prouinciæ componeret. Anno primo centeſimæ et quadrageſimæ olympiadis Annibal Carthagine Noua cum omnibus copijs profectus, Saguntum petit. Ciuitas ea ultra Iberum ſita eſt radicibus montis, qui Hiſpanos à Celtiberis diuidit: circiter mille paſſus diſtans à mari. Cuius incolæ & copia terreſtrium fructuum, & multitudinis incremento, & uirtute militari cæteris Hiſpaniæ populis præſtant. Huius fines infeſto exercitu ingresſus Annibal, peruaſtatis paſſim agris, ad obſidionem urbis omnis machinas adhibet: cōmodiſſimum rebus ſuis fore ratus: ſi ea per uim potiretur. Primū .n. ablaturũ ſe Romanis ſpem gerendi in Hiſpania belli animaduertebat. præ*

terea, non paruum metum cæteris iniecturum. ex quo et ciuitates Hiſpaniæ, quæ iam in eius poteſtatem deuenerant: fideliores futuræ, & quæ adhuc in libertate uiuebãt, è ueſtigio ſe dedituræ uidebantur. tertio, ꝙ ſe deinceps tuto ad reliqua progredi poſſe ĩtelligebat: nullo hoſtili loco poſt ſe relicto. Præter hæc, ſperabat ſe ĩgentem pecuniã comparaturum: qua poſtmodum in rebus agendis uteretur: militum uero animos confirmaturũ, ob ſummã utilitatẽ, quam quiſq; ex præda urbis caperet. poſtremo ẽt beneuolentiam ciuium, qui Carthagini morabantur: ſibi cõciliaturũ, ob munera, quæ de manubijs ad eos miſſurus foret. His rationibus fretus omni ſtudio obſidioni urbis inhæret: multitudinis animos nunc ira in hoſtes ſtimulando, nunc ſpe præmiorum accendit. interim ſe ipſum exẽplũ præbet, tum in conficiendis, admouendiſq; ad mœnia machinis: tum in adeundis locis, ubi magis imminens periculum, oſtendebatur. omnia denicq; non ſecus agit: ꝗ ſi nihil inter ſe, atq; militem intereſſet. Per hunc modum octo continuis menſibus animo & corpore fatigatus, tandem Saguntum ui capit. Vbi maxima pecuniarũ copia parta, multiſq; captiuis in poteſtatem redactis, illam quidẽ in neceſſarios belli uſus, uti ſtatuerat, ſeruauit: hos uero inter milites pro dignitate cuiuſq; partitus eſt. reliquam autem ſupellectilem dono Carthaginienſibus miſit. Quibus peractis, haudquaquam opinione ſua fruſtratus eſt: ſed omnia ei ex ſententia ſucceſſerunt. ſiquidem & militum animos promptiores in poſterum reddidit ad ſubeunda pericula: & Carthaginienſes ſibi obſequioſiores fecit: & ipſe maiorem rerum gerendarum facultatem ob partam pecuniæ ſummã adeptus eſt. Dum hæc agerentur: Demetrius Illyriorum rex cognito conſilio atq;

apparatu R*omanorum, confeſtim* D*imalam urbem præ ſidio, & commeatu diligentiſſime muniuit.* In *reliquis uero oppidis* I*llyrij, eiectis diuerſæ factionis hominibus, ſuos tantum manere paſſus eſt. ipſe electis ex omni exercitu ſex millibus ueteranorum,* P*harum petijt.* Inter *hæc Æmylius conſul in* I*llyrium applicuit integris omnibus copijs. ubi cum animaduertiſſet: hoſtes forti ac conſtanti animo eſſe: q; ſitu ac munitionibus* D*imalæ freti, irritum fore* R*omanorum aduentum opinabantur: eam primum urbem omni conatu cenſuit oppugnari debere: ratus, id quod euenit, ſi ea caperetur, facile reliquas perculſas timore in poteſtatem* R*omanorum uenturas. hortatusq; milites, & admotis urbi machinis,* D*imalam obſidet. qua intra ſeptem dierum ſpatium ui capta, adeo animos hoſtium fregit: ut repente ex omnibus* I*llyricis ciuitatibus legati aduenerint, ſe ſe fidei* R*omanorum dedentes. Quibus in amicitiam receptis, ictisq; cum ſingulis pro cuiusque conditione fœderibus, exercitum uerſus* P*harum mouet: ubi* I*llyriorum* R*ex immorabatur.* Hic, *quoniam eam urbem & natura loci munitiſſimam eſſe intelligebat: & electorum ex omni numero militum præſidio firmatam: commeatu præterea & cæteris rebus ad bellum neceſſarijs abundantem: ne difficilis, & perquam diuturna futura eſſet eius obſidio, uerebatur. quamobrem diu conſilij anceps tandem hanc uiam ingreditur.* F*acto p noctem in inſulam curſu, magnam partem copiarum intra ſyluam denſiſſimis obſitam arboribus collocat. ipſe orto iam die cum uiginti nauibus palàm propinquum urbi portum ingreditur.* I*llyrij naues hoſtium conſpicati,*

ac earum numero contempto, denſo agmine procurrunt ad portum: ut Romanos à littore arceant. ubi inito cum illis certamine, acriter aliquandiu dimicatur: multis continue ex urbe in ſubſidium ſuorum exeuntibus. tandemq́; omnis in eum locum ciuitas confluxerat. Tum Romani, qui in propinqua ſylua noctu delituerant: audito clamore, per loca abdita tempeſtiue eodem concurrerunt: occupatoq́; colle, qui intra urbem & portum natura munitiſſimus erat: reditum hoſtium in urbem prohibent. quod animaduertentes Illyrij, inceptum arcendi hoſtes conſilium deſerunt: atque omnes in unum congregati ſe inuicem hortantur ueluti ex compoſito cum his, qui collem occupauerant, conflicturi. Romani uero iam appropinquantes Illyrios conſpicati, inſtructis aciebus eos aggrediuntur: atque alacres capeſſunt prælium. iam etiam pars altera à nauibus aderat: hoſtesq́; premebat à tergo. Ita undiq; concurrentibus Romanis, Illyrijs uero non ſolum à fronte, uerumetiam à tergo laborantibus, diu atrociter pugnatur. Tandem uictoria penès Romanos fuit. Illyriorum maxima pars cæſa. pauci ſe intra urbem receperunt: reliqui in deſerta inſulæ profugere. Demetrius ad Lembos, quos fugæ gratia, ſiquid tale accideret, tribus in locis parauerat: clam per latus, inſequenti nocte præter opinionem omnium ſaluus euaſit. profectusq́; ad Philippum Macedoniæ regem, reliquum ætatis ſuæ apud eum egit: uir alioquin audax, atq; robuſtus: ſed temere, ac parum conſiderate in rebus bellicis ſe gerens. quapropter exitum quoq; talem habuit: qualis ante acta eius uita fuerat. nam cum ex ſententia Philippi Meſſeniorum urbem oppugnare cœpiſſet: nimia audacia profuſus turpiſſime ab hoſtibus interfectus ē.

Verum quæ de his particulatim dicenda erunt: cum ad ea tempora uentum fuerit, diſſeremus. Æmylius Pharo repente potitus, urbem funditus euertit. hinc reliquis Illyrij ciuitatibus intra paucos dies imperio Romanorum additis, rebusq́; omnibus, uti ſtatuerat, in prouincia compoſitis, ineunte iam autumno Romam reuerſus eſt: ubi cum ſumma gloria receptus triumphauit: iudicatus ab omnibus non ſolum prudenter, uerumetiam fortiſſime egiſſe. Cum interea nuntius de excidio Sagunti Romam perueniſſet: haudquaquam de bello inferendo eſt inter patres conſultum: ut quidam ſcripſere, addentes rationes & cauſas, quæ animos eorum in utranq; partem impellebant. quo quid inconſtantius dici poteſt? quomodo enim credibile eſt: ut, qui proximo anno bellum Carthaginienſibus denuntiarant, ni Saguntinorum finibus abſtinerent: ijdem nunc capto per uim Sagunto, an ſit cũ Carthaginienſibus belligerandum, an contra bello abſtinendum, inter ſe conſulant? quid uero minus credibile? q̃ ex una parte ſenatum, perinde ac ſi de ſumma rerum dubitaret: triſtitia, atq; mœrore incredibili affectum? ex altera uero pueros omnes, qui duntaxat duodecimum annum trangreſſi eſſent: in ſenatum à parentibus perductos, & conſiliorum omnium participes, nihil unquam cuiquam ſecretum aperuiſſe? Hæc profecto neq; uera ſunt, neq; uerſimilia. Sed de huiuſmodi ſcriptis, qualia ſunt Chereæ & Solyli: ſatis. non tamen enim hiſtoriæ, quàm fabulæ anicularum uidentur: & ijs ſimiles: quæ in tonſtrinis memorari ſolent. Romam nuntio capti Sagunti, ſociorumq́; indigne peremptorum accepto, extẽplo legatos Carthaginem mittunt duo denuntiaturos: quorum alterum ignominiam pariter, ac detrimentum allaturum

Carthaginienſibus

Carthaginienſibus uidebatur: alterum uero in ſummum diſcrimen imperium eorũ adducturum. Petebant enim: ut uel Annibalẽ in Pœnam rupti fœderis ſenatui traderent: uel bellũ ſibi à populo Ro. indictum ſcirent. Legati, poſtq̃ Carthaginem uenerunt: datusq; eis eſt ſenatus: non ſine Carthaginienſium indignatione iuſſa patrum expoſuere. quo peracto, Carthaginienſes elegerunt Annonẽ, qui de iure ſuorum diſſereret. Is primo fœdus Aſdrubalis ueluti nunq̃ cum Romanis ictum præterire: deinde etiam, ſi ictum fuerat: non teneri eo Carthaginienſes aſſerere: ꝙ abſq; authoritate ſenatus, et populi iuſſu ab Aſdrubale priuato arbitrio ictum extitiſſet. Ad id adducere Romanorum exemplum: ꝙ fœdus à Luctatio conſule in Sicilia ictum, quia id ſine authoritate populi Romani: factum erat: infringi debere iudicauerint. Deniq; in hoc uno fœdere per totam orationem inſiſtere: id ſæpius lectitare: in eo nullam de Ibero factam eſſe mentionem, aſſerere: ſed tantũmodo de ſocijs utriuſq; populi caueri. hoc uero ad Saguntinos nihil attinere: quippe qui tempore icti fœderis nondum erant ſocij Romanorum. Legati eam de iure fœderum diſceptationem ut alienam à dignitate populi Romani atroci oratione reſpuerunt: dicentes, eam facile tolerari poſſe: ſi res Saguntinorum integra foret. nunc uero exciſa Sagunto, uiolatisq; iniquiſſime fœderibus, uel patratorem ſceleris Romanis dedant: quo manifeſtum omnibus ſit: Saguntum publico Carthaginienſium conſilio minime oppugnatum: uel, ſi id nolint, conſilioq; eorum expugnatam urbem fateantur: ſe ad bellum parent. Hic ſermonum finis fuit. Verum nobis quidem neceſſarium uiſum eſt haud tacitam hanc partem pterire: ne uel eos, qui in rebus gerẽdis uerſantur: quorũq;

Intereſt hæc exactiſſime conſyderare: in rebus maxime neceſſarijs lateat ueritas: uel diſcendi cupidi inſcitia atq; errore ſcribentium decapti labantur: ignoratis fœderibus, quæ ab initio primi belli punici uſq; in noſtram ætatem inter Romanos, *ac* Carthaginienſes *acta ſunt.* Primum *igitur fœdus inter utrunq; populum initum eſt ſtatim poſt eiectum urbe regium nomen,* L. Iunio Bruto, et M. Valerio *conſulibus.* Sub *quibus etiam* Ioui Capitolino *templum dicatum, duodetriginta annis ante primam* Xerſis *in* Græciam *transfretationem. quod quanto diligētius fieri potuit: interp̄tati ſumus.* Tanta *enim facta eſt mutatio* Romanæ *linguæ ab ea tempeſtate in hodiernū diem: ut etiam qui antiquitatis peritiſſimi ſunt: pleraq; non niſi difficulter intelligant.* In *fœdere igitur hæc ferè continentur.* Amicitia *eſto populo* Ro. Carthaginienſiq;: *item* Romanoꝝ Carthaginiēſiūq; *ſocijs.* Romani, *ſocij' ue* Romanoꝝ *ultra* Promōtoriū Pulchri *n̄ nauigāto, niſi uel ui tēpeſtatis, uel hoſtili ipetu coacti. ſi qs ob hmōi cās eò applicuerit: nihil emito: nihil' ue ſumito niſi q̄tū ad ſacra uel ad nauigia opus ſit.* Intra *diē qntū ī de abito.* Iis, *q mercimonij gratia aduenerint: immunitas eſto: p̄ter ſcribā, et p̄conē.* Quotcūq; *p̄ñtibus his ī* Africa, *uel* Sardinia *uenūierint: de his publica fides eſto.* Si *qs* Romanoꝝ *ī* Siciliam *uenerit: ubi* Carthaginiēſes *ip̄ēt: æqua oīa ſunto.* Carthaginiēſes *iniuriā nō inferūto* Ardeatibus, Antiatibus, Aricenis, Circeis, Terracinenſibus, *alijs' ue* Latinis: *quotcunq; imp̄io populi* Ro. *parent.* Si *qua ciuitas nō pareat: aliena eſto.* Si Carthaginienſes *cæpint: populo* Ro. *itegrā reddunto.* Præſidium *ī* Latio *nullū ædificanto. ſi p̄duelles prouinciā ī greſſi fuerint: nō p̄noctāto.* Huiuſmodi *ferè primū fœdus fuit.* Promontorium *uero* Pulchri Carthagini

adiacens ad Aquilonem uergit. Vltra hoc meridiē uerſus nauigare Romanos, Carthaginienſes nō permiſerūt: ea cauſa: (ut mihi qdē uidetur) ne in eoꝝ notitiā uenirēt. loca ſyrtibus propinqua: q̄ illi pp fertilitatē regionis Emporia appellāt. ſi qs uero ui tēpeſtatis, uel ipetu hoſtiū huiuſmodi locis applicuiſſet: nihil ſumere licebat: pter ea tātūmodo: q̄ uel adiſtaurādas naues, uel ad ſacrificia opus forēt. cæteris prorſus abſtinebāt: atq; intra qntū diē inde abire cogebantur. Carthaginē uero, & ad cætera Africæ loca, quæ cis promontorium erant: itē in Sardiniam, atq; Siciliā, ubi Carthaginienſes imperabant: nauigare meramonij gratia licebat: dataq; ijs à Carthaginienſibus de ſeruando iure publica fides erat. Veꝝ in hoc qdem fœdere Carthaginienſes uidentur de Sardinia, atq; Africa ut de proprijs prouincijs ſermonē facere: de Sicilia aūt lōge ſecus. addūt enim: in eam Siciliæ partem: ubi Carthaginiēſes iperēt. Eodē mō Romani de Latio fœdus ineūt: de reliqua uero Italia nullā faciūt mētionē: qd nōdū ſub impio foret ipſoꝝ. Poſt hæc aliud fœdus initū eſt: in quo additi ſunt Tyrij, & Vticenſes. Cuius fœderis uerba hæc fuere. Amicitia eſto populo Ro. ſocijsq;, & Carthaginienſibus, Tyrijs, atq; Vticēſibus, eoꝝq; ſocijs. Romani, ſocij ue Romanoꝝ ultra Promontoriū Pulchri nec pdæ, nec mercaturæ gratia nauigāto. Si qd oppidū in Latio Carthagimēſes cæpint: quod pupolo Ro. nō ſit ſubiectū: prædam omnem ipſi habento: oppidum Romanis reddunto. Si qui captiui abducti fuerint ex libero populo: qui cum fœdus populo Romano ſit: in portum populi Romani no adducito. Si quis adductus fuerit: atq; à Romanis deprehendatur: dimittito. Idem Romani in locis, ubi Carthaginienſes imperant: faciunto. Si aquam uel cōmea

tum ſumpſerit Romanus: iniuriam non inferto quibus amicitia, fœdus'ue cum Carthaginienſibus fuerit. Si fecerit: publica iniuria eſto. In Sardinia, atq; Africa nulli Romanorũ, ſociorum'ue negociantor: ne'ue oppidum poſſidento: nihil emunto: præter res ad ſacra, & ad nauigia neceſſarias. Si quas naues eò tẽpeſtas detulerit: intra quintum diem abeunto. In Sicilia, ubi Carthaginienſes imperent: itẽ Carthagini, Romani omnia faciunto, negocianterq;: quæ facere, negociariq; ciuibus Carthaginienſibus licet. Idem Romæ Carthaginiẽſibus ius eſto. In hoc quoq; fœdere Carthaginienſes Sardiniam qdẽ, atq; Africã ſuas prorſus oſtendere uidentur: Siciliæ uero duntaxat eã partem: quæ ipſorum imperio pateat. A' Romanis etiam cautum: ne Carthaginiẽſes iniurias inferant Ardeatibus, Antiatibus, Circeijs, Terracinenſibus, cæteriſq; latij ciuitatibus. de reliqua uero Italia nulla mentio facta eſt. Poſt hæc tertium fœdus inter Romanos, ac Carthaginienſes ictum eſt: tempore quo Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam traiecit, ante initium primi belli punici. In eo fœdere eadem, quæ in ſuperioribus, comprehenduntur: deinde adijciuntur hæc. Si cum Pyrrho fœdus percuſſerint: curato uterq; populus: ut auxilium ferre alterutri liceat ijs, quibus bellum infertur. Si Carthaginienſes, ſocij'ue auxilium Romanorum implorabunt: nauigia prabento ad traijciendum, belligerandumq;. Si Romani, ſocij'ue Romanorum poſtulabunt: mari Carthaginienſes opitulantor. In terram uero ut deſcendant, nemo compellito. Suiſquiſq; ſtipendia ſoluito. In primo fœdere iuſiurandum ita factum accepimus. Primum Carthaginenſes deos patrios iurati ſunt. deinde Romani per lapidem ſecundum uetuſtiſſimum ritum, Martis, Quirinią; numi

nibus additis, iuſiurandum præſtiterunt. Ritus uero lapidis fuit huiuſmodi. Fœcialis ſumpto in manibus lapide, poſtq̃ de fœdere inter partes conuenerat: hæc uerba dixit. Si recte, ac ſine dolo malo hoc fœdus, atq; hoc iuſiurandum facio: dij mihi cuncta fœlicia præſtent. ſin aliter aut ago, aut cogito: cæteris omnibus ſaluis in proprijs patrijs, in proprijs legibus, in proprijs laribus, in proprijs templis, in proprijs ſepulchris, ſolus ego peream: ut hic lapis è manibus meis decidet. Nec plura locutus, manu lapidem deiecit. Hæc cum ita ſint, & in hodiernũ diem tabulis æneis inſcripta conſpiciantur in tẽplo Capitolini Iouis: ubi ab ædilibus diligentiſſime cuſtodiuntur: quis non magnopere admiretur: Philinum hiſtoricum, non q hæc ignorauerit: (nam multi noſtra quoq; ætate Romanorum, Carthaginienſiumq; antiquiſſimi: quiq; huiuſmodi rerum ſtudioſiſſimi ſemper fuerunt: hæc ignorant) ſed q his planè cõtraria ſcribere fuerit auſus? contineri enim i fœderibus ait: ut Romani omni Sicilia, Carthaginienſes uero omni Italia abſtinerent: icircoq; Romanos in prima transfretatione in Siciliam fœdus ac iuſiurandum tranſgreſſos: cum nihil tale ſcriptum extet. Hæc enim in ſecundo libro aperte Philinus ſcribit. quæ nos breuiter in primo libro commemorata in hunc locũ reſeruauimus: ut de his particulatim diſſereremus: rati id uel maxime neceſſarium fore: ne quis errorem Philini ſecutus, à ueritate deflecteret. Quod ſi qui transfretationem Romanorum in Siciliam ideo reprehenſione dignam cenſuerint: q Mamertini ab ijs in amicitiam recæpti, præſidiumq; non longe poſt in ſummo diſcrimine laborantibus miſſum fuerit: cum paulo ante Meſſanam primo, deinde etiam Regiũ opulentiſſimas Siciliæ ciuitates cru-

deliſſime diripuiſſent: fortaſſe id non immerito fecerint. quod uero præter fœdus ac iuſiurandum in Siciliam traiecerint: non niſi ignari hominis eſſet aſſerere. Finito in Sicilia bello aliud fœdus ictum. cuius hæc ferè ſumma fuit. Excedere Carthaginienſes non ſolum omni Sicilia, uerumetiam inſulis omnibus, quæ inter Siciliam, atq; Italiam forent. Vtriuſq; ſocios apud utrunq; populum tutos eſſe: neutrum in alterius locis imperare: aut ullum munimentum ædificare: aut mercennarium militem cõducere: alterius ſocios neutrum in amicitiam recipere. Carthaginienſes duo millia & CC talenta in annos X pendere: in præſentia mille: captiuos præterea omnis ſine precio Romanis reddere. Rurſus cum bellis Africano acriter infeſtarentur, Romani indicto eis bello, ut nouum fœdus inirent, coegerunt. in quo continebatur: ut Carthaginienſes Sardinia excederent: ſtipendioq; mille & CC talenta adderent. Poſt hæc omnia, ultimum fœdus in Hiſpania cum Aſdrubale ictum. in quo cauebatur, ne liceret Carthaginiẽſibus Iberũ flumen armatis trãſire. Hæc ſunt igitur fœdera: quæ inter Romanũ, & Carthaginienſem populum inita ſunt ab initio uſq; ad ſecũdum bellum punicum: quod Annibale Cathaginienſiũ duce geſſerũt. Verum enimuero quemadmodũ in trãſfretatione Siciliæ non uiolatum à Romanis iuſiurandum oſtendimus: ita poſt hæc per ſummam iniuriam indictum Carthaginienſibus à populo Ro. bellum, facile quiſq; perſpexerit, tum: cum fœdus de Sardinia percuſſerunt. ſiquidem nulla ratio eius belli aſſignari poteſt. ſed manifeſte deprehenditur: Carthaginienſes præter omnium fœderum iura, iniquitate temporum coactos et Sardinia exceſſiſſe, & auxiſſe ſtipendia. Nam quod Romani diſſimulant: ſe

ppea id facere ꝯpulſos:ꝙ mercatores ſuos mari iſeſtaſſēt:iā antea diſſolutum erat:captiuis oībus à Carthaginienſi/ bus ſine p̄tio reſtitutis. Quibus de rebus qn̄ ea,quæ particulatim dicēda erāt,ſuperiori libro memorauimus: nūc ad ſecūdi belli punici cāſ ueniamus:atq̄ utri populo aſcribendæ ſint,perſcrutemur.Carthaginiēſes igitur reddebāt eas,quas ſupra retulimus, cauſas. Romani ob indignationē excīſi Sagūti nullas ī p̄ſētia referebāt.hæ uero ſunt, q̄ apud eos & ſæpenumero, & à multis adduci ſolent. Primo qdē nō fuit fœdus Amulcaris cū Luctatij fœdere ꝯparādū:ut Carthaginiēſes dicere auſi.ſiqdē et ī Lucta/ tij fœdere additū:ita id ratū fore:ſi populus cēſuiſſet: in fœdere Aſdrubalis nec exceptū tale qcquā fuit. Atq in hoc cautū:ne liceret Carthaginiēſibus Ibeꝝ trāſgredi: in illo:ut ſocij utriuſq; populi tuti forēt.qbus uerbis nō ij tm̄ cōprehēſi:q tūc eſſent.additum.n.ī fœdere fuiſſet:uel,ut neutri liceret nouos ſocios aſciſcere:uel ut nouiter ī ſocietatē accīti fœdere nō cōprehēderētur.hoc uero nemo ſanæ mētis affirmarit.nā p̄terq̄ ꝙ ante id tēpus obſeruatū ſēp̱ fuerat:ne q eoꝝ ēt,q nouiter in ſocietatē recæpti erāt,iniuria afficerētur:qs credat:duos potētiſſimos populos priua/ ri ſe uoluiſſe libertate uel recipiēdi ī amicitiā, quos uellēt: uel recæptos in fidē defendēdi?enimuero itētionē eoꝝ in fœdere ineūdo hāc ī primis fuiſſe reor:ut p̄ntes ſocij tuti forēt:nec recipi ī ſocietatē ab alterutro poſſēt:nouoꝝ uero ſocioꝝ gratia prouiſū:ne mercenariū militē cōducere, ne īpare qcq̄ in alterius prouincia liceret:oēſq; apud utrūq; populū tuti eſſent. Hæc cū ita ſint:illud quoq; manifeſtū eſt: Sagūtinos ꝯpluribus annis ante Annibalis ætatem fidei Romanoꝝ ꝯmēdatos fuiſſe. Cuius rei uel maximum argumētū ne à Carthaginienſibus qdē negari pōt:ꝙ Sa-

guntini orta intra ciuitatem ſeditione, non ad Carthagi nienſes, q̃q̃ finitimos, & iam ſummam in Hiſpania obti nentes, ſed ad populum Ro. ſe uerterunt: quo authore ci uilis diſſenſio ſedata, atq; reſtincta eſt. Si quis igitur exci dium Sagunti cauſam huius belli fuiſſe dixerit: idem Car thaginienſes per iniuriam bellum geſſiſſe cũ Romanis, fateatur neceſſe eſt, tum ex fœdere Luctatij: in quo conti nebatur: ne quis alterius ſocijs iniuriam inferret: tum ex fœdere cum Aſdrubale icto: quo cautum: ne Carthagi nienſes Iberum flumen armati tranſirent. ſi uero propter ablatam Sardiniam, auctumq; ſtipẽdium exarſiſſe eos in id bellum exiſtimet: profecto non immerito id ab illis fa ctum uidebitur: qui expectata opportunitate temporis ulciſci ſe uoluerint. Sed non deerunt fortaſſe: qui hæc pa rum cõſyderantes, me ſuperuacuo cenſeant huiuſmodi ra tiones adeo diligenter inquirere. Ego uero ita ſentio: ſi q̃s omnibus neceſſarijs ita inſtructus ſit: ut nulla re extrinſe cus egeat: huic iucũdã q̃dẽ, non tñ fortaſſis neceſſariam fore præteritarum rerum cognitionem. ſi quis autem id neq; in priuatis, neq; in publicis rebus affirmare auſit: cum homo ſit: ac p̃ſentem fœlicitatem, ut ſunt res huma næ fluxæ atq; inſtabiles, labi poſſe intelligat: nonmodo iu cundam: uerumetiam neceſſariam rerum geſtarum pe ritiam dixerim. Etenim quo pacto quiſpiã uel illata ſibi, aut patriæ iniuria, ſocios, atq; adiutores ad eam propul ſandam inuenerit? uel nouis rebus ſtudens, alios in ſenten tiam ſuam traxerit? uel proſpere cedentibus cunctis, ſuo rum animos recte confirmauerit? niſi ut ſingula quæq; a maioribus noſtris geſta ſint, cognitũ, p̃ſpectumq; habue rit? Ita. n. in rebus p̃ſentibus paratus ſemper, atq; inſtruc tus ea loqui, atq; agere poterit: quibus & ↄſilia cunctorũ

intelligãtur:& ueritas omnibus patefiat.prꝭterita qppe res optima gerendarum rerum documenta ſunt:facileq́; nobis oſtendunt uniuſcuiuſq; rationes,cõſilia,machinas: quid nobis gratiam,opem,beneficium parere poſſit:qd quenq; aduerſus nos mouere:quid ad miſericordiam,quid ad indignationem,quid ad iuſtitiam atq; æquitatem im/pellere.quæ omnia & publice, & priuatim plurimum in uita mortalium momenti habent. Quapropter ego q-dem ita cenſeo:ſcriptores hiſtoriarum,eosq́;,qui in earum lectione uerſantur:non tam res geſtas, q̃ quid eas ſequatur,atq; antecedat,animaduertere oportere.nam ſiquis ex hiſtoria tollat,quid,quomodo,cuius gratia actum ſit: qui finis fuerit:quod ſupererit,ueluti contentio quædam, non doctrina erit:& in præſentia quidem iucunditatis for taſſe aliquid,in poſterum uero nullam prorſus ad uitam humanam utilitatem afferet. At enim dicent aliqui,nec fa cile haberi huiuſmodi hiſtoria,nec ullo modo perſpici atq; uideri poterit,ob multitudinem, magnitudinemq; libro/rum. Verum hi quidem ignorant,quanto facilius ſit ha bere,atq; perdiſcere quadraginta libros recte i ordinem digeſtos:ubi res Italiæ, Siciliæ, Africæ à transfretatione Pyrrhi in Italiam,uſq; ad captiuitatem Carthaginis,cæ terarum uero orbis partium à fuga Cleomenis uſq; ad bellum Romanorum cum Achæis iuxta Iſthmum com/prehenſæ ſint:q̃ tot particularium hiſtoriarum uolumi/na uel tenere,uel legere.nam præterq̃ ꝙ & numero, & magnitudine librorum noſtra ſuperant: difficile eſt qcq̃ apud eos certi comprehendere:primo,ꝙ non idem omnes de iiſdem rebus ſcribunt:tum,ꝙ res ſimul geſtas prætereunt:quæ ſi inuicem conferantur:longe clarius diſcerni ueritas poteſt: denique, ꝙ id, quod maxime proprium

eſt hiſtoria: ne attingere quidem poſſunt: hoc eſt ea, quæ res geſtas præceſſerunt: quæq; ſecuta ſunt: & preſertim quæ ad cauſas attinent. Nos *autem ita bellum* Antiochi *conſyderamus*: *ut à philippico cauſam ſumpſit: philippicum ut à punico: punicum ut à* Siculo. *ubi, q̃cunq; interea rerum ſunt geſta: & ad idem caput referri poſſunt: diligentiſſime rimantur. quæ omnia apud eum quidem, qui uniuerſalem hiſtoriam ſcribat: facile intelligere licet: apud eos uero, qui de particularibus bellis diſſerunt: utputa perſico, aut philippico: impoſſibile: niſi forte aliquis ex uno certamine totius belli ſummam ſe putet poſſe intelligere. quod fieri non poteſt.* Itaq; *quanto præſtat didiciſſe aliquid perfecte, q̃ id tantummodo audiuiſſe: tanto hiſtoria noſtra particularibus bellorum deſcriptionibus præſtantior exiſtimanda eſt. Cæterum ut ad id, unde in hoc diuerticulum exceſſi, reuertar: legati* Romanorum *ubi tergiuerſantes* Pœnos *animaduertère: nullum amplius uerbum fecerunt. ſed qui inter eos natu grandior erat: ſinum è toga factum ſenatui oſtendens, hic, inquit, uobis bellũ, pacemq; portamus. utrum placet ſumite. ſub hanc uocem non minus ferociter, daret utrum uellet, ſucclamatum eſt. cumq; is, excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore, quaſi planè id in ſinu ferret, bellum ſe effundere dixiſſet: accipere ſe, alacri uultu omnes reſponderunt.* Interea Annibal Carthagini Nouæ *in hibernis erat, militibusq;, ſi qui forte ſuos inuiſere uellent: redeundi in patriam poteſtatem fecerat, quo poſt tot labores exhauſtos corpora, animosq; ad omnia deintegro patienda renouarent. præterea fratrem* Aſdrubalem *inſtruit: quo pacto* Hiſpaniam, *ſi eum decedere prouinciam oporteret: regere, tueriq; ab omni populi* Ro. *cona*

tu debeat. Dehinc Africã quoq; ualido pſidio firma: aduocato ex Hiſpania ſupplemẽto. nã afrũ militẽ ĩ Hiſpaniã acciuerat: callide nimiſq; partitus copias: ut Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa ueluti mutuis pignoribus obligati meliores eſſent. In Africam mittit eqtes mixtos ex multis gẽtibus mille ducẽos: pedites ad XIII *millia octingẽtos quinquaginta: præter hos etiam Baleares funditores octingentos ſeptuaginta. horum maiorem partem diſtribui per Africam iubet: reliquos Carthagini præſidio eſſe: ſimul aduocari ex interioribus ciuitatibus delectæ iuuentutis peditum quatuor millia: eos non tam præſidium, q̃ obſides Carthaginem duci. In Hiſpania uero Aſdrubali fratri quinqueremes quinquaginta reliquit, quadriremes duas, triremes quinq;: ſed aptas inſtructaſq; remigio duas & triginta quinqueremes, triremes quinq;. addit deinde equites libyphœnices, mixtum punicum Afris genus, circiter quadringentos quinquaginta: Ilergetes trecentos: Numidas, Mauroſq; accolas Oceani ad mille octingentos: pedites autem ex Africa* XI *millia octingentos quinquaginta. Ex Liguribus trecentos: ex Balearibus quingentos: &, ne quod terreſtris auxilij genus deeſſet: elephantos unum & uiginti. Nec admirari quiſpiam debet: ſi non minori diligentia hæc à nobis memorantur: quàm ſi ab Imperatore exercitus cenſus militum fieret: neq; nobis ſuccenſere: q̧ mendacium inſtar minuta quædam ac leuia ſectemur: quo facilius ſcriptis noſtris adhibeatur fides. Non enim, cum apud Laciniũ tabulam æneam conſpexiſſemus, in qua huiuſmodi deſcriptio erat: poſitam in eo loco ab Annibale, quo tempore per Italiam graſſabatur: adhibendã ei omni ex parte fidem duximus. ideoq; hãc fuimus in pñtia ſecu-*

a. Annibal, cum rebus Africæ, atq; Hiſpaniæ prouidiſſet: reditum eorum præſtolabatur: quos ad ſciſcitandos Gallorum animos, quà traducendus erat exercitus, miſerat. nam quia & fertiliſſimam eſſe eam regionem intelligebat: & multitudine hominum refertam: qui uirtute atq; experientia in rebus bellicis plurimum pollerent: eſſentq; ob bellum gallicum, quod ſuperiori libro huius rei gratia memorauimus: populo Ro. infenſiſſimi: præmiſerat eò qui illorum animos donis conciliarent: & tranſitũ Alpium ſpecularentur: ſperabat enim bellum ſibi duntaxat in Italia gerendum: ſi per anguſtos Alpium ſaltus fauentibus Gallis incolumen traducere exercitum poſſet. Reuerſis itaq; nuncijs, ubi expectationem, ac deſyderium Gallorum intelligit: tranſitumq; Alpium difficilem ſanè, ac laborioſum, non tamen uſquequaq; inacceſſum eſſe: inſtante iam uere, copias ex hibernis aduocat. Allatum per idem tempus de his, quæ Carthagini geſta erant, ad eũ nuncius indignatiõem eius aduerſus Romanos auxerat: ſpem uero de fide ac beneuolentia ſuorum mirifice confirmauerat. Itaq; quamprimum copiæ omnes in unum conuenerunt: Annibal aduocata concione, non iam occulte, ſed palàm milites uarijs adhortationibus ad bellũ contra Romanos incitat: ut ipſe pauloante, ut cæteri Carthaginienſium duces, ob expugnatum Saguntum poſtulati ad ſuppliciũ fuerint, edocet. fertilitatem, opesq; prouinciæ, ad quam profecturi ſint: præterea amicitiam, atq; ſocietatem Gallorũ oſtentat. Quibus dictis cum animos omnium alacres, & nihil magis, q̃ diſceſſum expectantes animaduerteret: fidem ac uirtutem eorũ laudat: dieq; profectionis indicto, concionem dimittit. Paratis interea omnibus, quæ ad iter neceſſaria erant: ut primum ſtatu-

tis dies aduenit:cum nonaginta millibus peditum, equitum XII *millibus profectus,* Iberum *traiecit.nec multis interiectis diebus* Ilergetes,Barguſios,Auſetanos,Aquitaniam,*cæteraq; uſq; ad* Pyreneũ *montem oppida ſubegit:ut omnium opinione celerius:ita nõ ſine multis atq; atrocibus prælijs,ac plurimorum militum cæde.* Ore *huic omni præfecit* Hannonem:*quem* Barguſijs *etiam dominum ↄſtituit:ꝙ magis huic populo diffideret:ob amicitiam,qua aſtricti cum* Romanis *erant.decem millia peditum* Hannoni *ad præſidium tuendæ regionis dedit:& equites mille.omnia eorum,qui cum* Annibale *proficiſcebantur:impedimenta eidem reliquit.*Totidem *ferè ex* Hiſpanis *militibus domum remiſit: tum quia grauari eos longinquitate uiæ,inſuperabiliq; Alpium tranſitu ſenſerat:tum ut cæteris quoq; præberet ſpem in patriam quãq; reuertendi:nec minus ut hoc uidentes* Hiſpani, *quos domi reliquerat:alacriori animo,ſi quando ſupplementi uſus foret:in* Italiam *proficiſcerentur.*Ipſe *cum reliquis copijs numero quinquaginta millibus peditum, equitum ferè nouem millibus,* Pyreneum *tranſgreſſus, ad proximum* Rhodani *hoſtium tendit,non tam multitudine,ꝙ uirtute militum ſtipatus: utpote qui trium & uiginti annorum duriſſima militia inter* Hiſpanas *gentes exercitati uictores ſemper extiterant.* Verum *ne ob ignorationem locorum hæc pars obſcurior foret: referendum breuiter cenſuimus unde diſcedens* Annibal,*quibus,quantisq; locorum ſpacijs ſuperatis,quas* Italiæ *partes ingreſſus fuerit:neq; ipſas locorum appellationes adiecimus:ut quidam hiſtorici faciunt,putãtes ita prorſus rem omnem perfecte intelligi: ſi nomina locorum in notitiam uenerint.* Atqui *ego qdẽ ita cenſeo: in relatione locorum, quorum cognitionem*

habemus:plurimum momenti nomina afferre:& ut faci lius intelligantur res ipſæ: & pertinacius memoriæ hæreant.ubi uero loca ipſa ignota ſunt:ſimilem eſſe appellationem eorum ijs uocibus:quæ,pterq; ꝗ aures percutiūt, nullam prorſus ſignificationem habent.ita fit ut,cū mens noſtra nihil omnino ex eo nomine ꝯphendat:neq; id referre ut ad aliqd ſibi cognitū poſſit:uana penitus, atq; inutilis narratio fiat.ꝗobrem inueſtigādus modus eſt:quo de locis incognitis loqntes,quatenus liceat,auditores in notionē ueri trahamus.Prima igitur & maxima,& oibus hoibus cōmunis notio ē diuiſio huius,quo claudimur,mūdi:ꝑ quàm oēs ēt inerudití,Ortū, Occaſum,Meridiē,Septētrionem nouimus.ſecūda eſt:per quam unicuiq; ſupradictarum partium partes orbis terrarū accomodantes, in cognitionem locorum,q̄cunq; uidimus,quodam modo deuenimus.Sed cum orbis terraꝝ multæ partes ſint: quædam inhabitabiles:aliæ contrario q̄ nos ſitu ab Antichtonibus habitæ:in pñtia de ſitu dūtaxat eius plagæ, quam nos incolimus:dicendum. Hæc cum in tres partes diuidatur:unam Aſiam uocant: Africam aliam:tertiam Europam. Hanc diuiſionem mare noſtrum, & duo incliti amnes faciunt: Tanais, & Nilus. His Aſia ab reliquis partibus diuiditur: ingenti perpetua fronte uerſa ad Orientem, tamen Meridiem atq; Septentrionem duobus lateribus aſpiciens: Africa uero ab Aſia quidem Nilo, ab Europa mari noſtro ſeparatur: uerſaq; ad Meridiem nihilominus ad Iberum occaſum uſq; ad columnas Herculis protenditur. Itaq; hæ duæ partes, ſi quis in uniuerſum conſyderet: Meridiem ab Oriente interpoſitione noſtri maris uidentur ſegregare. Europa autem Septentrionem uerſa ab Oriente utriq; opponitur:

extenditurq; uſq; ad occaſum. Eius præcipua pars Septentrionem ſpectat intra Tanaim, & Narbonem fluuiũ: qui non longe diſtat ab ora Maſſiliæ, ac Rhodani Hoſtijs quæ in Sardoum defluunt mare. Hanc omnem regionem Galli habitant à Narbone uſq; ad Pyreneum mõtẽ: extẽditurq; à mari noſtro ad Oceanũ. Reliquã uero Europæ ptẽ à Pyreneo ad occaſũ, hoc ẽ uſq; ad colũnas Herculis, ab latere circuit mare noſtrum: ab altera Oceanus. Ora q̃ mari noſtro abluitur: uſq; ad colũnas Herculis Hiſpania uocatur: pars, q̃ Oceanũ ſpectat: ꝯmune qdẽ nomen nõ habet: ut q̃ recens in cognitionẽ noſtram uenit: ſed longe lateq; à barbaris colitur. de quibus ſuo loco particulatim dicemus. nam quemadmodum ea regio, quæ iuxta Aetiopiam eſt: ubi Aſia, atq; Africa iunguntur: uſq; in noſtram ætatem ignota eſt: neſciturq; utrum perpetua ſit, & continens: an claudatur pelago: ita omne id, quod intra Tanaim, atq; Narbonem ad Septentrionem uergit uſq; in præſentem diem ignoratur. ſomniantq;: ſi qui de ijs uel loquuntur aliquid, uel ſcribunt. Enimuero hæc referre operæpreciũm fuit: ne ijs, qui eorum locorum ignari ſunt, obſcura omnia forent, quæ ſcripturi ſumus: ſed per eas cœli ac terræ regiones, quatenus fieri poſſet, in cognitionem ueri traherentur. Nunc ad rem redeamus. Carthaginienſes ea tempeſtate omnem Africæ oram tenebant, quæ mari noſtro abluitur: ab aris Philenorum haud multum diſtantibus à magna ſyrte, uſque ad columnas Herculis. continet ea longitudo ſexdecim millia ſtadiorum. tranſgreſſiq; paruum fretum, quod inter Africam, atq; Europam interiacet: omni Hiſpania potiti erant uſque ad Pyreneum montem: qui eam prouinciam à Gallis diuidit. diſtat autem hic

ocus ab anguſtijs:freti,ubi ſunt columnæ Herculis:circi ter octo millia ſtadiorum:inde ad nouam Carthaginē, unde Annibal in Italiam tranſiturus mouerat:ſtadiorū tria millia.hæc ab Ibero duobus millibus & ſexcentis ſtadijs diſtat.Iberus uero ab exitu Rhodani tribus millibus & ducentis.Ita enim ſumma cum diligentia dimenſa ea loca per Romanos fuere. exitus uero Rhodani à radicibus Alpium,unde in Italiam tranſitur:mille & trecentis.reliquæ Alpes mille & ducentorum ſtadiorum ſpacio continentur.quibus tranſactis,ſtatim obuia fit ea pars Galliæ,quà Padus fluit.itaq; à noua Carthagine,uſq; ad Italiæ fines nouem millium ſtadiorum iter facere Annibalem oportebat.ꝙ ſi longitudinē uiæ animaduertas:iā ferè dimidium itineris confecerat:ſi uero difficultatem locoꝝ aſpexeris:maior pars profectionis ſupererat. Annibal igitur omni conatu Pyreneum transgrediebatur,non ſine metu Gallorum:ne forte ſitu locorum freti trāſitū eius in Italiam prohiberent. Interim Romam de ijs, quæ Carthagini dicta,actaq; per legatos fuerant:perlatum: & ſimul Annibalē omnium opinione celerius Iberum cū exercitu tranſgreſſum,aduentum in Italiam maturare. quæ res non paruū metum patribus iniecerunt:eo maxime: ꝙ concitaturum aduerſus ſe auidas ſemper armorum Gallicas gentes augurabantur.Igitur ſtatim electis iam conſulibus prouincias nominant:P.Cornelio Hiſpaniam:T. Sempronio Africam cum Sicilia.his ſex legiones in eum annum decernunt:ſociorum quantum ipſis uideretur: claſſis,quantum parari poſſet. Dum Romæ ſcribuntur milites:claſſiſq;,& commeatus,& cætera ad transfretationem neceſſaria parantur:omni ſtudio ad perficiendas colonias incumbunt:quas circa Padum in Gallia nuper inchoauerant.

inchoauerant. iam ædificata erant oppida: opidanis ut intra triginta dierum ſpacium adeſſent, mandatum: decreta ſingulis colonijs ſex millia hominum. quæ citra Padum ædificata: Placentia, quæ ultra, Cremona appellata. eam rem grauiter & iniquo animo ferentes Boij, nec ueterum irarum immemores, ubi Carthaginienſium aduẽtum compertum habuere: à Romanis defecerunt: dimiſſis obſidibus, quos ſuperiori bello, ſicuti memorauimus, dederant. arreptiſq; repente armis, & ad id ipſum ſollicitatis Inſubribus, tantum tumultum in agrum ſupradictis colonijs aſſignatum fecerunt: ut præterita omnis multitudo unà cum triumuiris Romanorum, qui ad diuidendos agros uenerant Mutinam confugerit. quos perſecuti Boij, urbem obſidione cinxerunt. Cum aliquantiſper obſidio duraſſet: ſimulari cœptum de pace. euocatiq; à Gallorum principibus ad colloquium legati contra ius gentium, ac uiolata fide comprehenduntur: negantibus Boijs, niſi ſui obſides ſibi redderentur, eos dimiſſuros. Cum hæc de legatis nuntiata eſſent: L. Mãlius prætor, qui tum in his locis cum copijs erat: ira accenſus, ſubſidium ferre obſeſſis maturat. Quod ubi Boij intellexere: in ſylua, quæ uiæ propinqua erat: inſidias ponunt: uenientemq; inexplorato hoſtem aggreſſi magnam partem Romanorum cædunt. Reliqui ægre in apertos campos emerſere. ubi refectis aliquandiu militum animis, cum nihilominus inſtare poſt terga Boios animaduerterent: præcipiti fuga Cannetum uicum contendêre. Qui tumultus poſtquã eſt Romam perlatus: patres ueriti ne diuturna obſidione præſidium Romanorũ periclitaretur: Atilium prætorem cum copijs delectu nouo conſulis conſcriptis, auxiliũ ferre obſeſſis iubent. conſuli, ut in eorũ locum nouum delectum

habeat, mandant. Hic fuit gallicarum rerum usq; ad aduentum Annibalis ſtatus. Conſules interea paratis omnibus neceſſarijs, Roma profecti, P. Cornelius in Hiſpaniam cum ſexaginta longis nauibus, Sempronius in Africam cum centum & ſexaginta quinqueremibus. Hic tanto impetu res bellicas aggreſſus tantum in Lilybæo apparatum undiq; congeſſit: ut mox ipſam Carthaginē obſeſſurus uideretur. Cornelius uero per oram Hetruriæ, ac Ligurum profectus, quinto die peruenit Maſſiliam: proximumq; Rhodani oſtium (nam pluribus diuiſus amnis in mare decurrit) cum claſſe ingreſſus eſt. Hic cum Annibalem ſuperare iam Pyrenæos montes didiciſſet: ſatis tamen adhuc eum putabat abeſſe, tum propter difficultatem loci: tum ob multitudinem Gallorum: qui frequentes circum ea loca habitabant. Verum Annibal incredibili celeritate Gallis omnibus partim precio, partim metu pacatis, ad Rhodani tranſitum per maris Sardoi littus cum exercitu properabat. Quod poſtquam conſul intellexit: etſi inops conſilij erat ob celerem Annibalis aduentum: nullum tamen optimi ducis officium prætermiſit. Eductos è nauibus milites ab iactatione maritima refecit: tribunos quonam in loco occurrendum hoſtibus foret, edocuit: trecentos delectos equites ducibus Maſſilenſibus, & auxiliatoribus Gallis ad exploranda hoſtium conſilia præmiſit. Annibal iam Rhodano propinquus trāsfretare quamcelerrime feſtinabat. Itaq; aduocatos omnes fluminis accolas muneribus ſibi conciliat. ab his lintres magna multitudine, & paratos ad quotidianum illorum uſum lembos emit: nouas item lintres cauari ex ſingulis arboribus iubet. quod etiam milites ipſi & copia materiæ, & facilitate operis inducti fa

ciunt. Vnde uix duorum dierum ſpacio tantum nauiũ, lintriumq́; comparatum eſt: ut abunde ad traijciendum ſufficeret: ſingulis laborantibus ne ſocioꝝ auxilio indigerent: ſed proprijs lignis ſe, ſuaq́; tranſueherent. Inter hæc ad ulteriorem ripam fluminis maximus barbarorum numerus confluxerat: quo Carthagnieſ̃es à trãſitu Rhodani arcerent. Quod ut aduertit Annibal, intelligens ſe neq; ui traijcere flumen poſſe, hoſtibus ex aduerſo omnẽ ripam obtinentibus, nec tuto ibi conſiſtere, ne undiq; à barbaris circunueniretur: prima noctis uigilia Hãnonem Bomilcaris regis filium cum parte copiaꝝ mittit. his duces itineris nõnullos ex incolis loci tradit. qui per ripã Rhodani aduerſo flumine ad ducenta ſtadia profecti, ſupra paruæ inſulæ circunfuſum amnem conſtiterunt. Nam qa illic diuidebatur aqua: non immerito minus altus eſſe alueus exiſtimabatur. cæſis igitur è ueſtigio arboribus, rates fabricatæ: quæ ad uirorum, cæterarumq́; rerum transfretationem ſufficerent. Ita ĩpediente emine, tuti Rhodanũ traiecerunt: nactiq́; locum natura munitiſſimum, corpora nocturno itinere, ac labore opeꝝ confecta quiete unius diei refecerunt: omnibus ad conſilium opportune exequẽdum intentis. Iam idipſum Annibal cum cæteris copijs facere maturabat. Sed eũ angebat conſiliũ traijciendoꝝ elephantoꝝ: qui numero ſeptem & triginta erant. Igitur ĩſequenti nocte qui fluuiũ tranſierant: cũ primũ luceſcere aurora cœpit: ꝑ ripã fluminis profecti aduerſus barbaros, qđ conueniſſe ad eũ locũ diximus cõtẽdunt. Annibal ãt paratas habens copias oĩs iubet ut ad traijciendũ ſe ꝑparent, lembos eqtibus impleant, paratis iſtructiſq́; ad bellũ: ut, ſi ita res ferret, extemplo egreſſi uſui forẽt. lintres uero expeditĩ occupent: pediteſq́; ut maiori tranquil-

litate fluminis tutius traducerentur: undarumq́; impetũ firmius ſuſtinerent: ſuperiori parte fluminis ad dexterã Lembos ponit: quo uehementiorem illum, ac præcipitem aquæ fluxum exciperent. equos à puppibus nantes loris trahi iubet tris & quatuor ſimul: duobus uiris ad utrũq; latus puppis ſedentibus. Quo factum eſt ut maior pars equorum in prima transfretatione traduceretur. Hæc autem conſpicati barbari, ingenti tumultu relictis caſtris, paſſim temereq́; in ripam concurrunt: ueluti nullo negocio tranſitum hoſtibus prohibituri. Annibal aliquandiu commoratus, ubi appropinquare ſuos ex prodito fumo, uti conuenerat, intellexit: dat ſimul omnibus ſignum ad traijciendum. Quo uiſo, repente Carthaginienſes ingenti clamore facto traijcere amnem, atq; impetum fluminis omni conatu perrumpere nituntur: certantq́; inter ſeſe: q primus ad ulteriorem ripam perueniat. ita cũ iam utraq; ripa à Carthaginienſibus teneretur, omneſq́; cum ingenti uociferatione flumen traijcerent: Galli cum uarijs ululatibus more ſuo pæana canentes, arcere ſummo impetu hoſtem nitebantur. Terribilis aliqãdiu tumultus, uiſuq́; horrendum certamen fuit. Galli omnes derelictis tentorijs ad flumen confluxerant. Mox Hanno cum ſuis aderat. horum pars, in caſtra impetum faciebat. reliqui à tergo pugnãtes premebant. Galli nouitate rei obſtupefacti, pars in caſtra, ut ea ab hoſtibus tutarentur, recurrunt: alij nihilo ſegnius pugnæ inſiſtunt. Annibal ubi conſilium ſibi ex ſententia ſucceſſiſſe animaduertit: hortatur ſuos: ut priſtinæ uirtutis memores, hoſtem forti animo propulſent. Ita omnes facto impetu in medium irrumpunt. Tandem Galli, & qa nullo ordine prælium inchoauerant: & improuiſa Hãnonis legione perterriti, ſe turpi fuga in uicos ſuos recepe-

runt. Dux Carthaginienſium uno tempore flumine, atq; hoſtibus ſuperatis, reliquas copias per ocium traijcit. Ita cum omnes breui tpe ad ulteriorem ripam perueniſſent: ſpernens iam Gallicos tumultus, caſtra locat. atq; ita p qe tem in ripa fluminis eam noctem egit. Poſtridie cum au diſſet conſulem Romanorum cum claſſe hoſtia Rhodani in greſſum: numidas equites quingentos miſit ſpeculatum: ubi, & quantæ copiæ hoſtium eſſent: quid'ue pararent. Interim traijciendis elephantis per magiſtros dari operã iubet. ipſe aduocata concione, regulos, qui ex Transpada na Gllia ad ſe uenerant: acciri fecit. hi per interpretem mul tudinem allocuti, ad tranſitum Alpium hortantur: ſe, cæ terosq; Galliarum incolas auxilio eis futuros pollicentur. iter fore tutum, & nulla re neceſſaria egens. nec difficilẽ ſane Alpium tranſitum eſſe: loca, ad quæ profecturi ſint: omni genere rerum opulentiſſima; habituros præterea eiuſ modi ſocios: quorum uirtus non parum præteritis tẽporibus populo Romano formidoloſa fuerit. His, atq; alijs huiuſ modi dictis, reguli diſceſſere. Poſt quos Annibal igreſſus, primum quidem prætetitas res geſtas multitudini cõme morat. in quibus eos per tot diſcrimina bellorum conſi lium, ac ſententiam ſuam ſecutos, uictores ſæpenumero fuiſſe refert: nunquam minus proſpere rem geſſiſſe. Dehinc hortatur: ut magno fortiq; animo ſint, ſcientes maiorem partem laborum iam emenſam eſſe ſuperato difficillimo amne, & ſociorum beneuolentia ac promptitudi ne parata. Proinde curam omnem gerendarum rerum ſi bi relinquant: ipſi tantummodo, qñ opus fuerit, dicto du cis obedientes ſint, priſtinæ uirtutis, rerumq; à ſe fortiſſi me geſtarum memores. His dictis cum multitudinem ala cri uultu animi audaciam præ ſe ferentem uidiſſet: uni-

uerſos laudauit. dehinc deos ſecundum morem precatus: abijt: indicto militibus, ut corpora curarent: ſeq; in poſterum ad diſceſſum accingerent. Vix diſſoluta concio erat: cum Numidæ, *quos ſpeculatum miſſos ſupra diximus: fuſi, profligatiq; ab hoſtibus redeunt. etenim cum non longe à proprijs caſtris equitibus* Romanis, *qui ex eadẽ cauſa miſſi à* Scipione *fuerant: occurriſſent: tanto ardore utriq; conſeruerunt manus: ut ex* Romanis, & Gallis *ad centum quadraginta equites cediderint: ex* Numidis *plus quàm ducenti.* Romani Carthaginienſes *usq; ad caſtra perſecuti, perſpectis diligentiſſime omnibus, ad conſulem reuerſi ſunt: præſentiamq; hoſtium, & certamen cum* Numidis *habitũ indicarunt. Quibus auditis,* P. Cornelius Scipio *haud cunctandum ratus impedimenta nauibus impoſuit. ipſe coactis copijs per* Rhodani *ripam profectus, ueluti cum hoſtibus conflicturus maturat iter.* Annibal *poſtridie eius diei, quo habita concio erat: cum prima luce equitatum omnem uerſus littus ueluti in præſidio diſponit. peditum uero multitudinem è caſtris motam paulatim procedere iubet: ipſe ut elephanti ocius traijciantur, omni ſolicitudine intendit.* Eorum *traijciendorum conſilium huiuſmodi fuit.* Compluribus *paratis ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem porrigunt, latas pedes quinquaginta. his alias duas à parte ripæ adijciunt: quas, ut ſecunda aqua deferrentur: compluribus retinaculis ualidis ad arbores parti ripæ ſuperiori eminentes alligant. erat earum longitudo ad ducentos pedes. poſt hæc alias duas rates, quæ reliquis longe maiores erant: extremis illis leuiter adnectunt: quo haud difficulter ſolui poſſint.* Ab *his pendebant funes aliqui: quibus ab actuarijs naui-*

bus, poſtquam diſſolutæ à cæteris ratibus eſſent: trahi in ulteriorem ripam ualerent. poſtremo eas omnes humo tegunt: ut beluæ per eas ſine pauore ueluti per ſolum progrederentur. Hoc apparatu facto, elephanti, qui Indis ubique, præterquam in undis, parere conſueuerant: per ſtabilem ratem tanquam per uiam prægredientibus duabus fœminis aguntur. qui, ubi in extremas rates applicatas tranſgreſſi ſunt: extemplo reſolutis, quibus leuiter adnexæ erant, uinculis, ab actuarijs nauibus pertrahuntur, nihil ſanè trepidantes, donec continenti agebantur. ubi uero ſoluta à cæteris rate in altum ſe uehi cernebant: undique formidine capti cedentibus ab aqua extremis, aliquantum turbationis edebant. quietem tamen timor ipſe faciebat: omni ex parte aquam circunſpicientibus feris. Ita primis expoſitis, alij deinde repetiti, traiectiq; ſunt. Quidam timore ſæuientes in flumen deciderunt: qui tamen peremptis rectoribus, incolumes euaſere. ſiquidem & pondere ipſo ſtabiles, & magnitudine prominentium extra aquam narium, quibus emittere, ſi quid ebiberant, ac reſpirare poterant: pedetentim uadis progreſſi, ad ulteriorem ripam recti peruenerunt. Traiectis itaq; elephantis, Annibal, cum his, atq; omni equitatu aduerſa Rhodani ripa mediterranea Galliæ petit. Rhodanus tribus fontibus ſurgit ſupra maris Adriatici intimum ſinum. deinde Lemano lacu acceptus tenet impetum: ſeq; per medium iter agens egreditur: & inde in Occidentem ablatus aliquandiu Gallias dirimit: poſt curſu uerſus meridiē adducto defluit in mare Sardoum. Eam partem fluminis, quæ ad Septētrionem uergit: incolunt Galli: quos Druentes uocant. Latus uero, quod Meridiem ſpectat: terminant Alpiū ſaltus,

qui ad Septentrionem eriguntur. Campos autem circa Padum, de quibus ſupra memorauimus: à Rhodano diuidunt Alpes, quæ à Maſſilia incipientes usq; ad intimũ maris Adriatici ſinum protenduntur. Has tunc prætergreſſus Annibal à locis, qui circa Rhodanum ſunt: in Italiam uenit. Hoc loco ſcriptores quidam, dum magnitudine rei perterrefacere legentium animos ſtudent: non animaduertunt labi ſe in duo ab hiſtoriæ lege alieniſſima. Siquidem & falſa ſcribere, & planè inter ſe repugnantia coguntur, ſimul enim Annibalem, quem et ſcientia rei militaris, & animi magnitudine omnino inimitabilem uolunt: omnis prorſus conſilij, atq; rationis expertem oſtendũt. ſimul nullũ exitum mendacio reperientes, ad deos, & deorum filios confugiunt. nam cum iter Alpium adeò immenſum, atq; aſperum faciant: ut non ſolũ equitibus, impedimentis, atq; elephantis, uerumetiam ipſis leuis armaturæ peditibus inuiũ, inacceſſumq; ſit. ꝓterea ẽt tantã in eo ſolitudinẽ: ut, niſi quis deus, aut heros ducẽ ſe itineris præbeat, proculdubio omnes copiæ per loca prærupta eant perditum: apertiſſime in utrunq; labuntur errorẽ. primum enim quis ducum Annibale imprudentior erit? qui tot copijs, taliq; exercitui præfectus, in quo ſpem oẽm bene gerenda rerum repoſuerat: neq; uias, neq; loca, ut ipſi aſſerunt: nec qua iret omnino, nec ad quos tenderet, ſciebat. nam quod cæteri poſt maximos conflictus etiam in ſumma deſperatione rerum non faciunt: id iſti feciſſe Annibalem in tanta ſpe, ita florente exercitu uolunt. quo quid ineptius dici poteſt? At quod de ſolitudine, atq; aſperitate locorum dicunt: apertius etiam mendacium indicat. neq; enim referunt ut Galli Rheni accolæ, non ſemel, neq; bis ante id tempus in Italiam uenerint: neque

ut olim cum magno exercitu ſuperatis Alpibus *in ſubſidium* Ciſalpinorum *contra populum* Romanum *uires aduocarint: neq; ut ipſis etiam in* Alpibus *multorum hominum gens habitet: ſed hæc omnia ignorantes, deum quendam inquiunt apparuiſſe* Annibali*: iterq; monſtraſſe. Quo fit, ut tragœdis potius, quàm hiſtoricis ſimiles uideantur. nam ut illi frequenter dramata ſua aut dijs aliquibus, aut machinis terminant: quod falſa, irrationabiliaque principia ſumpſerunt: ita hi rerum geſtarum ſcriptores ſimile quiddam patiuntur: & dum falſa ſumunt exordia: tandem ad deos aliquos, ſiue heroas confugere coguntur. nam qui fieri poteſt: ut ex falſis initijs ueri fines ſequantur?* Atqui Annibal *non talem ſe, qualem hi tradunt: ſed callidum ſimul, ac prudentem ducem præſtitit: quippe & fertilitatem regionis, ad quam feſtinabat: & incolarum aduerſus* Romanos *odium diligentiſſime ſcrutatus eſt: & in aſcenſu* Alpium*, quod aſperum difficileq; iter erat: duces habuit accolas locorum: quos iam ad bellum contra* Romanos *in ſententiam ſuam traxerat. Quibus de rebus nos quidem eo audacius ſcribimus: quod et ab his didicimus: qui ea tempeſtate rebus interfuerunt: & ea loca ipſi uidimus; ob eam ſolummodo cauſam eò profecti: ut* Alpes *conſpicaremur.* P. Scipio *conſul* Romanus *triduo, poſtquam* Carthaginienſes *à ripa* Rhodani *mouerant, ad caſtra hoſtium animo præliandi profectus, ubi deſerta munimenta uidet: obſtupefactus aliquandiu conſtitit. quippe ſibi perſuaſerat: hoſtem nunquam per ea loca in* Italia *facturum iter, tum ob aſperitatem uiarum, tum ob incolentium barbarorum multitudinem.* At *ubi audaciam* Carthaginienſium

perſpexit: extemplo ad mare, ac naues reuerſus, conuocari copias iubet. & fratrem quidem in Hiſpaniam, ne ea pars nuda præſidio foret: cum parte copiarum mittit. ipſe rurſus in Italiam reuertitur: facilius per eum modum, tutiusq; deſcendenti ab Alpibus Annibali occurſurus. Annibal quartis caſtris ad Inſulam peruenerat, locum & multitudine hominum, & feracitate regionis prædiuitem. Cui propterea Inſulæ nomen inditum: quod ibi Arar, Rhodanusq; ex Alpibus decurrentes aliquantum agri amplexi defluunt in unum: faciuntq; inſulam & figura, & magnitudine ſimilem ei, quæ in Ægypto Delta appellatur: niſi quod illic latus unum mare efficit: cum quo duo amnes coniunguntur: hic uero difficiles, atque aſperi montes, & planè inacceſſi. Eò cum applicuiſſet Annibal: repperit duos fratres inuicem de regno diſſidentes, & utrunq; iam alteri cum exercitu oppoſitum. uocatusq; ab eo, qui natu grandior erat: rogante ut ſibi paternum Imperium reſtitueret: haud munus paruit, peropportunum id rebus ſuis fore arbitratus. Excluſo igitur fratre minore, imperioq; maiori tradito, non ſolum commeatum, rerumq; omnium copiam ob id meritum tulit: uerumetiam arma omnia renouata: & additæ ueſtes: quas infames frigoribus Alpes præparare cogebant. præterea, quod maximum fuit: comitante cum exercitu rege per Allobrogum regionem integris omnibus copijs ad Alpes usq; perductus eſt. Ita cum intra decem dierum ſpatium à Rhodano profectus circiter octingenta ſtadia confeciſſet: conſcendere Alpes cœpit. ubi mox maxima pericula oblata ſunt. nam quandiu campeſtri itinere progreſſi Carthaginienſes fuerant: duces Allobrogum

cum bona pace tranſire omnes permiſere, partim equites ueriti, partim præſidium comitantium Gallorum. ubi uero & illi domum reuerſi: & hi loca aſpera, difficiliaq; conſcendere cœperunt: congregata Allobrogum multitudo ingens opportuna praeoccupat loca: per quæ neceſſario tranſire Annibalem opportebat. qui ſi in ualles occultiores inſediſſent: coorti repente in pugnam, magnam profectò ſtragem Carthaginienſibus dediſſent. Sed uiſi procul ab Annibale non tam hoſtibus, quàm ſibiipſis obfuere. etenim cum aſpexiſſet Annibal opportuniſſima quæq; loca tenere barbaros: conſiſtere ſigna iuſſit: caſtrisq; inter confragoſos, ac præruptos ſaltus locatis, quoſdam ex Gallis, quos ſecum habebat: ad uiſenda loca, explorandamq; hoſtium intentionem, atque omnem apparatum præmiſit. per quos cum comperiſſet: hoſtes interdiu tantum in his locis conſiſtere: nocte uero in propinquam urbem ad ſua quenque tecta dilabi: tali conſilio uſus eſt. Prima luce aperte cum omnibus copiis ſubiit tumulos, tanquam ui interdiu per medios hoſtes erupturus. cum uero hoſtibus appropinquaſſet: caſtra eo in loco diligentiſſime muniuit. tũ ubi primũ facta nocte digreſſos tumulis montanos ſenſit: plurimis ignibus accenſis maiorem partem exercitus ibi reliquit. ipſe cum expeditis acerrimo quoq; milite raptim anguſtias euadit: & in iis tumulis, quos hoſtes tenuerant: conſedit. Quo facto, ubi primum orta luce id conſpicati ſunt barbari: immobiles parumper conſtitere. deinde uidentes iumentorum, equitumq; multitudinem in anguſtiis omne agmen turbare, quicquid eis terroris adiecißent, ſatis fore ad perniciem arbitrati, per inuias rupes diuerſis è locis concurrunt. Tum uero non tam ab hoſtibus, quàm ab iniquitate locorum

Carthaginienſes oppugnabantur: equis maxime, iumentisq; ingentem ſtragem hominum, ac rerum facientibus. nam cum præcipites, & dirupta utrinque anguſtiæ forent: multa iumenta ex immenſa altitudine cum ſarcinis inſtar maximæ ruinæ deciderunt. ſiquidem icti, aut uulnerati equi, partim terrore, partim dolore uulnerum conſternati incredibilem turbationem in tanta locorum anguſtia faciebant. Quæ conſpicatus Annibal, cum iam in fuga ſpem ſalutis repoſitam intelligeret, iumentis, qui ſarcinas ferebant, amiſſis: ex ſuperiore loco cum his quos ſecum per noctem tenuerat: ingenti impetu decurrit. Quo facto etſi magnam partem hoſtium fuderit: tamen è ſuis quoque multos interemit. ſiquidem auctus ex utriſq; tumultus multos paſſim præcipites faciebat. Tandem igitur Allobrogibus partim inter certandum interemptis, partim turpiſſime fugatis, Annibal quod reliquum fuit impedimentorum, atque equitum, uix, & non ſine graui labore traduxit: coactisque copiarum ſuarum reliquijs, ad caſtellum, unde Allobroges exierant, profectus, quod uacuum cuſtode erat: nullo negotio cæpit. Id ei magnam non ſolum in præſens tempus, ſed etiam in futurum rerum neceſſariarum commoditatem præſtitit. nam in præſentia quidem magnam equorum, atque iumentorum multitudinem, præterea etiam captiuorum tulit. in futurum uero frumento ac pecoribus per triduum exercitum aluit. &, quod fuit pluris faciendum: cæteros Alpium accolas perterruit: ne quid tale moliri in poſterum auderent. Eo igitur in loco uno die quietem egit. deinde cum copijs profectus, reliquis duobus diebus aliquantum uiæ confecit. quarto

dehinc die rurſus in maximum periculum prolapſus eſt.

Ventum erat ad frequentem cultoribus alium inter montana populum. hi ut dolo circumuenirent Pœnos: unà conſpirauerant. Aduenienti igitur Annibali obuiam procedunt, florentes capiti corollas geſtantes. quod ferè apud barbaros pacis, atque amicitiæ ſignum eſt: quemadmodum apud Græcos caduceus. Annibal haud temere credendum barbaris arbitratus, uoluntatem intentionemq; eorum callide perquirit. Hi placere ſibi de captiuitate ciuitatis, & interitu aduerſantium Gallorum reſponderunt: ſeq; obedienter poſthac imperata facturos: ut qui nec facere, nec pati iniuriam uelint. & ad fidem promiſſorum obſides ſe Annibali daturos pollicentur. Quod etſi diu Annibalem conſilij dubium fecerit: ſuſpicatus tamen hæc, ſi æquo animo accipiantur, mitiores fortaſſe barbarorum animos facere poſſe: ſi uero repudientur, eoſdem aperte hoſtes ſibi futuros, benigne illis reſpondendo accipere ſe eorum amicitiam ſimulauit. Illi, cum iam non ſolum obſides dediſſent: uerum abunde ſubminiſtraſſent commeatum: & deniq; ſeipſos in Carthaginienſium manibus poſuiſſent: tantum fidei ab Annibale meruerunt: ut ijs ducibus per loca difficilia uti non dubitarit. Cum igitur biduo iter feciſſent: uentumq; eſſet in anguſtiorem uallem, & ex parte altera iugo ſubiectam: barbaris undiq; ex inſidijs prorumpentibus, in tantum periculi Carthaginienſes inciderunt: ut ad extremam penè perniciem peruenturi fuerint: niſi Annibal nondum ſatis fidei Gallorum credens, ac futura planè proſpiciens, elephantos, equitesq; in primo agmine collocaſſet: ipſe poſt cum robore peditũ circunſpectans, ſolicitusq; omnia, à tergo ſecutus eẽt. his

enim ita in præſidio diſpoſitis, minorem contigit cladem fieri. Et *tamen ingens hominum, & equorum, iumentorumq; numerus periȷt. quippe hoſtibus imminens iugũ tenentibus, & nunc ſaxa eminus in agmen deuoluentibus, nunc cominus frequenti ictu lapidum manibus ipſis percutientibus, in tantum periculum uentum eſt: ut neceſſe fuerit* Annibalem *noctem unam cum medietate copiarum ſine equitibus atq; impedimentis agere.* Poſtero *die iam ſegnius intercurſantibus* Gallis, *cum equitibus atq; impedimentis iunctus ſaltum ſuperat: barbaris quidem iam aperto bello minime occurſantibus: ſed latronum more, modo primum, modo nouiſſimum agmen infeſtantibus: prout uel tempus, uel locus opportunitatem faciebat.* Magnum Carthaginienſibus *uſum elephanti præbebant. nam quacunq; incederent: quia inſuetis adeundi propius metus erat: eum locum tutũ ab hoſtibus faciebant.* Nono *die in iugum* Alpium *peruentum eſt.* Ibi *biduo ſtatiua habita: partim ut incolumes milites labore feſſos reficeret: partim ut reciperet perditos.* Eo *tempore plures equi, pluraq; iumenta, quæ delapſa rupibus in præcepsierant: ſequendo ueſtigia agminis, in caſtra peruenere.* Iam *uix ea omnia oppleuerat loca: occidente uergiliarum ſydere: & feſſos tædio tot malorum militum animos ueluti in deſperationem adduxerat.* Annibal *id conſpicatus, conuocatis militibus, hortari eos decreuit.* Ad *eam rem unam tantũ occaſionem habebat: propinquitatem* Italiæ, *felicitatemq; oſtendere. ea enim ita* Alpibus *ſubiacet: ut, ſiquis utrunq; conſyderet: ueluti arx totius* Italiæ *eſſe* Alpes *uideantur.* Hanc *igitur è promontorio, unde longe lateq; proſpectus erat: oſtentat: inde ſubiectos* Alpibus *circumpadanos campos. poſt hac amicitiã*

incolentium eam regionem Gallorum cõmemorat. His uerbis recreatis paulisper militum animis, poſtridie eius diei deducere agmen cœpit. nihil iam hoſtibus quidem, niſi per latrocinium tentantibus: ſed non paucioribus ob locorum, niuiumq́; aſperitatem amiſſis: q̃ in aſcenſu Alpium propter hoſtium incurſiones fuiſſent. nam cum natura locus anguſtus, præcepsq́; foret: tum uero recenti niue omnia usqueadeo obruta: ut nullum prorſus ueſtigiũ callis appareret: neq; ſuſtinere ſe à lapſu poterant: & qui parum titubaſſent: continuo in præceps ferebantur. Verũ hanc quoq; difficultatem æquo animo ferebant uiri totiã malis ac laboribus aſſueti. Interea uentum ad rupem alteram: quam neq; elephanti, neq; iumenta pertranſire poterant. quippe anguſtam natura uiam recens terræ lapſus circiter ducentos paſſus anguſtiorem fecerat. Hic rurſus turbari, affligiq́; multitudo cœpit, Dux Carthaginẽſium principio per loca inuia, nec ante eum diem trita circunducere agmen conatus, quoniam iter id niues inſuperabile faciebant: à propoſito deſtitit. Sanè ſupra ueterem niuem intactam noua præſentis anni nix deciderat. in ea, quod recens lapſa permollis erat: & nullam ferè adhuc altitudinem habebat: facile ingredientium pedes inſiſtebant. ubi uero tot hominum, iumentorumq́; inceſſu dilapſa erat: per nudam infra glaciem, & fluentem eliqueſcentis niuis labem ingreſſi ambobus ſimul pedibus ruebant: quemadmodum in locis cœno lubricis, ac nullum recipientibus ueſtigium ſolet accidere. &, quod longe miſerius erat: homines cum ſiſtere in lubrico ueſtigiũ non poſſent: proni decidentes, ubi ſe uel manibus in aſſurgẽdo, uel genibus iuuare conarentur: tũc maiore ĩpetu oĩbus ſimul mẽbris deſecti ꝑ ꝑcipitia uolutabãtur.

Iumenta uero interdum quidem prolapſa glaciem ſecabant. ſed preſſa oneris magnitudine, pedibusq; eorum indurata glacie perſtrictis, moueri poſtea inde non poterant. Tum Annibal *iumentis, atq; hominibus nequicquam fatigatis, omiſſa præſenti ſpe, caſtra in iugo montis collocat: ægerrime ad idipſum purgato loco. dehinc multitudinem ad eam rupem, qua una eſſe tranſitus poterat, mundandam hortatus, uix tandem cum maximo labore id peractum.* Via *igitur equis, atq; iumentis uno die ſufficienter parata, confeſtim eos traducit: & in locis iam niuibus uacuis caſtrametatus ad paſcua diſponit.* Numidas *interim parare elephantis uiam iubet.* Hi *uix triduo cum omni conatu beluas reduxerunt: & eas quidem propè fame conſumptas. nuda enim ſunt iuga montium herbis, atque arboribus: ꝙ continuis rigeant niuibus hyberno æſtiuoq; tempore.* Mediæ *uero conualles ab utroque* Alpium *latere læta paſcua, atq; apricas arbores habent: & humano cultu digniora loca.* Anni*bal congregatis omnibus copijs, proſequi iter cœpit: & triduo poſt ſuperatam, quam memorauimus, rupem in planum peruenit: magna parte exercitus amiſſa: partim ab hoſtibus fluminibusq; per totum iter direptis copijs: partim aſperitate montium in tranſitu* Alpium *abſumptis: neq; uiris ſolum, ſed equis etiam, iumentisq; cõ pluribus.* Hoc *tandem modo* Italiam, *quinto menſe poſtquam* Carthagine Noua *diſceſſerat, ingreſſus,* Alpibus*q; quintodecimo die ſuperatis, circumpadanos campos, et* Inſubrum *gentem audaciſſime petit: ex afris militibus ſuperſtites habens pedites circiter decem millia & ducentos, ex hiſpanis ad octo millia: equitum ad ſummam ſex millia. hoc enim ipſemet in columna, in qua multitudo*

multitudo omnis ſui exercitus deſcripta eſt: apud Lacinium teſtatur. Per eadem tempora (quemadmodum ſupra diximus) P. Cornelius conſul, fratre in Hiſpaniam cum exercitu ad reſiſtendum Aſdrubali miſſo, Piſas ipſe cum paucis nauigauerat. Hic igitur facto per Tuſciam itinere, & à Manlio, Atilioq; prætoribus accepto milite, quem aduerſus Boios tenebant: ad Padum feſtinat: ut cum hoſte nondum refecto manum conſereret. Verũ nos quidem, quando & narrationem noſtram, & utriuſq; populi duces & bellum ipſum in Italiam traduximus: ante q̃ ad res in ea prouincia geſtas ueniamus: breuiter nonnulla haud aliena ab hoc ſcribendi genere referenda exiſtimauimus. Erunt enim fortaſſe, qui à nobis quærãt: quomodo, cũ libycas, Hiſpanicasq; res pluribus ſuperius uerbis attigerimus: nihil tamen dictũ à nobis fuit, neq; de columnis Herculis, & ꝙ inter Africam, Europamq; īteriacet paruo freto: neq; de exteriori Oceano, rebuſq; ad eum pertinentibus: neq; de Britannicis inſulis: neq; de ſtanni, auriq;, & argenti copia: quorum metallorum Hiſpaniæ fertiliſſimæ sũt? his enim de rebus multa, uariaq; inter ſe diſſidentes hiſtorici ueteres commemorant. À nobis autem non ideo hæc omiſſa ſunt: ꝙ ea ab hiſtoriæ lege aliena putaremus: ſed eo conſilio factum: ne in ſingulis partibus narratio noſtra diuideretur: ne ue audiẽtes freq̃nter ab ipſa rerum geſtarũ ſerie aduocaremus: iudicantes p̃terea huiuſmodi res non diuiſim, neq; præter propoſitum, ſed ſuo loco ac tempore q̃ueriſſime fieri poſſit, ↄmemorari oportere. Quamobrem nemo admirari debet: ſi etiam in ſequentibus libris, cum ad eiuſmodi loca uentum fuerit: hanc partem prætermittemus. id enim conſulto à nobis fit: & ob eas, quas diximus, rationes. Si quis autem id

protinus in ſingulis locis ſingulisq; partibus audire uelit: neſcit ſe guloſe conuiuæ merito comparari poſſe. nam quemadmodum ille, ubi primum diſcubitum uenit, appoſitos ſingulos quoſq; cibos deguſtans, neq; in præſentia uoluptatis aliquid capere, neq; in futurum utilitatis poteſt: quando nec ſaporem ullum perfecte ſentit: & omnia ſimul congeſta ſtomachum, digeſtionemq; impediunt: ita qui hoc ipſum in legendis authoribus faciunt: nec præſentem aliquam percipiunt uoluptatem: nec utilitatis quippiam retinēt in poſterum. quod uero hæc potiſſimū pars hiſtoriæ præter cæteras omnes ueriori correctione egeat: cū ex pluribus alijs, tum ex eo maxime liquet: quod omnes ferè antiqui ſcriptores conati ſitus, & proprietates extremarum orbis regionum referre, multis in locis longe aberrarunt à ueritate. Proinde nō caſu, nec præter intentionem, ſed conſulto contra eos dicendum: neq; reprehendendi ignorationem eorum gratia: ſed potius laudandi, corrigendiq;. quippe quos non dubitamus, ſi hac tempeſtate fuiſſent: ipſos errorem ſuum fuiſſe emendaturos. ſi quidem ſuperiori ætate raro quiſpiam inter Græcos reperiri potuit: qui extremas orbis partes ſcrutatum proficiſci quierit, ob periculoſum atq; inſuperabile iter. multa enim, ac penè innumerabilia mari terraq; pericula erant. quod ſi quis uel neceſſitate actus, uel ſpōte extrema orbis petijſſet: haud tamen facile erat locorum ſitum, reſq; in his partibus indagatiōe dignas pquirere: quod partim efferatis barbarorum nationibus occupabantur: partim loca deſerta, & uaſtæ ſolitudines erant. Adde, quod rem longe ēt difficiliorem diuerſitas linguarum faciebat. neq; enim petere quippiam, neq; diſcere haud ſe inuicem intelligentibus licebat. nec minus laborioſum erat res uiſas modeſte poſte a

referre:ſingulis quibuſq;,ut res nouas augendo mirabiliores facerent,nō parū à ueritate recedentibus. Quapropter ſi non ſolum difficile,ſed penè impoſſibile fuit ante hoc tempus ueram huiuſcemodi rerū hiſtoriam haberi poſſe:nequaq̄ ſuccenſendum eſt antiquis rerū geſtarū ſcriptoribus:ſi quid uel omiſerint,uel deliquerint. quin potius, q̄ inueſtigare aliq̄d potuerint:laudandi ſunt,atq; admirandi. Noſtra uero ætate cum & Alexandri Macedonis uires in Aſia,& in reliquis orbis partibus Romanorū imperium cuncta nobis terra mariq; acceſſu facilia fecerint: liberatis pſertim hominum animis bellorū cura,ſtudioq; atq; ambitione publicarū rerū:ex quo maxima ſcrutandæ, indagandæq; in huiuſmodi rebus ueritatis opportunitas accidit:profecto operæpretium foret diligentius,ueriusq; ea inueſtigare:quæ maiores noſtri ignorauerunt. Quod nos quidem omni ſtudio conabimur facere:cū primū opportunum huic rei locum nacti erimus.nihil enim nobis iucundius accedere pōt:q̄ ſi intellexerimus ſtudioſos huiuſmodi rerū noſtra opera ueritatis compotes fieri:cū pſertim non aliam ob cauſam tot labores,atq; pericula in peragranda Africa,& Hiſpania,præterea etiam Gallis,et hæc oīa circuente Oceano,ſuſcæperimus:q̄ ut ueterū ſcriptorū ignorantiam emendantes,eas orbis partes hoībus noſtris q̄notiſſimas faceremus. Nunc uero propoſiti noſtri memores ad prælia,q̄ inter Romanos,Carthaginienſeſq; in Italiam ſunt:reuertamur. Quantæ igitur copiæ tranſgreſſo in Italiam fuerint Annibali,ſuperius oſtenſum. poſt deſcenſum Alpium in ipſis montium radicibus caſtrametatus,principio reficere exercitum cœpit.erat enim non ſolum longo labore aſcendendi, deſcendiq; præterea inauditis locorum difficultatibus fatigatus: uerum-

etiam ex inopia commeatus, & corporum illuuie ac tabe ſqualida diuturna maciem contraxerat. pleriq; ex inopia, & labore intolerabili prorſus defecerant. neq; enim per tot millia paſſuum, perq; loca adeo aſpera ac difficilia uehere tanto exercitui neceſſariam ſtipem licuerat: & ſi quid erat uectum: maiori ex parte cum iumentis perierat. Quo factum erat, ut qui paulo ante à Rhodano cum triginta octo millibus peditum, equitũ uero circiter octo millibus diſceſſerat: ei nunc uix medietas eiuſmodi copiarum ſuperſtes foret. Horum corpora ex longa fatigatiõe ueluti efferata erant. Quod cum dux Carthaginienſium animaduertiſſet: peropportune in recreandis animis, corporibuſq; non ſolum militum, ſed etiam equorum reficiẽdis omne ſtudium adhibebat. Poſt hæc cum exercitu profectus, Taurinos proximæ gentis (hi tum forte aduerſus Inſubres bellũ mouerant: neq; ſatis credere fidei Carthaginienſium uidebantur) primo in amicitiam, ſocietatemq; prouocare tentauit: deinde cum id parum Taurinos moueret: ualidiſſimam eorum ciuitatem aggreſſus, triduo expugnauit. interfectiſq; aduerſæ partis hominibus, tantum propè ea loca habitantibus barbaris terrorẽ iniecit: ut mox omnes ſe ſpõte Carthaginienſibus dediderint. Cæteri uero Galli Padi accolæ libẽter ſe, uti principio ſtatuerant, Annibali iũxiſſent: ni eos defectionis tempus opperientes, ſubitus Romani cõſulis aduentus oppreſſiſſet. Porrò ea re commoti, quietem agebant. Nõnulli ſe exercitui Romanorum comites addiderant. Quæ conſpicatus Annibal, haud cunctandum amplius, ſed procedendum audendumq; aliquod præclarum facinus exiſtimauit: quo reliquos adſequendas Carthaginienſium partes audaciores faceret. interea hæc animo uerſanti nũcia-

tur: P. Scipionem Padum iam cum exercitu transgreſſũ, non longe abeſſe. Id principio ueluti parum credibile cõtempſit: ut qui meminerat: eum à ſe paucis ante diebus in Gallia propè Rhodani hoſtia relictum: à Maſſilia uero in Tuſciam tranſitum longum, ac perdifficilem eſſe intelligebat: ſimiliter à mari Tuſco per Italiam uſq; ad Alpes aſperrimum, ac uix exercitui peruium iter. uerum cũ id certius multis eandem rem nuntiantibus comperiſſet: induſtriam, ac celeritatem conſulis maxime admiratus, obſtupuit. Nec minori ſanè admiratione affectus conſul. nam cum Annibalem exiſtimaſſet haud auſurum cum alienigenis copijs Alpibus iter facere: aut ſi id foret auſus, manifeſte in itinere periturum: poſtq̃ eum non ſolum tranſcendiſſe Alpes incolumen, uerumetiam aliquas Italiæ ciuitates expugnaſſe comperit: uix ſatis admirari audaciam hominis potuit. Romani quoq; ſimile quiddam ea tempeſtate paſſi fuere. Hi ultimo loco de excidio Sagũti audiuerant. Quamobrem factis comitijs, duo conſules creati. eorum alter in Africam ad inferendũ Carthagini bellum, alter in Hiſpaniam aduerſus Annibalem miſſus fuerat. Tum uero repente ad eos perlatum: adeſſe cum exercitu Annibalem: & iam ciuitates quaſdam in Italia obſidere. Quo nuntio adeo obſtupefacti perculſiq; ſunt: ut ſtatim Lilybaeum ad Sempronium miſerint aliquos, qui aduentum hoſtium in Italiam ſignificarent: hortarenturq;, ut dimiſſis prouinciæ rebus, ſuis ferre ſuppetias maturaret. Sempronius ea re audita, extemplo dimiſit claſſem: & ut curſum in Italiam teneret, imperauit. pedeſtres uero copias tribunis militum dedit: præſtituta die, qua omnes ſimul conuenire Arimini deberent. Ea eſt ciuitas in littore Adriaticũ ſita: ubi Etidani

planities terminat, ad Meridiem ſpectans. Per hunc modum rebus ex omni parte motis, cum omnia accidiſſe p̄ter ſpem atq; opinionem omnium uiderentur: ſe quiſq; ad futura omni ſtudio præparabat. Iam propè in conſpectu erát Annibalis, Scipioniſq; exercitus: et dux uterq; adhortari ſuos pro conditione tempoꝝ nitebatur. Annibal principio circunduci ad ſpectaculum omnem multitudinem iubet. Tum captiuos omnes montanos in medio uinctos conſtituit. Hi partim diutino labore uiæ ſqualidi, et inculti erant: partim ducis opera macie ſupra modum confecti. is enim, ut quod animo conceperat, perficere melius poſſet: grauiſſimas eis compedes adhibuerat: tum fame propè ad extremum afflixerat: poſtremo detractis tunicis cædi loro miſerabiliter fecerat. Poſitis igitur in medio captiuis, gallica arma ante pedes eoꝝ proijcit: qualia ſe induere Gallici duces in ſingulari certamine conſueuerunt. addit equos, ſagoſq; multiplici arte perfectos. hinc captiuos rogat: qui eoꝝ ſingulari certamine contendere inuicem uelint? uictori p̄miū ea, quæ ſupra diximus, munera proponit: uicto: ut defunctus uita p̄ntium malorum liberetur anguſtijs. Cum omnes ad unum paratos ſe ad pugnam magna uoce proclamarent: Annibal deijci ſortes facit: & quos ſors tetigerat, armatos in pugnam iubet deſcendere. Id audientes captiui, eleuatis quiſq; in cœlum manibus deos ut ſe in id certamen legerent, precari. Deiectis igitur ſortibus ij, quos fortuna in id certamen legerat: incredibili efferri lætitia: cæteri mœſti, ſolicitiq; eſſe. Vbi uero pugnatum erat: qui ſuperant ex captiuis: non minus morientis, quàm uictoris fortunam laudabant: ut qui multis eum maximiſq; miſerijs, quibus ipſi adhuc uiuentes premebantur: liberatum eſſe intelligebant. Idem

habitus animorum inter Carthaginienſes erat. facta nanq; comparatione inter uiuentium adhuc calamitatē, eosq;, qui alacriter dimicando bene occiderant: horum quidem miſerabantur:illorum uero fortunam pcipue probabant. Cum igitur dux Carthaginienſium Annibal eiuſmodi ſpectaculo affectos multitudinis animos intellexiſſet:confeſtim contionem ingreſſus. Idcirco ſe inquit captiuorum eiuſmodi ſpectaculum in pñtia præbuiſſe:ut alienæ ſortis exemplo inextimāda fortuna ſua uterentur. ſimile nanq; ipſis certamen,ſimilia tempora fortunam attuliſſe:pmia etiam ſimilia propoſita. neceſſe enim uel uincere Carthaginenſes,uel mori,uel uiuos in poteſtatem hoſtium uenire. Si uincerent, non equum, aut ſagum pmia habituros: ſed omnium mortalium beatiſſimos futuros eſſe:fælicitate Romanorum adepta.ſi uero inter certandum fortiter mortem oppeterent:omnium eos malorū expertes.quod ſi uicti cupiditate fortaſſis diuturnioris uitæ fugæ ſe committerent:uel alio modo uiuendum ſibi ſtatuerent:omne genus miſeriæ,& calamitatis experturos. Neminem eſſe adeo rationis inopem: qui,ſi longitudinem emenſi itineris, ſi multitudinem commiſſorum in uia præliorum reuocet in memoriam:tot præterea uiarū amphractus, tot fluminum inſuperabiles meatus contempletur:ſperet ſe aliquo modo incolumem in patriam reuerti poſſe. Quamobrem oportere eos omni ſpe fugæ abſciſſa, quem animum in alienæ ſortis exemplo paulo ante habuerant: eundem mox in rebus ſuis retinere. nam quemadmodum illic & uictoris, & morientis fortunā laudabant:ſuperſtitum uero conditionem putabāt miſerrimam:ita de ſe ipſis iudicari cenſeant oportere. Omnes igitur magno fortiq; aio certamen debere ingredi,ue

luti præclariſſimam uictoriam adepturos: aut, ſi id inſeſta Carthaginienſium, rebus fortuna neget: in acie fortiter morituros. Victis ſpē ullam ſalutis repoſitam haud quaq̄ putandum eſſe. Si eo animo in prælium deſcēderint: procul dubio & uictoriam, & ſalutem conſecuturos. quippe neminem unq̄ ea mente uel ſponte, uel impulſum neceſſitate pugnaſſe: quin uictoriam ab hoſtibus reportarit. id uero tum maxime facile factū fore: cum hæc ipſa hoſtibus contraria eueniunt: uti nunc Romanis accidit. qbus nō parua ſpes eſt rebus haud proſpere geſtis, ſuo agro ſuaq; terra per tuta ac pacata itinera fugiendi. His adhortationibus cum militum animi ad certamen accēſi eſſent: & comparatio ducis grata omnibus fuiſſet: Annibal laudatos in pſentia milites dimittit: & ut ſequenti die cum prima luce omnes adſint: iubet. At P. Scipio conſul, cum iam traiecto Pado caſtra ad Ticinum amnem mouiſſet: quos ad opus faciendū aptos norat: conſtruere pōtem iubet. reliquos in contionem aduocatos pro tempore hortatur. Multa principio locutus eſt de maieſtate populi Romani, ac maiorum ſuorum rebus geſtis: ſed quæ in præſens tempus attinebant, fermè hæc fuere. Oportere eos inquit, etiam ſi nullam in pñtia cum hoſtibus uirtutis experientiam feciſſent: tamen hoc ipſo, quod cum Carthaginienſibus bellaturi forent: ſpem uictoriæ certam habere: neq; putare auſuros illos cum Romanis congredi: à quibus toties priori bello terra mariq; ſuperati fuerant: quibus tanto tempore tributa pependerant: quorum imperium tot annis fuerant experti. Iam uero, quandoqdem præſentium etiam uirorum periculum feciſſent: eos ne inſpicere quidem ora Romanorum auſuros: quid in poſterum ſperandū foret, omnes cernere. Sane Romanos

equites cum nuper in Gallia cis Rhodanum Carthagi-nienſium equitibus obuiaſſent: non ſolum diſceſſiſſe inco lumes: uerumetiam hoſtes turpi fugæ commiſſos uſq; in caſtra perſecutos eſſe: Annibalem, omnemq; Carthagini-enſium exercitum, ſimulac Romanorum præſentiam co-gnouerunt: in modum fugientium raptim diſceſſiſſe: & ſecus, q̃ ſtatuerant, trementes pauidosq; per Alpes fecìſſe iter. Atqui adeſſe nunc Annibalem, duabus partibus equi tum peditumq; in tranſitu Alpium amiſſis: reſiduũ adeo labore, fame, frigore, ſqualore contuſos ac debilitatos: ut uix ſuſtinere ſe poſſent. Eodem modo equos quoq; magna ex parte amiſſos. ſi qui ſuperfuerant: labore atq; itinere cõ fectos penitus inutiles eſſe. proinde ſatis fore Romanis: ſi ſe tantum hoſtibus oſtendant. quin etiam audaciores ſua pñtia fieri non immerito debere: qui neq; claſſem, & cõ-miſſas ſibi res hiſpanicas reliquiſſet: neq; tanta celeritate tanto maris, terrarumq; circuitu eò ſe contuliſſe: niſi et pa triæ perneceſſarium id fore, et uictoriam ſibi indubie par tam intellexiſſet. Hac oratione excitatis militum animis, cum ſe omnes ad prælium alacri animo paratos oſtende-rent: Scipio ſolertiam, ac promptitudinem eorum lau-dans, dimittit, hortatus: ut corpora curarent: &, ſimulac uocarentur, præſto cum armis eſſent. Poſtridie eius diei uterq; dux per ripam fluminis ad partem Alpium cum exercitu procedit. Romani amnem ad læuam habebãt: ad dexteram Carthaginienſes. Cum uero inſequenti die p exploratores proximos eẽ exercitus cognouiſſent: utrũq; agmen conſtitit. tertio die ambo imperatores cum omni equitatu, Scipio etiam cum iaculatoribus, aduerſum ſe pro ficiſcuntur: quo ex propinquo copias, quantæ, & cuius generis eſſent, ſpecularentur. Simulac uero appropin-

quare inuicem cœperunt: & ex inceſſu tot hominum equorumq; ingens in altum puluis euectus: repente prælio ſe expediunt. Scipio iaculatores, & gallos equites in fronte locat: reliquos in ſubſidijs diſponit. Annibal uero firmatos equites in medium accipit: utrunq; cornu Numidis firmat. Ita cum exercitus uterq; alacri animo prælium inire cœpiſſet: uix ſublato clamore, iaculatores ne uno quidem emiſſo telo fugiunt: & inter ſubſidia ad ſecundam perueniunt aciem. Inde equitum certamen erat. utrinq; magnis animis agebatur. pugna aliquandiu anceps extitit. erant equitibus interempti pedites militis uel equo lapſi uel inter ea tantum, ubi ſuos primi circũuentos uiderant, ex equis deſilientibus. Inter hæc Numidæ perio circuitu à tergo egrediuntur. iaculatores, qui principio impetum equitum effugerant: nũc à Numidis undiq; circunuenti funduntur: proſternunturq; cateruatim. Ii quoq;, qui in prima acie aduerſus Carthaginienſes dimicabant: multis ex ſuis, pluribus è Carthaginienſium numero interfectis, tandem occurſantibus à tergo Numidis referunt greſſum: pleriq; eorum paſſim fugiunt. Alij uulneratum conſulem in medium agminis accipientes, confertis equitibus ſe reducunt in caſtra. Hinc confeſtim Scipio iuſſis militibus ſilentio inſeq, caſtra ad põtem, quem ſupra Padum fecerat, ducit: ut ſine tumultu atq; periculo traijceret copias. nam cum cerneret campos, qui circa Padum ſunt, patentes latosq; eſſe: Pœnum longe equitatu meliorem: ſe uero uulnere, quod accæperat, grauatum: tutius fore exiſtimauit: ſi exercitum omnem, anteq̃ hoſtis inſequeretur, traduceret. Annibal aliquandiu pugnare Romanos cum pedeſtribus copijs duxerat. ubi uero eos relictis caſtris ad ripam Padi, ubi pontem parauerat,*

fugiſſe animaduertit:haud ſegniter inſecutus eſt. Extrema pontis iam reſoluta erant: cuſtodes uero loci adhuc in ripa morabantur. his numero circiter ſexcentis extemplo captis, Annibal, cum reliquam multitudinem longius proceſſiſſe intelligeret: conuerſus rurſum in caſtra rediit, mature perquirens locum, qui faciendo ponti aptus uideretur. quo uix poſt biduum comperto, iungendo ratem flumini pontem facit. Tum traiiciendi exercitus curam Aſdrubali tradit. ipſe interea dat operam audiendis Gallorum legationibus: quæ uariæ è locis propinquis ad eum confluxerant. Quippe ſimulac uulgari fama cœpit, fuſos à Carthaginienſibus Romanos: propinqui omnes Galli, ſicuti ab initio ſtatuerant, iungere ſe Annibali maturabant. Quos Pœnus humane amplexus, traiectis omnibus copiis per ripam fluminis diuerſo, quàm antea, itinere procedit, ſperans ſe per hunc modum facilius iungi cum hoſtibus poſſe. Scipio Placentiam (ea erat Romanorum colonia) traductis copiis, ſimul curandis uulneratorum corporibus intendere: ſimul quo loco traduci exercitus poſſet, cogitare. Annibal tertio poſtquam Padum traiecerat die, ſex millia paſſuum à Placentia caſtra communiuit: & in conſpectu hoſtium directa acie, poteſtatem pugnandi facit. Auxiliares Galli, qui cum Scipione erant: potiores Carthaginienſium ſpes cernentes, ſtatuto inter ſe tempore defectionis conſilium ineunt: & nocte intempeſta, cum omnes ſopore detentos animaduertiſſent: in ſuisq; tentoriis armati, ubi præſtitutum tempus aduenit: exeunt: obuiosq; ſibi Romanos magna ex parte cædunt: reliquos obtruncant: ad extremum cæſorum ceruicibus abſciſſis Carthaginiēſes adeunt,

numero ad duo millia peditū, equites ferè ducenti. Quos Annibal benigne ſuſceptos, & ſpe ingentium donorū accenſos in ſuas quenq; ciuitates dimiſit: quo res hactenus geſtas indicarent: ſuosq; ad ſocietatem cum Carthagini-enſibus ineūdam hortarentur. Videbat enim iam penè omnibus neceſſario fore defectionem: tanto à ſuis ciuibus facinore in Romanos patrato. Ad hæc & Boiorum legati aduenerant dedentes Annibali triūuiros: quos à Romanis ad diuidendos agros miſſos ab his per ſcelus captos ſupra memorauimus. Annibal eorum beneuolentia laudata, dat ſimul, accipitq; ſocietatis, atq; amicitiæ fidē: triūuiros reſtituit: ut per eos, ſicuti ſtatuerant, ſuos recipere obſides ualerent. Scipio non tam proditione ſupradictorum Gallorum ac militum ſuorum cæde turbatus, q̃ quod ex eo defectionem totius gallicæ gentis iamdiu populo Ro. infenſæ ſecuturam augurabatur: conſulendum rebus ſuis opportune iudicauit. Igitur quarta uigilia inſequentis noctis tacito agmine ad Trebiam amnem, eminentioresq; eo in loco colles caſtra mouet, fretus tum loci ſitu, tum frequentibus circa fluuium habitantibus ſocijs. Annibal cognita hoſtium fuga, primo Numidas, deinde etiam equitatum omnem inſequi iubet. nec lōge poſt ipſe cum reliquis copijs ſequitur. Numidæ in uacua Romana caſtra ſtatim diuertentes, cuncta igni abſumunt. quæ res non parum Romanis profuit. nam ſi continue dimiſſis caſtris ſecuti nouiſſimum agmen fuiſſent: magna Romani exercitus clades erat futura. nunc, dum incendendis caſtris tempus terunt: milites magna ex parte Trebiam incolumes tranſgreſſi: pauci moratorū intercepti à Carthaginienſibus, partim cæſi ſunt: partim uiui in poteſtatem hoſtium uenêre. Scipio propinquos flumini colles, q

ſtatiuis tutiſſimi uidebantur: delegit, quibus uallo foſſaq; diligenter munitis anxie collegā ex Sicilia cum copijs ex pectabat. & uulneri quo maiore ſtudio poterat, medebatur: ut imminenti periculo rerum gerendarum particeps belli fieri poſſet. Annibal propè caſtra hoſtium ad quinq; millia paſſuum conſedit: uicinis Gallis abunde non ſolum commeatum, uerumetiam cætera neceſſaria ſubministrantibus: & pericula quæcunq; cum Carthaginienſibus ſubire paratis. Iam fama profligati Romani exercitus peruenerat Romam. quod q̄q̄ præter ſpem omnium acciderat: ob id tamen haud minori ſpe eſſe populus uidebatur. diſſimulabantq; equites Romanos non tam uiribus à Carthaginienſibus uictos: q̄ uel temeritate ducis, uel Gallorum, qui ad Annibalem transfugerant, proditione. deniq; integris pedeſtribus copijs, ſpes quoq; ſuas de rebus omnibus integras eſſe rebantur. Quamobrem reuerſo in Italiam T. Sempronio, ac per urbem Romā tranſeunte, omnes eum palàm àd ſuſcipiendum cum Carthaginieſibus ƥliū hortati fuere. Sēpronius Ariminū profectus, copias omnes, quæ ibi, uti fuerat iuſſum, ex Sicilia conuenerant: accipit. inde facto ad Trebiam itinere, cum collega coniungitur. Hic exercitum longo labore itineris feſſum, ut qui è Lilybæo quadraginta continuis diebus pedeſtri itinere Ariminum peruenerat: reficit: neceſſaria ad prælium capeſſendum omni ſtudio parat. ipſe anxie Scipioni aſſiſtit: diſcendo quæ hactenus acta eſſent: quid poſtea agendum foret, conſulendo. Per idem tempus Annibal Claſtidium oppidum, quò magnum frumenti numerum congeſſerant Romani: per inſidias capit: Brunduſino præfecto præſidij pecunia corrupto. Vbi militibus, qui præſidio præerant: frumentoq; omni potitus, hoc quidem

in p̄ntem neceſſitatem utitur: illos uero ſecum incolumes ducat: ut fama clementiæ uulgata, cæteri ſe in poſterum li. berius Carthaginieſibus dederent. proditorē quoq; ſummis honoribus affecit. Poſt hæc cum comperiſſet Gallos, qui pa℞ id quod inter Trebiam, Padumq́; agri eſt, incolebant: ſecū ſocietate iunctos, miſſis ad duces Romano℞ legatis, ab his quoq; amicitiam petiſſe: ut in duo℞ potentum populo℞ certamine p ambiguum fauorem utriuſq; gratiam ſibi conciliarent: ira ſimul, atq; indignatione pcitus, duo millia peditum, et circiter mille equites numidas gallosq́; inter ſe miſtos graſſari per eo℞ agrum populabundos iubet. quibus peractis. ingentiq; abacta præda, Galli ē ueſtigio miſſis ad ɔſules legatis, orant auxilium. Sempronius, q iamdiu cām ɔſerendi prælij dari ſibi cupiebat: eam tunc occaſionem nactus, magnam partem eqtatus ſui, mille peditum iaculatoribus admiſtis, trans Trebiam mittit. hi Gallos incompoſitos, inopinatosq́; adorti. (qppe de diuiſione prædæ ortū inter eos certamen erat) ingentem terrorem, cædemq́; ac fugam uſq; ad caſtra hoſtium fecere: unde effuſa confeſtim eo℞, qui caſtris præerant, multitudine, & inſtauratis Gallo℞ uiribus, dare terga coacti reuertebantur in caſtra. Quod cernens Sempronius, equitatu omni ac iaculatoribus in ſubſidiū ſuo℞ emiſſis, & rurſus cedere Gallos, & in tutum ſe recipere coegit. Annibal, etſi continue erat ad dimicandū promptus: non tn̄ quacūq; etiam leui occaſione ſumpta ſine maturiori conſilio deſcendendum in prælium arbitrabatur. quamobrem prudentiſſimi ducis officio functus, recaptui canere iuſſit: ſuosq́; in præſentia intra uallum continuit. Romani quoq; aliquandiu nequicquam laceſſitis hoſtibus, in caſtra rediere: paucis ex ſuis amiſſis: Carthagi

nienſiũ uero q̃plurimis trucidatis. At Sẽpronius re proſpere geſta hilaris, atq; elatus animo, de ſumma totius rei ſimul decernere cupiebat: occaſione maxime uertendæ in ſe unum gloriæ: dum æger collega erat. igitur cõſiliũ ſuũ Scipioni apit. Illi nõdũ agendæ rei tempus uidebatur: uerum differendũ cenſebat eſſe cõſilium: ut nouus Romanus miles interea exercitatior fieret: ut Galli protractis lõgius rebus, ut eſt gens leuis atq; infida, à Carthaginienſibus deficerent: deniq; ut ipſe, quem modo uulnus inutilem faciebat: intereſſe poſſit. Sempronius, etſi uera loqui Scipionem intelligebat: tñ ambitione ſtimulatus, ne uel ille intereſſet: uel bellum in nouos cõſules (erat.n. comitiorũ tẽps) differretur: omnino ſolus committere prælium decreuit. Annibal (erat.n. eiuſdem, cuius Scipio, ſententiæ) intentus, ſolicitusq;, occaſionem prælij q̃rebat: dum fides Gallorũ integra foret: dum tyro hoſtium miles: dum melior ex ducibus uulnere inutilis: dũ ſuus exercitus ad res gerendas recens: nihil tantopere uerĩtus: q̃ ne pugnam detrectantibus hoſtibus, tempus terere cogeretur. nec iniuria. nam ducenti per alienã patriam exercitum, & magnas res molienti unus modus ſalutis erat: ſocios i fide retinere. Cũ igitur Sempronij deſyderium animaduerteret: duideſe ad pugnam parabat. erat in medio duorum exercituũ locus quidam planus, atq; campeſtris: ſed ad ſtruendas inſidias aptiſſimus. hẽbat.n. præaltũ riuum utrinq; clauſum ripis: et circa uirgultis, uepribusq; obſitũ. Eũ cũ primũ circũuectus Annibal oculis pluſtrauit: tẽdere hoſti inſidias ſtatuit. Enimuero Romani ſyluas ob frequentes in ijs regionibus Gallorũ iſidias ſuſpectas habebãt, cãpeſtribus tantum, atq; apertis locis freti. ignorabant ſanè planiciem ad tegendos, tutandosq; inſidiatores interdum

ſyluis oportuniorem eſſe.ſiquidem & de longe proſpicere aduenientes hoſtes licet: & latebras interim neceſſarias habet.nam & inuentus riuus cum breuibus ripis, & calami, & herbæ paluſtres, & uepres, aliaq; huiuſmodi multa non ſolum peditem tegere, uerumetiam equitem ſæpenumero poſſunt:ſi quis fulgentia magis arma parũper ſupina ponat: & galeas, aut in ijs eminentes criſtas capiti detractas contegat. Annibal igitur prædicto, quibus uidebatur futuro certamine, cum omneis alacres reperiſſet:cœnantibus cæteris militibus, uocari ad ſe facit Magonem fratrem, ſingulari uirtute atq; audacia iuuenem, et ab ineunte æuo in rebus bellicis educatum. huic addit equites centum, & totidem pedites ex omni exercitu electos. quos, ſimulac refecti cœna eſſent, ad tentorium uocatos pro tempore hortatur: & quid facere eos uelit: oſtendit. iubet præterea:ut ſinguli nouenos ſibi ex turmis, manipuliſq; ſimiles ſui eligant: & ad certum locum caſtrorũ omnes conueniant. Hi ſeculo mandata ducis peregere. Ita Mago cum mille equitibus, ac totidem peditibus accepto itineris duce, & ab Annibale quid agendum foret edoctus, ad inſidiarum locum peruenit. Annibal prima luce Numidas eqtes laboris apprime patientes uocari ad ſe iubet: quibus pro tempore adhortatis, oblatiſq;, ſi fortiter feciſſent, muneribus, conſilium aperit. tranſgreſſos Trebiam flumen, obequitare iubet hoſtium portis: iaculandoq; laceſſere ad pugnam hoſtem: cupiens eum imparatum, improuidumq;, &, quod plurimi faciebat, nondũ pranſum aggredi. Cæteris deinde ducibus ſimiliter ad ꝑlium hortatis præceptum: ut prandere omnis ſuos iuberent: armiſq;, atq; equis inſtructos prælij ſignum expectare. Sempronius ſimulac appropinquare hoſtes aſpexit:

primum

primmumum omnem equitatum, deinde ſex millia iacula torum, poſtremo omnes copias in hoſtem eduxit, ueluti de omni re uno tempore certaturus: ut qui & multitudi ne copiarum, et pridie initi certaminis felici exitu fretus, uictoriam ſperabat Romanorum *fore*. Erat *tum forte brumæ tempus: & niualis, ac præfrigidus dies. adhæc tumultuarie eductis militibus, atq; equis, nullo capto an te cibo parum caloris inierat*. Itaq; *milites* Romani, *qui principio prompti, atq; alacres erant: ubi flumen ingreſ ſi ob auctam nocturno imbri aquam pectoribus te nus madidi exiuere: uſqueadeo rigore primo, deinde pro cedente iam die fame affligi cœperunt: ut uix tenendorũ armorum potentia militibus foret*. Carthaginienſes *in terim ignibus ante tentoria factis uncti, ciboq; per ociũ refecti, inſtructos paratosq; equos habentes, mandatum ducis expectabant*. Annibal *uero ad omnia intentus, & peruigil, ubi tranſgreſſos flumen reſpexit hoſtes: loca tis ante ſigna* Balearibus, *ac leuis armaturæ militibus, numero fermè octo millibus, copias in aciem educit: præ greſſusq; à caſtris circiter mille paſſus, pedites, qui nu mero ad uiginti millia inter* Hiſpanos *atq;* Afros *mixtis* Gallis *erant: in cornibus circunfundit; equites etiam in utrunq; cornu diſtribuit. ij cum ſocijs, quos propinquæ* Gll*iæ ciuitates miſerant: ultra* X *mil. erant*. Hinc *elephanti à cornibus in utranq; partem conſtituti*. Tum Sempronius *ſigno recæptui dato, equites reuocat: ne in caute perſequentes à reſiſtentibus ſubito* Numidis *excipe rentur. eſt enim hic* Numidarum *mos: ut primo ſtatim congreſſu dantes terga paſſim fugiant: mox uero, ubi ui ſum fuerit, ſiſtant rurſus: hoſtemq; incredibili audacia ac robore aggrediantur. hinc pedites ſecundum* Ro-

manorum morem diſponit. hi ex Romanis quidem circi ter XVI millia, ex ſocijs uero Latini nominis ad XX millia erant. quippe perfectus apud eos numerus copiarum, ubi de ſumma rerum agebatur: conueniebantq́; ſimul duo cōſules: ex tot millibus conſtabat. poſt hæc ad tria millia equitum in utroq; ponit cornu. His ita diſpoſitis, in hoſtem graui, ac penè immota acie ferebatur. Iam uero appropinquatis inuicē exercitibus, leuis armaturæ milites inierant prælium. Quo facto, extemplo Romani multis modis premi cœpere: Carthaginienſibus uero omnia ſecunda proſperaq́; ſuccedere. Quippe peditibus Romanis ieiuna, feſſaq́; corpora, & rigentia gelu torpebant: præterea multitudine iaculorum à Numidis coniecta obruebantur. Id equites quoq; cum uniuerſo exercitu patiebātur. Contra, Carthaginienſes integris uiribus, ut qui paulo ante curatis corporibus recentes, nouiq́; erant: incredibili robore pugnæ inſiſtebant. Itaq; cū primum facto interuallo grauioris armaturæ milites concurrere inuicem cœpere: Carthaginienſium equites ex utroq; cornu ruentes fundunt paſſim, proſternuntq́; hoſtem. nam & numero equitum inferior Romanus erat: & uires militibus ob laborem, inediamq́; defecerant. Iamq́; uerſis in fugam equitibus, pedites animis magis, q̄ uiribus pares reſiſtebant. cū Numidæ, quorum latebras improuida præterlata acies erat: exorti à tergo ingentem tumultum ac terrorem fecere. Tū tot undiq; circunſtantibus malis immota aliq̄diu acies manſit. tandem uero, cū utrunq; cornu premeretur, à fronte q̄dem ab elephātis, in orbem uero à leuis armaturæ militibus: uerterunt ſe in fugam, ad propinquū flumen directo curſu. Quo facto Romani, qui ī medio pugnabant: ut fuſa auxilia ſua uiderūt: partim ab ijs, q in late

briſ fuerant, circumuenti caſi, profligatiq; ſunt: alij media Gallorum acie, ubi Afri quoq; permulti erant: cum ingenti cæde hoſtium perrupere. & cum neq; ſuis ſubſidium ferre, neq; in caſtra reuerti poſſent, tum multitudine hoſtilium equitum, tum fluminis atq; imbris magnitudine impediti, Placentiam conferto agmine contenderunt, numero ad X mil. hominum, reliq magna ex parte circa flumen ab elephãtis, eqtibusq; oppreſſi. pauci ex peditibus, eqtibusq;, q paſſim fugiendo ſparſi per agros erãt: ueſtigia agminis ſecuti, Placentiam perrexere. Penè uſq; ad flumen Trebiam hoſtes perſecuti, cũ magnitudine imbrium progredi ulterius nequirent: in caſtra rediere, uictoria quidem læti: quod pauci ex Afris, Hiſpanisq;, plurimi ex Gallis perierant: ſed uſqueadeo imbre & intolerabili ui frigoris afflicti: ut elephanti omnes uno excepto, iumenta magna ex parte, hominum quoq; atq; equorum ingens numerus perierit. His peractis, Sempronius tegere apud populum R.o. tantam cladem cupiens, miſit Romã q nũciarent: uictoriã ſibi è manibus ibris magnitudinẽ ſuſtuliſſe. Id ſtatim Romani credidere. itteriectis uero diebus, ubi cõptum eſt, teneri à Carthaginienſibus ſuorum caſtra: Gallosq; omnis ad eos defeciſſe: Romanis copias, qđ nõ ſatis tuta in caſtris uiderentur, mœnibus contineri: commeatũq; per Padũ ex mari q̃rere: tantus terror, tantaq; admiratio inuaſit animos: ut iam ad urbem Romã uictorem Pœnum crederent uenturũ. Igitur parare nouas copias: auxilia ĩ Siciliam, ac Sardiniã mittere: Tarentum, & cætera Italiæ oppida munire: L. quinqueremiũ claſsẽ ædificare: omni deniq; ſtudio ad bellum intenti eſſe. Per id tempus Cn. Seruilius, & C Flaminius conſules creati, nouo delectu habito, excitisq; ſociorum auxilijs, alter

Ariminum, alter in Tuſciam *conuenire ſuos iubet. in ijs locis, in* Galliam *decreuerant copias traducere.* Prae*ter hæc legati ad* Hieronem, *qui præſidium peterent: miſſi.* Hiero *quingentos* Cretenſes, *& mille ſcutatos ad eos miſit. tum quicquid* Romanorum *uirium erat, aduerſus* Annibalem *parabatur. nec publice tantum, ſed priuatim quoq; terror omnium animos occuparat.* Dum *hæc in* Italia *geruntur:* Cn. Cornelius, *quem à fratre cum claſſe in* Gallia *relictum ſupra memorauimus: ab oſtio* Rhodani *profectus* Emporijs *appulit: orſusq; inde usq; ad* Iberum *flumen maritimam omnem oram partim renouãdis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, ditionis populi* Romani *fecit.* Poſt *hæc maritimis rebus compoſitis, &, ubi erat neceſſarium, relicto præſidio, ad mediterranea loca ducit exercitum. iam enim aliquot auxiliorum cohortes ex ſocijs ciuitatibus contraxerat. urbes igitur partim deditione, partim uiribus capit.* Quæ *intuens* Hanno, *quem* Annibal *ad eius regionis præſidiũ reliquerat: obuiam eundum hoſtibus ratus, caſtra in conſpectu hoſtium poſuit, iuxta oppidum, quod* Ciſſam *incolæ uocant.* Nec Scipioni *differendum certamen uiſum.* Quamobrem *uictoria potitus, caſtrisq; hoſtium captis, ingentẽ pecuniam capit. qui enim cum* Annibale *in* Italia *militabant: ſuas res omnes, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent: apud hos reliquerant. dehinc omnes intra* Iberum *habitantes, ſocios atq; amicos facit.* Duces *duo, alter* Carthaginienſium Hanno, *alter* Hiſpanorum Andubal *uiui capti.* Andubal *mediterraneæ regionis eius tyrannus erat, ſemper tamen cum* Carthaginienſibus *ſentiens.* Hac *re comperta* Aſdrubal, Iberum *transgreſſus exercitum aduerſus* Romanos *mouit.* Eunti *nuntiatur: milites,*

naualesq; ſocios inſolentia adeptæ uictoriæ ſecuros, & negligentes per agros ſparſim uagari. quamobrem cum octo millibus peditum, & mille equitibus citato gradu eò profectus, magnam partem eorum cecidit: reliquos recipere ſe ad naues compulit. nec diutius his locis permanere auſus, trans Iberum rediit. Hic diligenter diſpoſitis, ubi opus erat, præſidijs, Carthagini Nouæ in hibernis manſit. Cn. Cornelius hoc nuntio accepto, raptim facto agmine claſſem petit: in eos, qui cauſa cladis fuerant: iuxta morem patrium animaduertit. dehinc pedeſtribus, naualibusq; copijs coactis, Tarraconem in Hiberna proficiſcitur. Illic diuiſa inter milites præda omnium beneuolentiam ſibi conciliat: & ad res futuras promptiores reddit. Hic erat rerum Hiſpanarum ſtatus. Ineunte uere Flaminius cum exercitu in Tuſciam profectus, paucis diebus Arretium peruenit. Seruilius uero copijs Ariminum traductis, motum hoſtilis exercitus opperiebatur. Annibal, cum in Gallia hiemaret: Romanos captiuos uinculis cuſtoditos tenebat, uix præbens neceſſaria ad uictum. ſocios autem primo quidem tractauit humane, poſt uero in concionem uocatos pluribus uerbis hortatus eſt: ueniſſe ſe inquiens, non ut bellum Gallis inferret: ſed ut cum Romanis pro libertate eorum pugnaret. quamobrem debere eos, ſi ſapiant, amicitiam ac ſocietatem cum Carthagienſibus inire. adeſſe ſe: ut in libertatem Italiæ populos uindicet: ut ijs, qui per iniuriam à Romanis domo pulſi eſſent: patriam, ciuitatesq; reſtituat. His atque alijs huiuſmodi dictis, omnes ſine precio dimittit, cupiēs per hunc modum ſimul Italiæ populos ſibi conciliare, ſimul alienos à populo Romano facere: tum ſiqui op-

pidis, aut portibus priuati à Romanis fuerant: contrà eos irritare. Verum enimuero dum in hibernis ageret: inſidijs ſæpenumero à Gallis petitus, eadem leuitate, qua conſenſerant, crimen indicantibus, punico ingenio ſe defenderat crines diuerſarum ætatum artificioſè compoſitos parari iuſſit. his aſſidue mutatis, uarijs etiam ueſtibus utebatur: adeo, ut non ſolum his, qui raro eum uiderant: ſed etiam familiaribus ignotus eſſet. ita demum omnibus quem pro Annibale peterent ignaris, tutus erat. Ad hæc ægreferentibus Gallis terras ſuas ſedem belli eſſe, ob idq́; uti exercitus in alienum agrum transferretur, cupidos ſe certaminis oſtendentibus, maturius mouendum ex hibernis iudicauit. Iam uer appetebat: cum uocatis, qui docti itinerum erant, uias, quæ in agrum hoſtilem tenderent, perquirit. cum cæteras & longas, & notas hoſtibus intellexiſſet: unam, quæ per paludes in Tuſciã duceret: tametſi difficilem, per breuem tamen cognouit eſſe: & qua haud opinantibus hoſtibus traduci exercitus poſſet. Hanc igitur cum omnibus copijs ingreſſus, Hiſpanos, & Afros, & quicquid robuſtioris exercitus erat, primos ire iuſſit: admixtis ipſorum impedimentis: ne alicubi conſiſtere coactis neceſſaria ad uſus deeſſent. nam poſt id tempus nulla omnino impedimenta ducere ſtatuerat: ꝙ intelligeret Carthaginienſibus, ſi uincerentur, omnia ſuperuacua fore: ſi uero campos obtinerent: nihil prorſus defuturum. poſt eos collocauit Gallos: nouiſſimo loco equites poſuit: quibus præfecit Magonem fratrem: ob id maxime: ut Gallos, ſi tædio laboris, ut ſunt molles & effœminati, referrent gradum: præſidio equitum cohiberent. Hiſpani igitur, atq; Afri per integras paludis uoragines præeuntes, me

diocri labore loci iniquitatem ſuperabant, homines iam dudum huiuſcemodi malis aſſueti. Galli uero neq; ſubſiſtere ſe prolapſi, neq; ex uoraginibus aſſurgere poterant. dolorem laborum inexperientia maiorem faciebat: referre gradum inſequentes equites prohibebant. omnesque itaq; anxij & ſoliciti fatigata ægre trahebant corpora. mœrorem uigiliæ augebant. per quatriduum iam, et tres noctes tollerata. ſed inter cæteros Galli maxime angebantur. iumenta paſſim per argillam proſtrata magna ex parte defecere: utrum duntaxat feſſis militibus uſum præbentes: q̃ ijs, ſarcinisq; extarent aqua ſuperincumbentes. per exiguam noctis partem neceſſarium quieti locum dabant. equi pleriq; ob continuatum per argillam iter, ungues amiſere. Ipſe Annibal elephanto, qui unus ſuperfuerat: quod altius ab aqua extaret, uectus, ægre tamen emergebat paludes: preſertim morbo oculorum, quem ex intemperie aeris contraxerat: non parum grauante. ex quo tandem, cum nec tempus, nec locus medendi foret: altero oculo captus eſt. Superatis ad extremum præter omnium opinionem paludibus, cum certum per exploratores habuiſſet: Flaminium circa Arretij mœnia eſſe: caſtra propter ipſas paludes poſuit: partim ut feſſum tot laboribus exercitum reficeret: partim ut conſilia, & uires hoſtium, & regionis ſitum, & itinera ſcrutaretur. Poſtquam uero compertum habuit: eam regionem in primis Italiæ fertilem eſſe: campoſq;, qui Feſulas inter, atq; Arretium iacent, frumento, & omni copia rerum opulentos: præterea conſulem ferocem quidem, & popularem, ſed rerum bellicarum inexpertũ, et rebus ſuis nimis confidentẽ: cogitauit optimũ fore: ſi à laua relicto hoſte, Feſulas peteret: ac p̃dabũdus p

Hetruriæ agros graſſaretur: ratus conſulem ob inſitam in genio eius conciliãdæ apud uulgus gratiæ cupiditatem, haud paſſurum uaſtitatem per prouinciam fieri: &, ut neminem bene geſtæ rei ſocium haberet: nequaq̃ expectaturum collegam: ſed ipſum ſuis uiribus dimicandi animo quacunq; intrepide ſecuturum. Quibus ex rebus optimas ſibi ad capeſſendum prælium oblatum iri opportunitates præuidebat: prudẽter ſanè, & callide de rebus futuris ratiocinatus. Errat enim: *ſiquis putat aliqđ magis propriũ optimi ducis officium eſſe: q̃ conſilia, & naturam hoſtis intelligere. nam quemadmodum in ſingulari certamine oportet locum, ubi aduerſarium ferias, ſpeculari: & quæ pars corporis nuda, quæ inermis ſit, diligenter animaduertere: ita, ubi de ſumma rerum agitur: inueſtigandum eſt, non ubi nudæ ſint corporis partes: ſed unde natura, ſeu mores ducis hoſtium detegi queant.* Multi *ſiquidem per ignauiam, atq; ſocordiam non ſolum communes actiones, ſed etiam quæ ad priuatam uitam ſpectant, ſæpe prætereunt. alij uino dediti, niſi ebrij ac temulenti ſint, ſomnum capere non poſſunt. nonnulli res uenereas præter modum ſectantes, non modo ciuitates, atq;* R*eſp. euertunt: uerumetiam dedecore uitam peragunt.* Ad *hæc timiditas, atq; formido in priuatis quidẽ hominibus opprobrij, ac turpitudinis plena: at in duce exercitus maximarum aliquando iacturarũ cauſa eſt.* Petulantia *uero, & temeritas, & iracundia, præterea etiam faſtus atq; iactãtia, ut hoſtibus percommoda, ita ſuis exitio ſunt. facile. n. huiuſmodi homines ad omnes machinas, atq; inſidias hoſtium patent. Quamobrem ſi quis iueſtigatis aduerſariorum uitijs occaſionem aliq̃ præſtiterit: qua poſtmodum ducis hoſtium compos fieri ualeat: è ueſtigio rerũ potie-*

tur. quemadmodum enim nanis ſublato gubernatore fa cile in poteſtatem hoſtium uenit: eodem modo, ſi quis in bello rationibus atq; conſilijs ducem è medio ſuſtulerit: ſtatim reliqui quoq; exercitus compos fiet. Hac igitur cũ diligenter Annibal de cõſule Romano ratiocinatus foret: nequaq̃ opinione ſua fruſtratus eſt. Quanta enim potuit celeritate, per feſulanum agrum profectus, relicto poſt ſe hoſte, campos Hetruriæ cædibus, atq; incendijs uaſtare cœpit. Quibus rebus accenſus conſul, ſimul contemni ſe ab hoſtibus putans, ſimul res ſocioꝝ in conſpectu ſuo ferri, agiq; ſibi dedecus ratus, nullum quietis locum capere poterat. Quocirca multis ſuadentibus, neq; inſequi Pœnum oportere, neq; manus cum hoſtibus conſerere, ſed equitatum, peditatumq; omnem integrum ſeruare, expectare collegam, ut coniunctis exercitibus omnia communi conſilio gererẽtur: nequaquam perſuaſus eſt: neq; ad id quippiam reſpondit: ſed tantummodo eſt hortatus: ut mẽtibus conſyderarent quid populus Ro. diceret, intuens Pœnum per mediam iam Italiam uagari: & obſiſtente nullo ad ipſa Romana mœnia contendere: ipſis poſt terga hoſtium in Tuſcia dormitantibus. Poſt hæc ferè concilio proripuit: coactisq; repente copijs, inſequi hoſtem cœpit, nullam aut tẽporis, aut loci rationem habens: ſed dumtaxat conferendi prælij auidus: tanq̃ uictoria in manibus eius foret. usqueadeo. n. ſpe bene gerendæ rei animos multitudinis accenderat: ut plures eſſent, qui uincula, & compedes, aliumq; huiuſmodi apparatum, q̃ qui apta ad dimicandum ferrent arma. Annibal uerſus urbem Romam cũ exercitu profectus, quod agri eſt, inter Cortonam urbem, Thraſimenumq; lacum, omni genere cladis peruaſtat. Simulac uero inſequi Flaminium cum exercitu intellexit:

peropportuna eſſe inſidijs ea loca conſpicatus, parare ſe ad prælium cœpit. Eſt eo in loco latior, atq; undiq; circunſeptus campus: qui ab utroq; latere per longum altiſſimis, perpetuiſq; cingitur montibus. in latum uero ad interiorem partem colles aſſurgunt, aſperi atq; difficiles. partem poſteriorem alluit Thraſimenus lacus: inter quē, & montes uia peranguſta: per quam in ipſum campum patet ingreſſus. Occupatis igitur anterioribus collibus, in his caſtra locat: ubi ipſe cum Afris modo, atq; Hiſpanis conſideret. Baleares, omnemq́; leuem armaturam poſt montes circunducit. equites cum Gallis in ipſis anguſtijs locat: ut, ſimulac intraſſent Romani: obiecto equitatu clauſa omnia lacu ac montibus forent. His ita per noctem diſpoſitis, Annibal quietem agit. Flaminius hoſtem ſummo ſtudio inſecutus, cum pridie propè ſolis occaſum ad lacum perueniſſet: poſtero die cum prima luce ducere per anguſtias exercitum cœpit. Erat hic dies orta ex lacu proximiſq; montibus nebula caliginoſus ualde, ac perobſcurus. Annibal, ubi maiorem partem copiarum campos ingreſſam, & iam propinquantes ſibi primos animaduertit: dat ſimul omnibus inuadendi ſignum. quo facto undiq;, ut proximi quiq; erant, decurrerunt. Romani ſubito ac improuiſo malo perterriti, denſiſſima caligine impediente proſpectum, hoſtibuſq́; ex pluribus locis eodem tempore concurrentibus, neq; acies inſtruere, neq; expedire arma, & uix quid actum foret, intelligere poterant: alijs à fronte, alijs à tergo, alijs ab utroq; latere prorumpentibus. Quibus rebus factum eſt: ut multi in ipſa profectionis ſpecie, cum opem ſibi inuicem ferre nequirent: inſtar pecudum trucidati fuerint: ante oppreſſi ab hoſtibus, quàm

quid agendum eſſet, conſultum foret. Flaminius *ipſe in ſumma rerum deſperatione à* Gallis *quibusdam circumuentus occiditur.* Deſyderata *ſunt in eo prælio quindecim millia hominum: qui magna ex parte immota acie ad extremum ut* Romani *moris eſt, perſtiterunt.* Alij *fuga ad ipſas fauces, quibus ingreſſi fuerant, facta, fœde ac turpiter ab hoſtibus oppreſſi: ac in prima uada paludis ſe præcipitantes, partim acriter inſiſtendo mox interficiũtur: partim ſe capitibus tenus aquæ immergentes, aliquãdiu ita permanſere. tandem uero ingreſſis aquam equitibus, cum uitam ſuppliciter eleuatis in cœlum manibus precantes non exaudirentur: uel trucidati ſunt ab hoſtibus: uel ipſi ſe inuicem hortati manus ſibi adhibuere.* Sex *millia fermè primi agminis per medios hoſtes eruptione facta, & ſi ſuppetias ferre ſuis, & circumuenire hoſtes poterant: ignari tamen omnium, quæ poſt ſe agerentur: ac continue ut alicui obuiarent procedentes, è ſaltu euaſere. cumq́; in tumulo quodam conſtitiſſent: ac depulſa iam nebula ſtragem ſuorum indicaret: omni ſpe ſalutis deſtituti, quod omnia eſſe hoſtium conſpicarentur: citato curſu in propinquum uicum ſe recæpere.* Annibal *confecto prælio,* Maharbalem *perſequi eos iubet.* Hic *cum* Hiſpanis, *ac leuis armaturæ militibus profectus, uicum obſidet.* Romani, *cũm extremis omnibus premerentur: tandem depoſitis armis, ac ſalute pacta,* Pœno *ſe dediderunt.* Hæc *fuit* Romanorum, Carthaginienſiumq́; *apud* Thraſimenum *lacum memorabilis pugna.* His *peractis* Annibal, *uocatis, quos* Maharbal *in deditionem accæperat: cæterisq́; captiuis, qui numero ſupra quindecim millia erant: primo non potuiſſe* Maharbalem *inquit, ſe iconſulto ſalutem paciſcentibus polliceri.*

deinde grauiter in Romanos *inuectus, eorum captiuos omnis inter milites diligenter in uinculis aſſeruandos diſtribuit: ſocijs omnibus ſine precio dimiſſis: ueniſſe ſe inquiens, ſicuti in* Gallia *dixerat, non ut populus latini nominis, ſed ut pro eorum libertate* Romanis *bellum inferret.* Poſt *hæc milites corpora curare, & cadauera interfectorum, qui clariores fuerant: mandare ſepulturæ iubet. hæc circiter triginta erant. nam ex uniuerſo exercitu duntaxat mille & quingenti, atq; hi magna ex parte* Galli *ceciderant.* Ipſe *interea cum fratre, atq; amicis de rebus gerendis conſultat: uſq; adeo elatis pñti uictoria animis ut nihil iam* Carthaginiẽſibus *difficile factu fore uideretur.* Iam *nuntius tantæ cladis peruenerat* Romam. *patres occultare id diutius, aut minuere apud populum ob magnitudinem facinoris non poterant: ſed aduocata in curiã plebe, dicere quicquid eẽt cogebantur.* Cum *primum igitur prætor è roſtris, pugna, inquit, magna uicti ſumus: tãtus terror, ac tumultus ortus eſt: ut qui in utroq; loco fuerunt: maiorem dixerint hoc tempore* Romæ, *q̃ paulo ante in prælio, fuiſſe conſternationem animorum.* Neq; *id quidem diſſimile ueri eſt. nam qui longo iam tempore non ſolum non re, ſed ne uerbo quidem inſignem aliquã cladem experti fuerant: moderate ferre tantã iacturã non poterant.* Senatus *tamen, ut par erat, dignitatem ſeruauit, conſultando de rebus futuris: quónam duce, aut qbus copijs reſiſtendum* Carthaginienſibus *foret.* Dum *hæc, quæ ſupra memorauimus: in* Tuſcia *gerebantur:* Seruilius *conſul, cognito* Annibalis *in* Hetruriam *tranſitu, iungere ſe cum copijs collegæ decreuerat. ſed quia difficile erat tantam hominum multitudinem ſimul traducere:* C. Cẽtronium *propætorem cum quatuor millibus equitum*

præmiſit:ut,ſi ante aduentum eius aliqua neceſſitas urge ret:mandatis collegæ praſto eſſet., Annibal iam tum ui‐ ctoria potitus,cognito per exploratores hoſtium aduen‐ tu,Maharbalem cum expeditis,& parte equitum procedere obuiam iubet. Hi, ſimulac ad eos peruenere : pri‐ mo ſtatim congreſſu maiorem partem occiderunt.reliqui fuga in proximum collem recæpti,poſtridie uiui in poteſtatem hoſtis peruenere. Hac clade triduo poſt primam Romæ nunciata,mœſtis adhuc cunctorum animis,uſq; adeo iam non populus modo, uerumetiam ſenatus afflictus eſt:ut tota ciuitas ueluti quadam imago luctus uideretur.quapropter dimiſſis annuis magiſtratibus,ad cre ationem dictatoris confugerunt:quod temporis, ac præ‐ ſentium rerum conditio imperatorem,cui ampliſſima po teſtas eſſet:requirere uidebatur. Annibal rebus feliciter geſtis elatus animo,nondum tamen adeũdi Romam adeſ‐ ſe tempus putabat. Quo circa paſſim uaſtata ferro igniq; prouincia,per Vmbriam,& Picenum profectus,decimo die puenit in propinquã Adriatico mari regionem,adeo omni genere prædæ refertus:ut neq; uehendo,neq; ferendo oneri exercitus ſufficeret:in itinere uero ingentem hominum multitudinem interfecit.iuſſerat enim militibus ꝑ præconem, ut obuium quenq; idoneæ ad res bellicas ætatis non ſecus, atq; inexpugnatis ciuitatibus fecerant, obtruncarēt.tantum enim aduerſus Romanos genitum erat odium:ut nullo genere crudelitatis abſtineret.

Nactus igitur locum in littore Adriatici maris omni ge‐ neris frugum copia abundantem, ibi per aliquot dies ſtatiua habuit,omni ſtudio intentus, ut militum corpo‐ ra reficeret, curaretq;:nec minus etiam equorum.Nam & ex frigore,,quod in gallia per hyemem ſub diuo con-

traxerat: & ex aſſiduis laboribus, quos proxime in tranſeũdis paludibus durauerant: diuturno præterea ſitu ac ſqualore armorum, in morbũ, ac ueluti ſcabiem quandã & equi, & homines inciderant. interea etiam Afros militaribus armis iuxta Romanorum conſuetudinem inſtruit: quorum copiam ex tot hoſtium ſpolijs maximam adeptus erat. Miſit præterea mari Carthaginem, qui res feliciter geſtas populo nunciaret. nam tum primum poſt ingreſſum Italiæ littus attigerat. Hoc nuncio Carthaginienſes lætitia affecti, ardentiori ſtudio Italicis, Hiſpaniſq; rebus incubuere. Romani dictatorem crearũt Q. Fabium, ſingulari uirtute ac prudentia uirum: qui ob res egregie geſtas Maximi cognomentum adeptus eſt: & uſq; in hunc diem in familia eius durat. Dictator autem eo differt à conſule: ꝙ conſulem duodecim ſecures præcedunt: dictatorem uero quatuor & uiginti. præterea, illos neceſſe eſt multa referre ad ſenatum: at huius eſt ſummum liberumq; imperium: ſub quo mox cæteri magiſtratus ceſſant: exceptis tribunis. Sed de his aliàs latius. Dictatori quoq; addiderunt M. Minutium Ruffum magiſtrum equitum: qui magiſtratus imperio dictatoris ſubiectus eſt: tenetq; in exercitu eius locum: ſi quando abeſſe illum neceſſitas reipub. cogit. Annibal breuibus itineribus per littus Adriaticũ motis caſtris, opulenta ac fertili prouincia exercitum alebat: ueteribus uinis, quorũ permagna eſt copia, pedes equorum abluens: quo facilius ſcabie liberarentur. ex militibus quoq; ſi q uulnerati erãt: curari diligenter iubebat: cæteros inſtaurari uiribus, parariq; ad res futuras. Hinc per Brutianum, atq; Adrianum agrum profectus, Marſos, Marrucinos, & Pelignos deuaſtat: præterea Arpos, & Luceriam Romanorũ

Coloniam, atq; omnem Apuliæ regionem. Per id tempus Q. Fabius magiſtratu inito, peractiſq; rite ſacrificijs, cum magiſtro equitum, & quatuor ex tempore conſcriptis legionibus urbe proficiſcitur: nec multis interiectis diebus in Apuliam peruenit. ubi accepto à Cn. Seruilio conſule, qui eò ex Arimino uenerat, exercitu, ipſum Romam cũ præſidio remiſit, iuſſum, ut parata Oſtiæ claſſe, ſi quid interim Carthaginienſes mari tentarent, littora Italiæ ab hoſtibus tutaretur. ipſe cum omnibus copijs profectus, caſtra haud procul Arpis in conſpectu hoſtiũ poſuit. Annibal, cognito dictatoris aduentu, nulla mora facta educit in aciem exercitum: copiamq; pugnandi hoſtibus facit. ſed ubi aliquantum commoratus neminem prodire in certamen uidet: in caſtra reuertitur. Enimuero ab initio Fabius ſtatuerat haud tentare fortunam belli: neq; manus cum hoſtibus conſerere: id tantummodo ſalutiferum populo Romano ratus: ſi oppida ab hoſtium uiribus tueretur. et in hac ſententia uſq; ad extremum conſtanter permanſit. Ex quo principio quidem imbellis ac formidoloſi hominis nomen habere cœpit: ut qui ignauia, atq; ſocordia detrectare periculum uideretur. Interiectis uero temporibus coegit omnes fateri: neminem potuiſſe uel conſtantiorem, uel ſapientiorem rebus gerendis imperatorem præfici. quod non longe poſt res ipſæ, oſtendere. Intelligebat profecto prudentiſſimus dictator quantum inter Carthaginienſium, ac Romanorum exercitus intereſſet: cum illi ab ineunte ætate continue in rebus bellicis alti, educatiq; eſſent: & ducem haberent unà cum ipſis in caſtris, ac ſub diuo nutritum, ac rem militarem à teneris annis edoctum: præterea tot præliorum in Hiſpania uictores fuiſſent: in Italia aduer-

ſus Romanos,ſociosq́; bis hoſtium potiti eſſent:& ,quod maius momentum habebat in tanta rerum extremitate: nullam,niſi in uictoria repoſitam ſpem haberent:Romanis uero contra hæc omnia acciderent. Igitur abſtinendũ omnino prælio Numidarum decreuerat:atq; in propoſito perſeuerandum. Id erat:ut exercitus populi Romani, & multitudine hominum,& copia commeatuum aſſidue refertus eſſet.quapropter per loca alta continue agmen ducere:exercitum hoſtiũ paruo interuallo quacũq; iret,ſequi:opportunos ſemper colles præoccupare:neq; relinquere unq̃ hoſtes:neq; copiam pugnandi facere: commeatum abunde poſt ſe habere:milites ne ſemel quidem permittere ab exercitu diuidi:ſed confertos ſemper,conglobatosq́; tenere.per hunc modum ſuis quidem tuta omnia:hoſtibus uero,ſi quando populandi gratia ab exercitu diuiderentur:infeſta præbuit:multis ſæpenumero captis:pluribus etiam interfectis. Id autem eo conſilio faciebat:ut ſimul paulatim imminueret hoſtium uires:ſimul exiguis uictorijs territum priſtinis cladibus militem aſſuefaceret minus iam uirtutis,aut fortunæ ſuæ pœnitere. cæterum ut ĩ aciem deſcenderet. nulla ratione adduci poterat. At M. Minutius hanc Fabij cunctationem ægre ferens,timiditatis eum,atq; ſocordiæ arguebat:homo ferox, atq; in conſilijs rapidus: : & cui nihil longius.q̃ pugnæ tempus uidebatur. Pœni,deuaſtatis prædictis locis,ſuperatoq́; Apennino,Samnium trãſeunt,infœcundiſſimam Italiæ oram,& longo iam tempore bellorum expertẽ. ubi tantam commeatus, rerumq́; neceſſariaꝝ copiam nacti ſunt:ut nec quotidiano uſu,nec continua deuaſtatiõe abſumere prædam poſſent.hinc & Beneuentum Romanorum coloniam depopulantur. Teleſiam urbem capiũt, & mœnibus

& mœnibus & commeatu, cæteriſq; neceſſarijs rebus munitiſſimam. Romani continue hoſtes unius aut duorum dierum interuallo ſequebantur. Annibal, cum animaduerteret Fabium aperte præliandi occaſionem fugitare: neq; tamen excedere campis: ſed per edita, atq; opportuna loca continue inſequi: citato curſu proficiſci Capuā, & in falernum agrum deſcendere decreuit: ratus alterū è duobus neceſſarium fore: uel ut Romani in prælium deſcenderent: uel ut mox uniuerſis appareret: Carthaginienſes caſtra obtinere: Romanis ſe in numimenta recipiētibus. quo facto perterritas prouinciæ ciuitates confeſtim ſe Carthaginienſibus dedituras ſperabat. nam uſq; in eū diem, q̄q̄ duobus maximis prælijs profligatis Romanis, nullum omnino oppidum ad Carthaginienſes defecerat: multis alioquin exiſtentibus: quibus graue Romani imperij iugum uidebatur. Quibus ex rebus facile coniectari licet: quantæ apud ſocios authoritatis foret Romanæ Reip. maieſtas. Nec ſanè imprudens Annibalis conſilium fuit. eſt enim campanus ager & copia rerum, & fertilitate regionis, & amœnitate ac pulchritudine loci excellentiſſimus. nam & in littore maris poſitus eſt: & eò ex uniuerſo terrarum orbe uenientes in Italiam innumeræ gentes confluunt. ſunt præterea in eo ſitæ nobiliores Italiæ ciuitates. ſiquidem oram maritimam incolūt Sueſſani, Cumani, Dicearchitæ, Neapolitani, & ad extremum Nucerini: mediterraneā uero à ſeptentrione Calatini, & Calleni, ab Oriente & Meridie Daunij, & Nolani. in medijs autem campis ſita eſt omnium olim feliciſſima ciuitas Capua: cuius Campi fabuloſis etiam poetarum carminibus inclyti ſunt: quos illi Phlegræos appellant. præterea ſitus ipſe natura munitiſſimus, ac ferè inſu

perabilis eſt. hinc mari, illinc maximis, perpetuiſq; mõtibus cingũtur. tris tm̃ aditus hẽnt perangustos, atq; difficiles: unũ à Samnio: reliquos ab Arpis. Igitur in hos campos ueluti in theatrum quendam deſcenſuri Carthaginienſes uidebantur: ex quo fugientes hoſtes ſpectarent: ſoliq; de cætero caſtra obtinerent. His itaq; ratiõibus motus Annibal, exercitum Samnio per angustias Eribiani collis deducit: caſtra ad uulturnum amnem ponit. Exurebatur amœniſſimus Italiæ ager: uillaq; paſſim ferro, atq; incendijs uaſtabantur. Quibus rebus etſi non mediocriter turbabatur Fabius: nihilominus in propoſito pſeuerabat. At M. Minutius, omneſq; tribuni equitum amputandã omnem moram iudicabant: factoq; impetu totis uiribus ruendum in Carthaginienſes: neq; permittendum:, ut ſub oculis Romani exercitus feliciſſima regio deuaſtaretur. Fabius per paucos dies celerius ſolito motis caſtris, feſtinare ad prohibendam populationibus Campaniam uiſus erat. ut uero Falerno appropinquauit: tantummodo in iugis montis oſtendit exercitum: ne ſocij reliquiſſe eum caſtra exiſtimarẽt. in æquum uero educere copias noluit, ueritus prælium cum Pœnis committere, tum propter ſu prædictas cauſas: tum quia equitatu lõge impar erat Romanus exercitus. Annibal, cum ſæpius hoſtem nequicq̃ tentaſſet: tandem deuaſtata paſſim regione, abductaq; ingenti præda, hibernis locum ſpectabat. Fabius, cum ſatis ſciret per eaſdem angustias, quibus intrauerat, rediturũ: ratus ea loca peropportuna eſſe Romanis (ſed quid aduerſus Pœnum moliri uellet?) circiter quatuor millia hominum i ipſis angustijs ponit, hortatos, ut magno fortiq; animo, cum res ferret: opportunitate loci uterentur. ipſe cum reliquis copijs collem iiſdem angustijs imminentem

occupat, qd quaq; in re agendum eſſet, conſultās: unde primum, uel à quibus in hoſtem ruēdum: haud dubius, ſe uel profligaturum omnino hoſtium exercitum: uel ſaltem quicquid uehebant prædæ, ablaturū. Verū non fefellit Annibalem ſuis ſe artibus à Fabio premi. ſed his omnibus ante cōſyderatis, ſingulari aſtutia hoſtis conatum fruſtratus eſt. Collectis undiq; ſarmentorū faſciculis, & omni genere materiæ aridæ alligari boum cornua, quos domitos indomitosq́; multos abegerat: iuſſit. ad duo millia ferè boum parata. Datū Aſdrubali negotium: ut ſtatuto tempore pecudum cornibus accenſis, armentum per miniſtros ageret in propinquum ſaltum: qui medius inter caſtra, atq; anguſtias, queis futurum erat iter: eminebat. inde cū primum illi dari à ſe ſignum animaduerterent: rapide, factoq; impetu boues in aduerſum montem concitarent: donec ad iugum actum foret armentū. His paratis, cœnare omnes, & quieſcere aliquantum iubet. nocte intempeſta, quibus datum erat negotiū, q̄celerrime exeunt. boum cornua, uti præceptum erat, accēdunt. quo facto Annibal mature educi armentum, atq; ad iugum montis agi nūciat. Expeditos uſq; ad certum locū ſequi iubet, admonitos, cū primum facto impetu diſcurrere p mōtes pecus cœpiſſet: opportuna loca occuparent: uñ tranſeuntibus ſuis opem ferre, hoſtemq́; ſicubi obuius fieret, infeſtare poſſent. inter hæc ipſe omnem exercitum educit: poſitisq́; primo grauioris armaturæ militibus, poſtea equitibus, deinde præda, poſtremo Gallis, atq; Hiſpanis, ad anguſtias tendit. Romani, qui ad eos tranſitus inſidendos locati fuerant: ubi in ſummis montibus ignes conſpexere: uenire per ea loca Annibalem rati, præſidio exceſſerunt, iuga montium petentes. & primo cū in quoſdam boues ſe

paratos à cæteris incidiſſent: micantes eorum capitibus flammas aſpicientes, ueluti miraculo attoniti, ac maius aliqd exiſtimantes, conſtiterunt. deinde ubi milites quoq; apparuere: iaculatis aliquandiu aduerſus ſe inuicem telis, cum tandem boues interuenirent: utriq; in iugo montis perſtitere, auide lucem, ut rem omnem apertius cognoſcerent, expectantes. Fabius cognito tumultu, inſidias eſſe ratus, tum à certamine, ſicuti ſtatuerat, abhorrens, ſuos munimento tenuit. Interea Annibal rebus ex ſententia ſuccedẽtibus, per ſaltum traducit agmen: prædamq; omnem nemine iam impediente integram conuehit. Luce prima conſpicatus Romanos in iugo montis ſuis oppoſitos & numero hominum, & genere armaturæ ualidiores eſſe, Hiſpanorum cohortem ſuppetias mittit. hi primo ſtatim congreſſu circiter mille hoſtium cæſis, ſuos in caſtra ſaluos reduxere. Annibal hoc aſtu anguſtijs falerni agri liberatus, tutioribus in poſterum ad caſtrametandũ locis electis, hibernis locum quærebat. Inter hæc pleriq; dictatorem timiditatis arguere: ꝙ hoſtem intra anguſtias clauſum euadere tam facile permiſiſſet. ille nihilominus conſtanter in propoſito perſeuerare. Interiectis uero diebus, Romam ſacrorum cauſa reuocatus, curam exercitus, rerumq; cæterarum magiſtro equitum reliquit, pluribus eum hortatus, ne tam hoſtes offendere, ꝙ̃ ſuos tutari ſtuderet. At Minutius nequicꝙ̃ hæc à dictatore præmonitus, omni ſtudio intentus erat in præliũ. Dum hæc in Italia gerebãtur: Aſdrubal refectis in Hiſpania XXX nauibus, quas accæpiſſe à fratre ſupra memorauimus: decemq; huic numero adiectis, principio æſtatis ex hibernis Carthagine mouit XL nauium claſſem Himilconi tradidit. Eo prope terram nauigante, exercitum ipſe in littore ducebat,

ſperans ſe uno tempore cum terreſtribus naualibusq́; co pijs ad Iberi oſtia futurū. Cn. Scipio, ubi mouiſſe ex hibernis Aſdrubalem audiuit: primo idem conſilij habuit: deinde propter famam nouorum auxiliorum, ac bellici apparatus, mari potius, q̃ terra concurrendum ſtatuit. Parata itaq; quinq; et triginta nauium claſſe, ex omni exercitu optimum quenq; militem, & ad naualem uſum aptiſſimum delegit. quibus in naues impoſitis, ire obuiam hoſti pergit. ac poſtridie Tarrhaconem ad propinqua Ibero loca delatus, in ſtationem decem millia paſſuum diſtantē ab hoſtibus peruenit. inde duæ Maſſilienſiū naues ſpeculatum miſſæ. nam ea gens ſocietate aſtricta erat populo Romano: & cum ſæpe aliâs, tum maxime tempore ſecūdi belli punici aperte cum Romanis ſentiebat. Renunciātibus ſpeculatorijs claſſem punicam ſtare in oſtio fluminis, ſublatis anchoris in hoſtem ruit, cupiens ex tempore improuidum, atq; imparatum offendere. Verum Aſdrubali datum è ſpecula ſignum aduentū Romanæ claſſis indicauerat. quamobrem repente diſpoſitis in littore terreſtribus copijs, remigibus uero conſcendere nauis iuſſis, arma capere omnes iubet. Iamq; Romanis non appropinquantibus modo, ſed dirigentibus in pugnam nauis, bellicum cecinere. Carthaginienſes impetu in Romanos facto, aliq̃diu proximi uictoriæ ſunt uiſi. poſtea īclinare res cœpit. nam qui in littore erant: non tam audaciam pugnantibus, q̃ ſpem ſalutis fugere uolentibus præbebant. duabus igitur nauibus captis, quatuor ſuppreſſis, agere in litus claſſem Pœni cœpere. Tum uero inſequentibus atrocius Romanis, omni conatu aduocato, tandem in littora prorupere: relictisq́; nauibus, ad paratam in terra aciem concurrerunt. Romani haud cunctanter īſecuti, na

ues omnes, quæ moueri poterant: ualidis religatas funi/ bus, extraxere. atq; ita deuictis hoſtibus, imperio maris potiti, læti deceſſerunt. Ad quinq; & uiginti naues ho ſtium ex quadraginta captæ. Romani, auctis ex uicto ria animis, acrius iam Hiſpaniæ *rebus incumbebant.* Carthaginienſes *accepta ſuorum clade, celerius omni fide paratas ſeptuaginta naues miſere: haud ignari q̃tũ momenti ad omnem rem imperium æquoris afferret.* Hæ *primo in* Sardiniam, *deinde* Piſas *in* Italiam *dela/ tæ: uti cum* Annibale, *ſi fieri poſſet, coniungerentur.* Ro*mani, ſimulac aduentum punicæ claſſis intellexere: cen tum & uiginti quinqueremibus miſſis, tantum* Cartha/ *ginienſibus terrorem iniecerunt: ut confeſtim in* Sardi/ *niam, deinde* Carthaginem *redierint.* Cn. Seruilius, *qui* Romanæ *claſſi præerat: ueluti fugientes diu perſecutus, ubi nullam potiundi ſpem animaduertit: claſſem* Lily-*bæo appulit: hinc non longe poſt ad propinquas* Africæ *inſulas nauigauit. acceptaq́; ab incolis, ne prouinciam deuaſtaret, pecunia, iter conuertit: & capta inter naui/ gandum* Coſſyro *inſula, oppidoq́; præſidio firmato,* Lily*bæum reuerſus eſt. hic poſita in ſtatione claſſe, poſt pau cos dies ad terreſtres copias contendit.* Interea *ſenatus, co/ gnita* Cn. Scipionis *apud* Iberum *nauali uictoria, non/ modo utile, uerumetiam neceſſarium iudicauit: bellum in* Hiſpania *proſequi: & quamaximis poſſent uiribus,* Carthaginienſes *terra mariq́; infeſtare. quamobrem pa- ratis extemplo uiginti longis nauibus,* P. Scipionem *pro/ rogato poſt conſulatum imperio, in* Hiſpaniam *mittunt: ut unà cum* Cn. Scipione *fratre coniunctis uiribus om/ nia communi conſilio tractarẽtur. nihil enim magis uere bantur* Romani: *quàm ne potiti hiſpanarum rerum* Car-

thaginienſes imperium maris obtinerent: propter quod & nauigare eis in Italiam liceret: & commeatum, pecuniamq; libere Annibali ſubminiſtrare. Profectus itaq; in Hiſpaniam P. Scipio. Cn. Scipioni fratri coniungitur: ac deinde communi conſilio gerebant bellum. Quãobrẽ, quod ante eum diem non fuerant auſi: Iberum haud cunctanter tranſgrediuntur. Hic ſtatim fortuna fauere Romanis cœpit. Superatis, qui circa Iberi tranſitum habitabant: nemine deinde obuio, Saguntum uenêre. ubi diſtantes à Fano Veneris quinquemillibus paſſuũ caſtrametati ſunt, loco ut ab hoſtibus tuto, ita ad commeatum ex mari habendum opportuno. accidit ut eodem non lõgo poſt claſſis quoq; appelleretur. Enimuero quo tempore Annibal in Italiam uenit: obſides ex ſingulis Hiſpaniæ ciuitatibus nobiliorum filios acceperat: eosq; omnis Sagunti iuſſerat cuſtodiri: q & munitiſſimus erat hic locus: & qui cuſtodiæ relinquebantur, Carthaginienſibus fidi. Erat tum igitur Sagunti Hiſpanus quidam nomine Acedux claritate generis, ac uitæ ſplendore nemini Hiſpanorũ ſecũdus, Carthaginienſibus uero inter primos fidus. ſed tum, ut ſunt pleraq; barbarorũ ingenia cũ fortuna mutauerat fidem. Hic cũ Romanorũ ſucceſsũ in Hiſpania animaduerteret: de obſidibus tradendis cogitauit: eã potiſſimum rem conciliaturam ſibi Romanorũ beneuolentiam ratus. Circunſpectis igitur omnibus, q̃ deſyderij ſui cõpotem poſſent facere: tandem Boſtarem præfectũ Carthaginienſium adit. Hic ab Aſdrubale in Hiſpaniã miſſus, ut Romanos à trãſitu fluminis arceret cũ id non fuiſſet auſus: caſtra extra Sagũtũ in ipſo littore poſuerat, homo natura mitis, & præter cõſuetudinẽ Pœnorũ haud ſatis callidus. Eum itaq; nihil prorſus de fide ſua erga

Carthaginienſes uerentem, in ſecretum adducit. quo in ſtatu res ſint: admonet. Carthaginienſes, inquit, metu ad eám diem continuiſſe in fide Hiſpaniarum populos: quod Romani, procul abeſſent. nunc uero caſtra Romanorum Iberum tranſiſſe: datam unicuiq; moliendarum nouarum rerum opportunitatem. quamobrem oportere, quos metu non liceat, eoſdem beneficio, & gratia deuinctos facere. Appropinquaſſe Sagunti Romanos inſtructos, paratosq; terreſtribus & naualibus copijs: urbē periclitari. cenſere ſe: obſides omnes in ciuitates remittendos. Si id fecerit: fruſtraturum ſe primo Romanorū ſpem; qui nulla re magis oppugnare Saguntum nitebantur: q̃ ut obſidibus potirentur: deinde fidem, ac beneuolentiam Hiſpanorum Carthaginienſibus conciliaturum. Proinde rem conſyderet: & obſidum ſaluti conſulat. Si eorum reducendorum curam ſibi tradiderit: non parum ſe quoq; gratiam aucturum: neq; ſolum remiſſis ad parentes filijs obligaturum illorum animos: uerumetiam uniuerſis poſiturum ante oculos quanti facienda ſit benignitas, & clementia Carthaginienſium. Poſt hæc expectare eum iubet munera quamplurima ab ijs, quos filiorum compotes feciſſet. neminem tanti beneficij immemorem futurum. Hæc, atq; alia complura in hunc ſenſum locutus, ubi quod cupiebat, Boſtari perſuaſit. Saguntum reuerſus eſt: ſtatuto die, quo adeſſe cū ijs deberet. qui nobilium filios reducerent. Sequenti nocte clàm profectus ad hoſtium ſtationes, conuentis quibuſdam auxiliaribus Hiſpanis, ad duces perducitur. His effatus pluribus uerbis quanta hiſpanarum rerum acceſſio futura ſit Romanis, ſi obſidum potiantur: tandem traditurum ſe eos pollicetur. Romani ob rei magnitudinem erectis

animis, dant ſimul, accipiuntq́; fidem.: munera præterea ampliſſima pollicentur. conſtituto deinde loco, ac tempore, quo expectare ad recipiendos obſides deberent: domum reuertitur. Poſt hæc aſſumptis, qui ad eam rem apti uidebantur: ad Boſtarem uenit: acceptisq́; obſidibus nocte, perinde ac hoſtium cuſtodias fallere uellet: Saguntum proficiſcitur: cumq́; caſtra hoſtium paulùlum pertranſiſſet: ueluti ignarus eius rei omnes in præparatas inſidias perduxit. Romani maximis honoribus Aceduci exhibitis, eo uſi ſunt ad reducendos in ciuitates, ſicuti cũ Boſtare ſtatuerat, obſides: miſſis cum eo, qui ad eam rem aptiores uidebantur. Acedux cum nobiliorum filijs profectus, & per eam reſtitutionem humanitatem ac magnitudinem animi Romanorum omnibus ante oculos ponens, contra uero Carthaginienſium ſuſpitiones atq; ſuperbiam deteſtans, ac ſui ipſius exemplum præbens, plures Hiſpaniæ populos ad ſocietatem Romanorum hortatus eſt. Boſtarem, puerili conſilio amiſſis obſidibus, ſero facti pœnituit. Verum iam inſtans anni tempus utrunq; exercitum prodire hyematum coegit. Hæc in Hiſpania ſecunda æſtate belli punici geſta. Annibal, ut eò reuertamur, unde diſceſſimus: cum per exploratores cognouiſſet: maximam frumenti copiam eſſe Luceriæ. ac Geryone: præterea Geryonem commodiſſimum ſtatiõi locum eſſe: eò traducere exercitum in hiberna decreuit. facto itaq; per Liburnum montem itinere, ad ea loca contendit. Cum Geryonem ueniſſet, urbem quinq; & uiginti millibus paſſuũ Nuceria diſtantem: primo uerbis hortari ad deditionem populum cœpit: multis pollicitationibus adhibitis: data etiam fide. poſtea cum id fruſtra à ſe fieri intelligeret: urbẽ obſedit. qua mox potitus, ciues atq; habitatores omnes

interfecit: ædificia uero ad uſum horreorum magna ex parte integra ſeruauit: caſtra ante oppidum poſuit: loco uallo, foſſaq; munito. His peractis, duas exercitus partes frumentatum mittebat. cum tertia expedita ipſe in ſtatione erat: ſimul ut caſtris præſidio foret: ſi nul ne impetum in frumentatores fieri pateretur. Cum igitur lata, & fertilis ea regio eſſet: & multitudo hominum penè innumerabilis: præterea tempus meſſis inſtaret: ingens quotidie frumenti multitudo in urbem conuehebatur. M. Minutius, qui exercitui Romanorum praerat: principio per ſaltus ac iuga montium Carthaginienſes ſequebatur, ſperans ſe aliquando in locis difficilibus hoſti occurſurum. poſtquam uero expugnato Geryone, caſtriſq; ante oppidum poſitis, frumentationi dari operam cognouit: in planum defertur: imminentem uiæ tumulum occupat. ubi caſtrametatus, callidioribus conſilijs agitat, quo modo aut in frumentatores, aut in ſtationes hoſtium relictas impetus fieret. Annibal, cum Romanis propius iam adeſſet: tertiam partem militum frumentatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit. deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit, duo ferè à Geryone paſſuum millia: ut intentum ſe oſtenderet ad frumentatores, ſi qua uis fieret, tutandos. Interea eminentior inter utrunq; exercitum tumulus apparuit, peropportunus Carthaginienſibus, ſi caperetur, & ipſis Romanorum imminens caſtris. Hūc igitur miſſis per noctem Numidis occupat. Quos orto iam die cum tenentes locum Minutius uidiſſet: eductis leuis armaturæ militibus, tumulum aggreditur. Acriter aliquandiu certatum eſt. tandem uictores Romani collem obtinuerunt. in eum mox exercitus omnis transfertur. Annibal aliquot diebus, ꝙ aduerſa ſemper erant ho,

ſtium caſtra:apud ſe militem continuit. interiecto uero tẽpore adegit eum neceſſitas alios cum iumentis in paſcua, alios frumentatum per agros tranſmittere: ut ſicuti initio conſtituerat, neq; abſumeret iam partam prædã: et frumenti multitudinem ad uſum hibernorum colligeret: ſolicitus uehementer, nequid per hyemem exercitui deeſſet, ac preſertim equis, iumentisq;: ꝙ maximam ſemper in equitatu repoſitam ſpem habuerat. Minutius uagos, palantesq; per agrum hoſtes conſpicatus, medio diei tempore copias educit: profectusq; aduerſus hoſtium caſtra, grauiorem armaturam in aciem diſponit: equites cum expeditis in frumentatores dimittit, iuſſos, ne quem caperent uiuum: ſed omnes paſſim interficerent. Annibal repentino malo circunuentus, neq; pugnare acie ob paucitatem ſuorum, neque ſparſis per agros militibus opem ferre poterat. Romani equites, expeditiq; late cædem ac fugam palatorum hoſtium fecere. Qui uero cum Minutio erant: tantum ea re audaciæ cõceperunt: ut & prorumpere in caſtra hoſtium, & ferè Carthaginiẽſes obſidere auderent. Annibal ꝯſilij atq; auxilij inops, intra uallum ſe continebat, ægre iam caſtra ipſa cuſtodiens: cum Aſdrubal collectis militibus, qui ſe in priora caſtra pro Geryonis mœnibus fuga receperant, numero ad quatuor millia hominum: Annibali ſuppetias tulit. Tunc Annibal erectis parumper animis egreſſus caſtris uix tandem præſenti periculo exercitum liberauit. Minutius maxima cæde ante hoſtium ſtationem, non minori etiam in agris facta, in præſentia abijt: ingenti ſpe de rebus futuris animo concepta. poſtridie uero deſerta hoſtium caſtra occupauit. nam Annibal ueritus ne Romani occupatis

per noctem caſtris, quæ uacua pro Geryonis mœnibus erant: totius prædæ potirentur: citato itinere eò cum omni exercitu redierat. Poſt id tempus Carthaginienſes in paſcuis, ac frumentationibus moderatiores fuere. contra, Romani ad omnem euentum audaciores facti. Interea uictoria Romæ (ut fit) longe maiore, quam fuiſſet, nunciata, magna omniũ animos lætitia cæpit: primo ꝙ poſt tot clades hoc ueluti initium melioris fortunæ arbitrabãtur eſſe: tum ꝙ ſegnitiem, ac timiditatem, quæ hactenus in Romano exercitu apparuerat: non militum, ſed dictatoris culpa eueniſſe ex eo ratiocinabantur. Quamobrem omnes Fabium ſpernere: eum ut ſocordem, formidoloſumq; reprehendere. Contra Minutium uſqueadeo extollere in cœlum laudibus: ut, quod ante eum diem factum fuiſſe nulla memoria habebat: dictatoris ipſo, eius ipſo æquauerint, ſperantes eum ꝗ celerrime finem bellis Italiæ impoſiturũ. Iam duo dictatores uno tempore uno exercitu erant: res ante eum diem inaudita. Minutius ſecundis rebus ac fauore uulgi pluſꝗ credibile eſt, animo elatus iam ueluti deuictis proſtratiſq; hoſtibus gloriabatur. Fabius nihil prorſus ob acceptam contumeliam diminuto animo, & eodem tenore conſiliorum obſtinatus ad exercitum rediit. Hic, cum animaduerteret collegam anxie occaſionem certandi quærere: uerituus nequid temere cõmitteret: dedit ei optionem: ut uel partitis temporibus, diebus alternis, aut maiore etiam interuallo ſummum ius atq; imperium unius eſſet: uel legiones, ſicuti conſulibus mos erat, inter ſe diuiderent: ſuoq; uterq; arbitratu proprio exercitu uteretur. Minutio diuiſio legionum magis placuit. Igitur partitis copiis, caſtra quoq; ſeparata ſunt mille & quingentorum paſſuum interuallo. Annibal,

cum nonmodo per fugitiuos, ſed ex ipſis quoq; rebus & ſimultatem ducum, & Minutij temeritatem intellexiſſet: optimum id intentioni ſuæ fore ratus, cauſam certaminis cum Minutio quærebat, ſperans ſe facile impetum atq; audaciam eius poſſe comprimere. Tumulus erat inter Minutij, ac Pœnorum caſtra: quem qui occupaſſet: haud dubie iniquiorem hoſti locum facturus uidebatur. Eum cum capere Pœnus properaret, certus Minutium, ſicuti alibi fecerat, ſibi ad obſiſtendum occurſurum: tali conſilio uſus eſt. Ager omnis medius prima ſpecie, quod nudus arbuſtis uepribusq; eſſet: inutilis inſidijs uidebatur. erãt tamen in amphractibus plures & cauæ rupes: queis facile celari milites poterãt. In has latebras, ut quęque locum maxime aptum intelligebat: ducentos ſimul, et tre centos, & quingentos equites noctu miſit: pedites uero ad quinque millia. qui ne forte mane à diſcurrentibus per paſcua hoſtibus conſpicerentur: cum primum luceſcere dies cœpit expeditos ad capiendum, quem diximus, tumulũ miſit. Quod ubi primum Minutius uidit: contenta hominum paucitate, ad pellendos inde hoſtes exercitũ eduxit. Principio leuis armaturæ milites dimittit: iuſſos, ut manus cum hoſte conſererent: deinde mittit equites. Poſtremo ipſe cum grauiore armatura ſequitur, haud mutato ordine, quem ſuperioribus certaminibus tenuerat. Iam ſol terram radijs illuſtrauerat: omnibusq; animo atque oculis tumulo intentis, inſidiæ latebant. Annibal laborantibus ſuis continue mittebat auxilia: hinc ipſe cum omni equitatu ſecutus eſt. Totis itaque utrinque uiribus certabatur. tandem oppreſſi multitudine equitum expediti Romani milites, refugere ad grauiorem armaturam cœperant. Tum uero exorti repente

inſidiatores: & circunquaq; cum clamore, & tumultu ruentes non iam expeditos ſolum, ſed uniuerſum Romanum exercitum in ſummum diſcrimen adduxerunt. Quod cum cerneret Fabius: ueritus ne omnino Romana acies profligaretur: motis repẽte caſtris, collegæ ſuppetias tulit. Cuius aduentu recreati Romanorum animi, q̃q; ſolutis ordinibus uage diſſipati erant: confeſtim ad ſigna refugerunt: multis expeditorum caſis: pluribus etiam legionarijs ſtrenuis, ac fortiſſimis uiris deſyderatis. Annibal redintegratas recenti ſubſidio hoſtium uires, & iam aduerſus ſe ſigna inferentes conſpicatus, receptui cecinit. Tunc demum Romani omnes, qui bello interfuerunt: temeritate Minutij proſtratum, deletumq́; Romanum imperium, Fabij uirtute ac prudentia ſeruatum palàm profitebantur. Romæ quoq; ut eſt perlata rei geſtæ fama: manifeſte omnes intellexere, quantum inter temeritatem atq; inſcitiam militum, & prudentiſſimi ducis conſiliũ ac rationem intereſſet. Romani poſthac unis caſtris contenti fuere: omneſq; unius Fabij imperio paruerunt. Carthaginienſes loco, qui inter tumulum & caſtra medius erat, foſſa circundato, tumuliq́; ipſius uertice uallo præſidioq́; munito, parare hibernis locum cogitabant. Cum interea comitiorum dies aduenisſet: conſulibus L. Æmylio, & C. Terentio creatis, dictatores magiſtratum depoſuerunt. Prioris anni conſules Cn. Seruilius, & M. Attilius Regulus, qui in Flaminij locum ſuffectus fuerat proconſules ab Æmylio facti accepta copiarum, quæ in caſtris, erant poteſtate, res bellicas adminiſtrabant. Conſules nouo delectu habito, exercitum inſtaurant: proconſules per litteras admonent: ne acie pugnare cum Carthaginienſibus audeant: breuibus tantummodo, aſſi-

duiſq; certaminibus exerceant militem: tyronemq; ad res futuras uiribus atq; audacia inſtruant: quod præteritarum cladium cauſam magna ex parte inſcitiam, atq; ſocordiam militum fuiſſe exiſtimarent. L. Poſthumius prætor creatus cum exercitu in Galliam mittitur: ut Gallis, qui cum Annibale militabant: uices redderet. Claſſis, quæ Lilybæi per hyemem ſteterat: inſtruitur nouo remige. Ducibus, qui in Hiſpania erant: neceſſaria mittuntur. Dum hæc Romæ agitantur: Cn. Seruilius, & collega eius Attilius, acceptis conſulum mandatis, nihil præter particularia certamina committunt. Itaq; ſcribere de his in præſentia ſuperſedebimus. nihil enim ſplendidū, aut memoratu dignum, iuſſu conſulum, & anni tempeſtate ueriti geſſere: prudenter alioquin, callideq; quotidianis rebus adminiſtratis. Per hunc modum uterq; exercitus aduerſis ſemper caſtris hiberna tranſegit. Ineunte uere, cum primum pabulum ſuppeditare agri cœperunt: Annibal ex hibernis mouit. relictoq; Geryone, cum ſtatuiſſet usqueadeo premere Romanos: ut neceſſario in prælium deſcendere cogerentur: Neapolitanam arcem occupat, frumento, et omni commeatus genere munitiſſimam. nā in eam Romani ex Cānuſio, alijſq; circunſtantibus locis frumenti multitudinem repoſuerant: qua deinde ad quotidianos caſtrorum uſus utebantur. Quo facto, ingens ſolicitudo Romanos cæpit, non tam ob amiſſam commeatus copiam: q̄ quod iam tota ea regio hoſtibus pateret. Mittūtur Romam nuntij: qui id ſenatui ſignificent: quid agendum ſit conſulant. ſtatuiſſe ſe, ſi hoſtes appropinquarint: ablata ſpe fugæ, prouinciaq; paſſim deuaſtata, & nutātibus ſociorū mentibus, in præliū deſcendere. Senatus, nequid adhuc noui moliātur, renuntiat: ſed aduentū conſu

lum expectent. poſt hæc parari ad diſceſſum conſules iubet. Omnes Æmylium Paulum reſpicere: in eo ſpem omnem ſitam habere, tum ob uitæ probitatem: tum quod antea ctis temporibus aduerſus Illyrios ſtrenue ac fortiter ſe geſſiſſet. decretum præterea: ut octo legionibus rem gererent: quod ante eum diem inuſitatum erat: legiones ſingulæ hominum V millia haberent. Romam enim, ſicuti ſupra memorauimus: IIII legionibus exercitū complent. ſingulæ quæq; legiones quaternis millibus peditum conſtant, equitibus ducentenis: aut, ſiquando ingens aliqua neceſſitas urget: quinis millibus peditum, trecentenis equitibus. his ex ſocijs totidem pedites adduntur: equites ferè triplicati. copiæ omnes æque inter conſules diuiduntur. in prælium frequenter unus duntaxat conſulum deſcendit cum duabus legionibus, & auxilijs ſociorum. raro ſimul omnes congrediuntur. At ea tempeſtate tanta omnes formido, tantus terror Carthaginieſiū ceperat: ut non quatuor, ſed octo ſimul legionibus Romanis dimicandum iudicarint. Quapropter hortatis conſulum animis, & magnitudine rerum, in quancunque partem fortuna inclinaret, ante oculos poſita, maturare iter in caſtra iubent: precati, ut magno fortiq; animo, & ſicuti maieſtatem populi Romani decebat, res bellicas adminiſtrarent. Conſules cum in caſtra perueniſſent: permixto nouo ac ueteri exercitu, copias coniungunt. Senatus uoluntatē pluribus exponunt. multitudinis animos pro conditione temporis hortantur, Æmylio Paulo orationē habente. cuius hæc ferè ſententia fuit. Ne recentibus cladibus perterriti animis deficerent. quippe ſuperioribus bellis non unam, aut alteram, ſed plures cauſas fuiſſe rerū infeliciter geſtarum. nunc autem, ſi uiri ſint: nihil obſtare, quin

quàm pulcherrima uictoria potiantur. Nunquam ante eũ diem utrunq; conſulem cum omnibus ſimul legionibus dimicaſſe:neq; ueteranis exercitatiſq; militibus,ſed ignaris inexpertiſq; rei militaris tyronibus uſos fuiſſe. &, quod maximũ momenti eſt,usqueadeo conſiliorũ hoſtilium,locorum ſitus,& naturæ regionis ignaros extitiſſe:ut ſæpe uixdum ferè conſpectis hoſtibus oppoſiti,maximum diſcrimen ſubierint.nam qui apud Trebiam fluuium in Gallia profligati fuerant:poſtridie quàm ex Sicilia ueniſſent, temere,nullis conſilijs hoſtium exploratis, in aciem deſcendiſſe.qui iuxta Thraſimenum ceciderant:ante oppreſſos ab hoſtibus fuiſſe:quàm eos cernere ob denſam caliginem potuiſſent. Nunc contra,inquit,omnia nobis adſunt,ò milites.nam & duo conſules uobis adſumus animis atq; copijs iuncti:& præteriti anni conſules nobiſcũ retinemus.Vos uero nonmodo quotidiana certamina,& militares ordines,& hoſtiles copias uidiſtis:ſed hæc omnia experti continue exercendo, pugnandoq; ſecundum iam annum agitis.Quocirca cum omnia contraria nobis adſint,quàm ſuperioribus prælijs acciderunt: uериſimile eſt: exitum quoq; pugnæ nobis contrarium futurum. Neq; credibile eſt:immo prorſus impoſſibile: qui totiens particularibus certaminibus cum hoſtibus æquali numero militum congreſſi uictores diſceſſiſtis:nunc aduocata omni multitudine,cum duplicatum exercitum habeatis: ab hoſtibus ſuperari.Omnibus igitur uobis ad uictoriam paratis ò milites,dũtaxat conſilio ac promptitudine noſtra opus eſt.Qui de rebus pluribus uos hortarer: niſi id alienum huic loco intelligerem.quippe huiuſmodi adhortationes ab ijs expectari debent: qui aut mercede conducti, aut ex ſocijs acciti exercitui præſunt : quibus nihil

grauius, q̃ ipſius prælij tempus euenire poteſt. Apud eos uero, quales nos ſumus: quorũ non ſolũ uita, ſed & patria. et uxores, & liberi periclitantur: cõmemoratio fortaſſe, adhortatio uero nequaq̃ neceſſaria eſt. quis eſt enim, qui non malit uel pugnando uincere? uel, ſi id fieri non poſſit, prælio occumbere? q̃ miſerrimam trahẽdo uitam, tantam contumeliam ac calamitatem expectare? Eia igitur fortiſſimi milites: uoſmet uobis ipſis ante oculos ponite: q̃d interuincere, uinciq́; interſit, et quæ ex utroq; ſequantur, uobiſcum cogitate. ita uos ad prælium parate: ut non exercitum populi Romani, ſed patriam, atq; adeo caput ipſum orbis terrarum periclitari intelligatis. quid enim ſupereſt populo Romano, uictis ac profligatis uobis? Omnes ſuas uires, omnem potentiam i uos contulit, ſpem omnem ſalutis in uobis repoſitam habet. qua nolite per deos immortales eum fraudare. Reddite patriæ quas decet gratias. manifeſtum omnibus facite: ante actas clades non iccirco accidiſſe, ꝙ Romanis præſtarent, Carthaginienſes: ſed ꝙ tunc Roman us miles tyro, & rerum bellicarũ ignarus eſſet. Hæc, atq; alia huiuſcemodi locutus L. Aemylius, contionem dimiſit. Poſtridie uerſus ſtationem hoſtium eduxerunt exercitum. Ac tertio die circiter ſex millia paſſuum ab illis diſtantes caſtrametati ſunt. Aemylius, cum circum ea loca animaduerteret planos. ac latos eſſe campos: quod ſuperiores equitatu hoſtes erãt: haud conſerendum in his prælium exiſtimabat: ſed eò prauertendum hoſtem: ubi peditatus utilior foret. Contra Varro, inexpertus rerum bellicarum, haud differendum putabat certamen: ne hoſtes è manibus elaberẽtur. Itaq; duo conſules diſſimiles diſcordesq́; erant. quo nihil accidere in exercitu pernicioſius poteſt. Ea die (nam al-

ternis impetitabant) Varronis imperium erat. Hic mortis caſtris appropinquare hoſtibus maturat: indignante, ac reclamante Aemylio. Annibal cum expeditis, equitibusq; obuiam profectus, tumultuario prælio ac præcurſu magis militum, q̃ ex præparato eos aggreditur. Romani primum impetum acerrime ſuſtinuere. nox prælium diremit. Carthaginienſes, cum non proſpere dimicatio ſucceſſiſſet: in caſtra redierunt. Poſtridie eius diei L. Aemylius cum & abſtinere pugna decreuiſſe: et tuto traducere exercitum nequiret: trifariam caſtra diuiſit. duas partes citra Aufidum amnem communijt: qui ſolus diuidit Apenninum: orienſq; in parte, quæ mare Tyrrhenum reſpicit: in Adriaticum defluit ſinum. tertiam partem trás Aufidum poſuit, diſtantem à reliquis caſtris circiter mille & ducentos paſſus, à ſtatione uero hoſtium ferè tantundem. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrem pugnam aptiſſimi, & facturos copiam pugnandi conſules ratus, dirigere aciem cœpit. ueritus autem ne ſuperiori caſu timidior facta multitudo eſſet: hortari milites ſtatuit. Aduocata igitur contione, aſpicere omnes circunſtantia loca iuſſit: rogauitq;: quid maius optare à dijs immortalibus potuiſſent: quàm oblatum ſibi in ijs locis cum hoſtibus certemen: ubi equitatu, qua parte uirium inuicti eſſent: uti libere ualerent? qđ cũ uniuerſi alacres approbarent: Proinde, inqt, primo dijs imortalibus gratias agite. illi enim præparantes nobis uictoriam hoſtes in eiuſmodi locum adduxerunt: ſecundo nobis: qui noſtra induſtria pugnare hoſtem compulimus. neq; enim fugere amplius, neq; detrectare certamen Romanus poteſt. et pugna, et uictoria in manibus ueſtris ſita eſt. Hortari uos in præſen-

tiæ, ut ſtrenui ac fortes ſitis: ſuperuacuum mihi uidetur. id enim tum factu neceſſarium erat: cum Romanorum *uirium expertes eratis: quo tempore nos ſæpenumero id uerbis, exemplisq́; præſtitimus. nunc uero cum tribus cõtinuis prælijs tales à* Romanis *uictorias reportaueritis: quæ tandem oratio magis incendere animos ueſtros poterit, q̃ ipſæ res geſtæ? Superioribus prælijs regione potiti eſtis, & copia rerum omnium ſicuti uobis pollíciti fueramus. neq; enim fraudati à nobis hactenus promiſſis eſtis. præſens uero certamen pro ciuitatibus eſt: eorũq; fortunis.* Hac *uictoria potiti, ſtatim totius* Italiæ *domini eritis: tandemq́; tot laboribus, ac periculis unica pugna liberati, adipiſcemini* Romanorum *fęlicitatem: omnium duces, atq; imperatores eritis. Quas ob res non uerbis, ſed factis opus eſt.* Dijs *uolentibus non longe poſt ſeruata à me promiſſa omnes experiemini.* His, *atq; alijs huiuſmodi dictis militum animos hortatus, ac laudata omnium promptitudine, caſtra ad id latus fluminis poſuit: ubi maiora hoſtium caſtra erant. ſequenti die curare corpora omnes iubet: & ad priuilegium in proximum diem parari.* Igitur *tertio die luce prima flumen tráſgreſſus, copias acie locat.* L. Æmylius, *q̇ animaduertebat in ijs locis haud æquas eſſe ſuorum uires: &* Annibalem *ob penuriam rerum neceſſario moturum caſtra ĩtelligebat: ſuos intra ſtationem continuit.* Annibal *parua protracta mora, cum fruſtra laceſſere ſe hoſtem ĩtelligeret: in caſtra cæteras recæpit copias:* Numidas *ad inuadendos ex minoribus caſtris* Romanos *aquatores dimittit. quibus impedita aquatione, usq; ad uallum cum tumultu ac clamore proſecutis, indignatus* Varro, *ab tumultuario auxi*

lio Romana caſtra turbari, longe magis ad prælium capeſſendum inflammatus eſt. Nec minus omnis turba militaris auida certaminis erat. adeo omnibus in rebus moleſta ſemper expectatio eſt. Cum interea Romæ nuntiatum eſſet exercitus, quanquam non æquis locis, tamen aduerſus ſe inuicem oppoſitos eſſe: & ſingulis quibusq; diebus unà congredi: ingens mœror ac ſolicitudo animos omniū cæpit. Affectus enim grauibus, ac recentibus cladibus populus Romanus nimium in futura uideretur. unusquisq; intra ſe, quæ futura ciuium Romanorum fortuna eſſet, deleto profligatoq; exercitu, cogitabat. quæ libri Sibyllini minabantur, in ore omnium erant. prodigijs, ſignis, oſtentis, templa cuncta, priuatæ etiam ædes ſcatebant. Quamobrem precibus, ſacrificijs deorum, cærimonijs uniuerſa urbs erat intenta. obſeruantiſſimi nanq; eiuſmodi temporibus ſunt Romani publicarum, ac priuatarum religionum: nec quicquam, quod ad ius faſq; pertineat, prætermittunt. Varro, cui poſtero die ſors imperij obuenerat: cum prima luce inconſulto collega ex utrisq; caſtris copias educit. ipſe cum ijs, quæ in maioribus caſtris erant: flumen transgreſſus, eas quoq;, quas in caſtris minoribus habuerat: ſuis adiungit. Atq; ita īſtructa acie, Romanos equites in dextro cornu (id erat flumini propius) locat. poſt hos continuato agmine pedites ponit. ſociorum equites ad læuum cornu, ante omnes leuiorem armaturam in acie collocat. erant autem adnumeratis ſocijs octuaginta millia peditum, equitum circiter ſex millia. Annibal eodem tempore transgreſſus fluuium Baleares, leuemq; armaturam præmittit. hinc dupliciti tranſitu reliquis copijs traiectis, hoſti opponitur. Gallos, Hiſpanosq; equites propè ripam læuo in cornu aduerſus Ro-

manorum equitatum diſponit: poſt hos pedites inter grauiorem Afrorum armaturam medios collocat: deinde Gallos, atq; Hiſpanos. poſtremo reliquam Afrorum multitudinem. ad dextrum uero cornu numidas equites conſtituit. Afri ita planè armati erant: ut Romanorum aciē crederes: armis ad Trebiam, & Thraſimenum captis. Gallis, Hiſpanisq; ſcuta eiuſdem formæ erant: diſpares ac diſſimiles gladij. nam Hiſpani quidem breuitate agiles, & cum mucronibus non minus punctim, q̃ cæſim feriebant. gallici uero prælongi, ac ſine mucronibus erant. Harum gentium aſpectus ſpecie ipſa, ac nouitate rei terribilis uidebatur. Galli ſupra umbilicum nudi pugnabant. Hiſpani linteis purpura prætextis, & candidiſſimis tunicis præliabantur. Equitum ad decem millia, peditũ ſupra XL millia cũ auxiliaribus Gallis conſtiterãt. Dextrum Romanorum cornu L. Aemylius, ſiniſtrum Terentius Varro regebat. medijs prioris anni conſules M. Atilius & Cn. Seruilius praerant. Carthaginenſiũ uero duces erant, in læuo cornu Aſdrubal, dextro Hãno, in medio Annibal. hic ſecum Magonem fratrem habebat. Romanis in meridiem, Carthaginienſibus in Septentrionem uerſis, neutris ſol proſpectum offendebat. Clamore orto, & leuibus primum armis incœpta pugna, par aliquandiu periculum fuit. poſtea facto à Gallis atq; Hiſpanis equitibus ex ſiniſtro cornu ĩ Romanos impetu, non ſolũ fortiter, uerũ ẽt crudeliter dimicabatur. neq;. n. eqſtris more, pugnæ conuertere ſe, atq; iterum in hoſtem procurrere licebat: ſed aduerſis frontibus pugnare omnes cogebantur: nullo circa ad agendum ſpatio relicto: hinc amne, illinc peditibus claudentibus. Acrius tamen, q̃ diutius pugnatum. Victi Romani magna ex parte in

ade caeſi:reliqui in flumen proiecti, obrutiq; ſunt. Sub equeſtris finem certaminis pugna interpedites orta. Galli, atq; Hiſpani primo acriter uiribus, atq; animis hoſti reſtiterunt. poſtea denſitate romanæ aciei oppreſſi, diſſolutis cuneis referebant pedem. Romani tum cupidius inſecuti faci e mediam aciem, quæ tenuis inualidaq; de induſtria erat inſtructa: perruperunt. Ita audacius inſiſtentes, nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum peruenere. ibi utrinq; deductis alis conſtiterant. Galli interim diſpoſitis rurſus in ſinum militibus, & quaſi lunari ſpecie facta, nitendo agmen refecerunt. Quo factum eſt, ut Romani calliditate Annibalis à fronte ſimul, atq; à tergo clauderentur: hinc Afris, illinc Hiſpanis, Galliſq; prementibus. L. Aemylius, quanquam primo ſtatim prælio grauiter ictus fuerat: adhuc tamen integris uiribus conſertis equis in mediam aciem diſcurrit, partim premendo hoſtes, partim ſuos hortando. Idem Annibal facit. Interim Numidæ cum omni equitatu à ſiniſtro in dextrum Romanorum cornu irruentes, inſigne aliquid neque fecerunt: neque paſſi ſunt: tantis animis, & adeo æquatis uiribus utraq; acies propugnabat. Romanos tamen diuiſos, atque undique circundatos milites ad prælium reddiderunt. Inter hæc Aſdrubal emiſſis, qui propè ripam erant, equitibus, à læuo cornu ſubſidium Afris ferebat: quod conſpicati Romanorum ſociorum equites repente terga uerterunt. Id uidens Aſdrubal, callidi ac prudentiſſimi ducis exercuit officium. Numidas, quos & numero plures, & rei militaris expertos, & ſemel uerſis in fugam terribiles eſſe ſciebat: ad perſequendos paſſim fugientes miſit. ipſe pedeſtribus copijs citato curſu in ſubſidium Afrorum perrexit: aggreſ-

ſusq; à tergo Romanos, ſimul ſuorum confirmauit uires: ſimul ingentem hoſtibus ſtragem dedit. L. Æmylius pluribus uulneribus confoſſus in prælio cecidit: uir omni officio usq; ad extremum diem in patriam functus. Romani longa, atq; acerrima pugna in eodem ueſtigio permanentes, tandem omnes trucidantur. Inter quos M. Atilius, & Cn. Seruilius prioris anni conſules interfecti: uiri præſtantes, & Romano nomine digni. Eodem tempore Numidæ quoq; fugientem equitatũ nacti, maiorem partem interficiunt: reliquos equis deijciunt. pauci Cannuſium incolumes peruenere: inter quos Varro conſul: cui deteſtanda anima, ac exitioſum patriæ imperium fuit. Hunc tandem Cānenſis pugna habuit finem, ſtrenuis uiris uictoribus ſimul, ac uictis nobilitata. Cuius rei argumentum eſt: ꝙ ex ſex millibus equitum Romanoꝝ duntaxat ſeptuaginta cum Varrone Venuſiam euaſerunt. è ſocijs circiter trecenti palantes, uagi que in proximas ciuitates profugere. ex pedeſtribus autem copijs circiter decem millia in poteſtatem hoſtium uiui peruenere: uix tria millia fugerunt. reliqui numero ad ſeptuaginta millia in prælio cecidere. Nec ſanè incruenta Carthaginienſium uictoria fuit. Ex his Galli circiter quatuor millia deſyderati: Afri, atq; Hiſpani ferè mille & quingenti: equites ducenti. Qui uiui capti ſunt ex Romanis: extra periculum fuere. Varro decem millia in caſtris dimiſerat, hoc conſilio: ut, ſi Annibal omnes ſuos in prælium educeret: facto impetu caſtra hoſtium diriperent: omnibusq; in pugna occupatis impedimenta, atq; omnem apparatum Carthaginienſium depopularentur. ſi uero pſidium neceſſarium in caſtris dimitteret: tunc longe minores eſſent Carthaginienſium uires: Romanis numero

militum multo præſtantibus. Capti autem hoc modo fue re. Annibal quantū ſatis erat præſidij, in caſtris reliquerat. Romani, ubi primum exarſiſſe prælium intellexere: eò, ubi ſtatuerant, ueniunt: caſtra obſident. haud ſegniter Carthaginienſes reſiſtunt. uerum iam acriter prementibus Romanis, cedere cogebantur. Sed interim Annibal omni ex parte uictoria potitus, in oppugnantes caſtra impetum facit: Romanos fugat: ad uallum uſq; perſequitur: duo millia eorum interficit: reliquos uiuos capit. Eodem modo Numidæ equites Romanos, qui ſparſi fuga p agros fuerant: ad Annibalem perduxerunt. Ita tandem finito prælio, neuter expectatione ſua fraudatus eſt. Siquidem Carthaginienſes ſtatim omni prouincia ſunt potiti: Tarentinis, Campanis, Neapolitanis in deditionem acceptis: cæteris uero omnibus populis iam ad Annibalē reſpicientibus. nec deerat ſpes ipſa urbe Roma mox potiū di. Romani uero in ſummam rerum deſperationem adducti, nonmodo de ſuo, ſed de totius patriæ interitu dubitabant, iamiam ferociſſimum hoſtem ad ipſa Romana mœnia expectantes. Cum ciuitas in hoc tumultu eſſet: ut omnia ad Romanorum calamitatem quadrarent: nuntius ex Gallia peruenit: L. Poſthumium prætorem, qui exercitui præerat: in iſidias lapſum, fuſum profligatumq; fuiſſe. Senatus tamen tot undiq; circunuentus malis, dignitatem ſuā ſeruare: hortari populum: munire præſidijs urbem de rebus præſentibus magno ac forti animo conſultare. quod non longe poſt res ipſæ manifeſtum fecerunt. nam qui modo uicti à Carthaginienſibus fuerant: & rerum bellicarum gloria ceſſiſſe illis uidebantur: non multo interiecto tempore uirtute, ac conſtantia Reipublicæ, & conſilio ſapientiaq; ſenatus, in id euaſere: ut uictis,

proſtratiſq; Carthaginieſibus, nonmodo Italiæ, ſed totius orbis imperio potirentur. Quamobrem huic libro ſimul cum rebus Hiſpanis, atq; Italis, quæ centeſima & quadrageſima Olympiade geſtæ fuerunt: extremam imponemus manum. Cum uero ad res ſub eadem olympiade in Græcia geſtas uentum erit: latius de Romanorum Rep. diſſeremus. id enim nonmodo ad cognitionē historiæ neceſſarium, uerumetiam ad emendandas, inſtituendasq; Reſpublicas utile ſtudioſis futurũ arbitramur.

POLYBII HISTORIARVM LIBER QVARTVS, NICOLAO PEROTTO INTERPRETE.

a Bunde (ut nobis quidem uidetur) ſecundi belli Punici cauſas ſecũdo libro oſtendimus. tum Annibalis in Italiam aduẽtum, uariaq; Romanorum, ac Carthaginienſium certamina usq; ad Cannenſem pugnam ſumus executi. nunc res eadem tempeſtate in Græcia geſtas aggrediemur: repetitis primo breuiter ijs, quæ in ſecundo præparationis noſtræ libro à nobis relata fuere: preſertim de Rep. Achæorum: quam non parum momenti rebus noſtri temporis attuliſſe arbitramur. Igitur à Tiſamene orſi uno ex Oreſtis filijs, ab hoc usq; ad Gigi tempora uixiſſe Achæos ſub eius familiæ regibus diximus: poſtea cũ his expulſis gubernationem ciuitas ad populum tranſtuliſſet: non multis interiectis annis ducũ Lacedæmoniorũ opera diſſidere inter ſe cœpiſſe. Poſt hæc narrauimus: ut rurſus inter ſe idem Achæi conuenerint: qui primi eius rei authores fuerint: quomodo Peloponneſi omnes in Achæorum cognomen deuenerint. Commemoratæ præterea à nobis ſunt particulares eorum res geſtæ usq; ad Cleomenis Lacedæmoniorum regis conflictum. Hic præparationem noſtram cum Antigoni, Seleuci, & Ptolemæi morte concluſimus. omnes ſiquidem (ut à nobis dictum eſt) ſub eadem olympiade diem ſuum obierunt. Nunc ſupereſt: ut reliqua ſcripturi, hinc maxime primordium faciamus. optima enim hæc in primis nobis materia uidetur: primo, quod ea, quæ ſunt

ab Arato ſcripta: in hac tempora deſinunt: ut quaſi conti nuata græcarum rerum narratio uideatur: deinde ꝙ poſteriora tempora ita inuicem connexa ſunt: ut partim noſtra, partim parentũ noſtrorum ætate fuerint. ex quo fit, ut partem ipſi uiderimus: partem ab ijs, qui uiderunt, audiuerimus. Enimuero altius res geſtas repetere, & auditum (ut ita dicam) ex auditu referre, conſilium non fuit: quod nullam ex ijs prouenturam legentibus utilitatem intelligeremus. Quapropter ab ijs exordiamur temporibus: quibus fortuna quoq; per uniuerſum terrarum orbẽ renouaſſe omnia uidetur. Philippus igitur Demetrij filius adhuc puer iam Macedoniæ imperium ſuſceperat. Achæus omni prouinciæ, quæ citra Taurum eſt, imperans, nonmodo nomen, ſed uires quoq; regias habebat. Antiochus, cui magno cognomen fuit: Seleuco fratri non multo ante tempore defuncto, in regno Syriæ q̃uis adoleſcens ſucceſſerat Ariarates quoque Cappadociæ regnum inuaſerat. Eodem tempore Ptolemæus Philopater Aegypti erat imperium adeptus. Nec longe poſt Lycurgus Rex à Lacedæmonijs appellatus fuerat. Carthaginienſes Annibalẽ ad res, quas ſupra memorauimus, gerendas ducem elegerant. Cum in hunc modum omnium renouatum eſſet imperium: nouum quoq; rerum initium futurum uidebatur: quod & natura frequenter accidit: & eo potiſſimum tempore euenit. nanq; Romani, & Carthaginienſes id, quod ſupra memorauimus, bellum, Antiochus, & Ptolemæus ſyriacum geſſerunt: Achæi uero, & Philippus aduerſus Aetolos & Lacedæmonios contendêre. Cuius belli huiuſmodi cauſæ feruntur. Aetoli iamdiu pacem, & neceſſarias rerum ſuarum impenſas ægre ferebant: homines ſemper rapinis, & pi

ratica uiuere aſſueti. auaritiam eorum augebat natura/lis ambitio: cui ſeruientes crudelem ſemper, ac ferinã ui/tam degunt, nulla omnino amicitiæ aut ſocietatis iura habentes, ſed omnia hoſtilia putantes. Hi tamen, *quãdiu* Antigonus *uixit:* Lacedæmoniorum *uires ueriti, quietem egerunt. mortuo uero* Antigono, *cum* Philippus *in regno ſucceſſiſſet: ætate pueri contempta, belli occaſionem cum* Peloponneſijs *quærere cœperunt: tum quod infeſtando ex ueteri conſuetudine mari, & aſſiduis rapinis aſſueti erant: tum quod ſe multo potentiores* Achæis *in bello exiſtimabant.* Cum *in ea cogitatione eſſent: non longe poſt fortuna quoq; conatui eorum fauente, huiuſmodi occaſio/nem nacti ſunt.* Dorimachus Trichoneus *Nicoſtrati filius erat. hic adhuc ferè adoleſcens ætolicæ inſolentiæ ac temeritatis plenus,* Phigaleam *publice miſſus fuerat. ea eſt urbs in* Peloponneſo *è conſpectu* Meſſeniorum *montiũ ſita. et tunc forte in ſocietatem cum* Aetolis *iuncta erat. oſtendebant hunc idcirco à ſe miſſum: ut urbi, regioniq; præeſſet: uerum eo factum erat conſilio: ut res* Peloponneſiacas *diligenter exploraret.* Hic *igitur diſcurrentibus ꝑ ea loca piratis, & ad ſe* Phigaleam *ob res neceſſarias uenientibus, cum ex fœdere præbere commeatum non poſſet, durante adhuc pace, quæ ſub* Antigono *firmata fue/rat: tandem piratis perſuaſit: ut* Meſſeniorum, *qui amici, & ſocij* Aetolorum *erant: pecora diriperent.* Illi *primo è finibus eorum abigere armenta cœperunt: poſtea procedente paulatim peruicacia, ſparſas quoq; per agrum diripere: omnia populari, atq; uaſtare.* Meſſenij *id grauiter ferentes, legatos ad* Dorimachum *queſtum de piratarũ iniurijs mittunt. ille principio id contemnere, partim ſuorum utilitati conſulẽs, partim ſuæ: qui prædæ omnis par-*

ticeps erat. poſtea uero frequentantibus ſæpius legatis ob continuationem iniuriarum, ſe inquit propediem Meſſenem uenturum: ut expoſtulantibus de Ætolorum iniurijs reſponderet. Cum igitur eò ueniſſet: multis, quibus illatæ iniuriæ fuerant, ſe adeuntibus, alios per deriſum reijcere: inſultare alijs: nonnullos iurgijs, conuitijsq́; terrere. Dum hæc Meſſenæ agerentur: piratæ in ſuburbanum, qđ Chironis nominant: noctu uenêre: & admotis ſcalis loco potiti uaſtant, populanturq́; omnia. homines partim propugnantes trucidant, reliquos nexos cum armentis abducunt. Meſſenij rurſus ea re maxime ob Dorimachi præſentiam grauius indignati, ac tum demum derideri ſe putantes, eum accerſiri ante magiſtratus iubent. Scyron tum forte urbi præerat, uir omni genere laudis apud Meſſenios clarus. hic haud dimittendum urbe Dorimachū conſulit: niſi prius prædam omnem à piratis obactam Meſſenijs reſtituat: domorum, agriq́; uaſtationem inſtauret: pro ijs, qui interfecti fuerant: nocentes tradat. Id conſilium cum omnes approbaſſent: profuſus itaq́; in iram Dorimachus ſtultos inquit eos eſſe: ſi talia facientes, Dorimacho ſe, & non Ætolis inferre iniuriam credant. ſe q́dem per ſummum ſcelus uexari: at illos non longe poſt dignas pœnas daturos. Erat tum Meſſenæ extremæ ſcrtis homo, Babyrthas nomine, adeo Dorimacho uultu, corpore lineamentis, uoce deniq́; ſimilis: ut ſi quis ei capitis ornatum, chlamydemq́; illius addidiſſet: haud facile fuiſſet uter eorum foret, diſcernere. idq́; haud Dorimachum latebat. Cum igitur ſuperbe nimium, atq; inſolenter in Meſſenios inueheretur: iratus Scyron, putas ne, inquit, nobis te, ſeu temeritatem tuam curæ eſſe Babyrtha? Quæ cum dixiſſet: Dorimachus ipſi cedendum ratus, præ-

dam omnem Meſſenijs reſtituit. Hinc Ætoliam profe- ctus adeo grauiter, ac moleſte Scyronis uerba tulit: ut non alia expectata occaſione, ob id duntaxat bellum Meſſenijs excitarit. Per id tempus dux Ætolorum e- rat Ariſton. Hic tum forte ob imbecillitatem corporis, quam ex longa ualitudine contraxerat, haud ſatis re- bus gerendis aptus, cum Scopæ, & Dorimacho af- finitate iunctus eſſet: huic ſummam imperij tradidit. Dorimachus publice in bellum aduerſus Meſſenios pro- uocare Ætolos non audebat: quod nullam eius rei ſatis dignam cauſam poſſet afferre. quippe indignatione tan tummodo illatæ ſibi contumeliæ mouebatur. quamob- rem dimiſſa hac cogitatione, priuatim Scopam aggre- ditur. Suadet: ut ſibi contra Meſſenios adeſſe uelit. ſe in præſentia à Macedonibus oſtendit tutos eſſe, ob pue- ritiam regis: cum uix decimumſeptimum ætatis annum Philippus ageret. Præterea Lacedæmonios à Meſſe- nijs alienos eſſe. in amicitia præſtare ſe cum Græcis. propter quod neminem ſibi tranſitum Meſſenem impe- diturum. Poſt hæc quanta ſecutura ſit utilitas, ante o- culos ponit. quippe regionem omnem ſecuram degere, ſolamq; omnium tempore Cleomenici belli integram permanſiſſe. Ætolos uero id tandem gratiſſimum ha bituros: ſeq; beneuolentia, & honore proſecuturos. Achæos autem, ſi profectionem ſuam impedierint: ſponte occaſionem bello daturos. ſi permiſerint: libere ſe Meſſenem usque tranſituros. Atqui Meſſenios belli cauſam tamdiu præſtitiſſe: cum ſocietatem inire cum Achæis, & Macedonibus polliciti fuiſſent. Hæc, & a- lia in hanc ſententiam plura locutus, tantum Scopæ, a- micisq; eius ardorem iniecit: ut neq; Ætolorum concio-

ne aduocata, neq; expectato magiſtratuum iuſſu, nec iure aliquo ſeruato, ipſi per ſe Meſſenijs, Epirotis, Achæis, Acarnanibus, Macedonibus bellum intulerint. Statim igitur piratas emiſere. Hi mox regiæ naui ex Macedonia obuij facti, onuſtam Ætoliam perduxerunt: nautas, uectoresq́;, & nauem deniq; ipſam uendidere. Hinc p maritimam Epiri oram diſcurrere: obuium quenq; prædari: Cephaleniorum nauibus ad iniuriam uti: oppida per inſidias capere. quippe in Acarnania Oreum ceperunt. poſtea quibusdam occulte in Peloponneſum miſſis, in media Megalopolitanorum regione, caſtello, quod Clarium uocant; potiti fuere, quo poſtea receptaculo uſi, latiſſime piraticam exercebant. Ea tempeſtate Timoxenes Achæorum dux Taurionem oppidum, quod tempore peloponneſiaci belli Antigonus occupauerat: intra paucos dies expugnauit. Siquidem Antigonus Rex Corinthum uoluntate Achæorum tenebat: ſicuti ſupra, cum de Cleomenico bello tractaremus, oſtendimus. Orchomenum uero ui captum non reddiderat Achæis: ſed ditioni ſuæ ſubegerat: cupiens (ut mihi quidem uidetur) non ſolum aditum in Peloponneſum habere: uerumetiam mediterraneam oram, diſpoſitis Orchomeni præſidijs, cuſtodire. Dotimachus, & Scopas obſeruato tempore, quo pauci dies magiſtratui Timoxeni ſupererant: & Aratus ſequentis anni dux nondum inire magiſtratum debebat; congregatis iuxta Rhium montem Ætolis, ac paratis Cephaleniorum nauibus, in Peloponneſum transfretarunt: factoq́; p Patrenſium, & Pharenſium, & Tritenſium oram itinere, aduerſus Meſſenios graſſabantur. Edictum erat: ne qua inter eundum Achæis iniuria inferretur. Sed quis multitudini ſtatuat modũ? Vaſtant, diripiuntq́; omnia,

tandem Phigaleam perueniunt. Hinc facto in Meſſenios impetu, nulla ratione ueteris amicitiæ habita, neglectoq; diuino & humano iure populabundi per agrū diſcurrunt, omnia ferro, igniq; uaſtantes: Meſſenijs, ꝙ impares uiribus eſſent, ſeſe intra mœnia continentibus. Achæi, inſtante iam concilij tempore, Egium conuenere. Hic congregatis omnibus, cum hinc Patrenſium, & Pharenſium legati de iniurijs Ætolorum quererentur: illinc Meſſenij præſidium miſerabiliter peterent: Achæi partim indignatione illatæ ſocijs iniuriæ, partim commiſeratione Meſſeniorum permoti, tum grauiter ferentes, ꝙ ſe inſcijs Ætoli exercitum per Achaiam traduxiſſent: ferre Meſſenijs præſidium ſtatuerunt. Timoxenes Achæoꝝ dux (nondum enim magiſtratu exceſſerat) ꝙ Peloponneſij poſt Cleomenicum bellum pacatis tranquilliſq; rebus dediſſe ſe ocio, & neglecta militari diſciplina deſides factos eſſe intelligebat: moliri quicquam nulla ſpe, niſi multitudinis fretus uerebatur. Contra uero Aratus ſuoꝝ iniurias grauiter & iniquo animo ferens, inflammatus præterea audacia Ætolorum, nec antiquæ ſimultatis immemor, quamprimum armare Achæos, & cum Ætolis congredi feſtinabat. Quamobrem ante diem quintū, quàm inire magiſtratum debebat: accepto à Timoxene publico ſigno litteras ciuitatibus ſcripſit: quibus cogi in arma iuuentutem, & Megalopolim conuenire iuſſit. De cuius ingenio antequam reliqua exequar: pauca mihi dicenda exiſtimaui. Aratus igitur in rebus ciuilibus uir usquequaq; perfectus fuit. nam & facunde eloqui, & prudenter excogitare, et diligenter exequi omnia poterat: in tolerandis ciuilibus diſcordijs initis, in amicitijs ſocietatibusq; iungendis nemini ſecundus. Iam uero fallere

hoſtem, moliri inſidias, machinas itendere, poſtremo hæc omnia perducere ad finem, idoneus erat: uir cum ſingulari audacia fretus: tum tolerandis laboribus, atq; periculis à pueritia aſſuetus. Cuius rei cum multa ſint teſtimonia: tum ea in primis: quod Sicyonem, & Mantineam Achais tradidit: Pellenem fugatis Ætolis capit: Corinthi arce, quam Acrocorinthum uocant: potitus eſt. Hic ipſe, ſi quando acie dimicare cogebatur: in conſilijs ſegnis, in ſubeundis periculis timidus erat. Quamobrem triũphus de ſe omnem Peloponneſum expleuit. Vſqueadeo natura hominum non ſolum corpora, uerumetiam animos ſui diſſimiles finxit: ut ſæpenumero unus idemq; homo nonmodo in rebus diuerſis, hic quidem fortiter, illic ſegniter ſe gerat: ſed in ſimillimis quoq; rebus modo inauditam celeritatem, aliâs incredibilẽ ignauiam oſtendat. & aliquando quidem fortiſſimus, nonnunq̃ uero timidiſſimus uideatur. quippe multos in uenationibus cernimus aduerſus ſæuiſſimas feras audaciſſimos eſſe: quos ſi ad arma, hoſteſq; tranſtuleris: ignaui, ſocordeſq; apparebunt. in rebus uero bellicis pleriq; ſingulari certamine acerrimi ſunt: qui in acie nullius pretij forent. Theſſalicos equites conferto prælio inſuperabiles eſſe conſtat. eoſdem, ſi p partes attentaueris: lacerare, carpereq; facillimum erit. De Ætolis uero contrarium euenit. At Cretenſes terreſtribus, ac naualibus prælijs ad inſidias, furta, rapinas, nocturnos inſultus, & oĩa doli genera promptiſſimi ſunt. in p̃lio uero diſpoſitis cohortibus ſegnes, timidi, ac prorſus inutiles. His Achæi, atq; Macedones planè contrarij. Hæc iccirco breuiter memorauimus: ne quis forte miretur: ac propterea hiſtoriæ detrahat fidem: ſiquãdo eoſdem uiros in rebus ſimilibus diſſimiles fuiſſe oſtendimus. Nunc eò:

unde diſceſſimus:reuertamur. Congregatis Megalopoli omnibus, quibus apta ad res bellicas ætas erat: Meſſenij rurſus ad Achæos uenêre: rogantes, ne ſe contemnerent, ita palàm ab Aetolis iniuria affectos. uelle ſe, ſi cum bona uoluntate eorum fiat: inter ſocios eorum aſcribi. nihil in poſterum, quod ad communem ſocietatem pertineat, recuſaturos. Achæorum principes, quatenus ad ſocietatem attinet: nihil à ſe fieri poſſe reſpondent. neq; enim ſibi licere inconſulto Philippo, ac ſocijs quenquam in ſocietatem admittere: durante adhuc fœdere, quod tempore Cleomenici belli duce Antigono inter Achæos, Epirotas, Phocenſes, Macedonas Bœotios, Archadas, Theſſalosq; initum fuerat. Verum libenter illis præſidio futuros: ſi ipſi liberos ſuos obſides Lacedæmonijs tradant: ſpondeantq;, nunquam ſe cum Aetolis, niſi conſentientibus Achæis fœdus, aut pacem facturos. Lacedæmonij quoque per id tempus cum exercitu iuxta Megalopolim conuenerant, non tam ſub ſpecie ſociorum, quàm ut euentum rei expectarent. Aratus rebus cum Meſſenijs ita compoſitis, legatos ad Aetolos mittit: qui eos iubeant ex agro Meſſeniorum copias reducere: neque deinceps illos infeſtare: neq; Achæorum agrum attingere. ſi ſecus fecerint: ſe eos pro hoſtibus habiturum. Scopas, & Dorymachus, auditis legatorum mandatis, & Achæorum apparatu cognito, parendum in præſentia Arato ſtatuerunt. Quamobrem miſſis ſtatim Cyllenem, & ad Ariſtonem Aetolorum ducem litteris, nauigia exponunt. ipſi biduo poſt præmiſſa præda diſceſſere: itinere uerſus Elienſes facto. quippe ea gens ſemper in fide Aetolorum permanſerat. Aratus temere illos, uti ſtatuerant, diſceſſuros ratus, copijs uero omnibus dimiſſis, in ſuam

cuiq; domum abeundi poteſtatem fecit. ipſe duntaxat cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, hoc eſt ijs, qui ſub Taurione erant: Patras contendit: quo ſe abeuntibus Ætolis opponeret. Dorimachus ea re cognita, ueritus ne ſibi profectio impediretur: prædam quidem addito ſufficienti præſidio ad naues mittit: iuſſis, quos ad eam uehendam deſtinauerat: ut ſibi ad Rhium, unde ſoluere ſtatuerat: occurrerent. ipſe prædam parumper comitatus, non longe poſt conuerſo itinere Olympiam uenit. Hic, cum per exploratores cognouiſſet: Taurionem cum ijs, quas ſupra diximus, copijs iuxta Clitoriam eſſe: ueritus ne propterea ex Rhio ſine certamine, aut periculo ſoluere poſſet: optimum factum exiſtimauit: ſi omni amputata mora cum Arato decerneret: quod Aratus & paucis admodum copijs ſtipatus, & futuræ rei ignarus erat. cogitabat enim ſe, ſi hoſtes fudiſſet, antequam rurſus Achæi congregarentur: uaſtata undiq; prouincia tutum, quà decreuerat, diſceſſum facere poſſe. ſi uero Achæi per formidinem pugna abſtinerent: libere ſe, quà uellet, ſine ullo diſcrimine tranſitum habiturum. His rationibus permotus, caſtra non longe à Megalopoli iuxta Methydrium poſuit. Achæi cognito Ætolorum aduentu, adeo imprudenter præſentibus rebus uſi ſunt: ut nihil ad cumulum ſtultitiæ reliquerint. primo enim Clitorio profecti iuxta Caphias caſtrametati ſunt. poſtea, Ætolis à Methydrio per Orchomenum tranſeuntibus, in Caphienſium agrum copias deduxere: præterfluenti amne ueluti quodam munimento clauſi. Ætoli, tum propter loci iniquitatem (ſiquidem ante id flumen multæ, & profundiſſimæ foſſæ erant) tum, ne forte inter hac Achæorum copiæ cogerentur, relicto pugnandi propoſito, Olygyrtum

uerſus eo, quo conſtiterant, ordine procedunt, callide omnia obſeruantes: ne quo inter eundum periculo affligerentur. Aratus, cum Ætolorum pedeſtres copiæ ferè ad iugum montis peruenißent: nec longe poſt equitatus omnis per campos inſequeretur: equites, ac leuioris armaturæ milites duce Acarnane *in hoſtes emittit, iuſſos, ut, cum equitibus congrederentur: & fortunam belli tentarent. quod ſanè imprudenter factum eſt. nam ſi capeſſendum prælium fuit: non cum poſterioribus congredi oportebat: cum iam à montibus non longe abeſſent: ſed cum primis: antequam ad ſumma conſcenderent. ſic enim futurum fuerat omne in campis certamen. quæ res & Ætolis ob genus armaturæ, atq; adeo omnem ordinem pugnandi, ſine dubio cladem, &* Achæis *uictoriam peperiſſet.* Sed Aratus *oblatam ſibi & loci, & temporis opportunitatem in hoſtes per imprudentiam tranſtulit. ſiquidem Ætoli, ſimulac uenientes* Achæos *perſpexere: omni, qua poſſunt, celeritate ad montem contendunt, feſtinantes ſe cum peditibus ſuis coniungere.* Aratus *nec ſatis quid actum foret conſpicatus, nec conſilium hoſtium intelligens, cum primum currentes uerſus montem equites animaduertit: fugere eos ratus, ferentarios ab utroq; cornu dimittit. hos expeditis, atq; equitibus ferre ſuppetias iubet. ipſe cum reliquis copijs longo cornu facto eodem anxius feſtinat.* Equites *Ætolorum, ubi ad radices montium uentum eſt, remißius aliquanto procedere, peditesq; ingenti clamore reuocare cœperunt. quibus repente in ſubſidium ſuorum confluentibus, ubi ſe numero haud inferiores hoſtibus intellexerunt: in equitatum* Achæorum *conuerſi, cum & multitudine hominum, & loci opportunitate præſtarent: impetum in eos faciunt.* Maximis

utrinq; uiribus certatur. uictoria aliquandiu anceps fuit. Tandem uero Achæorum equites repulſi. Quibus fugientibus, cum ferentarij, qui in eorum ſubſidium miſſi fuerant, obuiaſſent: partim nouitate rei perterriti, partim impetu fugientium ſuorum reiecti, ipſi quoq; idem facere ſunt coacti. Quibus ex rebus accidit: ut qui in acie uicti ſunt, uix quingenti, qui uero fugæ ſe commiſere: ſupra duo millia hominum fuerint. Ætoli quid agendum foret ab ipſa re edocti, cum clamore atq; lætitia Achæos iſequuntur. illi eodem in loco, atq; eo, quo dimiſerant ordine, conſiſtere ſuos rati, ad Aratum confugiunt. quare fuga eorum et honeſta principio, & ſalutaris uidebatur. ubi uero illos etiam loco motos longo, ac perturbato ordine uenire conſpexerunt: alij per diuerſa itinera fugientes ſalutem quæſiuere: alij curſu in ſuos facto, ipſi ſe inuicem non expectatis hoſtibus profligarunt. itaq; tandem omnes in fugam uerſi, in propinquas ſe urbes recæperunt. ſiquidē Orchomenus, & Caphiæ non longe aberant. quod niſi accidiſſet: omnes eo die aut capti, aut trucidati ab hoſtibus fuiſſent. Hæc igitur clades Achæorum propè Caphias fuit. Megalopolitani, cum eis nuntiatum eſſet: Ætolos iuxta Methydrium caſtrametatos eſſe: omnes una uoce congregati poſtridie eius diei, quo geſtum id bellum fuerat: in ſubſidium Achæorum contendere. & cum quibus uiuentibus pugnaturos ſe aduerſus hoſtes ſperabant: eoſdem ſepelire ab hoſtibus interfectos ſunt coacti. Parata igitur ingenti ac profunda foſſa, ac mortuorum corporibus congregatis, iuſta eis more patrio perſoluerunt. Ætoli præter ſpem uictoria potiti, libere iam per mediam Peloponneſum iter facere. Quo tempore tentata Pelleneſium fide, et agro Sicyoniorum deuaſtato, tandem per Iſthmi angu-

ſtias abierunt. Cauſæ igitur ſocialis belli hæ, quas ſupra diximus: fuere. Initium uero ex decreto ortum: quod poſtea inter ſocios factum fuit: & Corinthi: quo omnes ob eam cauſam conuenerant: Philippo quoq; Macedonum duce approbante confirmatum. Achæi paucis interiectis diebus, in concilio congregati publice, & priuatim Aratum deteſtabantur: ut qui tantæ cladis, ac iacturæ author fuiſſet. quapropter augentibus factum diuerſæ in Repu. factionis hominibus, longe magis multitudo omnis incēdebatur. In hoc enim primo uidebatur ab eo grauiter peccatum: ꝙ magiſtratu ante tempus ſuſcepto, ſublatiſq; alterius partibus, res erat aggreſſus: quas antea quoq; ſæpenumero infeliciter geſſerat. deinde etiam grauius: ꝙ cō morantibus adhuc in medio Peloponneſo Ætolorum ducibus, Achæorum exercitum dimiſerat. tertio: ꝙ ita paucis ſtipatus copijs prælium ſuſceperat: preſertim nulla urgente neceſſitate: cum tuto ſe in proximas ciuitates recipere potuiſſet: quouſq; denuo Achæi congregarentur: & tunc, ſi id omnino commodum foret: prælium inire. poſtremo: ꝙ ita imprudenter rebus bellicis uſus fuerat: ut omiſſa per ignauiam camporum oportunitate, ubi ſui ſine dubio præualuiſſent: hoſtes in montibus per leuioris armaturæ milites eſſet aggreſſus. quo nihil accidere Ætolis utilius, aut opportunius potuerat. Veruntamen ſimulatq; Aratus redijt: & concilium ingreſſus commemorare cœpit res ante eum diem à ſe pro ſalute Reipub. geſtas: ac proxime cladis rationes attulit: ſeq; non fuiſſe eius cauſam, ut falsò inimici calumniarentur expoſuit: poſtremo etiam ueniam petijt: & ſi quid à ſe erratum eſſet: debere Achæos oſtendit non tam acriter & ſeuere, quàm pie atq; humaniter euentū rei cōſyderare: tanta repēte muta

tio animorum facta eſt: ut plebs, quæ modo ita infenſa Arato uidebantur: mox omne odium in diuerſæ factionis homines transtulerit: ac iam de cætero quibuſcunq; in rebus Arati conſilium, atq; ſententiam ſecuta ſit. Hæc igitur centeſima & trigeſimanona Olympaide geſta ſunt. quæ uero ſequuntur: centeſima & quadrageſima. Decretum igitur erat ab Achæis: ut legati ad Epirotas, Bœotios, Phocenſes, Acarnânes, & Philippum Macedoniæ regem mitterentur: qui oſtenderent: quomodo bis iam Ætoli contra leges fœderis Achaiam ingreſſi forent: peterentq; ab eis ex fœdere præſidium: prætera ut Meſſenios in ſocietatem aſciſcerent: ut dux Achæorum peditum quinq; millia & quingentos equites pararet: & Meſſenijs, ſi iterum ab Ætolis infeſtarentur: ſubſidium ferret. Præterea cum Lacedæmonijs, Meſſenijsq; componeret, quibus copijs pedeſtribus, atque equeſtribus ad communes uſus deberent eſſe inſtructi. Quæ poſtquam decreta ſunt: Achæi memoratam cladem magno ac forti animo ferentes, neq; Meſſeniorum rem, neq; propoſitum ſuum deſtituere. Legati mandata diligenter proſequi: dux iuuentutem, uti iuſſum fuerat, cogere: cum Lacedæmonijs, Meſſenijsq; componere ut peditum utriq; duo millia & quingentos, ducentos & quinquaginta equites pararēt: quo multitudo omnis ad bellum inſtructa ad duo millia peditum forent: equites mille. Ætoli, cum iam concilij tempus aduenisſet: congregata multitudine, pacem agere cum Lacedæmonijs, ac Meſſenijs, cæteriſq; propinquis populis ſtatuerunt: partim anguſtia rerum coacti: partim ut ſocios, atq; amicos Achæorũ debilitarent. Cũ Achæis uero ita rem componere decreuerunt: ſi à Meſſeniorum ſocietate deſiſterent. ſin uero in propoſito per-

manerent: bello aggrediendos iudicauere. Quo quid dici irrationabilius poteſt? nam cum Achæi cum Meſſenijs ſocietate iuncti eſſent: ſi quidem in ea perſiſterent: bellum Achæis indicebant: ſi uero Meſſeniorum hoſtes fierent: pacem eis pollicebantur. Quamobrem aduerſantibus ſibi inuicem rebus, locum habere petitiones eorum nequiuere. Epirotæ, & Philippus rex auditis, quæ relata per legatos fuerant: Meſſenios in ſocietatem acceperunt. De iniurijs uero Ætolorum, etſi non nihil ſunt indignati: nullam tamen ſuſcipere admirationem uiſi: quod illi huiuſmodi rebus aſſueti nihil noui moliri uidebantur. Itaq; non inuiti cum eis in pace perſeuerabant. Ita interdum inueterata ac cognita iniuria potius, quàm noua & inſolita ueniam conſequuntur. Ætoli igitur his modis uſi, deuaſtata frequentibus incurſionibus Græcia, & illatis ſæpenumero prius, quàm indictis bellis, ne reſpondere quidem de iniurijs quærentibus dignabantur: ſæpe etiam petentes à ſe geſtarum, ſiue gerendarum rerum rationem aſpernabantur, atq; irridebant. Lacedæmonij, etſi nuper opera Achæorum ab Antigono in libertatem fuerant reſtituti: Philippoq;, & Macedonibus promiſerant, nihil ſe aduerſum eos molituros: miſſis tamen clam ad Ætolos legatis, ſecretam cum ijs amicitiam, ac ſocietatem firmauerunt. Congregato interea Achæorum exercitu, Lacedæmonijsq;, ac Meſſenijs, uti ſtatutum, fuerat ad ſubſidiũ paratis, Scerdilaidas, & Demetrius cum nonaginta lembis ex Illyrio nauigentes, præter fœdus cum Romanis percuſſum Liſſum tranſgreſſi ſunt. qui primo tentata Pylo, cum aliquandiu urbem oppugnauiſſent: tandem non ſine dedecore ſunt repulſi. Poſt hæc Demetrius cum quinquaginta lembis curſu in Cyclades facto, inſulas popula

tur:nonnullas per proditionem capit. Scerdilaidas uero cum reliquis quinquaginta lembis Naupactum *conten/dit, fretus amicitia* Amynæ Athamanorum *regis:cui af/finitate coniunctus erat.* Hic Agelao *medio tentatum cũ* Ætolis *fœdus, ut æque diuiſa præda, unà cum eis in* Achaiam *proficiſceretur. Quod poſtquam inter* Scerdilaidam, & Agelaum. Dorimachum, *ac* Scopam *conue nit: congregatis undiq; Ætolis unà cum* Illyrijs *in* Achaiam *irruerunt.* Ariſton *Ætolorum dux, per inde ac ſi earum rerum ignarus eſſet: domũ in quiete permanebat: pacem ſibi, non bellum cum* Achæis *aſſerens eſſe impru denter ſanè, ac planè pueriliter. quid enim ſtultius: q̃ res claras, atq; euidentes putare uerbis diutius poſſe celari?* Poſthac Dorimachus *cum ſuis incredibili celeritate* Cynetham *uenit.* Cynethenſes, *ut qui longo iam tempore* Arcades *fuerant: maximis continue odijs, ac ſeditionibus uexabantur. uariæ apud eos cædes, exilia, rapinæ, di lapidationes fiebant. Accidit tandem: ut qui* Achæorum *partes ſequebantur: principatum in urbe obtinerent. quare & cuſtodes murorum, & ducem ciuitatis ex* Achaia *habebant. Quæ cum ita eſſent: non multis annis ante* Æ/tolorum *aduentum cum exules ad eos, qui in urbe erãt, tranſmiſiſſent: & de receptione in gratiam, atq; concordia precati eſſent: præſides ciuitatis eorum uerbis perſuaſi legatos ad* Achæos *misêre, eam concordiam cum conſilio atq; ſententia eorum perficere uolentes. Quibus id mox conſentientibus* Achæis, *ꝙ utriusq; fidẽ ac beneuolẽ tiam conſtantem erga ſe futuram arbitrabantur: cum & hi, qui intra urbem erant: omnis ſpes ſuas in* Achæis *ha berent: & illi beneficio* Achæorum *ſe conſeruatos exiſti/marent forent:* Cynethenſes: *& præſidium, & ducem*

Achæorum ex urbe emiſere. exules uero numero circiter trecentos intra urbem aſciuerunt: recapta ab iјs fide, & quibus religioſius aſtringi mortales poſſunt, adhibitis ſacramentis. Verum illi, nulla cauſa, ſiue occaſione molien di res nouas expectata, ſimulatq; intra urbem admiſſi: conſilium prodendæ ciuitatis ulciſcendiq; conſeruatores ſuos inierunt: ut mihi uideātur inter uictimarum cædes, cū fidē ac iuſiurandū inuicem præſtabant: tunc maxime de impietate in deos, & crudelitate in conſeruatores capitis ſui cogitaſſe. uix enim intra mœnia recapti Ætolos, quibus urbem proderent: aduocauere. Res hūc in modū perfecta fuit. Nōnulli ex iјs, qui ab exilio fuerant reuerſi: Polemarchi ſunt creati. qui magiſtratus claudendarum portarum urbis curam habebat: & claues noctu detinebat: & interdiu ad cuſtodiam portaꝝ cōmorabatur. Ætoli paratis ſcalis, cæteriſq; rebus neceſſarijs, tēpus perficiendæ rei præſtolabantur. Polemarchi interfectis diuerſæ factionis collegis portam ciuitatis recluſere. Quo facto repē te Ætoli alij per portam ingredi: alij admotis ſcalis mœnia conſcenderēt. Tum turbata nouitate rei uniuerſa ciuitas paſſim ruere. omnia terrore, tumultuq; cōpleri: cum neq; portæ ſuccurrere pōt: hoſtibus certatim è muris proſilientibus: neq; mœnibus ſubuenire: eiſdē per portam cateruatim igredientibus. Quamobrem Ætoli è ueſtigio urbe potiti, ex omnibus rebus à ſe per iniuriam perpetratis, hoc unum iuſtiſſime fecerunt: ꝙ interfectis ſtatim urbis proditoribus, oēs eoꝝ fortunas diripuere. Idem tamen poſtea in cæteros quoq; patratū. ſiquidē ſubſtantia oīs ablata. hoīes, ut, ſi quid celatū eſſet, confiterentur, grauiſſimis affecti tormentis: multi etiā interfecti. Per hunc modum capta urbe, paucos poſt dies relicto in ea ſufficienti præſu

dio, cum exercitu uerſus Luſas diſceſſerunt. Vbi, cum templo Dianæ appropinquaſſent: quod eſt inter Clitoriũ, & Cynetham: ac ueluti aſylum à Græcis habetur: popu lari greges, atq; armenta deæ, ac omnis diuitias fani expi lare uoluerunt. Sed Luſiatæ ad reprimendam gentis impietatem, partem earum rerum ſponte illis obtulere. Qua accepta Ætoli ſubito profecti, non longe à Clitorio caſtrametati ſunt. Per idem tempus Aratus dux Achæorum legatos ad Philippum miſerat: qui auxilia accerſi/ rent: delectos undiq; aduocarat: à Lacedæmonijs, atq; Meſſenijs eos, qui ex fœdere debebantur: petierat. Ætoli primo hortari Clitorienſes cœperunt: ut dimiſſis Achæis ſecum inirent ſocietatem. quos deinde abnuentis uarijs certaminibus infeſtabant: & admotis ſcalis tranſcendere urbis mœnia nitebãtur. Verum ciuibus magno ac forti animo propugnantibus, ſpe capiendæ ciuitatis ad extremum deſtituti, obſidionem diſſoluêre: ac rurſus Cynetam reuerſi, direptis deæ gregibus atq; armentis tradere urbem Elienſibus uoluêre. quibus donum reſpuenti/ bus, ipſi per ſe cuſtodire decreuerunt: Euripide duce in ea conſtituto. Poſthac fama aduenientis è Macedonia præ/ ſidij, & apparatu Achæorum perterriti, urbem incende/ runt: & uerſus Rhium denuo profecti, illac facere tran/ ſitum ſtatuêre. Taurion, intellecto Ætolorum progreſſu, & Cynethæ excidio cognito, cum nuntiatum eſſet: De/ metrium Pharium à Cycladibus Cenchreas aduenisse: hortatus eſt eum ad ferendam Achæis opem, & Ætolorum tranſitum tranſportatis per Iſthmum lembis impediendum. Demetrius utili quidem, ſed minime honeſta ab inſulis profectione facta, qđ Rhodij aduerſus eum cũ claſſe nauigarant: libenter Taurioni paruit, preſertim.

ſumptus ad tranſportationem lemborum neceſſarios ſup peditanti. Quamobrem tranſuectis per iſthmum lembis, cum Ætolos biduo ante tranſiſſe intellexiſſet: maritima quædam eorum loca populatus, rurſus Corinthum nauigauit. Lacedæmonij, rebus, ſicuti ſupra diximus, cum Ætolis clàm compoſitis, auxilia, uti ex fœdere conuenerat, mittere differebant: paucis quibusdam equitibus, pe ditibusq; diſſimulandi gratia miſſis. Aratus ut ciuium potius, quàm ducum officium exercerent: ſuos admonebat, tandiuq; in quiete permanſit, acceptæ cladis memor: quoad Scopas, & Dorimachus deuaſtata paſſim prouincia, rebusq; omnibus ex ſententia peractis domũ ſunt regreſſi. quanquam haud difficile fuiſſet per aſpera interdum atq; anguſta proficiſcentes loca opprimere. Cynethenſes, etſi ingentem paſſi ſunt rerum omnium iacturam: & ferè ultimis affecti ſupplicijs: tamen merito luiſſe pœnas ab omnibus iudicati. Quoniam uero Arcadum gens quandam apud omnes uirtutis famam habet, non ſolum propter facilitatem morum & benignitatem naturæ, ſummamq; erga omnes hoſpitalitatem, uerumetiã ob pietatem atq; obſeruantiam in deos: operæpretium exiſtimauimus aliquid de feritate Cynethenſium breuiter referre: & quo pacto, cum confeſſione omnium Arcades forent: tm̃ à reliqs Græcis ea tempeſtate ſcelere ac crudelitate differrent: exponere. Mihi profecto uidetur: ideo hoc eis accidiſſe: quia id, quod à maioribus ſuis ſapientiſſime fuerat inuẽtum: & primi, & ſoli omnium Arcadũ reliquerũt. Muſicam enim (de uera nunc muſica loquor) uniuerſis hominibus utilem eſſe conſtat: Arcadibus uero etiam neceſſariam. Neq; uerum eſt: quod Ephorus in procemio hiſtoriarum ſcribit: muſicam ad fallendos, ac de

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ludendos homines inuentam eſſe. neq; ex exiſtimandum: ueteres Cretenſes, ac Lacedæmonios ſupuacuo tibiam, ac rhythmos pro tuba in bellum introduxiſſe: neq; antiquiſſimos Arcadas tanto in honore muſicam in eorum rebus publicis habuiſſe: ut in ea non ſolum pueros uerumetiam adoleſcentes, & iuuenes uſq; ad trigeſimum annum exerceri uellent: homines alioquin uita difficilis, atq; auſtera. haud enim eſt obſcurum: apud ſolos ferè Arcadas pueros ab ineunte ætate in cantibus hymnorum, pæanum aſſuefieri. quibus ſinguli iuxta patriæ morem genia, & heroas, & deos laudare conſueruunt. Poſthæc philoxeni, & Timothei diſciplinis inſtructi cum cantibus, & choreis annuos ludos Libero patri faciunt: pueri qdem, quos puerilesuocant: iuuenes, quos uiriles. Omnis deniq; eorũ uita in huiuſmodi cantionibus uerſatur: non tam quod audiendis modulis delectentur: q̃ ut ſe inuicem cantando exerceant. Ad hæc, ſi quis aliquid in cæteris artibus ignoret: nulla apud eos ignominia habetur. muſicã uero neq; ignorare quiſquam eorum poteſt: quia neceſſario diſcitur: neq; fateri neſcire: quia hoc apud eos turpiſſimum putatur. Poſtremo ſpectacula, ac ludos in theatris cum cantibus, & choreis ſingulis quibusq; annis adoleſcentes ciuibus præbent. Quæ res mihi quidem uidentur ab eorum maioribus ſapientiſſime fuiſſe inſtitutæ, non delitiarum, aut laſciuiæ gratia: ſed cum animaduerterent aſſiduos eius gentis labores in colendis agris, & duritiam, atq; aſperitatem uitæ, præterea etiam morum auſteritatem: quæ ex frigiditate ac triſtitia aeris prouenit: cui nos ſimiles gigni neceſſario oportet: (nõ enim obſcurum eſt: plagas cœli eſſe: quæ gentes moribus, & forma, & colore et pleriſq; diſciplinis inter ſe diſſimiles faciunt) uolentes mi

tem, atq; tractabilem reddere naturam, quæ per ſe feroscior ac durior uidebatur: primo ea omnia, quæ ſupra memorauimus, introduxerunt: deinde conuentus communes, & ſacrificia plurima: in quibus uiri, ac mulieres congregarentur: poſtremo uirginum ac puerorum choros. quæ oĩa ad eumfinẽ fecere: ut id, quod in animis hominum natura durius erat: conſuetudine placaretur: ac mitius fieret. Verum Cynethenſes, cum interiecto tempore hæc ſpernere cœpiſſent: quæ eis præter cæteros neceſſaria erant, utpote in frigidiori Arcadiæ parte commorantibus: ad cupiditatem, ambitionemq; conuerſi in tantam breui tempore feritatem deuenere: ut in nulla Græciæ ciuitate maiora ſcelera, aut frequentiores crudelitates committerentur. Eſt autem apertiſſimum teſtimonium peruerſitatis eorum: q cæteri omnes Arcadiæ populi mores, uitamq; eorum deteſtabantur. nam quo tempore Cynethẽſes poſt ingentem illam ſeditionem legatos Spartam miſẽre: in quancunq; ciuitatem Arcadiæ eundo ſunt ingreſſi: ex ea mox per ignominiam fuerunt expulſi: & reditus ad eam interdictus. Mantinieẽſes etiam poſt eorum diſceſſum expiationibus, ac ſacrificijs ciuitatem, & circunſtantia quæcunq; loca purgauere. Hæc autem propterea à nobis commemorata ſunt: ut ciuitates Arcadiæ admonere mus: ne à communi patriæ inſtituto diſcederent: tum ne quis laſciuiæ gratia usqueadeo indulſiſſe muſicæ eam gentem arbitraretur: & propterea conſuetudinem eorũ irrideret: poſtremo et Cynethẽſiũ cã: ut, ſiqñ dij pmiſerint: ad diſciplinã ꝯuerſi mores ĩduant meliores: et muſicã amplectãtur: qua relicta, ĩ eã rabiẽ ac feritatẽ deuenere. Nũc qm̃ ſatis ſuperq; de Cynethenſium moribus, atq; interitu diximus: rurſus ad id unde diſceſſimus, reuertamur. Ætoli

igitur peragrata, ut ſupra diximus, Peloponneſo, atq; omni regione ferro igniq; uaſtata, domum fuerant regreſſi. Philippus autem Macedoniæ Rex cum exercitu in ſubſidium Achæorum Corinthum uenerat. Verum cum ſe peracta re ueniſſe intellexiſſet: miſſis ad ſocios tabellarijs, unumquenq; hortatus eſt: ut ad ſe Corinthum mitterēt, qui de cōmunibus rebus conſulerent, quæ uiderentur. ipſe Tegeam uerſus mouit exercitum: ꝙ Lacedæmonios intellexerat maximis inter ſe ſeditionibus uexari. Lacedæmonij enim, cum longo tempore ſub regibus eſſe conſueuiſſent: tunc recuperata duce Antigono libertate, neminē, cui omnes parerent, habentes, dum æquam in repu. partem obtinere ſinguli cupiunt: in uarias diſſenſiones deuenere. Duo è præſidibus urbis conſilium ſuum ita occultabant: ut à nemine poſſet intelligi. Reliqui tres aperte cum Aetolis ſentiebant, exiſtimantes Philippum nihil adhuc per ætatem in Peloponneſo poſſe innouare. Poſtq̄ autem præter ſpem atq; expectationem ſuam nunciatum eſt de fuga Aetolorum è Peloponneſo, & Philippi Regis è Macedonia aduentu: tres urbis præſides, cum non ſatis fiderent alteri è duobus, cui Adimanto nomen erat: ꝙ conſiliorum omnium conſcius haud æquo animo facta eorum ferre uidebatur: ueriti ne aduenienti Philippo omnia proderentur: conſilium ſuum quibuſdam iuuenibus aperuerunt: deinde per præconem conuocari armatam multitudinē in Iunonis templum iuſſere: tanq̄ Macedonibus aduerſus Spartanos uenientibus. Quibus è ueſtigio ob nouitatem rei congregatis, Adimantus id grauiter ferens, in publicum proceſſit. Atq antea, inquit, hæc præconia, & has armatorum hominum congregatiōes fieri oportebat: cum Aetolos hoſtes Lacedæmoniorum

audiebamus

audiebamus montibus noſtris appropinquare: non nũc: cum Macedonas benefactores, & conſeruatores noſtros cum rege ſuo uenire intelligimus. Quæ adhuc illo uociferante, irruens cum impetu iuuentus diuerſis uulneribus eum confodit: & unà Sthenelaum, Alcamenem, Thyeſtem, Bionidem, alioſq; complures. Polyphontes autem cum ſuis, iamdiu præuiſis futuris, ad Philippum fugit. Quæ cum ita eſſent: præſides Lacedæmoniorum legatos ad regem miſerunt: qui culpam patrati facinoris in peremptos reijcerent. prætereà regem hortarentur: ne ultra progredi uellet: antequam res in urbe componerentur: Lacedæmonios fidem atq; amicitiam cum Macedonibus inuiolatam ſeruare oſtenderent. Legati, cum Philippo obuiaſſent: iuxta Parthenium montem mandata peregere. Quæ cum audiſſet Philippus: eos hortatus eſt: ut quamcelerrime domum reuerterẽtur: nuntiarentq; præſidibus: ſe mox Tegeam exercitum reducturum: debere ipſos ad ſe quamprimum uiros primarios Corinthum mittere: qui de præſentibus rebus conſultarent. Per hunc modum reuerſis oratoribus, & reſponſo Philippi nuntiato, præſides decem è præcipuis ciuitatis ad regem miſerunt. qui Tegeam profecti: cum concilium regis ingreſſi forent: in Adimantũ, ac ſequaces eius grauiſſimis ſunt uerbis inuecti: tanquam eius ſeditionis cauſa extitiſſet. deinde nihil prætermiſere, quod ad conciliandam ſibi regis beneuolentiam pertinere arbitrarentur: omnia ſe facturos polliciti: quibus manifeſtum fieret ſe in ſocietate, atq; amicitia cum rege permanere. His, atq; alijs huiuſcemodi expoſitis Lacedæmonij ex concilio abierũt. Macedonum uariæ de his rebus ſententiæ fuere. Alij enim cognitis, quæ Spartani clàm cum Ætolis moliebantur: & Adimantum ob

amicitiam Macedonum interfectum exiſtimantes, conſu-
lere regi cœperunt: ut de Lacedæmonijs exemplũ cæteris
præberet: quemadmodum Alexander non magno ante
tempore de Thebanis fecerat. Alij ſeniores eam ultionẽ
grauiorem eſſe dicebant: quàm facta eorum mererentur,
admonẽdos eſſe dũtaxat eiusmodi rerum authores: & ab
adminiſtratione reip. remouendos: gubernationẽ ciuitatis
amicis ſuis tradendã. Poſt oẽs Rex ſniam dixit: ſi tñ rgis
fuiſſe eã ſniam putandũ eſt. neq;. n. uerißimile uidetur pue
rũ, qui uix XVII ætatis annũ exceßiſſet: de talibus, tan
tisq; rebus potuiſſe iudicare. Sed ſcriptorẽ hiſtoriæ decet
firmatas in concilijs ſnias principibus tribuere: quorum nu
tu oia gubernãtur. Qui uero hiſtoriã aut legunt, aut au-
diunt: exiſtimare debent: eiusmodi ſententias eorum eſſe:
qui ſunt cum prudentiores, tum proximiores princıpi-
bus, ut ſiquis hanc Arato tribuerit: cuius tum maxima e-
rat apud regem authoritas. Philippus igitur, ſi quid ad-
uerſus ſe priuatim ſocij molirentur: ſua inquit intereſſe:
illos duntaxat uerbis, aut litteris admonere. ſi quid uero
publice in ſocios committerent: publica pœna, atq; ani-
maduerſione eſſe plectendos. A Lacedæmonijs nihil con-
tra communem ſocietatem patratum eſſe, immo ſponte ſe-
ſe illos obtuliſſe omnia pro Macedonibus facturos. Pro-
inde nihil eſſe aduerſus ipſos grauius conſulendum: cum
iniquum ſit: quibus hoſtibus pater pepercißet: eoſdem ſe
leuiſſima ex cauſa ulciſci. Confirmata regis ſententia
mox Petreus Philippi amicus eligitur: qui Lacedæmonem
cum legatis proficiſcatur. Is in mandatis habet, hortari
ad amicitiam Spartanos: & iuſiurandum de ſocietate
fideq; ſeruanda dare, ſimul atq; accipere. Poſthac Philip-
pus motis caſtris rurſus Corinthum redijt: optima ſpe

præſtantiſſimæ indolis ſocijs relicta: q tam benigniter ſe ergs Lacedæmonios habuiſſet. Cōpertis Corinthi ſocio‑rum legatis, qui eò, uti iuſſum fuerat, omnes conuene‑rant: de communibus Græciæ rebus conſulere cœperunt. Hic omnibus uno ore Ætolorum facta execrantibus, Bœotijs, q pacis tempore Mineruæ templum depopula‑ti eſſent: Phocenſibus, q poſitis iuxta Ambryſum, & Daulium caſtris, de capiendis ciuitatibus conſultaſſent: Epirotis, q omnem regionem ferro igniq; uaſtaſſent: Acar nanibus, q opulentiſſimum oppidum per inſidias ad‑motis noctu ſcalis occupare uoluiſſent: Poſtremo Achæis, q Carium cæpiſſent: Patrenſium, ac Pharenſium fines populabundi percurriſſent: Cynetham armis, atq; incē‑dio deleuiſſent: Dianæ templum expilaſſent: Clytoriēſes obſediſſent: deniq; Pilum mari, Megalopolim terra infe‑ſtaſſent: ad extremum omnes una uoce mouendum eſſe Ætolis bellū indicauere. Facto igitur concilio, ſanxerunt: ut ij omnes in ſocietatem admitterentur: quorum urbes, aut prouincias poſt mortem Demetrij, qui pater Philip‑pi fuerat: Ætoli occupaſſent. Præterea, ſi qui conditione temporum coacti ſocietatē cum Ætolis inijſſent: & ut ijs omnibus libertas priſtina reſtitueretur, & ut pa trijs legibus ac moribus uiuerent permitteretur. Poſtremo ut Amphictyonibus templum, quod ablatum ab Æto‑lis fuerat: redderetur. Cum igitur hæc ita decreta eſ‑ſent, centeſimæ & quadrageſimæ olympiadis anno pri‑mo: ſubito ſociale bellum exarſit, ex Ætolorum iniurijs, quas ſupra memorauimus, iuſtiſſime ortum. Qui in conci lio fuerant: ſubito legatos ad ſocios mittunt: qui nūtiarēt: ut, ſicuti decretū erat, ex ſua qſq; regione bellū Ætolis mo ueret. Philippus quoq; litteras ad Ætolos dedit: ut, ſiquid

obiectis reſpondere uellent: ad ſe uenirent. quod ſi abſq; conſenſu ſociorum propria authoritate moti, uaſtando ac populando omnia nemini ſe putent facere iniuriam: aut ſi, quibus iniuriam faciant: illos exiſtiment diutius poſſe bello abſtinere: profecto omnium eſſe ſtultiſſimos. Ætoli acceptis litteris, principio haud uenturum eſſe regem ſperantes, certum diem conſtituerunt, quo ad Rhium Philippo obuiarent. poſt uero cognitis, quæ acta in concilio fuerãt: tabellarios ad regem miſêre, qui nuntiarent: ſe antequam Ætolorum concilium fieret, nihil de rebus publicis poſſe decernere. Achæi congregato Ægij, ut mos erat, concilio, ſimul decretum confirmarunt: ſimul Ætolis indixerunt bellum: & paruis illos infeſtare incurſionibus cœpere. Interea Philippus, Ægium cum ueniſſet: et multa humaniter atq; amice locutus eſſet: Achæi eius dicta ſumma beneuolentia ſunt complexi: & ueterem, quæ cum maioribus eius deuincti fuerant, amicitiam cum Philippo renouarunt. Per idem tempus Ætoli, cum comitiorum dies aduenisset: ducem elegerunt Scopam: qui omnium ſuperiorum motuum princeps, atq; author fuerat. Philippus, accepta ab Achæis pecunia, in Macedoniam cum copijs rediit: ut delectum militum haberet: pararetq; quæ ad bellum opus eſſent. Maximam autem non ſolum ſocijs, uerumetiam uniuerſæ Græciæ clementiæ ac magnanimitatis ſpem reliquit, ob decretum ex ſententia omnium firmatum. Hæc eo tempore geſta ſunt: quo Annibal dux Carthaginienſium omnibus, quæ ultra Iberum erant, in Hiſpania potitus, Saguntum obſidebat. Quod ſi principia rerum Annibalis in eorum tempora incidunt, quæ ſunt in Græcia geſta: manifeſtum eſt: nos non ſine cauſa ſuperiori libro res ab Annibale geſtas tractaſſe: cũ ordinẽ

ſequamur temporum. Cum autem res Italicæ, et Græcæ, & Aſiaticæ propria quidem principia haberent: exitus autem communes: neceſſe fuit narrationem quoq; earum tandiu propriam uniuſcuiusq; eſſe: quoad in ea tempora uentum foret: quibus res prædictæ una implicatæ quaſi ad unum finem dirigi cœperunt. ſic enim & ſingularũ expoſitio fit manifeſtior: & coaceruatio omnium dilucidior. Sunt autem res omnes inter ſe mixtæ, & ad unum conuerſæ finem anno III centeſimæ & quadrageſimæ olympiadis. Quamobrem ea, quæ deinde ſecuta ſunt: cõmuniter exponemus. quæ uero ante id tempus fuere priuatim ſuo quæq; loco ſuperiori libro demonſtrauimus: quo non ſolum tempora ſe inuicem ſequerentur: ſed etiã rerum omnium quaſi una ſocietas fieret. Philippus igitur in Macedonia, dum in hibernis eſſet: nouum militum delectum habuit: quæ ad bellum neceſſaria erant, parauit. Oppida à barbaroꝝ impetu, q circa Spartam habitabãt: cõmuniuit. Poſthæc ad Scerdilaidam profectus, agere de ſocietate cœpit: pollicitusq; ei opem ad res Illyricas cõponendas, & ſimul Ætolos calumniatus, facile quod cupiebat, Scerdilaidæ perſuaſit. eſt enim ita comparatum. ut etiã maloꝝ ſocietas, niſi æquitas, atq; iuſtitia fuerit ſeruata: facillime infringatur. quemadmodum ea tempeſtate Ætolis accidit. Nam cum ita cum Scerdilaida cõpoſuiſſent: ut æque inter utroſq; præda omnis diuideretur: ſi unà in Achaiam irrueret: perſuaſus eorum uerbis Scerdilaidas, ſimul Cynetham profectus eſt. qua capta, atq; direpta Ætoli ingentem auri, pecudumq; multitudinem abduxere: & diuiſa inter ſe præda, Scerdilaidã omnino excluſerunt. Quamobrẽ ira, atq; indignatio inuaſit animum. cuius memoriam cum renouaſſet Philippus: ſubito

cum eo ſocietatem firmauit, his legibus: ut uiginti talen-ta annua acciperet: cum triginta lembis nauigaret, Æto-los mari infeſtaret. Philippus igitur hæc, atq; alia huiuſ-modi moliebatur. Legati, qui ad ſocios miſſi fuerant: pri-mo Acarnaniam appulere. Vbi expoſitis mandatis, Acar-nanes ſubito & decretum igenue confirmarunt: & Æ-tolis mouerunt bellum. quãquam dari eis uenia poterat id præter cæteros differentibus: cum ob propinquitatem regionis iuſtam cauſam timoris habere uiderentur: exper-ti preſertim non multo ante tempore quantum ſibi obeſ-ſent inimicitiæ Ætolorum. Sed mihi uidentur boni uiri, atq; præſtantes nihil pluris facere debere: quàm ut necu-bi officium prætermittatur. Quod Acarnanes præter cæ-teros Græcos ubiq; ſemper ſeruauere, quamuis ab exiguis profecti initijs. Quo fit: ut nemo debeat eſſe ſegnior ad res ſuas cum hoc populo communicandas. habet enim naturaliter neſcio quid in animis erectum, atq; ſublime, & libertatis appetens. Contra Epirotæ auditis, quæ ex-poſita per legatos fuerant: decretum quidem approbaue-re: bellum autem non prius moturos Ætolis reſponde-runt: quàm id Philippum regem feciſſe intelligerent. De-inde Ætoliam miſerunt Legatos: qui nuntiarent: ſe pacẽ cũ Ætolis ſeruare: timide ſanè, atq; inconſtanter rebus uſi-ſiquidem & ad Ptolemæum regem miſſi legati: qui pca-rẽtur: ne uel pecuniam, uel cõmeatum, uel aliud genus ſubſidij aduerſus Philippũ & ſocios Ætolis ſubminiſtra-ret. At Meſſenij, quorum cauſa id bellum exarſerat: lega-tis, cum ad eos ueniſſent, reſponderunt: non ante ſe bellũ Ætolis moturos: q̃ Phigaleam urbem in montibus ſitam, quã tũ Ætoli per iniuriã tenebant: opera ſociorũ recupe-raſſent. Quam ſententiam inuita multitudine Oenes, &

Nicippus urbis præſides tulerunt: paucis quibusdam ex optimatibus eam approbantibus. In quo mihi uidentur ignoraſſe quid ſe maxime deceret: & ſuæ Reipublicæ cõduceret. Equidem ita exiſtimo: fugiẽdum quidem eſſe bellum: non tamen ita fugiẽdum: ut omnia, ne in id incidamus, ſuſtinere, perpetiq; uelimus. quid enim uel æquabilitatem in Republica, uel fiduciam, uel libertatis iucundiſſimũ nomen laudaremus: ſi nihil omnino eſſet paucã anteponendum? Sed neq; Thebanos laudamus: quod tẽpore Medici belli, ut à communi Græciæ periculo eſſent immunes: ea per formidinem elegere: de quibus poſtea periclitati ſunt. neq; Pindaro aſſentimur: qui in poematibus ſuis ciues hortatur: ut cæteris omnibus poſtpoſitis, pacem duntaxat, & tranquillitatem ampleẽtantur. Pax enim, ſi iuſta, & honeſta ſit, res eſt certe omnium rerũ pulcherrima, atq; optima. nihil tamen eſt aut faciendum iniuſte, aut patiẽdum turpiter: ut pace frui ualeamus. Atq; præſides Meſſeniorum, atq; optimates, habito mox ad priuata commoda reſpectu, affectatius ſemper, quàm decebat, animos ad pacem inclinabant. Quamobrem multas ſæpe occaſiones, atq; opportunitates temporum nacti, aliquando uero in pericula incidentes, eodem modo continue labebantur: ſemperq; idem propoſitum ſeruandæ pacis habentes, in maxima ſæpe diſcrimina patriam adducebant. Cuius rei cauſam hãc arbitror fuiſſe: q̃ cum duabus præcipuis Græciæ ciuitatibus uicini eſſent: Arcadibus, ac Lacedæmonijs: quorum his ſemp inimici fuerant: illis fœdere amicitiaq; coniuncti: nec Lacedæmoniorum tñ ſe hoſtes apte oſtendebant: nec Arcadum amicos. ex quo fiebat: ut cum prædictæ ciuitates uel inuicem, uel aduerſus alios bella gererẽt: Meſſenij pace fruerẽtur. Lacedæmonijs

uero pace cum cæteris facta, in Meſſenios impetum fa/cientibus, cum neq; ipſi per ſe reſiſtere illorum potentiæ ualerent: neq; Archadum auxilio, quorum amicitiã con ſeruare neſciuerant, ſe tueri: uel ſeruire turpiter Lacedæ/monijs cogebantur: uel, ut ſeruitutem euitarent: cum con iugibus, filijsq; patriam relinquere. Quod eis non mul/to ante hæc tempora ſæpenumero accidit. utinamq; deorũ uoluntate ſit: ut hic ſtatus rerum, quo in præſentia frui/mur: diutiſſime permaneat. Siqua tamen unq̃ præſentiũ rerum mutatio acciderit: unam uideo tuendæ patriæ ſpem Meſſenijs, ac Megalopolitanis fore: ſi iuxta Epa/minondæ ſententiam omnibus in rebus, atq; adeo om/ni tempore inuicem conſenſerint: conſiliaq; & res ſuas omnis unanimiter tractarint. Quod uerum eſſe, etiam uetuſtiſſima eorum monumenta indicant. Meſſenij enim tempore Ariſtomenis columnam, ut Caliſthenes memorat, in templo Iouis Lycij poſuere: in quã hoc epigramma erat inſcriptum. Inuenit tandem tempus impio regi pœnam: Inuenere Meſſenij proditorem du/ce Ioue. Difficile eſt latere deos periurum hominem. Salue Rex Iupiter: & Arcadiam ſerua. Nam quia proprijs ſedibus expulſi erant: ueluti de ſecunda patria precari deos uolentes, hoc epigramma inſcripſerunt. quod mihi quidem merito uidentur feciſſe. Siquidem Ar chades non ſolum hos exules, & bello ariſtomenico pa/trio ſolo eiectos intra urbem receperunt: & donatos ci uitate, concilio, opibusq; iuuerunt: uerumetiam eorum fi lias nubere adoleſcentibus ſuis permiſere. Præterea in ueſtigata Ariſtocratis regis proditione, nonmodo eũ gra uiſſimis affectũ cruciatibus interfecere: ſed ex omni eius genere ipij ſanguinis pœnas ſumpſerunt. Verũ omiſſis ue

teribus, è à, quæ retentiora ſunt: & poſt eam duarum urbium communctionem acciderunt: ſatis magnam his, quæ diximus, fidem præſtare poſſunt. Nam quo tempore poſt magnam illam uictoriam, qua Græci iuxta Mantiniam ob mortem Epaminondæ potiti ſunt: Lacedæmonij Meſſenijs à fœdere excluſis, erigere ſpem ad res eorum occupandas cœpere uſqueadeo Megalopolitani, atq; omnes ſociæ ciuitates in fauorem Meſſeniorum animos intenderunt: ut eos ſtatim in ſocietatem acceperint: Lacedæmonios uero ſolos ex omnibus Græcis à communi fœdere excluſerint. Quæ cum ita ſint: quis eſt, qui non recte à nobis dictum exiſtimet, quod pauloante memorauimus? Hæc ideo pluribus uerbis de Archadibus, ac Meſſenijs ſumus proſecuti: ut hi memores cladium, quas ciuitatibus ſuis Lacedæmonij ſæpe intulerunt: in fide, amicitiaq; permaneant, nunquamq; uel timore alicuius rei, uel deſyderio pacis: ubi de ſalute agitur: ſe inuicem deſerant. Nunc eò unde diſceſſimus, reuertamur. Lacedæmonij nunq̃ à moribus ſuis recedentes, legatos ſociorum, nullo eis dato reſpõſo, dimiſerunt. tantum apud eos inſcitiæ, ac temeritatis inualuerat. Quo fit: ut ego id eſſe uerum exiſtimem, quod dici ſolet: temeritatem ſæpenumero hominis ad inſaniam, & ad nihilum adducere ſolere. Poſt hæc tamen, cum noui magiſtratus eſſent creati: hi, qui principio ſeditionem in republica excitarant: & memoratarum cædium cauſa fuerant: miſſis ad Aetolos nũtijs, ut legatos ad ſe mitterent, petierunt. Quod cum facillime impetraſſent: paucisq; interiectis diebus Machatas Aetolorum legatus Lacedæmona ueniſſet: ſubito ciuitatis p̃ſides petunt, aduocandam eſſe concionem dicentes ad legatum Aetolorum audiendum: et Regem iuſta inſtitutum patriæ

creandum: neq; diutius patiendum, præter leges ciuitatis Heraclidarum imperium diſſolui. Præſides, etſi hunc ſtatum rerum ægre ferebant: tamen quia reſiſtere illorum uiribus non poterant: & iuuentutem formidabant: reſponderũt: de regibus quidem ſe poſtea conſulturos: ad audiẽdum uero Machatam concionem ſtatim aduocaturos. Cõgregata igitur multitudine, ingredi Machatas iuſſus pluribus hortari cœpit ad ſocietatem cum Ætolis ineundã: acerbe nimiũ & iniuſte criminatus Macedonas multaq; in Ætolorũ laudem falsò, & ſupra modum locutus. Quibus expoſitis, cum concionem iniuiſſet: diu res inter populum uerſa. Sententiæ uariæ, atq; ancipites fuere. Quidam enim Ætolorũ partes ſequi, & cum ijs meundam eſſe ſocietatem, affirmare. Alij his contradicere: & ad ſeruandã cũ Macedonibus amicitiam hortari. Tandem uero ſeniorum quidam cum ſurrexiſſent: reuocatis in memoriã Antigoni, & Macedonum beneficijs, & clade, quam Charixeni, & Timæi tempore acceperant, cõmemorata, qñ Ætoli Spartanum agrum igreſſi omnia ferro igniq; uaſtarant: & ui ac dolo reductis exulibus ciuitati inſidiati fuerant: plurimorũ ſententiam mutauere: & ad extremũ multitudini perſuaſum: ſeruandam eſſe cum Philippo, ac Macedonibus amicitiam. Quibus hunc in modum peractis, Machatas re, propter quam uenerat, infecta, Ætoliã redijt. Principes eius, quam ſupra memorauimus, ſeditionis factum id ægre ferẽtes, rem denuo moliri cœperunt omnium crudeliſſimam. Congregari poſt aliquot dies armati iuuenes debebant ad ſacrificium annuũ ex more patriæ peragendũ. id in templo Palladis fiebat. Præerant autem huic ſacrificio ciuitatis præſides: qui in eo templo ꝑ eos dies commorabantur. Quamobrem nonnullos ex

his, qui armati intereſſe ludis debebant: præmijs corruperunt. Hi conſtituto inter ſe tempore, dum præſides ſacrificijs intentos uident: repẽte eos aggreſſi, inſtar pecudum trucidant: & q̃uis in templo erant: quod ueluti aſylum Lacedæmonij uenerabantur: & in quo nocentes omnes etiam capitis damnati ſalui eſſe conſueuerant: eò tamen ſæuitiæ audacia hominum proceſſit: ut ante aras, & in ipſis deæ menſis magiſtratus omnes interfecerint. Poſthæc de ſenioribus, qui cum Hyrida ſenſerant: ſimili modo ſupplicium ſumpſere. Et ijs, qui Ætolis aduerſabantur, urbe eiectis, nouos magiſtratus ex ſuis crearũt. præterea ſocietatem cum Ætolis fecere. Ita uno tempore & hoſtilem aduerſus Achæos animũ, & aduerſus Macedonas ingratum oſtenderunt. Maximam autem ſpem habebant in Cleomenis beneuolentia. cuius aduentum incredibili deſyderio præſtolabãtur. tantum manſuetudo, atq; benignitas principũ poteſt: ut non ſolum cum ſunt pñtes, uerũetiam maximo ĩteruallo disiuncti: quoſdã quaſi fomites, amoris & beneuolẽtiæ erga ſe in pectoribus hoĩum relinquant. Lacedæmonij.n. triẽnio ferè poſt eiectum Cleomenẽ in adminiſtratione Reip. uerſati, nunq̃ de creãdis Lacedæmone regibus qcq̃ cogitauere. ubi uero de obitu Cleomenis nuntiatum eſt repẽte ad creationẽ regũ animos intenderunt. Primi autem in hac re fuere hi, qui principes ſeditionis extiterant: nuperq; cum Ætolis ſocietatem inierant. Quamobrem unum quidem regum legitime: & ſecundum inſtituta ciuitatis elegerunt, nomine Ageſipolim adhuc ætate puerũ, filium autẽ Ageſipolidis filij Cleombroti. huic tutorẽ dedẽre Cleomenem, Cleombroti filiũ, Ageſipolidis germanũ. Ex altera uero familia, cũ ex filia Hippomedontis duo filij Archidamo eſſent: q Eudemidæ

filius fuerat: Hippomedonte quoq; ipſo adhuc uiuente, Ageſilai filio, & Eudemidæ nepote, preterea alijs complu ribus ex eadem familia extantibus, contempto eorum ge nere, iiſq; omnibus poſthabitis, Lycurgum elegerunt regem. ex cuius gente nemo unquam ad ſpem regni aſpira uerat. Hic enim donato ſingulis magiſtratibus talento, ex familia Herculis appellatus, & rex Spartæ creatus ē. Adeo ſemper mala omnia uēdibilia fuere. Verum haud multo poſt tempore, non filij, aut nepotes eorum, ſed ipſimet huius criminis authores ſtultitiæ ac temeritatis ſuæ pœnas luerunt. Machatas, quæ Lacedæmone acta fuerant, edoctus, rurſus Spartam redijt: magiſtratusq́;, & reges hortatus eſt ad bellum Achæis mouendum per eum modum inquiens facile reſtingui poſſe Lacedæmoniorum ambitionem: qui diuerſæ factionis forent: & Ætolorum ſocietati aduerſarentur. Quibus uerbis cum perſuaſi magiſtratus, ac reges eſſent: Machatas Ætoliam redijt: facile quod cupierat, ob Lacedæmoniorum inſcitiam conſecutus. Lycurgus, coactis mercenarijs copijs, urbana quoq; multitudine aduocata, Arginorum fines igreſſus eſt: adortusq́; improuiſos, & nihil tale à Lacedæmonijs expectantes, repente Polichnam, Parſiam, Leucam, Cyphantem, & alia quædam eorum oppida capit: agrum omnem argiuum ferro, igniq́; uaſtauit. Quo facto, Lacedæmonij bellum Achæis indixere. Machatas interea ad propinquas ciuitates profectus, idem quod Lacedæmonijs fecerat, perſuaſit. Per hunc modum Ætoli, cum ſibi omnia proſpere, atq; ex ſententia accidiſſent: bellum magno ac forti animo ſunt ingreſſi. Achæis uero contraria omnia euenere. Si quidem Philippus Rex, in quo omnis ſpes ſuas habebant: adhuc in cogendis copijs uerſabatur.

Epirotæ nondum bellum Ætolis mouerant. Meſſenij qe- tem agebant. Ætoli tractis in ſententiam ſuam Elienſibus, ac Lacedæmonijs, undiq; Achæos premebant. Per id tempus Aratus forte imperium depoſuerat: duxq; ab Achæis creatus erat Aratus eius filius. Ætolorum uero exercitui praeerat Scopas: qui tamen parum in magiſtratu erat permanſurus. quippe Ætoli ea tempeſtate poſt autumnale æquinoctium comitia faciebant. Achæi uero circa ortum Vergiliarum. Peracta igitur æſtate, cum Aratus Iunior imperium accepiſſet: uniuerſæ res quaſi unũ principium ſumpſere. Annibal enim per hæc tempora ſe ad obſidionem Sagunti accingere: Romani L. Æmylium in Illyrium cum copijs aduerſus Demetrium Pharium mittere: de quibus ſuperiori libro memorauimus: Antiochus, Theodoto Ptolemaidem, ac Tyrum: per proditionem tradẽte, res Syriacas aggredi: Ptolemæus aduerſus Antiochum exercitum parare: Lycurgus, ut Cleomenem imitaretur: Athenæum Megalopolitanorum oppidum obſidere: Achæi equitum ac peditum multitudinẽ cogere: Philippus è Macedonia cum copijs proficiſci: legionarios milites habens circiter decem millia: ſcutatos ad quinq; millia: præterea equites octingentos. Hic tum erat omnium apparatus ad res bellicas. Eodem tempore Rhodij aduerſus Byzantios bellum mouere: ob tales quaſdam cauſas. Byzantij urbem incolunt, cum natura loci munitiſſimam, tum ad fertilitatem omnium rerum, quibus humana felicitas perficitur: opportuniſſimam. ita. n. in oſtio ipſius ponti ſita eſt: ut neq; ingredi negotiator quiſquam neq; egredi ſine Byzantiorum conſenſu ualeat. Cum uero pontus multa ferat ad uitam hominum commodiſſima: eorum omnium domini ſunt Byzantij.

nam & ad neceſſarios uſus coria, ac multitudinem ſeruo-
rum, quæ circa Pontum ſunt loca, eis abundantiſſime
ſuppeditant: & ad delicatiorem uitam mel, ceram, ſalſa-
menta, aliaq; huiuſmodi. ipſi uero negotiatoribus præbēt
oleum, & omne uini genus, frumentum interdum dant:
interdum accipiunt. His omnibus rebus neceſſe eſt Græ-
cos uel omnino priuari: uel in fide atq; amicitia cum By-
zantijs, permanere. Siquidem Byzantijs malignari nolē-
tibus, Gallisq;, aut alijs circunſtantibus barbaris adhære-
re, ob anguſtias loci, & multitudinem barbarorum, ex-
cludi omnino Græcos à nauigatione Ponti oporteret. Ma-
ximas igitur Byzantij ex ſitu loci habent cōmoditates: e-
ducendo, quæ apud eos abundant: quæ uero deſunt, ſine
labore ac periculo inducendo. maximas etiam, ut dixi-
mus, præbent cæteris Græciæ ciuitatibus opportunitates.
quamobrem ut communes omnium benefactores merito
à Græcis coluntur: & digni exiſtimantur, non ſolum qui-
bus habeatur gratia, uerumetiam auxilia aduerſus bar-
barorum impetum præſtentur. Quoniam uero pleriq;
ſunt naturam eius loci ac proprietatem ignorantes, no-
ſtrumq; deſyderium ſemper fuit: ut huiuſmodi res in mul-
torum notitiam deuenirent: &, ſi fieri poſſet, perſpicerē-
tur oculis: ſin minus: quoad liceret, intellectu comprehen-
derentur: dicendum exiſtimauimus quæ ſit cauſa, quæ
tantam huic urbi felicitatem pariat. Igitur qui appella-
tur pontus: circiter XXII millia ſtadia in circuitu pa-
tet, duo habens oſtia ſibi inuicem oppoſita: alterum ex
Propontide defluens, alterum ex Mæotide palude. Mæo-
tis quidem ipſa octo millium ſtadiorum circuitum conti-
net. In utriusq; alueum cum multi, ac magni amnes ex
Aſia defluant: pluresq;, & maiores ex Europa: euenit, ut

repleta Mæotis per oſtium ſuum in Pontum effundatur: Pontus ipſe in Propontidem. Mæotidis oſtium Cimericus Boſphorus uocatur. latitudinem quidem XXX ſtadiorum, longitudinem LX habens. Ponti uero oſtiũ Boſphorus Thracius appellatur. Huius longitudo ad CXX ſtadia extenditur. latitudo non eſt eadem ubique. nam à propontide quidem, quod inter Calchedonem, ac Byzantium ſpatij eſt: XIIII continet ſtadia à Ponto uero, quod Fanum appellatur: ubi primum Iaſon, cum ex Colcho rediret, XII dijs fertur ſacrificaſſe: in Aſia poſitum, X ſtadijs diſtat ab Europa. Quod uero Mæotis, ac Pontus continue effluant: duplices traduntur cauſæ: una quidem per ſe ipſam nota: quòd ſcilicet permeantium in alueos fluminum multitudine, cum continue humor augeatur: nec aliunde exitum habeat: neceſſe eſt in tantum creſcere: ut tandem efferri per oſtia opus ſit. Altera: ꝙ multitudine harenarum, quas continue defluentes amnes in Pontum, atq; Mæotidem uehunt: usqueadeo aluei replentur: ut ſuperferri humorem, & per oſtia exire ſit neceſſe. Atq; hæ quidem ueræ cauſæ fluxus ſunt, non ex mercatorum relatione fidem merentes: ſed ex ratione naturali: qua uerior repiri haud facile poteſt. Verum quoniam ad hunc locum uenimus: nihil omittendum: quod ad naturæ inueſtigationem pertineat: ut pleriq; ſcrptores faciunt: ſed quatenus fieri poteſt demonſtratiua narratione utendum: ne quid dubium diſcendi cupidis relinquatur. Hæc enim in primis eſt noſtris temporibus conueniens: quibus cum nihil relictum ſit innauigabile, atq; inacceſſum: idecens eſt de rebus ambiguis à poetis, & fabularũ ſcriptoribus teſtimonia quærere. qđ ſupiores hiſtoriographi fecerũt. Decimus igitur:

pontum harenis, quas amnes aſſidue deuehunt: conti-nue adimpleri: uenturumq́; aliquando tempus: quo eius alueus terræ prorſus æquetur. idem etiam de Mæotide af firmamus: dummodo hic ordo locorum, quem in præſen tia cernimus: permaneat: nec ceſſent cauſæ defluentium harenarum. nam cum tempus infinitum ſit: aluei uero, de quibus loquimur, certis claudantur terminis: manife ſtum eſt, quantulumcunq; materiæ deferatur, etiam ſi p exiguum eſſet: dum tamen id fiat aſſidue: longo tempo rũ ſpatio futurum, ut omnino repleantur. quando autem deuectæ materiæ non parua quædam quantitas eſt, ſed infinita penè multitudo: perſpicuum eſt, hoc, quod dicĩ mus, non longe poſt futurum: quod etiam ex parte iam factum apparet. quippe Mæotis iam ferè repleta eſt. nam profundiſſima pars eius quinq; uel ad ſummum ſeptem ulnis extenditur. unde fit, ut maioribus lignis nauigari non poſſit: niſi nautis ui malum trahentibus. Cumq́; à principio mare fuerit ſapore quamſimillimum Ponto: in quo ueteres omnes conſentiunt: nunc palus eſt quamdul ciſſima: utpote ſalo multitudine harenarum, & aquis decurrentium fluminum ſuperato. quod olim de Ponto quoq; eueniet: & nunc fit, ſed non facile perſpici poteſt propter alueí profunditatem. ſi quis tamen diligentius in ſpexerit: perſpicue id fieri animaduertet. Danubio enim multis oſtijs ex Europa in Pontum defluente, tumuli q dam fiunt ex colluuie deuectæ materiæ: quos nautæ pe-ctora appellant: unius diei itinere à littore diſtantes: in quos ſæpenumero delati per noctem nautæ periculum fa ciunt. Cur autem non propter littus, ſed longius intra mare huiuſmodi tumuli fiant hæc traditur cauſa. quate nus enim impetus decurrentium fluminum præualet:

& ſuperatis

& ſuperatis fluctibus ingreditur mare: eatenus harenã, & omne genus materiæ ferri in altum neceſſe eſt. ubi uero profunditate maris impetus ipſi fluminum diſſoluuntur: tunc naturali ratione omnis materia deorſum fertur: fundumq́; quo conſiſtat, inuenit. Ex quó fit: *ut maiorum, ac rapidiorum fluminum aggeres magis protendantur in mare: maiorq́; profunditas iuxta terram appareat: minorum uero, ac mitius fluentium tumuli nõ longe diſtent ab oſtijs.* De *multitudine autem defluentis materiæ, lignisq́; & lapidibus, & harena, quæ in* Pontum *uehuntur: nulla admiratio eſt: cum ſæpenumero intra breuiſſimum tempus torrentes uideamus maxima abrumpentes loca, & omne genus materiæ, & terræ, & lapidum ferentes. quæ ex re tanta interdum locorum commutatio fit: ut non longe poſt ea uidentes, uix agnoſcamus.* Quamobrem *non eſt mirandum: ſi tot, ac tanti amnes continuo in* Pontum *fluxu aliquid ex ijs faciant, quæ ſupra memorauimus: tandemq́; impleant* Pontum. *hoc enim non ſolum ueriſimile, uerumetiam neceſſarium uidetur: ſi quis eius rei rationem diligenter inquirat.* Verum *futuri argumentũ eſt: ꝙ quando* Mæotis *Põtico mari dulcior eſt: tanto* Pontus *ipſe à mari noſtro differt.* Ex quo *palàm fit: cũ* Pontus *tanto plus temporis, q̃* Mæotis *peregerit: quanto eius alueus illius alueo maior eſt: futurum: ut inſtar* Mæotidis *& dulcis ſit, & paluſtris: quin eo celerius, quo plures, maioresq́; in* Pontum *amnes defluunt.* Hæc *à nobis dicta ſunt eorum gratia, qui repleri* Pontum *non poſſe arbitrantur: nec futuram paludem exiſtimant: ubi nunc pelagus eſt: præterea nauigantium etiam gratia, multa ac diuerſa mendacia referentium: ne illis paſſim more puerorum habere fidem*

cogamur, ob inexperientiam locorum: ſed cognitionem quandam ueri habentes, diſcernere poſſimus quid uere, quid falsò narretur. Sed iam ad opportunitatem ſitus Bizantiorum reuertamur. Cum eius freti, quod Pontum, Propontidemq; coniungit: longitudo, ut ſupra memorauimus, ad centum & uiginti ſtadia extendatur: Fanűq; eam partem terminet: quæ eſt à Ponto: eam uero quæ à Propontide eſt, Byzantium: inter utrunq; locum templũ eſt, quoſt Hermeum Europæ uocant: in Promontorio ſupra oſtium Ponti ſitum: quod ab Aſia diſtat circiter qnq; ſtadia. eſt autem in anguſtiſſima parte freti: ubi Darium memorant pontem ſtruxiſſe: quo tempore aduerſus Scythas profectus eſt. A' Ponto uſq; in hunc locum unda æqualiter fluit: utpote locis, qui freto iminent ab utroq; latere æque inter ſe diſtantibus. Vbi autem ad Hermeũ Europæ uentum eſt: quo in loco anguſtiſſimum eſſe fretum memorauimus: ruens ex Ponto in oppoſitam partem cum impetu aqua uiolenter reflectitur: agiturq; in oppoſita Aſiæ loca: inde rurſus uerſus Europæ promontorium curſum tenet. huc denuo acta fertur in eum locum, quem incolæ Bouem uocant. eſt autem in Aſia: ubi primum conſtitiſſe ideo in fabulis memoratur. Ad extremum tamen à Boue quoq; repulſa Byzantium fluit: ubi circa urbẽ diffuſa partim diſſoluitur: diuiditq; eum locum, quod Cornu appellatur: partim rurſus retrogreditur. Neq; tamen agi hic impetus poteſt in oppoſitam regionem: ubi eſt Calchedon. nam cum totiens huc, atq; illuc flectatur: ſinusq; non mediocris latitudo ſit: iam propè hoc loco deficiens haud amplius ad rectum Angulũ in oppoſitum pergit: ſed potius ad obtuſum. ex quo fit: ut relicta Calchedone per ſinum fluat. Atq; hoc qui

dem eſt, quod Byzantijs maximas præbet commoditates: Calchedonenſibus uero è contrario. licet enim quatenus ad oculos ſpectat utriuſq; urbis ſitus pæque ꝯmodus uideatur eſſe: tñ nauigare uolentibus, ad hãc quidem difficilis transfretatio eſt: ad illam uero undarum uiolentia etiam nolentes feruntur. Cuius rei argumentum eſt: qđ à Calchedone proficiſci Byzantium uolentes nequeunt rectà curſum tenere, ob interfluentis impetum aquæ: ſed & ad Bouem contendunt: & ad eam urbem, quam Chryſopolim uocant: Ex qua deinde per uim Byzantiũ feruntur. Par etiam commoditas ad alterutrum locum nauigandi Byzantijs adeſt: ſiue auſtro ab Helleſponto ferantur: ſeu ex Ponto in Helleſpontum nauigent. ex Byzantio enim rectus, ac frequens curſus eſt ad Propontidis anguſtias per Abydum, & Seſtum, indeq; Byzãtium ſimiliter. Calchedonenſibus autem omnia è contrario accidunt, ob eas, quas memorauimus, rationes, & diſtantiam regionis Cyſicenſorum. quippe ab Helleſponto Calchedonem nauigantibus, per propinqua Europæ loca curſum tenere, ac deinde locis, quæ circa Byzantium ſunt, appropinquantes Calchedonem declinare ob felicitatem currentium undarum difficile eſt. Rurſus uero ex eodem loco in Thraciam proficiſci, omnino impoſſibile: tum pp impetum interfluentium undarum: tum uentis utrinq; ſibi inuicem repugnantibus. ingredientibus. n. Pontum auſter fauet: egredientibus aqlo. atq; his dũtaxat uentis ad utrunq; curſum uti neceſſe eſt. Quæ igitur à mari tales tantasq; Byzantio commoditates præbent, hæc ſunt, quæ ſupra memorauimus. quas uero à parte meditarranea ea urbs incommoditates patiatur: ſequentia indicabunt. Thracia ita circuit Byzan-

ſiorum agrum: ut omnem eorum regionem à mari ad mare amplectatur. Ex quo fit: *ut* Byzantij *graui ac perpetuo bello à* Thracibus *infeſtentur. nam ſi ſemel, atq; iterum immanem gentem ac* Barbaram *uincant: non tñ propterea reſtinguere bellum poſſunt. tanta eſt & priuatorum hominum, & dominantium apud eos multitudo. uno ſiquidem eorum ſuperato, tres alij potentiores inſurgũt: & popu'abundi per eorum prouinciam graſſantur. ac ne inito quidem fœdere, aut rebus pace compoſitis, aliquid agunt. mox enim quadruplicatos inueniunt hoſtes.* Itaq; *difficili, atq; aſpero bello aſſidue conficiuntur. quid enim magis infidum: q̃ uicinus hoſtis? aut quid barbarico bello perículoſius?* Præterea *ad tot mala, quibus undiq; à mediterranea parte pmuntur: id accedit: quod* Tantali *pœna cruciantur: ut* Poeta *inquit. nam cum regiõem habeant omnium fertiliſſimam: poſtq̃ agros diligentiſſime coluerũt: parataq; ſunt fructus pulchritudine, copiaq; mirandi: tum uenientes in prouinciam barbari, populantur, deuaſtantq; omnia.* Byzantij, *amiſſis laboribus atq; impenſis, tantam ſtragem rerum ſuarum uidentes grauiter, & iniquo animo ferunt. nihilominus bellum cum* Thracibus *ob conſuetudinem tolerantes, in antiquo fœdere cum* Græcis *permanebant.* Appropinquantibus *uero ad eas partes* Gallis, *in maximum diſcrimen deuenere.* Galli *enim, qui ſub* Brenno *duce militauerant: ingenti periculo apud* Delphos *liberati, cum in* Heleſpõtum *ueniſſent: nequaq̃ in* Aſiam *tranſiuerunt: ſed opportunitate locorum pellecti, circa* Byzantium *conſtitere.* Vbi *deuictis* Thracibus, & Tyle Rege *conſtituto,* Byzantijs *intulerunt bellum.* Hi *principio muneribus lenire illorum animos cœpere: datis modo tribus, modo quinq;*

interdum decem millibus aureorum:ne eorum prouinciam deuaſtarent.ad extremum octuaginta talenta ſingulis annis pendere coacti,uſq; ad Clyari tempora.quibus Gallorum imperium defecit:omniſq; ea gens uiciſſim à Thracibus ſuperata funditus extincta eſt. Ea igitur tempeſtate magnitudine tributorum exhauſti, primo legatos in Græciam miſêre:qui in præſens tempus ſubſidium peterent. Græcis uero magna ex parte id contemnentibus,Byzantij decreuere:ut ab omnibus,qui in Pontum nauigarent:uectigalia exigerentur. quod cum graue ob nouitatem facti omnibus uideretur:uniuerſi eius rei culpam,quod id paterentur:in Rhodios refundebant: utpote maris principatum eo tempore obtinentes. Quæ res initium, & quaſi ſeminarium fuit eius belli, de quo in præſentia ſcripturi ſumus.Rhodij enim cum proprijs, tum uicinorũ damnis commoti, primo aduocatis ſocijs, legatos Byzantium miſêre:qui dimiſſionem uectigaliũ peterent. Hi eò,uti iuſſum fuerat,profecti,cum id perſuadere multitudini nequiuiſſent:Heratondoro,et Olympiodoro contradicentibus:qui tum in republica Byzantiorum principatum obtinebant:re infecta diſceſſerunt.nec longe poſt eodem reuerſi Byzãtijs indixerunt bellum ob cauſas quas ſupra memorauimus. Mox igitur Rhodij legatos ad Pruſiam mittere:qui eum ad bellum Byzantijs mouendum hortarentur. ſciebant enim Regem certis ex cauſis Byzantijs infenſum. Byzantij ſimiliter Attalum, & Achæum crebris legationibus pcari:ut ſibi aduerſus Rhodios auxilio eſſent. Attalus ad eam rem promptus quidem erat:ſed ſummis rerum anguſtijs pmebatur:qppe quem Achæus itra paterni imperij limites redegerat. Achæus aũt oium,q̃ ſunt citra Taurũ,dominus,& ſe pa

lam Regem appellans, auxiliaturũ ſe Byzantijs pollice-
batur. Quæ res his quidem ſpem maximam, Rhodijs ue
ro, et Pruſiæ non paruũ terrorẽ addidit. erat. n. Achæus
Antiochi propinquus: qui regnum in Syria obtinuerat:
fueratq; eum principatum conſecutus ex talibus qbuſdã
cauſis. Mortuo Seleuco patre Antiochi, cum regnum ad
Seleucũ filiũ, q cæteris fratribus maior natu erat, perue-
niſſet: Achæus cum hoc pp generis propinquitatem Tau-
rũ tranſcendit biennio ferè ante hæc, de qbus ſcribimus,
tempora. Seleucus. n. ſimulac regnum ingreſſus fuit: cũ
audiſſet Attalũ loca omnia, quæ ſunt citra Taurũ mõ-
tem, occupaſſe: rebus ſuis conſulendum ratus, maximis
uiribus Taurũ tranſcendit. ubi paucis interiectis diebus,
ab Apaturio Gallo, & Nicanore dolo circumuentus, atq;
extinctus eſt. Achæus propinqui mortem ulciſcendã ra-
tus, extemplo Apaturium, atq; Nicanorem interfecit.
Tum copijs, reliquisq; omnibus rebus prudenter ac ma-
gno animo uſus eſt. nam cum & opportunitas temporis
et unanimis militũ conſenſus eum ad ſuſcipiendum dia
dema hortaretur: id facere noluit: ſed, tanq̃ regnum An-
tiocho iuniori fratri ſeruaret: diligenter omnia admini-
ſtrans, omnem, quæ citra Taurum eſt, regionem ſubi-
gere decreuit. Rebus autem feliciter ſuccedentibus, cum
ad extremum Attalo nihil præter Pergamum reliquiſ-
ſet: inſperatis uictorijs elatus, repente conſilium mu-
tauit: ſeq; Regem ſalutari iuſſit. Ex quo factũ eſt: ut eius
nomen longe magis, q̃ cæterorũ Regum, ſeu principum,
qui citra Taurum ſunt: terrori oĩbus, ac formidini eſſet.
Quibus rebus moti Byzantij haud inuiti bellum aduer-
ſus Rhodios, ac Pruſiam ſuſcæperunt. Pruſias accuſare
primo Byzãtios: quod, cum decreuiſſent imagines eius

trigere:rem poſtea ſegniter obliuioni tradidiſſent.deinde longe magis indignari:quod ijdem omni ſtudio bellum, q̃d inter Achæum, Attalũq; exarſerat:dirimere cõtẽdiſſent:cũ neminẽ lateret:pacẽ illoꝝ rebus ſuis diuerſis rationibus periculoſam eſſe.poſtremo illis obijcere:q̃d,cũ ad Attalum in ludis,quos in honorem Mineruæ fecerat, legatos miſiſſent:ad ſe in gratulationibus deorum neminem trãſmiſerant. Quibus omnibus rationibus aucta indignatione,libenter cũ Rhodijs aduerſus By〈ãtios ſentiebat.Itaq; cũ legatis cõpoſuit:ut illi mari By〈antios aggrederentur:ſe idem terra non minoribus uiribus facturꝝ pollicitus.Belli igitur,q̃d Rhodij aduerſus By〈antios geſſerũt,hoc principiũ,atq; hæ cauſæ fuere. By〈antij principio incredibili audacia inierũt bellũ, ſperantes Achæũ, uti erat pollicitus,ſibi auxilio futurꝝ.Quare aduocato ex Macedõia Thibete,eũ Pruſiæ oppoſuerũt:quo huic ad defendenda ſua occupato aliena infeſtandi facultatem auferrent. At Pruſias eo,quo diximus,ĩpetu ĩ By〈ãtios profectus,è ueſtigio Fanũ cæpit,locũ natura munitiſſimũ,et ſupra ipſum Ponti hoſtiũ ſitum:q̃d By〈ãtij nõ multo ante tẽpe ingenti pecunia mercati fuerãt, opportunitate loci pellecti:ne quam alicui ꝯmoditatẽ relinq̃rent in Pontũ, uel ex Põto nauigãdi:niſi id cũ By〈atioꝝ uoluntate facerent. Præterea eam omnem partem Aſiæ, quam By〈antij multis ante annis tenuerant:ferro,igniq; uaſtauit. Rhodij, ædificatis ſex nauibus, quatuorq; à ſocijs acceptis, & Xænophanto duce conſtituto, cum decem nauium claſſe in Helleſpontum nauigarunt. ubi nouem ex his iuxta Sextum conſtitutis, quo uniuerſis aditum in Pontum prohiberent: cum reliqua dux ſecunditate uento By〈antium aduolauit,tentandi

gratia illorum animos:an exardeſcente iam bello conſi/ lij pœniteret. quos cum eodem animo reperiſſet: ad ſuos reuerſus, cum omni ſimul claſſe Rhodum rediјt. Inter hæc Byzantij legationibus agebant: alios ad Achæum mittentes rogatum, ut ſuccurrere rebus ſuis maturaret: alios in Macedoniam: qui Thibetem adducerent. uidebatur enim Bithyniæ regnum non minus ad Thibetem, q̃ ad Pruſiam ſpectare: quod Thibetes Pruſiæ patruus foret. Rhodij obſtinatione Byzãtiorum cognita, callide ac pru/ denter ſe geſſerunt. cum enim Byzantios intellexiſſent omnem ſpem ſuam in Achæo ſitam habere: patremq́; Achæi ſcirent à Ptolemæo in Alexandria in uinculis teneri: Achæum autem ſaluti patris cæteris õnibus poſthabitis intentum eſſe: de mittendis ad Ptolemæum legatis & Andromacho petendo agere cœperunt: quo Achæum ſibi hoc tanto beneficio facerẽt obnoxium. Ptolemæus auditis, quæ relata per legatos fuere: haud facile inclinari ad liberationem Andromachi uidebatur: ſperans ſe illo uti ĩ tempore poſſe: quod nondũ compoſitæ res cum Antiocho erant: & Achæus iam ſine controuerſia regnum adeptus longe lateq́; uires ſuas extenderat. Erat enim Andromachus Achæi pater, & frater Laodices uxoris Seleuci. Verũtamen ut Rhodijs gratificaretur: Andromachum eis tradidit: quo eum, ſi uideretur, filio reſtituerent. Rhodij per hunc modum uoti compotes facti, & ſimul alijs rationibus conciliato ſibi Achæo, ṕcipuam ſpem Byzantijs abſtulerunt. Accidit præterea aliud quoq;, quod non parum Byzantios afflixit. Thibetes enim, quem ex Macedonia aduocatũ ſupra memorauimus: repente morbo correptus diem ſuum obijt. Quæ cum accidiſſent: Byzantij omnino animis cecidere. Pruſias contra, aucta ſpe

rei bene gerendæ, ſimul ipſe bellum ex Aſia mouit: ſimul cõductiſi Thracia mercenarijs militibus, uſqueadeo ByZantios oppreſſit: ut ne exire quidem portas urbis, quæ in Europam aſpiciunt, auderent. ByZantij omni ſpe nudati, bellumq; undiq; aſperrimum patientes, exitum aliquem rerum honeſtum quærebant. Quamobrem appropinquante ad urbem Cauaro Gallorum Rege, & dirimere id bellum omni ſtudio conante, Pruſias ſimul et ByZantij rem omnem in manibus eius poſuerunt. Quod cũ intellexiſſent Rhodij: propoſitum ſuum producere ad finẽ cupientes, Legatum ad ByZantios Aridicem miſere: & cum eo Polemoclen cum tribus triremibus, uolentes (id, quod in prouerbio eſt) haſtam ſimul, & caduceum ByZantijs mittere. Cum igitur Legati ByZantium ueniſſent: percuſſum eſt fœdus cum Rhodijs quidem ſimpliciter: ut BiZantij à nemine in Pontum nauigante uectigalia exigerent: quo facto, Rhodij ſocijq; eorum pacem cũ ByZantijs agerent: cum Pruſia uero his uerbis. Eſſe Pruſiæ, atq; ByZantijs pacem atq; amicitiam perpetuam. neque ByZantios aduerſus Pruſiam aliquo modo exercitum ducere: neque Pruſiam aduerſus ByZantios. Reſtituere Pruſiam ByZantijs omnes prouincias, oppida, populos, mancipia abſq; mercede aliqua. Præterea naues, ſagittas, ac reliquam prædam, quam principio eius belli ByZantijs abſtulerat: item ligna, tegulas, laquearia, quæ ex Phano abduxerat. ſiquidem Pruſias aduentum Thibetis formidans, oppida omnia è medio ſuſtulerat: in quibus ſe recipere hoſtes potuiſſent. Poſtremo obligari Pruſiã, cæteroſq; Bythiniæ milites, qcqd ex Miſia abſtuliſſent: quæ ſub ditione ByZantiorum erat: incolis reſtituere. Belli igitur Pruſiæ, ac Rhodiorum aduerſus By

Xantios hoc principium, atq; hæc finis fuit. Sed idem tps Gnoſij, miſſis ad Rhodios legatis, triremes, cũ qbus Polemocles nauigarat: & tris cataphractas naues petiere aduerſus eos, q nup à ſe defecerant. Quo facto, cum claſſis in Cretam appuliſſet: Eleuternei eam rem ſuſpectam habentes, qđ paucis ante diebus Polemocles, ut Gnoſijs gratificaretur, Timarchũ eorũ ciuem occiderat: primo de iniurijs qſti, mox Rhodijs intulerunt bellũ. Nõ multo ante hæc tpa Lyttij quoq; uarijs cæperãt affligi difficultatibus. Deniq; omnis Creta in motu erat. Gnoſij, Gortinijq; inito inter ſe fœdere, & oĩa cõi conſilio agentes, omnem inſulam ſubiugarunt: urbe Lyttiorũ excepta. Hanc, qm̃ ſola iugum abnuerat: oĩbus uiribus oppugnare nitebantur: æquare eam tãdem ſolo cogitantes: ut hoc exẽplo cæteris ciuitatibus metus nouarũ rerũ incuteretur. Principio igitur Cretenſes omnes bellũ aduerſus Lyttios gerebant. mox orta inter eos ex leui cauſa contentione, qđ huic genti freqńtiſſime accidit: diſſidere inuicẽ cæperũt. Et Pollyrenei Cretæ, Lampei, præterea Horij, atq; Arcades, relicta Gnoſiorum amicitia, cum Lyttijs ſentiebant. Gortiniorum uariæ erant ſententiæ. antiquiores enim Gnoſiorum, iuniores uero Lyttiorum partes ſequebantur. Gnoſij, mutatis repente ſociorum uoluntatibus, cum res præter opinionem accidiſſet: mille homines ſocietatis iure ex Aetolia accerſiuere: Quo facto, ſeniores Gortiniorum extemplo occupata arce, Gnoſios ſimul, atque Aetolos introduxerunt: iuuenibusq; partim in exilium miſſis, partim crudeliſſime interfectis, urbem Gnoſijs dedidere. Eodem tempore cũ forte Lyttij in hoſtilem agrum uniuerſi irrupiſſent, nullo domi præſidio relicto: Gnoſij re per explorato-

res cognita, urbem cuſtode uacuā occuparunt: puerosq́;, & mulieres Gnoſon miſere. dehinc incenſa per iram, ac funditus euerſa urbe, domum remearunt. Lyttij ab expeditione ad urbem reuerſi, ubi omnia incenſa, ac diruta conſpexe: adeo animis conſternati ſunt: ut ne ingredi quidem urbem quisq̃ auſus fuerit: ſed omnes eā caternatim circūeuntes, gemitu ac lamentis et patriam, et fortunam ſuam ſunt proſecuti. Poſt hæc conuerſo itinere ſe ad Lampeorum urbem receperunt. à quibus humaniter, et ſummo ſtudio ſuſcepti fuere. ac iam pro ciuibus profugi, atq; hoſpites intra unius diei ſpatium facti, bellum cum ſocijs aduerſus Gnoſios gerebant. Lyttios Lacedæmoniorum colonia, & omnium Cretæ urbium antiquiſſima ita repēte, et miſerabiliter extincta eſt. Pollyrenei, et Lāpei cæteriq; omnes eorum ſocij uidentes Gnoſios quidem Aetolorum ſocios eſſe: Aetolos uero Philippi, & Achæorum hoſtes: legatos ad Regem, atq; Achæos mittunt: qui de ineunda ſocietate, & auxilijs mittendis agerent. Achæij, & Philippus in communem illos ſocietatem accepere. deinde ſuppetias eis miſerunt Illyrios circiter quadringentos: quorum dux erat Plator: Phocenſes uero circiter centum. Qui cum ueniſſent: maximum momentum Pollyreneis Achæorum ſocijs attulere. Siquidem intra breue tempus auctis i[illegible]orum uiribus, Eleuterneos, Cydoniatas, Apteræos, aliosq́; complures à Gnoſiorum ſocietate deficere, ſibiq; adhærere compulerunt. Quibus peractis Pollyrenei, ſocijq́; quingentos Cretenſes Philippo, et Achæis miſerunt. Gnoſij non multo ante tempore circiter mille Aetolis miſerant. Ita utriq; alterius gratia bellum inuicem gerebant. Gortiniorum exules Pheaſtiorum portum per inſidias ceperant: ex quo eos, qui erant

in urbe, crebris incurſionibus infeſtabant. Hic igitur erat cretenſium rerum ſtatus. Sub idem tempus Mithridates rex bellum Sinopenſibus intulit. In quo cum Sinopenſes ſubſidium per legatos à Rhodijs petijſſent: Rhodij tris uiros ad eam rem elegere. His ad CXXXX *mil. drachmarũ tradita: ut Sinopenſibus de rebus ad bellum neceſſarijs prouiderent. Igitur quibus datum hoc onus fuit: utres uini pararunt circiter* X *millia: crinium laboratorum* CCC *talenta: neruorum laboratorum* C *talenta: armaturas integras mille aureorum ſignatorum* III *millia: naues onerarias* IIII*: baliſtas praeterea, ac tormenta omnium generum magno numero. Legati his acceptis Sinopem remearunt. Ingens inuaſerat Sinopẽſes timor: ne Mithridates terra mariq; urbis oppugnationem aggrederetur. Sinope ſita eſt in parte dextra Ponti: ubi Phaſis fluuius ingreditur mare. Eſt autem in quadam Cheronneſo protendente in pelagus: cuius collum Aſiam contingens, & longitudinis ferè duorum ſtadiorum praedicta urbs claudit. reliqua pars Cheronneſi in pelagus protenditur: eſtq; plana, & ad ambulandũ in urbem commodiſſima: à mari uero uenientibus difficilis, ac ferè inacceſſa, aditus habens q̃pauciſſimos. Quamobrem ueriti Sinopenſes ne Mithridates tormentis, machiniſq; non ſolum ab ea parte, quae Aſiam contingit: uerumetiam ab alijs lateribus, dimiſſis in terram copijs, urbem oppugnaret: omnem eam partem, quae mari clauditur: uallo diligentiſſime munierunt: conſtitutis militibus: qui hoſtes, ſi uenirent, ſagittis à terra arcerẽt. quippe circuitus loci mediocris eſt, nec magno praeſidio indigens. Haec tum Sinope gerebantur. Philippus Rex è Macedonia cum copijs profectus (hinc enim ſuperius digreſſio-*

num feceramus) in Theſſaliam, atq; Epirum exercitum ducebat, maturans per eas regiones tranſitum in Ætoliam facere. Alexander autem, & Dorymachus eodem tempore de capiēda ꝑ proditionem Ægira cogitantes, cō gregatis Oeanthiæ mille & ducentis Ætolis (quippe ea urbs Ætolorum eſt huic, de qua loquimur, oppoſita) nauibusq; ad tranſfretandum paratis, opportunitatem ꝑficiendæ reipræſtolabantur. Perfuga quidam ex Aetolia iamdiu apud Aegiratas morā traxerat. Hic cum ſæpenumero animaduertiſſet cuſtodes eius portæ, qua iter eſt Ægium, per ebrietatem negligentius ſe habentes: eam rem Dorymacho retulit: & ad urbem noctu capiendam hortatus eſt: hominem alioquin huiuſmodi rebus aſſuetum. Eſt autem Aegira urbs Pelopōneſi iuxta Corinthiacum ſinum inter Ægium, & Sicyonem ſita in quodam colle aſpero, atq; difficili, ad Parnaſſum uergens diſtansq; à mari circiter ſeptem ſtadia. Cum igitur transfretationis tempus aduenisſet: Dorymachus deportato exercitu, & omnibus ſtrenue prouiſis antequam diluceſceret, ad amnem peruenit, propter eum collem, in quo urbs ſita eſt, defluentem. Hinc ipſe, & Alexander, atq; Archidamus Pantaleonis filius maxima multitudine Ætolorum comitati ad urbem feruntur ea uia, quæ ab Ægio ducit. Perfuga cum XX aptioribus militibus aliquando cæteros ob experientiam loci præceſſerat: ac per ſaltus penè inuios peruenerat ad mœnia. ubi per cloacam urbem ingreſſus, cuſtodes adhuc ſomno ſepultos offendit. quibus interfectis, uectibusq; ſecuri abſciſſis, nemine ſentiente portam Ætolis recluſit. Quod conſpicientes Ætoli magno impetu in urbem feruntur, temere nimium, atq; inconſyderate ſe gerentes. Qua res Aegiratis quidem uictoriā, ipſis uero cla

dem ſimul, atq; ignominiam peperit. Etenim Aetoli *actum de Ægiratis exiſtimantes, cum primum ipſi intra mœnia conſiſterent: hunc in modum ſe geſſere.* Congregati *aliquandiu in foro conſtiterunt: mox diluceſcente die ad priuatas utilitates omnes conuerſi, palamq; per urbem alij alias domos aggredi: fortunas ciuium diripere: urbẽ totam populari: deniq; nulli rei, præterq̃ prædæ intenti eſſe. Ægiratæ magnitudine, ac nouitate facti commoti, hi quidem, ad quorum domos graſſati hoſtes fuerant: timore perculſi, extra ciuitatem fugere: Ætolis iam manifeſte urbem tenentibus. qui uero auditis tubarum clangoribus adhuc integra re familiari in ſubſidium ciuitatis exiuerant: omnes ſeſe in arcem recipere. quamobrem hi quidem continue plures ac fortiores fieri. Ætoli contra rariores, debilioresq;: illis ſe iugiter ad defenſionem urbis in arcem congregantibus: his ſemper domos prædandi gratia diuidentibus,* Dorymachus, *etſi imminens periculum animaduertebat: nihil tamen ob eam rem commotus, incredibili audacia in arcem impetum facit: ratus qui eò conuenerant, aduentu ſuo perterritos mox ſe Ætolis dedituros.* Sed *non fuit Ægiratis animus in propulſando periculo. quin incredibili conſtantia, ac fortitudine animi perſiſtentes hoſtem arcebant.* Vtrinq; *igitur acerrime pugnabatur. & quoniam arx nullis erat circundata mœnibus: pugna ſingulari certamini quamſimillima committebatur.* Aliquandiu *atrociter, atq; æquo* Marte *pugnatũ eſt: his de patria ac liberis, illis de propria ſalute dimicãtibus.* Ad *extremum tamen Ætoli fugere turpiter cœperunt. qua capta occaſione Ægiratæ, auctis animis eos inſequebantur.* Ex quo *accidit: ut plurimi Ætolorum, dum præ timore tumultuarie fugerent: in ipſo*

exitu portæ à ſe inuicem oppreſſi extinguerentur. Alexander in prælio ſtrenue dimicans occiſus eſt. Dorymachus in tumultu, dum portam egredi contenderet: occubuit. reliqui aut in eodem loco oppreſſi: aut per præcipitia ruentes occiderunt. Pauci admodum ſalui, armis tamen turpiter in bello ammiſſis, ad naues peruenere. Per hunc modum Ægiratæ perditam ferè per ſegnitiem patriam incredibili animi magnitudine recuperarunt. Sub idem tempus Euripides, qui dux ab Aetolis miſſus Elienſibus fuerat: peragratis Dymenſium, & Pharenſium, & Tritenſium agris, ingentem abigens prædam, iter in Elienſem terram tenebat. Quod cum Miccus Dymenſis audiſſet: qui forte ea tempeſtate in locum ducis Achæorum ſuffectus fuerat: auxiliantibus Dymenſibus, ac Pharenſibus, & Tritenſibus, abeuntes hoſtes inſecutus, dũ inconſultius ruit: in hoſtium inſidias lapſus profligatus eſt: multosq; ex ſuis amiſit. ſiquidem quatraginta perdites deſyderati: capti uero ducenti. Euripides re feliciter geſta animo elatus, paucos poſt dies rurſus eductis copijs, caſtellum quoddam Dymenſium opportuniſſimum cæpit: quod incolæ murum appellant: feruntq; ab Hercule olim, cum aduerſus Elienſes bellum gereret: ædificatum fuiſſe: quo ueluti munimento, ac receptaculo belli uteretur. Dymenſes, Pharenſes, & Tritenſes ſupradicta clade affecti, & futura propter captum ab Euripide caſtellum formidantes, primo litteras ad ducem Achæorum dedêre: quibus eum de rebus geſtis certiorem facerent: peterentque aduerſus Aetolos ſubſidium. Poſt hæc nonnullos ex principibus ciuitatum ſuarum legatos ad eundem miſerunt. Aratus neque mercenarium militem contrahere poterat, ob non ſolutum ab

Achæis tempore Cleomenici belli militibus ſuis ſtipendium:& rebus omnibus timide,atq; imprudenter utebatur. Quamobrem & Lycurgus Athenium Megalopolitarum oppidum cæpit:& Euripides præter id,quod ſupra memorauimus,alijs quoq; circunſtantibus oppidis potitus eſt. Dymenſes, Pharenſes,& Tritenſes ſpe, quam in duce Achæorum habuerant,fruſtrati,inter ſe decreuere:ne qua deinceps pecunia in bellicos uſus Achæis ſolueretur:ſed ipſi per ſe mercenarios contraherent pedites circiter trecentos:equites quinquaginta:quibus ſe, patriamq; tuerentur. Quo facto priuatis quidem rebus ſatis uiſi sũt conſulere, nullam autem rerum publicarum rationem habuiſſe. peſſimum enim cæteris exemplum dederũt quantulacunq; ex cauſa res nouas moliendi. Cuius rei culpam merito quis in ducem tranſtulerit, per ſegnitiẽ atq; ignauiam expectationem ſuorũ fraudantem. Eſt enim ita comparatum:ut omnes,qui in periculo ſunt:quandiu ſpem ſubſidij in amicis,ac ſocijs habent:tandiu cum ijs amicitiam putent ſeruandam.ubi uero ſpes omnis ſublata eſt:tunc ipſi per ſe proprijs rebus conſulere coguntur. Quamobrem danda quidem uenia eſt Dymenſibus,Pharenſibus & Tritenſibus:ꝙ in ſummo ciuitatum ſuarum diſcrimine mercenarios conducerent:duce Achæorum ſegniter ſe habente.quod uero erogare in communes uſus pecuniam noluerint:haud quaq̃ ignoſcendum . ut enim decebat non prætermittere proprias neceſſitates: ita erat turpiſſimum ea relinquere:quæ ad ſalutem comunis reipublicæ pertinerent. Hic igitur erat peloponneſiacarum rerum ſtatus. Rex Philippus, peragrata iam Theſſalia, in Epiro aderat.hinc accepta multitudine Epirotarum unà cum Macedonibus,quos ſecum duxerat: & trecentis funditoribus,

tis funditoribus, quos ex Achaia habuerat item trecentis Cretenſibus, qui miſſi à Meſſenijs fuerãt: in Ambraciotarum regionem peruenit. ubi ſi ſtatim facto impetu in mediterranea Ætoliæ loca graſſatus fuiſſet: hic finis totius belli erat futurus. Verum perſuaſus ab Epirotis, ut primo Ambracum expugnaret: occaſionem Ætolis præbuit ad reſiſtendum, & quicquid neceſſarium foret ad res ſuas tuendas, prouidendum, atq; parandum. Epirotæ enim priuatum commodum publicæ ſociorum utilitati præferentes, affectantesq; ſummo ſtudio Ambracum ſuæ ditionis facere, Philippum hortati ſunt ad eum locum obſidendum, & antequam ulterius progrederentur, capiendum. percommodum enim futurum rebus ſuis arbitrabantur: ſi Ambracia Ætolos priuarent. uenturam autem eam urbem quamfacillime in poteſtatem ſuam: ſi prius hoc loco potirentur. eſt enim Ambracus locus & naturali ſitu, & duplici muro munitiſſimus: ita undiq; paludibus clauſus: ut unum duntaxat à terra aditum habeat: eumq; arctiſſimum, ac manu factum: præterea ipſi urbi, ac prouinciæ Ambraciotarum quaſi ſupra caput imminet. Philippus igitur ab Epirotis perſuaſus, poſitis circa Ambracum caſtris, neceſſaria ad obſidionem parabat. Eodem tempore Scopas, congregata Ætolorum multitudine, per Theſſaliam profectus in Macedoniam irruit: omnemq; regionem iuxta Pieriam montem ferro igniq; depopulatus, cum omnis generis præda uerſus Dium abijt. Vnde cum ij, qui locum incolebant, aufugiſſent: uicena, domos, gymnaſium funditus diruit: nec his contentus, porticus quoq; ingenti ſumptu circa templum inſtructas incendit. præterea omnia, quæcunq; uel ad ornatum, uel ad uſum ibi erant poſita: uaſtauit. poſtremo te-

gum imagines omnes euertit. Hic igitur ſtatim initio belli, & quaſi primo impetu non ſolum homines, uerumetiam deos aggreſſus diſceſſit: reuerſusq; in Ætoliam nō ut impius, ac nepharius in deos immortales, ſed ut bonus uir, et bene de rep. meritus, atq; honoratus eſt: magna ſpe futurarum rerum Ætolis addita. ex hoc enim rebantur, ut nemo quidē in poſterum appropinquare regioni ſuæ hoſtiliter auderet: ipſi uero populabundi non ſolum in Peloponneſum graſſari, ut conſueuerant: uerumetiam in Theſſaliam, & Macedoniam libere poſſent. Philippus auditis, quæ in Macedonia geſta erāt: ſtatimq; ignorantiæ, atq; auiditatis Epirotarum pœnas luens, Ambracum obſidebat. ubi omni genere machinarum, ac tormentorum uſus intra quadraginta dierum ſpatium eo loco potitus eſt: dimiſſoq; ibi, fide prius ab ijs accepta, Ætolorum præſidio, deſyderio Epirotarum ſatisfecit: Ambraco eis quaſi per manus tradito. Poſthæc motis caſtris iter per propinquam uallem direxit: feſtinans Ambrachæum ſinum quamcelerrime transfretare: qui arctiſſimus eſt iuxta Acarnanum templum: quod Antium appellatur. Fluit autem is ſinus ex mari Siculo inter Epirum, & Acarnaniam faucibus, quam arctiſſimus. uix enim ad ſexcentos paſſus in latitudinem patet. ubi uero in mediterraneam partem diffunditur: latitudinē habet ferè centum ſtadiorum: longitudinem incipiendo à mari Siculo trecentorum ſtadiorum: diuiditq; Epirum ab Acarnania, à Septentrione Epirum habens, Acarnaniam à meridie. Traiecto igitur cum copijs ſinu, Acarnaniam ingreſſus ad urbem Ætoliæ peruenit: quam Poetiam uocant: ductis ſecum ex Acarnania duobus millibus peditum, equitibus ducentis. Hic diſpoſitis circa urbem caſtris, poſt mul

tū actiaq; certamina, perendie quàm eò uenerat, urbem pactionibus capit: relicto in eo poſt fidem ab iis acceptam Ætolorum præſidio. Sequenti nocte quingenti Ætoli rem adhuc in itegro eſſe exiſtimantes, in ſuorum ſubſidium ueniebant. Rex aduentu eorum cognito, diſpoſitisq; in itinere inſidijs, magnam partem illorum occidit: reliquos capit. pauci fuga ſalutem quæſiuere. Poſthæc diſtributo inter milites triginta dierum frumento (Maximam enim ea urbs frumenti copiam habebat) in ſtratenſem profectus eſt agrum: caſtraq; iuxta Acheloum amnem poſuit, procul ab urbe circiter decem ſtadia. Hinc per omnem prouinciam graſſatus, nemine exire obuiam audente, omnia ferroigniq; uaſtauit. Sub idem tempus Achæi bello præter cæteros afflicti, nec longe iam abeſſe regem audientes, miſſis ad eum legatis auxilium poſcunt. Legati Philippo ad Straton oppidum occurrunt: expoſitisq;, uti mandatum fuerat neceſſitatibus ſuis, ſubſidium precantur: & regi, ut transfretato Rhio iter in terram Elienſem teneat, multis ſuadent rationibus. Quibus auditis Phlippus, legatos quidem in præſentia dimiſit: conſulturum ſe de rebus huiuſmodi pollicitus. ipſe uero motis caſtris uerſus Metropolim profectus eſt. Quod ſentientes Ætoli, relicta urbe omnes in arcem confugerunt. Philippus incenſa Metropoli, iter proſecutus Conopen tendit. Vbi cum congregati Ætoli equites in tranſitu fluuij ei occurrere ſtatuiſſent, loco ad XX ſtadia ab urbe remoto: & aut omnino prohibere eum tranſitu, aut, ſi tranſiret, cum eo confligere: Philippus, intellecto eorū conſilio, mandat ſcutatis: ut primi omnium flumen ingrediantur: collectiq; in unum immota acie exitū tentent. qui cū dicto paruiſſent: Ætoli primis

ordinibus, quia conferti erant fruſtra tentatis, item poſtea ſecundis, & tertijs, tandem deſperatis rebus, in urbem reuerſi ſunt: ac iam de cætero Ætolorum exercitus intra oppida commorabatur. Philippus uero libere per omnẽ prouinciam diſcurrens populabatur, uaſtabatq; omnia: compluribus ditioni ſuæ ſubactis oppidis & ſitu, & mœnibus munitiſſimis: caſtellisq; omnibus, quæ in ea regione plurima erant: funditus demolitis. Poſthac remiſſius, ac placidius faciebat iter: facta ſuis poteſtate in priuatas utilitates, quæ uellent, diuertendi. Affluentem deinde copia omnium rerum exercitũ uerſus Eniadas mouit: poſitisq; iuxta Peanium caſtris, id primum decreuit expugnare: nec longe poſt multis commiſſis certaminibus expugnauit, urbem haud quidem magnam: quippe quæ minus mille paſſibus in circuitu patet: ſed omni apparatu murorum, turrium, domorumq; haud cæteris inferiorẽ. Huius mœnia euertit funditus: domos deuaſtauit: ligna, tegulasq; ratibus tranſuehi per flumen ad Eniadas iuſſit. Ætoli primo ad defendendam Ceniadarum arcem accingere ſe cœperũt, muro ac foſſa, præterea rebus ad propugnandum neceſſarijs eam munientes. poſtquam uero appropinquare Philippum intellexerunt: timore perculſi fugam omnes arripuere. Philippus, nemine iam reſiſtente, hoc quoq; oppido potitus exercitum in Calydoniam duxit ad oppidum quoddam munitiſſimum, cui Claos nomen eſt: & mœnibus, & omni apparatus genere tutiſſimum. Macedones hoc quoq; oppido per uim potiti, paſſim deuaſtando Calydoniam diſcurrunt: deinde rurſus ad Eniadas reuertuntur. Philippus conſyderata locĩ opportunitate cum ad alias res gerendas, tum uel maxime ad tranſeundum in Peloponneſum, inſtaurare urbẽ

mœnibus decreuit. Primo igitur arcem ſeparatim muniuit: deinde portu naualibusq; muro circundatis, hæc quoq; cum arce coniunxit: uſus ad id opus peragendum materia, quam ex Peanio uectam ſupra memorauimus. Cum in his uerſaretur Philippus: litteræ è Macedonia afferuntur, ſignificantes, Dardanios, quia de tranſitu eius in Peloponneſum dubitarent: ſummo ſtudio delectum habere: parareq; ad bellum neceſſaria: ut mox in Macedoniam tranſirent. Quæ cum Rex intellexiſſet: extemplo ſuccurrendum Macedoniæ ratus legatos Achæorum remiſit: dato eis reſponſo: q cum primum Macedonicas res collocare in tuto potuiſſet: nihil ſibi magis curæ foret: quàm cum omnibus uiribus in Achæorum ſubſidium uenire. Poſthæc motis caſtris ſumma celeritate per ea, per quæ uenerat, loca reuertebatur. Transfretanti Ambrâciũ ſinum ex Acarnania in Epirum in una lembo Demetrius Pharius occurrit: quem Illyrio expulſum à Romanis ſupra memorauimus. Hunc rex benigne, atq; humaniter amplexum iuſſit in Corinthum nauigare: deinde p Theſſaliam in Macedoniam proficiſci. Demetrius igitur in Epirum profectus mox, uti iuſſum fuerat, ſe in Macedoniam contulit ad urbem Pellam. Dardani, cum per Thraces quoſdam perfugas aduentum regis intellexiſſent: timore perculſi ſubito exercitum diſſoluêre: quanq̃ non longe iam aberant à Macedonia. Philippus cognita Dardanorum pœnitentia, poteſtatem ſuis omnibus fecit colligendi nouas fruges, & in ſuam cuiq; regionem abeundi, ipſe in Theſſaliam profectus, reliquam partem æſtatis Lariſſæ egit. Sub idem tẽpus Æmylius Paulus ex Illyriis reuerſus Romam, triumphauit. Annibal Sagunto per uim potitus in hiberna copias dimiſerat. Romani

nuntio de Sagunti excidio accepto, legatos ad petendū Annibalē Carthaginienſem mittebant: ſimulq́; neceſſaria ad bellum parabant: P. Cornelio, & Ti. Sempronio creatis conſulibus. quibus de rebus, quæ particulatim dicenda erant, ſuperioribus libris expoſuimus. nunc autē ſummatim memoriæ gratia repetimus: ut, quod polliciti fuimus, omnia, & ſimul ante oculos legentibus ponantur. Primus igitur eius olympiadis annus perfectus eſt. Ætoli, cum tempus comitiorum adeſſet: Dorimachum ducem belli elegerunt. Hic ſubito magiſtratum igreſſus, collecto armatorum numero in ſuperiorem partem Epiri impetum fecit: omnemq́; eam regionem fœde nimium, atq; hoſtiliter depopulatus eſt: ut non tam utilitatis ſuæ, quàm excidij Epirotarum gratia id facere uideretur. Tū ad templum Dodonæi Iouis profectus porticus incendit: ornatum omnem templi deuaſtauit: ipſam deniq; ædem euertit. adeo nullum uel pacis, uel belli modum ſeruare Ætoli ſciunt: ſed in utroq; communem hominum morem, & quaſi naturalem legem tranſgrediuntur. Hæc tot, aliaq́; cum Dorimachus patraſſet: domum reuerſus eſt. Durante autem adhuc hyeme, omnibusq́; & aduentum Philippi ob tempeſtatem anni deſperantibus, rex acceptis tribus millibus clypeatorum, & ſcutatorum duobus millibus, Cretenſibus item trecentis, præterea quadringentis ferè equitibus, Lariſſa profectus eſt: & facto per Theſſaliam itinere, in Euboeam penetrauit. ide per Bœotiam, & Magaridam tempore æquinoctij hyemalis Corinthum uenit, ita clam facto itinere: ut nemo Peloponeſiorum id ſenſerit. clauſis deinde Corinthi portis, & cuſtodijs itineri adhibitis, ſequenti die Aratum ſeniorem ex Sicyone ad ſe uocauit. Tum litteris ad ducem Achæorū,

& ciuitates miſſis, certiores eorum fecit, quando, & quo loco conuenire armati deberent. His rebus hunc in modum conſtitutis, iter cœptũ proſecutus, caſtra iuxta Dioſcorium Philiaſiæ oppidum poſuit. Per idem tempus Euripides cum duabus legionibus Elienſium, & piratis, ac mercenarijs militibus, ut omnes ad duo millia & ducenti eſſent: præterea cum equitibus ferè centum Pſophide diſcedens, per Phenicem, & Stymphaliam terram iter faciebat, ignarus progreſſus Philippi, & uaſtari ac depopulari Sicyoniorum agrum cupiens. Accidit: ut, qua nocte Philippus iuxta Dioſcorium caſtrametatus eſt: Euripides cum prima luce eum locum prætergreſſus Sicyoniorum agrum intrauerit. Cretenſes quidam ex ijs, qui cum Philippo erant: cum forte relictis ordinibus pabulatum proficiſcerentur: in eum incidêre. ex quibus cum præſentiam Macedonum cognouiſſet: nihil cuiquam locutus, eadẽ, qua uenerat, uia domum copias reduxit: intendens, ſperansq; ſe facile, poſtquam Stymphaliam terram prætergreſſus fuiſſet, in locis iniquis fundere Macedonas poſſe. Philippus hac re minime intellecta cum prima luce, uti ſtatuerat, exercitum mouit, iter ſub ipſo Stymphalo uerſus Caphyras facturus. eò enim conuenire in armis Achæos per litteras iuſſerat. Cum primi milites Macedonum ad ſummitatem eius collis perueniſſent: quem incolæ Apeaurum uocant: diſtatq; à Stymphaliorum urbe circiter decem ſtadia: forte fortuna accidit: ut Elienſium quoq; primi ad eandem ſummitatem peruenirent. Qua re cognita Euripides, iniquitate loci ac temporis perterritus, fugam cum paucis arripuit: & per ſaltus penè inuios Pſophidem peruenit. Reliqua multitudo Elienſium ſimul deſerta à duce, ſimul nouitate rei perculſa, alij

quandiu quid agendum foret, dubitauit: poſthæc ex genere armaturæ (Galeati enim Macedones procedebant) *Megalopolitanos eos eſſe rati, conferta acie, & ſeruatis ordinibus aliquantum proceſſere; ſalute haudquaquam deſperata. ubi uero propinquiores facti ſunt* Macedones: *ueritatem rei iam planè intelligentes, omnes ſe abiectis armis in fugam uerterunt.* Ex *his ferè mille & ducenti uiui in poteſtatem hoſtium peruenere. reliqui aut à* Macedonibus *inſtar pecudum trucidati: aut per præcipitia lapſi mortem obiere. pauciores centum fuga ſeruauit.* Philippus, *præda, et captiuis* Corinthum *miſſis, iter proſequitur.* Peloponneſijs *id factum mirabile uiſum fama eodem tempore & aduentum regis, & uictoriam nunciãte.* Cum *per* Arcadiam *iter rex faceret: multis in itinere niuium, ac locorum difficultatibus fatigatus, tertio die intempeſta nocte* Caphyas *peruenit.* Hic *curatis triduo corporibus, &* Arato *iuniore cum copijs, quas habebat, ſecum accepto, ita ut eſſet exercitus omnis ad decem millia hominum:* Pſophidem *per* Cletoriam *uenit congregata ex ciuitatibus, per quas tranſiuit, telorum, ac ſcalarum multitudine.* Eſt *autem* Pſophis *antiquiſſimum* Arcadũ *oppidum in medio* Peloponneſi *ſitum, eam partem* Achæi *contingens: quæ ad occidentem uergit: &* Elienſiũ *regioni peropportune imminens: per quos tum forte regebatur.* Ad *hanc* Philippus, *tertio poſtquam* Caphyis *diſceſſerat die profectus, caſtra in oppoſitis urbi collibus collocauit: ex quibus urbem, & circunſtantia omnia loca tutò cernere poterat.* Hinc *igitur cum munimenta urbis animaduerteret: aliquandiu anceps conſilij fuit.* Ab *occidente enim iuxta mœnia urbis uelociſſimus torrens defluit: qui, cum magna hyemis parte intranſfretabilis ſit:*

aditum ad urbem ex eo latere prohibet. ab oriente uero Erymanthũ habet, magnum ac præcipitem fluuium: de quo multa à poetis, atq; hiſtoricis narrantur. Torrẽs ipſe, de quo ſupra diximus: in Eyrmanthum defluens, tertium quoq; à meridie latus tutiſſimum reddit. quarto autem, quod ad Septentrionem uergit: collis ſuperſtat aſper, atq; difficilis: & quaſi opportuniſſima arcis locum tenens. Ita urbs à tribus lateribus aqua, à quarto tuta redditur colle, præterea ex omni parte mœnibus clauditur, magnitudine atq; opere excellentibus. Poſtremo erat in ea Elienſium præſidium: & Euripides fuga ſeruatus proxime ſe eò recæperat. His omnibus conſyderatis Philippus, partim ab expugnatione urbis retrahebatur, ob difficultatẽ rei: partim ob loci opportunitatem ad eam obſidendam inflammabatur. nam quãtum tunc ea urbs detrimẽti Achæis, atq; Arcadibus afferebat: cum munimentũ qdam, & quaſi recæptaculum belli tutiſſimum Elienſibus foret: tantum è contrario, ſi caperetur, allaturam Elienſibus detrimẽti, & munimentum ac recæptaculum belli Arcadibus futuram arbitrabatur. Quamobrem in hanc tandem ſententiam inclinatus, Macedonibus nuntiauit: ut cum prima luce refectis cibo corporibus omnes inſtructi, ac parati forent. poſthæc Erymanthi Pontem trãſgreſſus, nemine ob nouitatem ac magnitudinem rei iter eius ĩpediẽte, ſub ipſa urbis mœnia ĩtrepidus uenit. Euripidẽ, cæteroſq;, qui in ciuitate erant, factum id ancipites conſilij fecit. nam neq; ui expugnari à ſe poſſe urbẽ adeo munitã exiſtimare Macedões putabant: neq; diutius ea anni tempeſtate obſidionẽ tolerari. Quamobrem ne proditionem uocati eẽnt ab aliquo intra urbem habitantiũ, uerebãtur. ubi uero nihil eiuſmodi in ciuitate tentari uident: magna

pars ad defendenda mœnia concurrit. Mercenarij Elienſium per portam caſtris ſupereminentem eruptione facta, in hoſtes feruntur. Philippus tribus in locis, qui ſcalas mœnibus admouerent, conſtitutis, & ſufficienti Macedonum numero ſingulis partibus addito, dari per præconē ſignum iubet. Quo facto incredibili ardore omnes pugnam capeſſunt. Obſeſſi principio acerrime propugnantes reſiſtebant: multis ex ſcalis, cum tranſcendere mœnia conarentur, deiectis. ubi uero & tela, & omnis neceſſariarum rerum apparatus propugnātibus defuit: utpote qui ex improuiſo ad mœnia concurrerant: nec perterriti Macedones retrahebant greſſum: ſed in deiecti locum proximus quiſq; ſcalas aſcendebat: conuerſi tandem in fugam obſeſſi, omnes ſe in arcem recapere. Ex ijs, qui cum rege erant: Macedones quidem mœnia tranſgrediuntur. Cirtenſes uero cum his, qui ex ſuperiore urbis parte eruptionem fecerant, congreſſi, ad extremum eos adegerūt, ut abiectis turpiter armis capeſſerent fugam. quos ingenti impetu inſecuti multis eorum in itinere interfectis, unà in urbem irruêre. Ex quo accidit: ut eodem ferè tempore undiq; capta urbs fuerit. Vniuerſi ciues cum filijs, & uxoribus in arcem confugêre. Idem ab Euripide factum: reliquisq;, qui id periculum euaſerant. Macedones urbem ingreſſi publica, priuataq; omnia diripuere. dehinc quietem agentes in ciuitate morabantur. Qui arcem tenebant: cum & commeatu, & omnibus neceſſarijs carerent: proſpicientes futurum, de ditione agere cœperunt. Miſſo igitur ad regem caduceatore, & accepta uenia mittendæ legationis, principes ciuitatis, & cum his Euripidem ad Philippum mittunt. hi cum rege compoſuere: ut dedita arce liceret ciuibus ſimul, atq; aduenis libere abire.

Quo facto rurſus in arcem redierunt, iuſſi à rege, ne prius inde diſcederent: quàm ipſe ex urbe copias eduxiſſet: ne forte in milites ſuos incidentes præda fierent. Rex ob tempeſtatem ãni neceſſario in ea urbe aliquot diebus moram traxit. In quibus uocatis in concionem Achæis, qui in exercitu erant: multa locutus eſt de ſitu, atq; opportunitate eius urbis ad præſens bellum gerendum. & fidem, ac beneuolentiam ſuam in eam gentem pluribus uerbis commemorauit. Poſtremo tradere ſe inquit eam urbem Achæis: quo palàm intelligerent hoc ſibi propoſitum eſſe: omnibus in rebus gratificari Achæis nihilq; in rebus illorum ſtudij ac promptitudinis omittere. Quæ cum dixiſſet: agentibus gratiam Achæis, & beneuolentiam regis amplexantibus, Philippus concionem diſſoluit. nec multo poſt iuſſis conuenire militibus, Laſſionem uerſus exercitum mouit. Pſophidij relicta arce, in ciuitatem uenêre: omnesq; in ſuas quisq; domos reuerſi ſunt. Euripides cum ſuis primo Corinthum, deinde Ætoliam abijt. Duces Achæorum præſentes Proſlaum Sicyonium cum ſufficienti præſidio in arce poſuere: ubi Pythiam Pellenenſem præfecerunt. Hunc finem res Pſophidiorum ſunt ſortitæ. Elienſium præſidium, quod Laſſioni erat: perſpecta Macedonum præſentia, & his, quæ Pſophidi geſta erant, per nuntios cognitis, magnitudine rerum deterriti urbem deſeruerũt. Quo factum eſt: ut Philippus ſimul & uiderit eam, & ceperit. Hanc quoq; Achæis in eadem beneuolentia permanens dono dedit. Similiter Straton ab Elienſibus captum Telphuſijs tradidit. His geſtis poſt eius diei diem quintum Olympiã uenit. Hic pactis deo rite ſacrificijs, ac epulo publico ducibus facto recreatisq; triduo militibus, poſtridie educit copias:

& in Elienſem agrum profectus prædandi copiam mili tibus fecit. ipſe iuxta Artemiſum *caſtrametatus, non lõge poſt abducta inde præda rurſus* Dioſcorium *rediјt.* Vbi *crebris per prouinciam incurſionibus factis, ingens ho-minum multitudo capta. plurimi in propinquas uillas, ac locos natura munitos recæpere. Eſt enim* Elienſium *re gio & multitudine corporum, & copia omnium rerum inter cæteras* Peloponneſi *regiones refertiſſima quippe magna pars habitantium ita agriculturæ deditі ſunt: ut ſecundam, & tertiam ætatem ruri argentes, multis alio-quin diuitијs præditi, nunquam ciuitatem ingrediantur. Quod ideo accidit: qa optimates ciuitates cultores agro-rum curare habent: magnaq́; diligentia, ac ſtudio obſer-uant: ne qd uel ad uſum uitæ neceſſarium non habeãt: uel per iniuriam ab aliquo patiantur.* Videntur *autem mihi hoc ueteres inſtituiſſe: tum ut allicerent homines ad hanc regionem habitandam: tum potius, ꝙ olim ſacrã uitam uiuebant: cum* Græcorum *omnium propter certa men olympicum conceſſione, ſacram & tutiſſimam re-gionem habebant, omnium malorum, & omnis belli-ci tumultus expertes. poſtquam uero orta inter* Arcades *de* Laſione, *&* Piſa *contentione coacti ſunt bellum pro patriæ defenſione ſuſcipere: ac priſtinam uitæ rationem mutare: nullam amplius curam habuerunt conſequendi ueterem illam, & quaſi hæreditariam à* Græcis *libertatẽ: ſed in eodem ſtatu permanſere, haud rectam futurarum rerum prouidentiam facientes. nam ſi quod omnes à dијs immortalibus precamur: quodq́; ut aſſequamur, omnia ſuſtinemus: & quod omnium confeſſione indubitatum eſt apud homines bonum: pacem uidelicet, atq; concor-diam: ſi hoc, inquam, ſeruato officio, atq; iuſticia, conſeq*

à Græcis aliqui in perpetuum poſſint:& uel contemnāt id, ac pro nihilo habeant:uel aliqd pluris æſtiment:non ne ſtultiſſimi ſint, & omni ratione carentes? Sed per Iouem, dicet aliquis:ſi qui hāc uiuendi rationem cuſtodiāt: inutiles erunt ad reſiſtendum:ſiquando bello, aut alio in iniuriarum genere infeſtabuntur. At hoc certo perrarū eſt. quod ſi aliquando acciderit: cōi Græciæ auxilio defendi poterunt. aut, ſi priuatim ab aliquo offendētur: haud difficile erit per ſeipſos mercenarios cogere ex pecunijs, quas longa pace ac tranquillitate rerum compar auerint. Nūc autem id timentes, quod rariſſimum eſt, et præter omniū opinionē accidit:continuis bellis, ac turbationibus ſeq́;, & regionem ſuam conficiunt. Hæc quidem libenter de Elienſibus memorauimus: quoniam nulla unquam tpa maiorem eis, q̄ hæc noſtra, opportunitatem præſtitere conſequēdi eam, de qua locuti ſumus, ab omnibus libertatē. Hanc igitur regionem, uti ſupra diximus, ex ueteri conſuetudine paſſim, ac ſecure populi habitabant. Quamobrem innumerabilis multitudo hominum à Macedonibus capta: multis alioquin in tutiora ſe recipientibus. quippe ingens hominū & beluaꝝ, ac pluri maꝝ deniq; reꝝ multitudo congregata erat in propinqua uilla:q̄ uulgo Thalamus dicitur:ꝙ regio, quæ eam amplectitur: arctiſſima eſt, ac perdifficilis aditu:& uilla ipſa aſpera, ac ferè inacceſſa. Philippus cum nuntiatum eſſet, magnam multitudinē eò conueniſſe: nihil intentatum relinquere uolens, cum mercenarijs militibus loca præoccupat, in aditum eius opportuna. ipſe relictis caſtris, īpedimentis, ac magna parte copiaꝝ, cum ſcutatis & leuioris armaturæ militibus ꝑ loci anguſtias procedit:ac nemine iter impediente, ad uillā peruenit. Cuius rei magnitudine, qui eò confu

gerant, deterriti, & ſimul imparati ad bellicos uſus atq; inſueti, præterea multos per ætatẽ inutiles ad bellum ſecũ habentes, confeſtim ſe dediderunt. In quibus erant mercenarij milites ex uarijs generibus ferè ducenti: quibus præerat Amphidamus dux Elienſium. Philippus omni genere prædæ, & quinq; millibus hominum potitus, præterea quadrupedum infinita penè multitudine, in præſentia quidem in caſtra rediјt. poſtea uero, cum onuſtus præda miles inutilis ad res gerendas uideretur: motis caſtris rurſus Olympiam remeauit. Apelles unus erat ex tutoribus ab Antigono puero relictis: & tunc authoritate ac gratia plurimum apud regem pollebat. Hic cũ agitare animo cœpiſſet, quo pacto Achæorum gentem in eum ſtatũ poſſet adducere: in quo Theſſali erant: nefandũ orſus eſt facinus. Theſſali quippe ſecundum leges ſuas uiuere, multumq; differre à Macedonibus uidebantur. tantum autẽ aberat ut ab his quicq; differrent: ut omnia inſtar Macedonum paterentur: atq; ea omnia facerent: quæ regibus uiderentur. Quamobrem ad hoc intentus Apelles, eorum, q in caſtris erant, tentare animos cœpit. Primo igitur Macedonibus mandauit: ut ſemper Achæos, ſi qui forte loca præoccupaſſent, ex ſtationibus expellerent: item prædam ab his auferrent. poſthæc quamlibet leui ex cauſa uerberari eos per miniſtros iubebat. ſi qui uero aut de huiuſmodi iniurijs quererentur: aut auxilium uapulãtibus ferrent: ipſe eos in uincula ducebat, ſperans tandem p hũc modum efficere, ne quid graue Achæis ex conſuetudine uideretur: quod regi libitum eſſet. Cæterum cum congregati quidam Achaici iuuenes ad Aratum ueniſſent: & conſilium Apellis patefeciſſent: Aratus ei rei initio ſuccurrendum ratus ad Philippum uenit: ductiſq; ſecum iu-

uenibus rem ordine regi expoſuit. Quibus auditis Philip
pus, iuuenes quidem bono animo eſſe iuſſit: ut pote quibus
nihil tale in poſterum contingeret. Apelli in mandatis
dedit: ne quid amplius ſine ducis ſententia de Achæis ſta
tueret. Philippus quidem certe & eloquentia ac ſuauita
te orationis in militum concionibus, & in rebus bellicis
calliditate atq; audacia, non ſolum militum, ſed omniũ
peloponneſiorum iudicio præſtabat. nec facile fuiſſet re
gem reperire pluribus naturæ dotibus ornatum. Solertia
quidem, & memoria, & gratia erat in hoc homine inſi
gnis: præterea aſpectus imperio dignus, regia potentia,
maximum robur, & inaudita in rebus bellicis animi
magnitudo. Quibus tot, tantisq; uirtutibus cum imperij
fundamenta iecisſet: quæ tandem cauſa naturam eius per
uerterit: & ex iuſto ac pio rege impium ac ſceleratum
tyrannum fecerit: haud facile eſſet diſſerere. quamobrem
hoc in aliud tempus reſeruandum. Nunc ad propoſitũ
reuertamur. Philippus, motis ex olympia caſtris, primo
Phariam uenit: deinde Eream ubi uendita præda, de qua
ſupra memorauimus: pontem ſupra Alphium ſtruxit: uo
lens illac iter in Triphaliam facere. Per idem tempus
Dorimachus Ætolorum dux petentibus ſubſidium Eliẽ
ſibus, cum ager eorum deuaſtaretur: circiter ſexcentos Æ
tolos, & ducem Philidam miſit. Hic in Elienſem regio-
nem profectus, acceptis Elienſium mercenarijs numero
ferè quingentis, præterea urbanis mille, item unà Taren
tinis, in ſocioꝝ ſubſidiũ in Triphaliã uenit: quæ à Tripha
lo Arcade nomen habens in Pelopõneſo ſita eſt iter Elien
ſiũ, ac Meſſenioꝝ regiões. uertitur aũt in Lybicũ pelagus,
Achaiã contingens ad occidentẽ hyemalem: continetq;
has urbes: Samicon, Lepreon, Hygiânan, Typaneas, Pyr

gon, Epion, Bolacas, Tylangion, Phryxan. Quas cũ pau
cis ante temporibus Elienſes tenerent: Alphirenſiũ quoq;
urbem accæperant: quæ anteà Arcadiæ erat: Alliado Me
galopolitano, quo tempore tyrannidem exercebat, hác
illis per permutationem tradente ſimulac autem Thri-
phaliam ingreſſus eſt Philidas: Elieſes quidem Lepreon,
mercenarios Alphiram miſit. ipſe Ætolos ſecum habens
Typaneis morabatur. Philippus, relictis impedimentis,
& flumine Alphio per pontem traiecto, quod iuxta E-
reæ urbis fluit mœnia: Alphiram uenit. quæ in colle quo-
dam ſita ex omni parte prærupto plusquam X ſtadio-
rum iter in aſcenſu continet. habet autem in ſummitate
collis arcem, et æneam Mineruæ ſtatuã, longe à cæteris
ſpecie ac magnitudine differentem. Quæ à quo, aut cuius
ſumptibus, quóue tẽpore erecta fuerit: etiam apud eius
loci incolas dubitatur. Hoc inter omnes conſtat: opus eſſe
inter omnia opera Hecatodori, & Soſtrati excellentiſſi-
mum. Cum igitur clarus, ac ſerenus aduenisset dies: Phi
lippus diſpoſitis in aurora pluribus in locis, qui ſcalas
ferebant: & ante eos mercenariorum ordinibus, ac inde
Macedonum collocatis, cum primum ortus eſt ſol, omni
bus mandat: ut facto impetu collem aſcendere, ac oppu-
gnare urbem maturent. Quibus mandata peragentibus,
accidit ut Alphireſes ad eum ſemp locũ oẽs concurrerẽt:
in quo magis eniti Macedonas uidebant. Sub idem tps
Philippus delectos ex omni numero milites ſecum habẽs
clàm per prærupta quædam loca ad arcis mœnia deuene
rat. Hic oppugnantibus ex omni parte urbem militibus,
et ſcalas undiq; mœnibus admouẽtibus, Philippus quoq;
receptaculũ, quod circa arcẽ erat, aggredi cœpit: eoq; ſta
tim, q̃a uacuũ militibus erat: potitus eſt. Q̃d ubi Alphirẽ
ſes ex

ſes ex mœnibus perſpexere: recenti periculo deterriti, timentesq; ut occupata à Macedonibus arce, nulla ſibi amplius ſpes ſalutis relinqueretur: confeſtim oẽs deſertis mœnibus ad arcem confugere. quo facto Macedones ſubito & mœnia, & urbem occuparunt. Poſthæc qui arcem tenebant, miſſis ad Philippum legatis ſalutem pacti, arcem quoq; dedidere. His rebus peractis, perterriti Triphaliæ populi de ſua ac patriæ ſalute ↄſultabãt. Philidas Typaneis profectus, direptis quibuſdã domibus, Lopirũ fugit. Talis tunc merces Aetolorum ſocijs perſoluebatur: ut non ſolum in ſummo rerum diſcrimine deſtituerentur uerumetiam ea paterentur à ſocijs: quæ uix perpeti ab hoſtibus debuiſſent. Typaneatæ urbem è ueſtigio Philippo dediderunt. Idem Hippanam habitantes fecere. Inter hæc Phialẽſes auditis, quæ geſta in Triphalia fuerant: Aetolorum ſocietatem deteſtantes, locum iuxta Polemarchum armati cæpere. Piratæ Ætolorum, qui tum forte Meſſeniorum gratia in ea urbe morabantur: principio reſiſtere Phialenſibus conati ſunt. poſtea cum animaduerterent uniuerſam ciuitatem unanimiter conuenire: à propoſito deſtiterunt: & collectis ſarcinis ſuis, ex urbe ſunt profecti. Phialenſes miſſis ad Philippum legatis, ſeq; & urbem in poteſtatem Regis poſuere. Quibus pactis, Lepreatæ occupato urbis peropportuno loco, de eijciendo ex urbe Elienſium, & Aetolorum & Lacedæmoniorum præſidio conſilium inierunt. Philiadas principio, nihil ob eam rem motus, in ciuitate permanebat. cum uero in terra Rex Taurionem cum parte copiarum in Philidam miſiſſet: ipſe autem cum reliquo exercitu Lepreon ueniens iam non longe abeſſet: Philidas, cæteriq;, qui cum eo erant, nuncio eius rei accepto, animis cecidere. Le

preatæ è contrario audaciores facti, rem dignam memoria peregerunt. quippe mille Elienſibus in urbe exiſtentibus, Aetolis item mille quingentis, mercenarijs Lacedæmonijs CC, Praterea his arcem obtinentibus, tanta tamen animi magnitudine fuere: ut minime deſerendam in tam aſpera rerum conditione patriæ ſalutem exiſtimauerint. Cum igitur Philidas animaduerteret Lepreatas forti animo inceptum proſequentes: & iam appropinquātes urbi Macedonas intueretur: nulla amplius ſalutis ſpe relicta, cum Elienſibus, & Lacedæmonijs arripuit fugā. Lacedæmonij quidem facto per Meſſenen itinere domum redierunt. Aetoli uero cum duce Philida Samicum uerſus profecti. Lepreatæ ciuitate in poteſtatem accepta, legatos ad Regem de conditionibus tradendæ urbis miſerunt. Quibus auditis, Rex exercitus ſui partem Lepreon miſit. ipſe cum ſcutatis, & leuioris armaturæ militibus aliquādiu Philidam perſecutus, impedimentis omnibus potitus eſt . Philidas ſe intra caſtellum recepit. Hoc in loco Rex caſtrametatus, aduocatis Lepreo cæteris copijs, obſidendæ urbis conſilium ſimulat. Qua re perterriti Ætoli, atq; Elienſes, ut qui nullum ad obſidionem remedium, præter manus habebant: agere cum Rege de ſalute cœperūt. A quo accepta fide, inde profecti Elim abiere. Rex Samico è ueſtigio potitus eſt. Poſt hæc alijs quoq; ad eum ſuppliciter uenientibus, Phrixan accepit, Tylangion, Epion, Bolacas, Pyrgon, Epicalion. Quibus rebus peractis, Lepreon remeauit, uniuerſa Triphalia intra ſex dierum ſpatium ditioni ſuæ ſubiecta. Hic Lepreatas pro tempore hortatus, ac ſufficienti præſidio in arce collocato, Heream exercitum duxit: Ladico Acarnane duce in Triphalia relicto. Cum autem ad eam urbē

peruenisset: prædam omnem inter milites distribuit: po-
ſtea accepto inde commeatu iter media hyeme Megalo-
polim tenuit. Quo tempore Philippus in Triphalia uer
ſabatur: Chilon Lacedæmonius regnum ciuitatis ad ſe
ſpectare existimans, & inſolentiam magiſtratuum in eli
gendo Lycurgo grauiter ferens, nouarum rerum conſiliũ
agitare animo cœpit. Ratus autem facillime ſe multitu-
dinis beneuolentiam adepturum, ſi Cleomenem ſecutus,
diuiſionis agrorum denuo faciendæ ſpem inijceret: ſe ad
id peragendum accinxit. Communicato cum quibuſdã
amicis conſilio, participes eius rei ducentos accæpit. Ve-
rum cum animaduerteret, maximum ſibi ad exequen-
dam intentionem ſuam impendimentum afferre Lycur-
gum, & magiſtratus, per quos Rex fuerat creatus: huic
primum rei prouidendum exiſtimauit. Magiſtratus igi
tur, cum forte omnes cœnarent: ex improuiſo aggreſſus,
crudeliſſime interfecit: fortuna illis dignam rebus à ſe pa-
tratis pœnam ſubminiſtrante. Etenim à quo, & cuius rei
gratia hoc ſunt paſſi: merito quis illos dicet perpeſſos eẽ.
Chilon hoc facinore patrato confeſtim ſe ad Lycurgi do
mum contulit: & q̃q̃ ille domi erat: fieri tamen eius com
pos non potuit. nam per domeſticos quoſdam, & uici-
nos clàm abductus occultis, ac penè inuijs locis Pellenẽ
migrauit. Chilon tãta rei opportunitate fruſtratus, rem
grauiter et acerbe ferens, q̃d ↄſeq̃ns erat, facere coactus ẽ.
profectus.n. i foꝝ inimicis oĩbus manus iniecit. amicos;
ac familiares hortatus eſt: reliquos in ſpem nouaꝝ reꝝ
inducere conatus. Nemine autem id factum probante, ſed
potius irritatis in ſe ciuium animis timens quod futurum
erat, clàm ex urbe abijt: ſoluſq; in Achaiam exul, ac
patrio ſolo eiectus peruenit. Lacedæmonij, cognito Phi-

lippi Regis aduentu, omnia, quæ diſperſa per prouinciã erant: in oppida reduxerunt. Oppida ipſa *præſidijs, ac reliquis neceſſarijs rebus muniuere:* Athenæo Megalopolitanorum, *quia peropportunus locus hoſtibus uidebatur: funditus diruto.* Philippus Megalopoli *cum exercitu profectus,* Argos *per tegeatanum agrum contendit: & in ea urbe reſiduũ hyemis commoratus eſt: cum reliquæ uitæ genere, tum maxime rebus in hac expeditione ſupra ætatis fidem geſtis maximum apud omnes nomen conſecutus.* Apelles *nequaq̃ iuſſu* Regis *à propoſito retractus, agere paulatim ſub iugum* Achæos *nitebatur.* Ad *quam rem perficiẽdam cum obſtare* Aratum, *ac cæteros, qui cum eo erant, animaduerteret:* Regemq; *his, & preſertim ſeniori plurimũ tribuere: ꝗ plurimũ apud* Achæos *authoritatis haberet: uirtuteq; & prudentia præſtaret: hos primum aggredi iniurijs cœpit.* Scrutatus *quinam diuerſæ* Arato *factionis in* Achaia *forent: ſingulos quosq; uocari ad ſe iuſſit.* Hos *benigne atq; humaniter amplexus, ſuadendo atq; hortando ad amicitiam ſuam prouocabat. deinde ſingulos* Regi *cõmendans, oſtendebat eũ, ſi* Arati *partes foueret: ſecundum ſcriptum ſocietatis fœdus* Achæis *uſurum: ſi uero conſilio ſuo uſus illos in amicitiam reciperet: de omnibus* Pelopolenneſijs *ſuo arbitrio diſpoſiturum.* Ad *hac, cum comitiorum tempus appropinquaret: de eligendo ex hac factione duce cogitabat.* Quamobrem *hortari* Regem *cœpit: ut ad commune* Achæorum *concilium* Egium *proficiſceretur, ueluti inde in* Elienſem *agrum iter facturus. Quibus uerbis perſuaſus* Rex, *conſtituto tempore* Egij *affuit: & partim per ſe ipſum hortando, partim per ſuos deterrendo, uix tandem uoti compos euaſit.* Itaq; *dux electus eſt* Eperatus.

Timoxenus uero, quem Aratus nominauerat: repulſam habuit. Poſt hæc Philippus motis Egio caſtris, factoq; per Patras, & Dynen itinere contulit ſe ad caſtellum, quod Murum incolæ uocant: in Dymenſium agro ſitum, & non multo ante tempore, ut ſupra memorauimus, ab Euripide captum. Quod cum cupide reddere Dymenſibus feſtinat: inſtructo, paratoq; exercitu aggreſſus, uſqueadeo præſidium Elienſium terruit:: ut confeſtim ſeq;, & caſtellum dediderint: haud magnũ quidem ſitu, ſed & natura loci, & mœnibus munitiſſimum. quippe minorem quàm quatuor ſtadiorum circuitum continet: mœnia uero in altum plus XXX ulnis eriguntur. Hoc mox Dymenſibus reſtituto Philippus, per prouinciam prædabundus diſcurrit. Qua paſſim ferro igniq; deuaſtata, omni genere prædæ onuſtus Dymen remeauit. Apelles aſſecutum ſe propoſiti partem exiſtimans, quod dux ex ſententia ſua fuerat electus: rurſus ſe ad Aratum uertit: cupiens Regis animum ab illo prorſus alienum facere. Orſus aũt eſt calumniam ex cauſis, quas dicemus. Amphidamus Elienſium dux in uilla, quam Thalamum uocant: ſicuti ſupra memorauimus: captus ſimul, atq; in Olympiam cum reliquis captiuis miſſus peruenit. tentare per quoſdã Regis colloquium cœpit. Ad quem cum delatus fuiſſet: poſſe ſe inquit Elienſes in amicitiam, ac ſocietatem eius aſciſcere. Quibus uerbis pſuaſus rex ſine mercede Amphidamũ dimiſit, iuſſum nunciare Elienſibus: ſi inire ſecum ſocietatem uellent: omnis ſe captiuos gratis dimiſſurum: prouinciam ab omni periculo tutam ſeruaturum: permiſſurum præterea, ut in libertate uiuerent: nullum præſidium apud eos poſiturum: nullum tributum exacturũ: poteſtatem conducendi mercenarios, cum res ſua ferrẽt,

illis permiſſurum. Ea *cum audiuiſſent* Elienſes*: quę magna, atq; utilia offerebantur: conditionem tamen renuerunt.* Ex quo Apelles *ſumpta occaſione calumniæ ad* Philippum *profectus,* Aratum *inquit, cæteroſq; eiuſdem factionis* Achæos *ueram amicitiam cum* Macedonibus *nequaquam ſeruare: nec in uera ſocietate cum eo permanere. ſiquidem hos fuiſſe cauſam, ne* Elienſes *oblatam ſibi ſocietatis conditionem acciperent. nam quo tempore* Amphidamum *ex urbe* Olympia *olim miſerat: priuatim hominem allocutos ſuaſiſſe: nequaquam expedire* Peloponneſijs, *ut* Philippus *Elienſium dominus fieret. ob eam cauſam* Elienſes *ſpretis conditionibus pacis, amicitiam cum* Aetolis *ſeruare: bellumq; Macedonum pati.* His *auditis* Philippus, *accerſiri* Aratum *cum* Achæis *iubet: & in eorum conſpectu* Apellem *eadem omnia referre.* Qui *cum ad præſentiam* Regis *ueniſſent:* Apelles *ea omnia audacter, atq; intrepide locutus eſt. ac poſtremo* Rege *adhuc tacente, talia quædam ſubiunxit:* Quandoquidem *uos ita ingratos* Rex *o* Arate, *ac fraudulentos reperit: ſtatuit conuocatis* Achæis, *& ratione facti expoſita, in* Macedoniam *reuerti.* Ad hæc Aratus *ſenior debere inquit* Regem *nemini quicquam temere credere. ſed, cum aduerſus ſocios, atq; amicos aliquid narratur: rem omnem prius diſcurrere, quam calumniæ fidem adhibeat. hoc enim regium eſſe: & in omni genere rerum utile.* Quamobrem *in præſentiarum in hac calumnia* Apellis *uocandos eſſe, qui rem audiuerunt: ipſum* Apellem *una introducendum: nihil deniq; omittendum, quod ad inueſtigandam ueritatem pertineat: antequam conuocatis* Achæis *rem illis detegat.* Quæ *dicta cum* Regi *placuiſſent: & ſe reſpondiſſet diligenter rem ueſtigaturum: in præſentia quidem abierunt.* Pau

cis uero interiectis diebus, cum Apelles nullam rerũ à ſe di ctarũ probationem fecíſſet: fortuna optimum innocentiæ teſtimonium Arato ſubminiſtrauit. Etenim Elienſes, quo tempore Philippus prouinciam deuaſtabat: Amphidamum ſuſpectum habentes, capere eum decreuerant: ligatumq; Aetoliam mittere. quod ſentiens Amphidamus fuga clàm facta, primo Olympiam uenit: deinde factus certior, Philippum Dyme ad diſpenſandam prædam commorari: ſumma celeritate ad eum profectus eſt. Aratus, cum primum nunciatum eſt, eiectum patrio ſolo Amphidamũ adeſſe: lætitia affectus, ut qui à ſe ſciebat nihil aduerſus Macedonas commiſſum: Regem adit: & ut Amphidamum uocet, p̃catur. hunc enim optime reddere rationem poſſe de ijs, quæ ſibi aſcribebantur: utpote cui hæc fuiſſent dicta. Præterea hunc uera facile locuturũ: cum Philippi gratia exul, atq; extorris patria ſit: omnemq; in eo ſpem repoſitam habeat. Quibus uerbis motus Rex, cum Amphidamum ad ſe uocaſſet: inuenit Aratum falsò ab Apelle calumniatum fuiſſe. quapropter hunc poſt eũ diem in maiori ſemper exiſtimatione, & gratia habuit: Apellis uero factum tulit moleſtiſſime: ſed propter ſummam uiri authoritatem hoc, ut alia pleraque pati æquo animo cogebatur. Apelles nequaquam ob hanc cauſam mutato conſilio, Taurionem, qui Peloponneſiacis rebus præfectus fuerat, magiſtratum ſub laudis ſpecie id conſecutus * hunc enim dicebat aptiſſimum eſſe: qui cum Rege in caſtris uerſaretur: uolens ipſe alium illius loco Peloponneſijs præficere. nouus quippe modus calumniæ inuentus eſt, non uituperando, ſed laudando, famæ ac commodis hominum inſidiari. Quod uitium in aulis principum otium uſqueadeo inoleuit:

ut ea loca tanquam proprias quaſdã ſedes ſibi uideatur elegiſſe. Similiter Alexandrum, cui cura regij corporis mandata fuerat: remouere ab eius officio nitebatur, uolẽs cuſtodiam corporis regij ipſe habere: ac omnem deniq; ordinem à Philippo relictum peruertere. Siquidem Antigonus optime, dum uixit, de filio & de regno meritus, optime & moriens futuris rebus prouidit. etenim reliquit teſtamentum: in quo Macedonibus iuſſit, quid quiſq; facere, cuius rei habere curam deberet: ſtudens omnis cauſas ambitionis, ac diſcordiæ, quæ in eius aula oriri potuiſſent: è medio tollere. Ex his igitur, qui ſecum militabant: Apellem filij tutorem conſtituit: Leontium ſcutatis militibus præpoſuit: Megaleam ſcribis præfecit: Taurioni Pelpõneſiorum, Alexandro regij corporis curam reliquit. Leontium quidem, & Megaleam prorſus iam ſub ſe Apelles habebat. Alexandrum uero, & Taurionem mouere locis ſuis conſtituerat: quo per ſe, & ſuos amicos adminiſtrarentur. quod profecto facillime perfeciſſet: niſi ab Arato fuiſſet impeditus. nunc autem imprudentiæ, & cupiditatis ſuæ pœnas luit, nam quod in alios patrare totis uiribus nitebatur: id ipſe ab illis breui poſt tempore paſſus eſt. Quæ res quomodo acciderit, dicere in præſentia ſuperſedebimus, finem huic libro imponentes. in ſequentibus uero ſingula ſuis locis conabimur referre. Philippus geſtis, quas ſupra memorauimus, rebus, Argos uenit. ubi ipſe cum amicis, quod ſuperfuit hyemis, commoratus eſt: copias uero in Macedoniam remiſit.

POLYBII HISTORIARVM LIBER QVINTVS, NICOLAO PEROTTO INTERPRETE.

NNVS IMPERII ARATI circa ortum Pliadis perfectus eſt. ita .n. tempora Achæi dimetiuntur. Quamobrem hic quidem dimiſit, Epyratus uero ſuſcæpit imperium. dux Ætolorum erat Dorymachus. Eodem tempore, ineunte iam æſtate, Annibal exardeſcēte iā inter Romanos, & Carthaginienſes bello copias è noua Carthagine deduxerat: & traiecto Ibero feſtinabat in Italiam tranſire. Romani Titum Sempronium cum exercitu in Africam, P. Cornelium in Hiſpaniam mittebant. Antiocus, & Ptolemæus ſyriacū bellū incœpant. Philippus rex, cū sūma egeſtate ꝯmeatus et pecuniarum eius exercitus ꝑmereretur: uocari Achæos ad ꝯciliū ꝑ magiſtratus iuſſit. Poſtq̄ multitudo oīs ſecundum patriæ ritum Egiū conuenerat: uidens Rex Aratum ob iniuriam, quā in comitijs paſſus ab Apelle fuerat: grauiter eſſe afflictum: Epyratum uero hominem natura ignauum, ac deſidioſum contemni ab omnibus, ac ludibrio haberi: intellecta ex hoc imprudentia Apellis, & Leontij, inclinare rurſus ad Aratum animū cœpit. Perſuaſis igitur magiſtratibus ut Sicyonem concilium transferrent: ſeniorem, ac iuniorem Aratum humaniter allocutus, ac culpam omnem factorum in Apellem refundens, hortatus eſt eos: ut in ea, qua primo erant, uolūtate permanerent. Quibus aſſentientibus, confeſtim ingreſſus concilium, cū præ

dictorum fauore quæcunq; ad res præſentes neceſſariā uidebantur: peregit. ſiquidem decretum eſt ab Achais: ut mox quinquaginta talenta, hoc eſt trium menſium mili tibus ſtipendium Regi perſoluerentur: modij frumenti ad decē millia: poſt hac uero q̄diu in Pelopōneſo Philippus cum exercitu moraretur: X & V I I talenta. qbus pactis, Achai in ſuas qſq; ciuitates reuerſi. Regi aūt poſtq̄ copiæ ex hibernis redierūt: optimū factu uiſū: ſi maritimo itinere hoſtes aggrederetur. uidebat. n. hoc mō ſe q̄dē ex i prouiſo uncūq; irrūpe i hoſtilē terrā poſſe: hoſtes uero mini me ſibi inuicē poſſe opitulari, ſimul magno ſpacio ĩter ſe di ſtātes ſimul nouitate naualis belli, et repētino hoſtiū aduē tu pterritos. cū Aetolis. n. et Lacedæmonijs, & Elieſibus bellū eodem tpe gerebat. Cū igitur in hanc ſententiā icli naſſet animum: naues Achæorum, & ſuas in Lechæo Corinthiorū portu congregabat: iubens, ut interea tempo ris remigio milites exercerentur. Enimuero Achæi & in terreſtribus prælijs, cum inſtructa acie dimicant: præſtantiſ ſimi ſunt: & in bellis naualibus ad repentina certamina paratiſſimi, præterea uallis, ac foſſis faciendis nemini ſe cundi, nullum in his rebus laborem formidantes: ac de niq; tales: quales Heſiodus Aeacidas introducit bello po tius, quàm conuiuio gaudentes. Rex itaq; cum Macedo nibus Corinthi morabatur, in apparatu rei naualis occu patus. Apelles cum neq; nutare Regis animum poſſet: impatienſq; ſuperioris foret: coniurationem cum Leontio, & Megalia facit: ut hi duo præſentes, cum temporis op portunitatem nacti forent: conſilia, & progreſſus regios impedirent: ipſe Calcidem profectus, undiq; regio exercī tui commeatum intercluderet. Quibus ordinatis, extem plo Chalcidem proficiſcitur. ubi adeo conſtanter iura

mentum ſeruauit: ut tandem coegerit Regem propter inopiam rerum neceſſariarum uaſa argentea, & reliquam ſupellectilem pignori deponere. Congregata autem claſſe, & Macedonibus remigio inſtructis, Philippus frumento ſtipendioq; militibus dato, Corintho ſoluit: ac tertio poſt die Patras appulit, habens Macedonū ſex millia, mercenarios mil. & C C. Sub idem tempus Dorymachus Ætolorum dux Agelaum, & Scopam Elienſibus miſit cum nouis Cretenſibus quingentis. Elienſes ueriti, ne ad obſidionem Cyllenes Philippus ueniret: conducendis mercenarijs militibus, & nouo urbanorum delectui habendo operam dabant. Cyllenem ipſam ſummo ſtudio muniebant. Quibus cognitis Philippus mercenarios Achaeorum, & Cretenſes, quos ſecum habebat: praeterea gallorum equitum aliquos, & delectorum ex Achaia circiter duo millia peditum Dyme reliquit: ut eum locum tutum à conatu Elienſium ſeruaret. ipſe, cum pauloante Meſſenijs, & Epirotis ſcripſiſſet, item Acarnanibus, & Scerdilaidae: ut ſinguli cum nauibus ſuis ſibi in Cephalenia occurrerent: Patris profectus in Cephaleniam ad caſtellum Pronnos nauigauit. Hic cū & caſtellum ipſum obſidionis impatiens, & regionis anguſtias animaduertiſſet: cum claſſe progreſſus, Paleā appulit. uidensq; eam regionem refertam frumento, et ad nutriendum exercitum opportuniſſimam, demiſſis in terram copijs, circa urbis moenia caſtrametatus eſt. naues in terrā ſubduxit: ualloq;, & foſſa circūdedit. Macedones frumentatū dimiſit. ipſe circū urbē profectus. de erigēdis machinis, parādisq; rebus ad expugnationē locū neceſſarijs cogitabat: uolēs ſimul & pſtolari aduentū ſocioꝝ: et urbē hanc ditionis ſuae facere: tum ut praecipua

commoditas, quam è mari habebant: Aetolis eriperetur: (ſiquidem Cephaleniorum nauigijs noctis tempore i Peloponneſum nauigabant: & Epirotarum, & Acarnenſium littus depopulabantur) tum ut hanc urbem uelutí quoddam receptaculum aduerſus hoſtilem terram ſocijs pararet. Cephalenia enim in littore Corinthiaci ſinus poſita Siculum aſpiciat pelagus: imminetq́; ijs partibus Peloponneſi, quæ ad Septentrionem, & Occidentem uergunt: & preſertim Elienſium prouinciæ: Epiri uero, & Aetoliæ, & Acarnaniæ, ijs partibus, quæ ad Meridiem, et Orientem ſpectant. Ob quam rem cum hic locus & ad congregationem ſociorum eſſet commodiſſimus: & ad offendendas hoſtium ciuitates, ac ſociorum tuendas, peropportune poſitus: omni ſtudio ſubijcere ditioni ſuæ inſulã decreuit. cum autem animaduertiſſet, omnis alias partes ciuitatis partim mari, partim præcipitijs eſſe circundatas: breuem uero quẽdam locum, qui Zacynthum aſpicit: planum eſſe: hic erigere machinas decreuit: omniaq́; ad obſidionem neceſſaria parare. Philippus itaq; in huiuſmodi rebus uerſabatur. Interea. XV lembi à Scerdilaida uenerunt. plures enim miſſurum ſe in præſentia negauit, ob recentes quaſdam ſeditiones nuper in Illyrio ortas. Venit & ab Epirotis, & Acarnanibus, & Meſſenijs, uti ſtatutum fuerat, ſupplementum ſociorum. Rex, paratis rebus ad obſidionem neceſſarijs, & telis ac baliſtis opportunis locis diſpoſitis, milites pro tempore hortatus, machinas urbi admouet. per quas factis cuniculis, è ueſtigio non parua pars muri fracta: & adhibitis trabibus ſuſtentata eſt. tanta eſt Macedonum in huiuſmodi rebus experientia. Philippus ad mœnia propius accedens, hortari ad pacem obſeſſos cœpit. Quibus conditionem reſpuen-

tibus, repente iniecto igni omnem eam partem muri ſunditus euertit. Quo facto primos immittit ſcutatos, q ſub Leontio erant: iuſſos, ut per eum locum facto impetu in urbem irruant. Leontius memor coniurationis, & opportunitatem pagendæ rei obſeruans, tres iuuenes de ſuis, qui cæteros in ingreſſu urbis præcedebant: admonuit: ut urbis captiuitatem impedirent, partim priuatos duces corrumpentes, partim ipſi ueluti ex formidine ignauiter ſe habentes. Ita tandem ex urbe turpiter eiecti ſunt: multis uulneribus acceptis: q̄q̄ facillime conſequi uictoriam potuiſſent. Rex & formidinem ducum, & ſauciorū multitudinem conſpicatus, obſidionem diſſoluit. Poſthæc uocatis ad ſe amicis, quid in poſterum agendum foret, conſulebat. Interea Lycurgus Meſſenem cum exercitu uenit. Dorymachus medietatem Aetolorum habens, in Theſſaliam copias deduxit. Quibus de rebus legati ad Regem ab Acarnanibus, & à Meſſenijs uenêre: ab Acarnanibus quidem p̄cantes, ut in Aetolorum terram exercitum duceret: quo & Dorymachum accepto itinere reuocaret: & omnem hoſtilem agrum depopularetur, atq; uaſtaret: A Meſſenijs uero præſidium petentes, & ſimul docentes, ſtante tunc borea, unius diei iter è Cephalenia Meſſenem eſſe. Quamobrem Gorgon Meſſenius repentinam, atq; ob id ſumme utilem fore profectionem dicebat. Leontius nequaquam immemor coniurationis factæ, Gorgoni aſſentiebatur: manifeſte uidens per hunc modum futurum, ut toto ueris tempore nil à Philippo fieret. ſiquidem tranſitus Meſſenem q̄ facillimus erat: digreſſio uero ab ea urbe, adhuc durantibus uentis, omnino impoſſibilis. ex quo manifeſtum fiebat: Philippum, ſi eò cum exercitu transfretaret: reliquam ueris partem ocioſum futurum:

Aetolos uero interea Theſſaliam, atq; Epirum peragrantes, oia ferro igniq; uaſtaturos. Hic ergo hæc, & alia huiuſmodi conſulebant. Aratus uero ſententiæ erat planè diuerſæ. quippe in Ætoliā nauigandum eſſe exiſtimabat: & illis primum rebus incumbendū. nam cum Aetoli in expeditionem cum Dorymacho eſſent profecti: optimum eſſe tps rebatur ad populandam, deuaſtandamq; prouinciā. Rex partim nihil iam Leōtio credens ob rem male in ſuperiori obſidione geſtam, partim Arati prudentiam expertus, huius ſequi conſilium decreuit. Quamobrē Epato Achæorum duci ſcripſit: ut ſubitarijs legionibus paratis, Meſſenijs ſuppetias ferret. ipſe è Cephaleni a profectus, perendie noctu Leucadem cum claſſe appulit. inde iter tenuit per Ambracium ſinum: qui, ut ſupra diximus, è ſiculo mari defluens in mediterraneam Aetoliæ partem extenditur. Cū autem ad paludes appuliſſet: paululum ibi ante lucem commoratus, refici cibo milites, & depoſitis ſarcinis expeditos in poſterum eſſe iuſſit. ipſe conuocatis ducibus uiarum, de locis, ac ciuitatibus, quæcūq; neceſſaria erant, ſcrutatus eſt. Sub idem tempus Ariſtophantus cum multitudine Acarnânum uenit. quippe Acarnânes multa, ac difficilia ſuperioribus temporibus ab Aetolis perpeſſi, ulciſci iniurias ſuas cupiebant. Quamobrem libenter ſuſceptis hoc tempore Macedonibus, armati conuenere, non ſolum quibus lex iubebat: uerumetiam ſeniorum pleriq;. Nec minori ſtudio ad hoc ipſum moliendum erant Epirotæ, ob ſimiles cauſas: ſed propter magnitudinem prouinciæ, & repentinum Philippi aduentum mouere ſe in tempore nequiuerant. Aetolorum mediam partem, ut ſupra diximus, Dorymachus habebat: reliquos in prouincia dimiſerat: ut ſi-

quid noui accideret, praſto eſſent. Rex relicto ad cuſtodiã impedimentorum ſufficienti pſidio, à palude poſt meridiem profectus, progreſſusq; ad L X ſtadia, caſtra ponit. Vbi cũ aliquãtulũ conſtitiſſet: refectis cœna militum corporibus, iter proſequitur: ↄtinuatoq; p noctẽ labore ante diluculum ad flumen Achelovm uenit, inter Cenopem, & Straton, ſtudens repentino atq; improuiſo itinere Thermum aduenire. Leontius, & Megalias duabus rõnibus puidebãt Regẽ uoti cõpotẽ futurum: Aetolos uero peiores ptes habituros: una qđ repentinus foret & omni ſpe celerior Macedonũ aduentus: altera: quod Aetoli minime unquã exiſtimantes Philippũ per loca adeo aſpera ac difficilia iter facturum, improuidi, atq; imparati manebant. Quamobrem hæc animo agitantes, & memores coniurationis factæ, Philippum hortabantur: ut poſitis iuxta Achalovm caſtris, exercitum à nocturno labore reficeret: futurum hoc mõ putantes, ut interea Aetoli ſpatiũ aduocandi auxilia haberẽt. At Aratus id tempus opportuniſſimũ eẽ ad exequendũ ↄſiliũ Regis exiſtimãs, Leontiũ uero, & Megaleã fraudulenter progreſſus regios ipedire, Philippũ obteſtatur, ne tãtã tẽporis opportunitatẽ amittat. A quo pſuaſus Rex, et iã Leõtiũ ac Megaliã ſtomachari icipiẽs, iter proſequitur: et Acheloo flũine traiecto, Thermũ uerſus exercitũ ducit, ferro igniq; iter eũdũ prouinciã deuaſtans. A ſiniſtra qdẽ urbes relinquit, Straton, Agriniũ, Theſtiã: à dextra uero Conopẽ, Lyſimachiã, Trichoniũ, Phytæum. Cũ ad urbem ueniſſet, nomine Methapã: q̃ eſt inter Trichoniũ, & paludem: diſtatq; à Thermo circiter L X ſtadia: uerſis repente in fugam Aetolis, locum occupat: & CCCCC militum pſidium intus ponit: ut hac urbe ueluti quodã receptaculo i adeũdis, atq; egrediẽdis ãgu

ſtijs uti poſſet. eſt enim omnis circa paludem locus montuoſus, atq; difficilis, & denſiſſimis ſyluis undiq; circundatus. quamobrem & uiam habet aſperam, ac penè inuiam. Poſthac *mercenarios in fronte collocat: poſtea Illyrios: deinde ſcutatos ac legionarios milites ſecum accipiens, p anguſtias procedit: ſeqntibus à tergo Cretẽſibus & à dextera* Thracibus, *pſidij gratia collocatis. nã à ſiniſtra tutos palus faciebat ferè per ſpatium* XXX *ſtadiorum.* Superatis *breui tempore anguſtijs adhuc magna nocte* Thermum *uenit. ubi caſtris poſitis, copiã ſuis fecit graſſandi in habitatores, ac per omnem agrum diſcurrendi, & domos in ipſo* Thermo *diripiendi refertas non ſolum frumento, & omni genere commeatus, uerumetiam pcioſiſſima* Aetolorum *ſupellectile. nam quia ſingulis quibuſq; annis* Aetoli *nundinas, & feſta, & comitia in hoc loco celebrabant: unuſquiſq; ad huiuſmodi apparatum pcioſiores res ſuas deferebat: tum etiam quia eum locum præter cæteros tutiſſimum arbitrabantur: quippe quem nemo unquam ingredi fuiſſet auſus: & natura talis erat: ut quaſi quædam arx totius* Aetoliæ *uideretur.* Quamobrem *ex longa pace ac quiete plena erant bonorum omnium non ſolum propinqua templo domus: uerumetiam circunſtantes omnes loci.* Per *eã igitur noctem omni genere prædæ referti ibi quiete egerunt. ſequenti die pcioſiſſima quæq; bona eligentes aſportauere: reliqua igni impoſuerunt.* Simili *modo ex armis, quæ è porticibus pendebant: optima quæq; ſuſtulerunt: nonnulla permutauere: reliqua incendio compoſuerunt. erant autem ultra quindecim millia.* Et *hucuſq; quidem omnia ſecundum leges belli iuſte, integreq; ſunt geſta. quæ uero ſequuntur: quomodo dici oporteat, neſcio.* Memores

enim

enim eorum, quæ Ætoli in templo Iouis Dodonæi geſſerant: porticus omnes demoliti ſunt: ornamenta, quæ maximo ſtudio atq; impenſa adhibita fuerant: deiecerunt: neq; ſolum ſuperiorem partem incendio concremarunt: uerum etiam mœnia ipſa funditus eruêre. euerterunt ſtatuas numero ultra duo millia: quamplurimas etiam fregerunt: ab his duntaxat abſtinentes, quæ uel figuras, uel inſcriptiones deorum habebant. Quæ quibusdam recte, meritoq; Philippus, & cæteri facere uidebantur. ego autem contra exiſtimo. quod an recte ſentiam: facile eſt unicuiq; conſyderare non procul ab alterius generis, ſed ab eiusdem familiæ regibus repetitis exemplis. Antigonus, cum bello Cleomenem Lacedæmoniorum regem fugaſſet. Spartæ dominium conſecutus, tantum abfuit ut quicquam ſæuius in populum committeret: ut non moderatus ſolum uerumetiam mitis aduerſus hoſtes fuerit: reſtitutaq; Lacedæmonijs patria libertate, ac multis beneficijs & publice, & priuatim impenſis, domum redierit. Ex quo non ſolum in præſens tempus beneficijs: uerumetiam poſt mortem ſaluator appellatus eſt: nec apud Lacedæmonios tantum, ſed apud omnes nationes immortalem laudem, ac gloriam conſecutus. Atqui Philippus, qui primus Macedoniæ regnum auxit: nomenq; familiæ ſuæ longe lateq; propagauit: cum prælio Athenienſes in Cheronia uiciſſet: non tantum armis, quantum dexteritate morum, & quadam naturæ benignitate conſecutus eſt. armis enim eos tantummodo ſuperauit: qui ſibi in prælio obſtiterunt: manſuetudine uero, atq; clementia omnes Athenienſes, atq; adeo ciuitatem ipſam ſui iuris fecit: nõ ira, aut indignatione aliqua proſecutus uictos: ſed tandiu cum hoſte dimicans, quoad oblata ei occaſio foret oſtendẽ

dæ benignitatis, ac uirtutis ſuæ enimuero Athenie͂ſibus, quos paſſus fuerat iſeſtiſſimos: & captiuos gratis remiſit: & bello conſumptorum corpora ſepulturæ tradidit: reliquiasq́; funerum, ut ad ſepulchra maiorum deferrent, ul tro hortatus eſt. poſthac Alexandrum filium cum amico Antipatro, qui pacem cu͂ ijs amicitiamq́; iungeret Athenas miſit. ex quo conſecutus eſt: ut elati Athenienſium animi magnanimitate eius uicti ſibi in poſterum obſeque͂tiſſimi fuerint, ſemperq́; ad omnia regis iuſſa promptiſſimi. * *Quid Alexa͂. Huius ira adeo in The. icruduerat: ut habitatores omnes in ſeruitutem adegerit: urbe͂ fundius euerterit: principes ciuitatis alios in ſeruitute͂ alios in exilium redegerit: bona omnium occuparit: non tn͂ usqueadeo indignatio eius proceſſit: ut quicq̃ in templa deoru͂ i͂mortalium co͂mitteretur: quin omnem cura͂, ſtudiumq́; adhibuit: ne qui uel inuiti aliquomodo fana uiolarent. Ide͂ cum in Aſiam tranſiſſet: ut Perſas male de Græcis meritos ulciſceretur: de hominibus quidem dignas rebus ab ijs patratis pœnas ſumpſit: a templis uero deo℞ prorſus abſtinuit: q̃q̃ Perſæ circa hanc partem maxime in Græcia deliquerant. Hæc tunc conſyderare Philippus debebat: ne tam principatus, q̃ uitæ ac mo℞ prædicto℞ regum æmulus, atq́; hæres exiſtimaretur. hic uero ut Alexandri, ac Philippi affinis uideretur: ſummu͂ per omnem uitam ſtudium, induſtriamq́; adhibebat: ut uero æmulus, atq́; imitator haberetur: ne minimam quidem habebat curam. Quamobrem diuerſo uitæ genere a ſupradictis regibus recedens, diuerſam de ſe apud omnis gentes opinione͂ relinquebat. ſicuti hoc tempore fecit. nam cum parem iniuriam referre Ætolis conaretur: ueluti malu͂ malo curaturus, nihil ſe delinquere exiſtimabat. obijciensq́; Scopæ, &*

Dorymacho impietatem, qua uſi in templo Dodonæi Io uis fuerant: in eodem uerſari ſe crimine non uidebat, lon ge profectò à ueritate aberrans. etenim ſæuire quidem in hoſtes, & eorum caſtella, ortus, ciuitates, uillas, naues, fru ctus deuaſtare, aliaq; his ſimilia facere, per quæ hoſtium uires debilitentur, confirmentur, atq; augeantur ſua: uni cuiq; leges, ac iura belli permittũt: ea uero deſtruere, quæ nec proprijs rebus emolumenti aliquid afferunt: nec ho ſtibus detrimenti: ut ſunt templa, porticus, ſtatuæ, aliaq; huiuſmodi: rabioſi hominis eſt, ac planè furentis. neq;. n. ad internitionem usq; pugnare cum hoſtibus bonum uirũ decet: ſed quoad eorum, qui deliquerunt, malefacta pur gata ſint, atq; correcta. quippe tyranni opus eſt, malefa ciendo ſuis cum terrore inuitis imperare, in mutuo ſemꝑ odio cum ſubditis uerſantis: regis uero contra benefacien do uniuerſis cum liberalitate atq; clementia ſponte ſubie ctos gubernare, in mutua ſemper beneuolentia ac charita te cum ciuibus uiuentis. Magis autem errorem Philippi quis agnoſcet: ſi ante oculos poſuerit, q͂d de ipſo iudiciũ uerisimile erant habituri Ætoli: ſi contraria feciſſet: et neq; porticus, neq; ſtatuas deieciſſet: neq; ornamenta è templo ſuſtuliſſet. Equidem optimum, ac ſinceriſſimũ puto: ut q͂ conſcij eſſent, quæ in tẽplo Iouis Dodonæi geſſiſſent: & aperte iuerentur Philippũ facere quidem, quæ uellet, potu iſſe: etſi crudeliſſime feciſſet, merito id uideri feciſſe: tamen ob humanitatem ac magnitudinem animi noluiſſe illorũ impietatem imitari: manifeſtum eſt eos errorem ſuum damnaturos fuiſſe: Philippum uero laude, atq; admira tione proſecuturos: q; regie ac magnanimiter & pietate erga deos, & ira aduerſus ſe uſus fuiſſet. enimuero be nignitate atq; clementia hoſtem uincere, quàm armis, præ

ſtat.hic enim neceſſitate ut pareant homines, inducuntur:illic uoluntate:& hic quidem cum graui ſæpe iactura errata corriguntur:illic ſine aliquo detrimento emendãtur delinquentes.præterea,quod maius eſt, hic magnam laudis partem commilitones ſibi uendicant:illic omnis uictoria tribuitur duci. Ex quo ſit:ut non deſint fortaſſis, qui magnam partem rerum à Philippo geſtarum non illi propter ætatem tribuant:ſed ijs,qui unà militabant.è quorum numero erat Aratus, & Demetrius Pharius. de quibus non difficile eſſet affirmare, etiam ſi qui tunc non interfuiſſent:hoc, de quo loquimur:impietatis conſilium alterius illorum fuiſſe. nam præter totius uitæ inſtitutum,in qua Aratus nihil unquam temere, aut petulãter fecisse cognoſcitur: Demetrius uero ferè omnia è contrario:multa quoq; ſunt particularia hoc ipſum indicantia: de quibus ſuo loco dicemus. Philippus (hinc enim pauloante digreſſi ſumus) omni genere prædæ onuſtus Thermo proficiſcitur:& per eam per quam uenerat,uiã facit: præmiſſis impedimentis, & grauioris armaturæ militibus:Acarnanibus uero, & mercenarijs in extremo ordine collocatis:feſtinans anguſtias loci celeriter pertranſire.ſiquidem uerebatur, ne Ætoli opportunitate locorum freti,ſuos à tergo aggrederentur:quod mox factũ eſt.etenim Ætoli ferè ad tria millia in unum congregati, quãdiu Philippus in altiori parte fuit: minime illi appropinquarunt:ſed in quibuſdam locis occultis Alexandro duce permanſere.ſimulac uero extremi moueri cœperunt: repente impetu facto,ultimos aggrediuntur.Orto tumultu, Ætoli magnam in opportunitate locorum ſpem habẽtes audacius illos perſequebantur.Philippus,cum callide futura præuidiſſet:ſub quodam colle Illyrios,& pleroſq;

ſcutatorum occulte reliquerat. Ii inſequentes Ætolos conſpicati, tanto impetu in eos irruperunt: ut ex illis repente centum & triginta deſyderati fuerint: totidem ferè capti: reliqui fœda ac turpi fuga ſalutē quæſierint. Acarnanes, & mercenarij, re feliciter geſta, mox Paphium incenderunt: deinde anguſtias ſumma celeritate prætergreſſi ad Macedones peruenere. Philippus iuxta Metapā caſtrametatus, aduentum ſuorum expectabat. ſequenti die deſtructa Metapa, caſtra mouit: peruenitq; ad urbem, quā Atras uocant. poſtridie iter proſecutus, omnem regionem deuaſtauit: poſitisq; iuxta Conopem caſtris, omnem ſequentem diem ibi permanſit. adueniente deinde luce, iter uerſus Stratum tenuit: traiectoq; Acheloo caſtra per iactum ſagittæ procul ab urbe poſuit: crebris certaminibus alliciens oppidanos. audierat enim Strati eſſe Ætolorū peditum ad tria millia: equites ferè quadringentos: Cretenſes circiter quingentos. Nemine autem exire urbem audente, motis rurſus caſtris, primo ueluti ad paludem, & naues iter facturus conuertit. cum deinde extremi milites prætergredi urbem cœpiſſent: pauci ex Ætolorum equitibus irruptione facta eos aggrediuntur: mox concurrente ex urbe Cretenſium multitudine, & plerisq; Ætolorum in equitum ſubſidium uenientibus, cum periculum Acarnanibus immineret: in hoſtes conuerſi, prælium collatis uiribus capeſſunt. Diu uaria uictoria fuit. ad extremum Illyrijs à Philippo in ſubſidium mercenariorum miſſis, Ætoli uicti paſſim fugêre. magnam partem eorum regij milites usq; ad portas urbis, & ad mœnia ſunt perſecuti: centum ex his inter ſequendum interfectis. reliqui deinceps haud exire urbem auſi. Regiæ copiæ tuto ad naues peruenere. Philippus poſitis caſtris, gratias dijs egit:

ꝙ res proſpere atq; ex ſententia ſucceſſiſſent. parato deinde epulo, duces omnes uocari in conuiuium iuſſit. Megaleas, & Leontius regiam felicitatem grauiter & iniquo animo ferebant: ut qui Apelli iurauerant ſe omnis regios progreſſus impedituros. tantum autem aberat ut id efficere poſſent: ut continue omnia Philippo magis ſecũdarent. Venerunt igitur ad cœnam adeo triſtes, & ſoliciti: ut facile regi, & cæteris, qui aderant: animum ſuum oſtenderent. ſoluto uero cõuiuio, cum crebris poculis uterq; incaluiſſet: Aratũ quærentes, ad tentoria reuertebantur. quem cum forte in itinere offendiſſent: primo maximis cõuitijs eum affecere: deinde lapidibus aggredi cœperunt. Multis autem in utriuſq; partis ſubſidium concurrentibus, ingens ſeditio in caſtris orta. Philippus, audito tubæ ſono, miſit qui rem inquirerent: tumultumq; inter milites ſedarent. Aratus his rem omnem, uti geſta erat, exponẽs; & eorum, qui interfuerant, teſtimonium afferens, mox ad tentoriũ reuerſus eſt. Leontius clã ſe è tumultu ſubtraxit. Megaleã, et Crinonẽ uocatos ad ſe Philippus grauiter, atq; acerbe allocutus eſt. qui cum ſupbe regi reſpõdiſſent, dicentes ſe non prius abicœpto deſtituros, quàm dignam mercedem Arato perſoluiſſent: indignatus Rex ſubito uiginti talentis mulctatos cuſtodiri in uinculis iuſſit. poſtri die uocatum ad ſe Aratum, ut bono animo eſſet, rogauit: opportune ſe rebus omnibus prouiſurum pollicitus. Leontius, ubi nuntiatum eſt: Megaleam in uinculis eſſe: armata manu ad regis tentorium uenit, ratus adhuc penè adoleſcentem regem timore perculſum è ueſtigio ſententiam mutaturum. ubi ante regis conſpectum fuit: rogat: quiſnam Megaleæ manus inijcere præſumpſiſſet? et quis eum in uinculis poſuiſſet? rege id à ſe factum magnani-

nitet reſpondente, perterritus Leontius, & quaſi gemens abijt. Rex *inde cum claſſe profectus, extemplo* Leucadē *uenit. ubi conſtitutis, qui prædam iter milites diuiderent: ipſe conuocatis amicis, de* Megalea *ſententiam rogauit.* Vbi Arato Leontij *iniurias repetente, cladem, quam tem pore* Antigoni *intulerat: item coniurationem, quam cum* Apelle *fecerat: & impedimentum, quod* Paleæ *præſtiterat, commemorante, & adhac omnia teſtes adducente, cum* Megaleas, & Crinon *nihil, quod reſponderi poſſet, haberent: omnium iudicio condemnati ſunt.* Et Crinon *quidem in uinculis permanſit.* Megaleas *uero fideiuſſione* Leontij *dimiſſus eſt.* Apellis *igitur, & ſociorum conditio hac erat: longe ſecus, q̃ ſperauerant, ſuccedentibus rebus. nam qui iniecturos ſe regi formidinem putabant: & per eum modum facile, quicquid uellent conſecuturos: omnia planè contraria ſunt experti.* Dum *hac gere bantur:* Licurgus *nulla re memorabili facta, ex agro* Meſ*ſeniorum receſſit. poſthac rurſus* Lacedæmone *cum exercitu profectus,* Eleam *urbem cæpit. cuius ciues cum in arcem omnes confugiſſent: hāc obſidione cinxit. ubi aliquādiu commoratus, cum tandem nihil ſe proficere intelligeret: rurſus* Spartam *reuerſus eſt.* Elienſes, *cum per* Dimenſium *agrum graſſarentur: in inſidijs diſpoſiti equites, qui ſubſidij gratia uenerant: facile in fugam uerterunt: &* Gallorum *quidem non paucos interfecere: ex urbanis uero captiuos ceperunt* Polymedem Egienſem, & Ageſipolem, *ac* Diodem Dymenſes. Dorymachus *principio in expeditionē cū* Ætolis *tm̄modo exiuerat: ratus ſe, ut ſupra memorauimus, tutò deuaſtare* Theſſaliam *poſſe: ac* Philippū *ppea* Paleæ *obſidionē ſoluturū. ubi uero* Cryſogonū, & Patreum *comperit in* Theſſalia *ad capeſſendum præ*

lium paratos eſſe: nequaquam eſt auſus deſcendere in campos: ſed per ſummitates montium exercitū ductabat. poſtquam autem allatus eſt nuntius de Macedonum profectione in Ætoliā: motis repente è Theſſalia caſtris, in ſuorum ſubſidium uenit. ubi cum diſceſſiſſe iam ex Ætolia regem comperiſſet: conſilij inops, & cœptis omnibus fruſtratus, in mœrore, ſolicitudineq; permāſit. Rex Leucade cum claſſe profectus, uaſtando ac diripiēdo maritima eius regionis loca, Corinthum deſcendit: nauibus in Lecheo relictis, copias eduxit. tum litteras ad ſocias Peloponneſi ciuitates dedit: ſignificans quo die omnes armati conuenire Tegeæ deberent. Quibus ordinatis, nihil Corinthi commoratus, cum copijs abijt: factoq; per Argiuum agrum itinere, poſtridie quàm diſceſſerat, Tegeā uenit. ubi acceptis, qui eò conuenerant Achæis, iter proſecutus, clā per montes procedebat: ſtudens Spartanum agrum prius ingredi, quàm quicquam Lacedæmonij ſentirent. Cum per deſerta quatridui iter feciſſet: in oppoſitos urbi colles peruenit. indeq; Menelaium ad dextram habens, ad ipſas Amyclas contendebat. Lacedæmonij ex urbe tranſitum copiarum conſpicati, magnitudinem rei admirantes, ac ſubito terrore: correpti ancipites conſilij erant. Adhuc enim ſtupefacti manebant ob ea, quæ paulo ante à Philippo in Thermo, & per totam Ætoliam geſta nuntiabantur: & neſcio quis rumor apud eos increuerat: Lycurgum in Ætolorum ſubſidium mitti. de aduentu uero eius in Spartanum agrum adeo celeri ac repentino nemo adhuc quicq̄ cogitarat: preſertim ætate eius adhuc neſcio quid contemptibile habente. Quapropter rebus ita præter opinionem ſuccedentibus, merito omnes dubitabant. etenim Philippus audacius ac callidius, q̄

ætas eius ferebat, in rebus bellicis ſe gerens, uniuerſis hoſti bus terrorem incutiebat. quippe è media, uti ſupra diximus, Ætolia profectus una nocte Ambracium ſinum traiecit: ac Leucadem uenit. Hic biduo commoratus, ac tertio inde die ſub auroram profectus, poſt biduum deuaſtata Ætoliæ maritima parte, Corinthum appulit. poſthæc continuato itinere die nono peruenit ad colles Spartæ imminentes, iuxta Menelaium: ut uix id cernentes crederēt. Lacedæmonij igitur magnitudine ac nouitate rerum perterriti, conſilij atq; auxilij inopes erant. Philippus primo die caſtra iuxta Amyclas poſuit. Hic locus eſt in agro Spartano, omni arborum ac frugum genere refertiſſimus: diſtatq; à Lacedæmone ad uiginti ſtadia: ubi eſt Apollinis templum inter cætera eius prouinciæ templa opere diuitijsq; præcipuum, ſitum in ea urbis parte, quæ aſpicit mare. Poſtridie omnem prouinciam depopulatus, ad Pyrrhi caſtrum tendit. ubi biduo commoratus, ſequenti die peragratis propinquis locis, ac ferro igniq; deuaſtatis, iuxta Carnium caſtrametatus eſt. unde mox profectus iuit Aſſinem. quem locum cum fruſtra aliquot certaminibus tētaſſet: obſidionem diſſoluit. ac reliquum iam recta uia progreſſus prouinciam omnem usq; ad Tenarum deuaſtauit. Hic rurſus conuerſo itinere greſſum uerſus nauale Lacedæmoniorum tenuit: quod Gythum appellatur: habetq; portum tutiſſimum: & ab urbe diſtat circiter triginta ſtadia. Hoc ad dextram relicto, iuxta Eleam caſtrametatus eſt. quæ eſt, ſiquis ſeparatim conſyderet: maxima atq; optima pars Spartani agri. hinc dimiſſis prædatoribus, regionem omnem ferro igniq; uaſtauit. Meſſenij ac ceptis à Philippo litteris, ſtudio quidem haud inferiores cæteris ſocijs fuere. quin confeſtim delectu urbanorum

habito, aptiſſimos quoſq; ad regem miſerunt: pedites circiter duo millia, equites ducentos. uerum longinquitas itineris fecit, ut Tegeam, poſtquam Rex inde diſceſſerat, peruenerint. quamobrem principio quid agerent ancipites, ueritiq; ne de induſtria tardiores fuiſſe uiderentur: ob ſuſpitiones ab initio de ſe habitas, irrumpere tandem in Spartanum agrum decreuere: ut mox cum regijs copijs ſeſe coniungerent. Cum ad Glympes caſtellum appropinquaſſent: quod eſt iuxta Argiuorum, ac Lacedæmoniorum montes ſitum: ſtulte, ac negligenter caſtra in eo loco poſuere. nam nec foſſa, nec uallo circundederunt: neq; locum ad id aptum elegere: ſed incolarum beneuolentia freti, temere ſe iuxta mœnia collocarunt. Lycurgus, nuntiato Meſſeniorum aduentu, mercenarios ſecum, & partem Lacedæmoniorũ accipiens, aduerſus hoſtẽ procedit. cumq; ad eum locum diluculo perueniſſet: inſtructa acie in Meſſenios fertur. Meſſenij ſimulatq; apparentes hoſtes conſpexere: relictis omnibus, præcipiti fuga ſe in caſtellum recaperunt. Lycurgus equis, atq; impedimentis magna ex parte potitus eſt: militem uiuum neminem cæpit: duntaxat octo equites interfecit. Meſſenij hac clade affecti, per argium agrum domum ſunt reuerſi. Lycurgus autem rebus feliciter geſtis elatus, cum Spartam rediſſet: delectui habendo, parandiſq; rebus, quæ ad bellum opus eſſent: operam dabat: omni ſtudio enitens, ne Philippus per Spartanum agrum prælij, atq; periculi expers reuerti poſſet. Rex motis Elia caſtris, populabundus per prouinciam graſſari: ac quarto deinde die ad Amyclas omnem exercitum reducere. Lycurgus, facta cum ducibus atque amicis deliberatione de capeſſendo cum Macedonibus prælio, urbem egreſſus, omnes,

qui circa Menelaium locum erant: ſecum accipit: ut eſſent circiter duo millia hominum, his uero, qui in urbe erant: mandat: ut tempus diligenter obſeruent: & quã primum erectum à ſe ſignum conſpexerint: ſumma celeritate per diuerſa loca ex urbe copias educant: iterq; uerſus Eurotam teneant: qui fluuius paruum ab urbe diſtat. Lacedæmon, etſi in planicie ſita eſſe uideatur: habet tñ particulatim inæquales quoſdam, ac montuoſos locos: nec procul uerſus Orientem defluit flumen: quod Eurotas appellatur: & maiori parte anni propter profunditatem intransfretabile eſt. colles, in quibus eſt Menelaium: trans flumen ſunt, ad eam urbis partem, quæ uergit ad Orientem hibernum. ſunt autem aſperi atque difficiles, & præter modum alti: imminentq; ei ſpatio, quod eſt à flumine ad urbem: per quod flumen ipſum iuxta collium radices defluit. Per hunc locum neceſſario tranſire Rex cogebatur, à ſiniſtra habens urbem, & Lacedæmonios paratos, atq; iſtructos: à dextra flumen, & eos, qui in collibus cum Lycurgo erant. Quæ cum ita eſſent: Lacedæmonij tale quiddam machinati ſunt. Rupto aggere in ſuperiore parte fluminis: adeo imbribus id ſpatium, quod eſt inter urbem, & colles, impleuere: ut nec equites tranſire, nec pedites poſſent. ſic enim neceſſario futurum uidebant. ut rex exercitum iuxta radices collium ducere cogeretur. quod non ſine periculo facere poterat: cum neceſſarium eſſet exercitum nequaquam confertis ordinibus in longum extendi, paulatimq; procedere. Quæ cum animaduerteret Philippus: uocatis in conſilium amicis, neceſſarium iudicauit: Lycurgum primo ex his locis, in quibus erat expellere. Quãobrem exceptis ſecũ mercenarijs et ſcutatis, præterea et Illyrijs, graſ-

ſari uerſus colles cœpit, flumen traiecturus. Lycurgus, intellecto regis conſilio, milites, quos ſecum habebat, paratos eſſe iuſſit: & ad prælium pro tempore hortatus eſt: urbanis uero ſignum, uti conuenerat, oſtendit. quo facto, repente milites ex urbe egrediuntur, equites in dextro cornu ponentes. Philippus, cum Lycurgo appropinquaſſet: primo mercenarios in eum emittit. quare factum eſt, ut principio melior eſſet Lacedæmoniorum conditio: ut qui & opportunitate loci, & genere armaturæ longe præſtabant. poſtquam uero ſcutatos, atq; Illyrios in mercenariorum ſubſidium dimiſit: tanta rerum mutatio facta eſt: ut mercenarij uictoriam habere in manibus uiderentur: Lacedæmonij uero impetu grauis armaturæ deterriti, cõfeſtim ſe, quaſi deſperata ſalute, fugæ committerent. Cecidere in eo prælio milites circiter centum: paulo plures ſunt capti: reliqui ſe in urbem recæpere. Lycurgus, itinere per ſaltus penè inuios facto, ſequenti nocte cum paucis in urbem peruenit. Philippus, Illyriorum præſidio firmatis collibus, ipſe cum expeditis atq; ſcutatis ad exercitum reuerſus eſt. Sub idem tempus Aratus copias ex Amyclis ducens, haud procul ab urbe aberat. Rex igitur transfretato fluuio cum ijs ſe coniungit. in equitum ſubſidium grauis armaturæ milites ſub ipſis collibus ponit. Lacedæmonij equites, cum facto in Macedonas impetu pugnam conſeruiſſent: ſcutatis fortiſſime dimicantibus, & rege ipſo ſtrenue ſe habente, tandem uſq; ad portas urbis turpiter ſunt repulſi. Poſthac rex cum omnibus copijs tuto Europam traiecit. mox nocte ſuperueniente coactus eſt caſtra ĩ exitu anguſtiarũ ponere, in loco alioquin tuto, & Spartano agro imminenti. ubi breui tempore commoratus, paulopoſt Tegeam uerſus exercitum mo-

nit.cumq; ad ea loca uentum eſſet, quibus Antigonus, & Cleomenes memorabile illud prælium fecerunt: ibi caſtrametatus eſt. Poſtridie locis diligenter inſpectis, & factis deo in utroq; colle ſacrificijs, quorum alterum Olympum, Euam alterum uocant: iter proſecutus eſt. cum deinde Tegeam appuliſſet: aliquantum ibi ad diuiſionem prædæ commoratus, mox cum copijs Corinthum remeauit. Venerunt eò ad regem legati Rhodiorum, & Chienſium, pro pace inter eum atq; Ætolos componenda. Quos rex benigne, atq; humaniter allocutus, paratum ſe ad id inquit iamdiu fuiſſe: & in præſentia eſſe: ſi id Ætolis libuerit. proinde ad Ætolos proficiſcantur, de pacis conditionibus cum illis acturi. ipſe Lecheum profectus, ſe ad nauigandum parabat, neceſſarias quaſdam res in Phocide geſturus. Sub idem tempus Leontius, & Megaleas, & Ptolemæus, adhuc terrere ſe poſſe Philippum exiſtimantes, & per eum modum mederi erroribus ſuis, uocatis ad ſe ſcutatis, & quos Macedones Agenia uocant: commemorare eis cœperunt: quomodo ſemper in ſummis periculis uerſantes, nullum unquam præmium conſequãtur: nec prædæ partem ex ueteri, & apud omnes approbata conſuetudine accipiant. Per quæ hortati ſunt iuuentutem: ut impetu facto, domos præcipuorum regis amicorum depopularentur: quin & regiam ipſam aggreſſi, deijcerent portas: & tecta undiq; deuaſtarent. Quæ cum illi feciſſent: ingens ſeditio in ciuitate orta. Philippus, audito tumultu, ex portu in urbem properat: uocatiſq; in concionem Macedonibus, partim ut bono animo ſint hortatur: partim de anteactis rebus increpat. Incrudeſcente deinde ira, & alijs exiſtimantibus expellendos eſſe de ciuitate, qui eius ſeditionis cauſa fuerant: alijs mul

tenda eſſe multitudinis pectora, nec ſæuum quicq̃ in aliquem iudicandum putantibus, rex diſſimulato in præſentia conſilio, ueluti ab illis perſuaſus, poſt multas adhortationes ad portum reuerſus eſt, aperte quidem principes eius facinoris intelligens: ſed rem in aliud tempus differẽdam ratus. Leontius, *& ſocij, deſperatis rebus, qđ nullũ ſibi è tot conſilijs proſpere ſuccederet: ad* Apellem *confugêre: eumq́; ex* Chalcide *aduocarunt: nihil ſe abſq; eo facere poſſe ſignificantes: ꝗ rex à ſe in omnibus diſſentiret.* Apelles *liberius forte, q̃ officium eius decebat, in* Chalcide *ſe habuerat: ſiquidem regem adhuc adoleſcentem eſſe, & ſibi ſubiectum, ac nullius rei dominum oſtendebat: dominium, atq; adminiſtrationem omnium rerum dũtaxat ſibi attribuebat. Quãobrem* Macedoniæ, *atq;* Theſſaliæ *principes omnia iam ad hunc unum referebant. et omnes* Græciæ *ciuitates in ſuffragijs, honoribus, ac muneribus breui tempore obliti regis erant. ſolus* Apelles *omnia adminiſtrabat. Quæ cum iam diu rex intellexiſſet: grauiter & iniquo animo ferebat: preſertim* Arato *eum ad hoc continue ſtimulante. adeo tamen prudenter factũ diſſimulabat: ut mentem eius nemo prorſus intelligeret.* Apelles *regiæ intentionis ignarus, putansq́; quamprimũ ante regis conſpectum ueniret, omnia ſe ex ſententia conſecuturum, ex* Chalcide Corinthum *uenit. Cum urbi appropinquaſſet:* Leontius, *&* Ptolemæus, *&* Megaleas, *qui ſcutatis, & cæteris grauioris armaturæ militibus præerant: magno ſtudio eum accæpere: hortati iuuentutem, ut redeunti obuiam procederent. Magna igitur ſtipãtium ducum, & militum pompa comitatus recto itinere in regiam uenit. Cum autem ingredi ſtatim, uti conſueuerat, uellet: ianitor quidam expectare eum iuſſit: oc-*

cupatum eſſe in præſentia regem dicens. Apelles nouitatẽ rei admiratus, haſitabundus aliquãdiu conſtitit. mox mœſtus, atq; inops conſilij, inde profectus eſt. reliqui omnes repente ab eo diſceſſerunt: ut tandem ſolus cum proprijs pueris domum ſit reuerſus. Quam parua temporis interualla homines in excelſo faſtigio collocant? & eoſdem rurſus ad extremam miſeriam ac calamitatem redigunt? atq; eos maxime, qui in aulis principum uitam agunt? Hi enim ſimiles ſunt ſuffragijs, quæ in publicis conſilijs dari ſolent. nam ut illic pro eorum, qui conſulunt, uoluntate, quæ modo ænea fuerunt, mox aurea dantur: ita qui regias principum ſequuntur: pro regis uoluntate nunc beati, mox miſeri fiunt. Megaleas, cum fruſtra ſe Apellis opem quæſiſſe intelligeret: timore plenus, ad fugam ſe parabat. Apelles poſt eum diem ad conciones, & alios huiuſmodi honores uocabatur: in conſilia uero, & quotidianas rerum deliberationes admittebatur nunquam. Paucis poſt diebus Rex in Phocidem ducto ſe cum Apelle reuerſus eſt: ubi uoti compos repente factus: iterum ex Elatia reuertebatur. Inter hæc Megaleas Athenas fugit: relicto Leontio uiginti talentorum fideiuſſore. Inde ducibus, qui Athenis erant, recipere eum nolentibus, Thebas reuerſus eſt. * Rex circa cum claſſe profectus, in Sicyoniorum portum nauigauit. ex quo mox in urbem ueniens, principes hortatus eſt ut bono animo eſſent: ipſe apud Aratum diuertit: continueq; poſthac moram cum eo traxit: Apellem nauigare Corinthum iuſſit. Cum interea de fuga Megaleæ nuntiatum eſſet: ſcutatos, quibus Leontius præerat: in Triphaliam cum Taurione miſit: tanquam re aliqua graui, ut id faceret, urgẽte. mox cũ diſceſſiſſent: duci Leontiũ in uin

cula iuſſit. Quod cum ſcutati per nuntios cognouiſſent: miſêre ad regem legatos precatum: ut ſi ob aliam cauſam captus Leontius fuiſſet: non prius iudicium de eo ferret: q̃ ipſi ueniſſent. aliter exiſtimaturos ſe contemni à rege. ac pro nihilo haberi. ſi uero propter fideiuſſionem, qua pro Megalea ſe aſtrinxerat: ex publico ſtipendio ſeſe regi ſatisfacturos. Rex importunitate militum ſtimulatus celerius, quàm ſtatuerat, Leontiũ interfecit. Inter hæc Rhodiorum, & Chienſium legati ex Ætolia redierunt, triginta dierum inducias pacti: & paratos eſſe illos dicentes ad pacem cum rege componendam: conſtituto p̃terea die, quo rex occurrere eis iuxta Rhium deberet: pollicitiq; Ætolos omnia libenter facturos: ut pax ſequeretur. Rex acceptis iducijs, litteras ad ſocios dedit, hortatus ut Patras legatos mitterent: qui ſecum agerent de conditionibus pacis. ipſe ex Lecheo profectus, perendie Patras appulit. Sub idem tempus allatæ ad eum ſunt ex Phocide litteræ: quas Megaleas Ætolis ſcripſerat. in quibus hortabatur eos: ut bono animo eſſent: acriterq; in bello perſiſterent. regem enim propter inopiam commeatus, ac rerum neceſſariarum, non poſſe diutius bellum tolerare. multa præterea in regem maledicta, & contumeliæ in iiſdem litteris continebantur. His lectis Rex, cum ſibi p̃ſuaſiſſet, omnem iſtarum rerum cauſam atq; initium eſſe Apellẽ: capi eum ſtatim iuſſit: ac Corinthum duci unà cum filio, & exoleto, quem in delitijs habebat. ad Megaleam uero Thebas Alexãdrum miſit, iuſſum, ut eum ad ſe duceret: quo fideiuſſor eius liberaretur. Cum Alexãder mandata regis exequi uellet: non expectauit id Megaleas: ſed ſtatim ſibi ipſi manus intulit. Iiſdem ferè diebus Apelles, & filius, & exoletus extincti ſunt: dignam tandem factis

dem factis eorum pœnam impio ſanguine luentes. Aetoli, etſi pacem cupiebant, diuturno bello uexati, rebusq́; omnibus longe aliter, quàm ſperarant, euenientibus: (ſiquidem cum puero atq; infante pugnaturos ſe exiſtimantes ob ætatem, atq; inexperientiam Regis, uirum & conſilio & opere præſtantiſſimum experti fuerant) cognito tñ ſcutatorũ tumultu, & Leontij, atq; Apellis caſu audito, ſperantes magnum aliquem rerum motum in Regis aula futurum, Rhium, uti ſtatuerant, præſtituta die non uenêre. Philippus hac occaſione proſequendi belli libenter accepta, legatos ſociorum, qui eò conuenerant: non ad pacem, quam ob rem fuerant uocati: ſed ad bellum hortatus eſt. deinde cum claſſe diſcedens, Corinthum appulit: & Macedones quidem omnes per Theſſaliam hyemandi gratia domum remiſit. ipſe è Corintho profectus, per Euripum in Demetriadem nauigauit. Illic Ptolemæum. qui ſolus ex coniuratione Apellis, & Leontij ſupererat: cum Macedonum conſilio interfecit. Per idem tempus Annibal, ſuperatis Alpibus Italiam ingreſſus, caſtra iuxta Padum amnem non lõge à Romanorum caſtris poſuerat. Antiochus, multis locis Syriæ ſubiugatis, in hiberna copias reduxerat. Licurgus Lacedæmoniorum Rex timore magiſtratuum in Aetoliã fugerat. magiſtratus enim, cum falſus quidam rumor increbuiſſet: Lycurgum nouis rebus ſtudere: congregata iuuentute ad domum eius noctu uenerunt. Quod cum ille p̃ſenſiſſet: cum proprijs familiaribus fugam arripuit. Hyeme inualeſcente, cum Philippus Rex in Macedoniam reuerſus eſſet: Eperatus uero Achæorum dux ſimul & à iuuentute urbana, & à mercenarijs militibus contemneretur: nec iuſſis quiſpiam obtemperabat: nec aliquid ad pa-

tria defenſionem parabatur. Quod cum animaduerteret Pyrrheas, dux Elienſibus ab Aetolis miſſus, habens ſe cũ Ætolos circiter mille et trecẽtos, pterea mercenarios Elienſium, & cum his urbanos pedites mille, equites ducentos: ut eſſent omnes ad tria millia hominum: non ſolum Dymenſium, ac Pharenſium uerumetiam Patrenſium agrum deuaſtabat. poſitisq; ad extremum caſtris iuxta Panachaicum montem, qui patris imminet: omnes circunſtantes regiones depopulabatur. Ciuitates afflictæ, & omnis auxilij inopes tributa pendere cogebantur. Cum in hoc ſtatu res achaicæ forent: iamq; comitiorum tempus adeſſet: Eperatus principatum depoſuit. Achai ineunte iam uere ducem elegerunt Aratum ſeniorem. Hæc igitur ea tempeſtate in Europa gerebantur. Nos uero, poſtquam diſtinctionem temporum, & rerum geſtarum ordinem ſecuti, conuenientem huic rei locum nacti ſumus: ad res in Aſia ſub eadem olympiade geſtas tranſeamus: & primo quidem, ſicuti in initio operis ſumus polliciti: ſyriacum bellum referamus: quod Antiochus, & Ptolemaus inuicem geſſere. Cum primum Ptolemaus, cui ex facinoris crimine cognomentum Philopater fuit: extincto patre, & fratre, ac ſequacibus illius interfectis, Aegypti imperium ſuſcepit: ratus nullum amplius domi timorem eſſe, ob prædictum facinus, foris'que omnia ſibi fortunam tutiſſima præparaſſe, Antigono, & Seleuco uita functis, receptisq; in regna Antiocho, & Philippo, qui uix adhuc pubertatis annos exceſſerant: uelut rebus omnibus ſibi feliciſſime ſuccedentibus, luxuriæ ſe tradidit: Regisq; morem omnis ſecuta eſt regia. quamobrem nulla eius inter ſuos authoritas erat. externi Reges contem-

nebant eum: ac pro nihilo habebant: de quibus ueteres non minorem ſemper ſolicitudinem habuerant, quàm de ijs, qui in Aegypto *dominabantur. enimuero* Syriæ *regibus & à mari, & à terra inferioris* Syriæ, & Cypri *principes imminebant: ijs uero, qui in* Aſia, *atq; in ſulis dominabantur: adiacebant ij, qui nobiliores ciuitates & loca, & portus tenebant per uniuerſum littus à* Pamphilia *uſq; ad* Helleſpontum, & Lyſimachiæ *loca.* Thraciæ *uero, &* Macedoniæ *rebus incumbebant, qui* Aeno, & Maroniæ, *ac remotioribus etiam ciuitatibus præerant.* Et *per hunc modum extenſis manibus procul à regno ſuo externos principes aggreſſi, nunquam de Ægypti imperio ſoliciti erant. propter quod nõ immerito præcipuam ſemper curam de externis rebus habebant.* Hic *uero, de quo loquimur,* Rex *negligentius in his rebus ob turpes amores, & maximas ac frequentiſſimas ebrietates uerſatus, multos breui tempore uitæ ſimul, ac regno ſuo inſidiantes inuenit.* Quorum *primus fuit* Cleomenes Lacedæmonius. Hic *enim, q̃diu is uixit, cui cognomentum benefactor fuit: nihil noui tentauit: ut qui ſibi perſuaſerat, uiuente illo non defuturam ſibi in recuperando paterno regno libertatem. mortuo uero illo, cum interiecto tempore* Græci *duntaxat* Cleomenem *uocarent:* Antigono *quidem defuncto:* Achæis *autem bellum gerentibus: &* Lacedæmonijs *ſecundum* Cleomenis *ab initio ſententiam aduerſus* Achæos, *atq;* Macedones *cum* Aetolis *ſentientibus: hoc maxime tempore de diſceſſu ſuo ex* Alexandria *ſolicitus eſſe cogebatur.* Quamobrem *primo* Regem *hortari: ut ſe cum decẽti commeatu, & copijs emitteret: deinde obaudiente* Rege, *rogare eum, atq; precari: ut ſe duntaxat cũ domeſticis*

dimitteret. tempus enim maximas in præſentia præ ſe fer re opportunitates ad paternum regnum recuperandū. Rex *igitur nec præſentia cogitans, nec futura propter ſu pradictas cauſas præuidens, temere ſanè atq; impruden ter* Cleomenem *ſemper contempſit*. Soſibius *autem cum ſuis (hic enim potiſſimum ea tempeſtate negotia regni adminiſtrabat) talia quædam inter conſultandum de eo cogitabāt.* Dimittendum *quidem cum claſſe, & com meatu* Cleomenem *non cenſebant: ueriti externa: ne ſcili cet defuncto pauloante* Antigono *facilis ad moliēdas res nouas uia foret.* Timebant *præterea: ne, cum mortuo* An *tigono nemo amplius* Cleomeni *obſtaret: ciuitatibus* Græ *ciæ extemplo potiretur: ac mox ſibi formidinem incuteret: præſentes res ſibi ante oculos ponens: & uitam, ac mores regios expertus: uidens præterea diuiſas, longeq; inter ſe di ſtantes regni partes, & multas moliendarum nouarum rerū opportunitates habentes. erāt.n. circa* Samum *non paucæ naues: & militum iuxta* Epheſum *ingens multi tudo. quamobrem cum claſſe, & commeatu mittendum* Cleomenem *ob ſupradictas cauſas non putabant.* Solum *uero, aut cum paucis, non ſine contumelia talem uirum dimittendum haud tutum rebus ſuis arbitrabantur: ut q ſibi repente manifeſtus hoſtis eſſet futurus.* Reliquū *erat: ut inuitus retineretur.* Hoc *itidem omnes damnabant: periculoſum exiſtimantes intra eoſdem caules* Leonem, *atq; oues continere.* Huius *præcipue ſententiæ erat* Soſi *bius, ob talem quandam cauſam.* Quo *tempore de* * Ma *gna, atq;* Beronice *capiēdis agitabatur: timentes ne cœp tis fruſtrarentur, maxime ob audaciam* Beronices: *coacti ſunt uniuerſos, qui regiam ſequebantur: in unum conuo care: omnibusq; ingentem ſpem proponere: ſi res ex ſen*

tentia ſuccederet· Tunc Soſibius, *intelligens* Cleomenē *in recuperando paterno regno fauore* Regis *indigere, eundemq́; prudentem atq; aſtutum ſummis in rebus expertus, ſpe maximarum rerum propoſita, totius conſilij ſui participem facit.* Cleomenes, *quia ſubtriſtem illum,* & *aduenas ac mercenarios milites timentem uidebat: bono animo eſſe iuſſit. mercenarios enim non ſolum impedimenti nihil allaturos: ſed potius ad perficiendam rem plurimum auxilij praeſtituros pollicebatur. Quod cum ille magis admiraretur: non ne uides, iquit, q̄ circiter tria millia ſunt peloponneſiorum militum?* Cretenſes *ferè mille? quos omnes uno nutu, quocunq; libuerit, nos ſoli trahemus? his propitijs, quos times amplius? an à* Syria, *inquit,* & Caria *commilitones? Quae cum* Soſibius *libenter audiſſet: longe audacius id factum aggreſſus eſt. Poſthaec uero, cum ſaepius ignauiam atq; ſegnitiem* Regis *animaduerteret: continue dictum illud memoria repetebat:* & *audaciam* Cleomenis, *ſummáq; mercenariorum erga illum beneuolentiam ante oculos tenebat. Quamobrem* & *hoc tempore id maxime conſiderans, de capiendo, tenendoq́; in uinculis* Cleomene Regem *caeteroſq́; amicos hortatus eſt.* In *qua re peragenda hoc adminiculo uſus fuit.* Erat Nicagoras *quidam* Meſſenius Archidami Lacedaemoniorum Regis *paternus hoſpes. inter hos ſuperiori tempore parua quaedam amicitia fuerat. quo uero tēpore* Archidamus Sparta *eiectus timore* Cleomēis Meſſenem *fugit: non ſolum domi,* & *cum amicis primo congreſſu* Nicagoras *eum ſuſcapit: ſed poſtea durante exilio ita cum eo uerſatus eſt: ut ſumma quaedam amicitia, ac familiaritas ſit inter eos orta. Quapropter* & *poſthaec, cum* Cleomenes *fidem reconciliationis cum* Archidamo

perſeueraret: Nicagoras de conditionibus pacis agere cœpit. firmato itaq; fœdere, & fide à Cleomene per Nicagoram accepta, Archidamus Spartam remigrabat. cui factus in itinere obuius Cleomenes, Archidamum quidem interfecit: Nicagoram autem, cæterosq;, qui eum comitabantur: dimiſit. Nicagoras extrinſecus quidem habere ſe Cleomeni gratias ſimulabat: quod ſaluti ſuæ pepercíſſet: intrinſecus autem grauiter & iniquo animo id factum ferebat: quod ipſe cauſam huic rei præbuiſſe uideretur. Hic igitur Nicagoras breui ante tempore equos uehens in Alexandriam nauigarat. ubi cum è naui egrederetur: inuenit Cleomenem, & Pantrem, & unà Hippitam iuxta portum deambulantes. quem conſpicatus Clemenes, amice ac familiariter ſalutauit. percunctatus deinde quid eò ueniſſet? uexiſſe ſe equos reſpondit. Cui Cleomenes, mallem, inquit, cinædos, ſambucasq; uexiſſes. his enim magis in præſentia Rex delectatur. tunc ſubridens Nicagoras tacuit. Paucis uero interiectis diebus, cum forte equorum gratia in ſermonem cum Soſibio incidiſſet: retulit id, quod Cleomenes petulanter de Rege fuerat locutus. quod cum libenter audire Soſibium intellexiſſet: omnem deinde cauſam ſimultatis, quæ ſibi cum Cleomene fuerat: commemorauit. Soſibius, poſtquam eum cognouit Cleomeni præter modum infenſum: partim ei in præſentia gratificatus, partim ſpe futuri propoſita, tandem Nicagoræ perſuaſit: ut conſcriptam ad ſe de Cleomene epiſtolam inde nauigans relinqueret: quam poſt diſceſſum eius puer ad ſe afferret, tanquam à Nicagora miſſam. Qua re à Nicagora diligenter peracta, litteris que per puerum Soſibio allatis, poſtridie quàm Nicagoras ex Alexandria diſceſſerat: Soſibius puerum atq; epiſtolam ſecum habens, ad Regem properat: aſ-

ſerente puero, Nicagoram ſibi eas litteras tradidiſſe, quas ad Soſibium perferret. Continebatur in litteris: Cleomenem, niſi ſtatim cum claſſe & commeatu dimitteretur: ſtatum Regis in periculo poſiturum. Qua occaſione ſumpta Soſibius, Regi, atque amicis perſuaſit: haud contemnendam eſſe hanc rem: ſed Cleomenem capiendum, in uinculisq; ſeruandum. Quo facto, amplíſſima domus ei tradita eſt: in qua cuſtodiens diuerſabatur, hoc à cæteris captiuis differens: ꝙ in ampliori carcere degebat uitam. Quæ animaduertens Cleomenes, & perexiguam de futuro ſpem habens, omnia experiri decreuit: nihil tamen ut in ſumma deſperatione perficere ſe poſſe exiſtimans: ſed potius honeſtiſſimam mortem cupiens mori, nihilq; perpeti, quod magnitudine animi ſui indignum uideretur. Obſeruata igitur Regis ad urbem Canobum profectione, famam inter cuſtodes ſparſit: ſe à Rege propediem liberatum iri. quare ſuis quidem epulum parauit. cuſtodibus autem uictimas, & coronas, & cum his ſimul uinum miſit. Quibus id affatim aſſumentibus, cum tandem omnes ebrietas cæpiſſet: acceptis ſecum amicis, ſeruis'que, qui ei miniſtrabant: medio die nihil ſentientibus cuſtodibus cum ſtrictis enſibus domum exiuit. Procedentes itaque, cum in platea Ptolemæum, qui tum relictus in urbe fuerat: offendiſſent: omnibus, qui unà erant, magnitudine rei perterritis, Ptolemæum quidem quadriga deiectum interfecere: multitudinem uero ad libertatem hortati ſunt. uerum nemine ob magnitudinem facinoris ſe mouente, referentes greſſum, impetum in arcem fecere: tanquam deiecta porta pro-

ditione eorum,qui eam cuſtodiebant, hoc loco confeſtim potituri. Sed hac quoq; ſpe ad extremum fruſtrati, ꝗ hi,qui arcī praerant,prauidentes periculum,portam diligenter munierant: adhibitis ſibi manibus honeſtiſſimam mortem,& ſpartanis animis dignam oppetiuere. Cleomenes igitur hunc exitū habuit:uir & eloquio apud multitudinem potens,& in gerendis rebus ſtrenuus:cui nihil nunquam regium præter regnum deeſſe uiſum fuit. Poſthunc non longe poſtea Theodotus,qui inferioris Syriæ rebus præerat:natione Ætolus,partim Regem ob incuriam,atq; ſegnitiem uitæ contemnens,partim ijs, qui regiam ſequebantur,diffidens,ꝗ non multo ante tempore, cum rem perquam utilem Regi propoſuiſſet, cum ad alia,tum ad obſiſtendum Antigono Syriæ regnum perturbare uolenti:nonmodo nihil gratiæ conſecutus erat:ſed contra uocatus in Alexandriam, de uita fuerat periclitatus: conuenire Antiochum decreuit:eiq; inferioris Syriæ urbes tradere. Hoc igitur oblationem læto animo ſuſcipiente,res quamprimum finem ſortita eſt. Enimuero Antiochus iunior filius erat Seleuci:cui cognomentum Callinicus fuit. Hic mortuo patre,cum regnū ad fratrem eius Seleucum,qui natu maior erat,perueniſſet:principio quidem in ſuperiori parte regni priuatam uitam egit:mox fratre,qui Taurum montem cum copijs tranſcenderat,per dolum,ut ſupra memorauimus, interfecto, imperiū ipſe adeptus,regnauit:omni,quam citra Taurum tenebat, prouincia Achæo commendata: ſuperioribus uero regni partibus prepoſito Molone,& fratre Molonis Alexandro:ut Molo quidem Mediæ, at frater uero Perſidi praeeſſet. hi Regem ob ætatem contēnentes(uix enim quintūdecimum ætatis annum exceſ

ſerat) & conſpiraturum ſecum Achæum exiſtimantes, & mentes præterea ſæuitiam & crudelitatem Hermiæ, qui tum ſummam regni tenebat: deficere à Rege, & ſtatum prouinciæ, cui præerant, mutare decreuerunt. Hermias quidem è Caria erat, hunc regno præfecerat Seleucus frater: fide eius fretus:, quo tempore cum exercitu Taurū pertranſiuerat. Quamobrem in ſummo faſtigio conſtitutus omnibus, qui in regia aliquid poterant: inuidebat: homo natura ſæuus atq; crudelis. inſontes, prout libido ferebat, acerrime damnabat: nocentes, ac facinoroſos homines non ſolum patiebatur: uerumetiam fouebat: deniq; in iudicijs immanis, atq; aſper erat. Præcipue uero inſidiabatur uitæ Epigenis: qui Seleuci copijs præerat: q eum uirum cernebat & oratione, & operibus plurimum pollere: maximamq; habere in exercitu gratiam, & authoritatem. & quanquam hoc continuo uerſaret animo: cōtinebat ſe tamen, aliquam ad patrandum facinus occaſionem quærens. Cæterum congregato concilio de defectione Molonis, & Rege iubente, ut quiſq; quomodo his rebus prouidendum uideretur, diceret: cum primus Epigenes ſententiam dixiſſet: haud contemnendam ſibi eam rem uideri: ſed appropinquare Regem ijs locis oportere: paratumq; in tempore eſſe: ita enim uel omnino deſtiturum ab incœpto Molonem, præſente Rege, & non mediocri exercitu ante oculos poſito: uel, ſi omnino pficere incœptum auderet: multitudinem ipſam coniuratores omnes in manibus Regis poſituram: tunc indignatus Hermias, cum longo iam tempore, inquit, proditor regni latueris ò Epigenes: tandem perfidia tua detecta hoc concilio eſt: q corpus regium cum paucis in manibus conſpiratorum ponere ſtudueris. Quæ cum dixiſſet: perſtitit in

ſententia ſua:ut copias aduerſus Molonẽ ducere ob inexperientiam nulium, periculoſum cenſeret: :in Ptolemaũ autem ſumma celeritate ducendum putaret exercitum:tutiſſimum eſſe hoc bellum exiſtimans ob ſegnitiem, atque ignauiam Regis. Tunc igitur perterritis omnibus, qui in concilio aderant, aduerſus Molonem duces cũ copijs miſit Xenonem, & Theodotum Hemiolium. Antiochũ aũt hortatus eſt:ut mox res ſyriacas aggrederetur:ratus duntaxat hoc modo, ſi adoleſcens undiq; bello circũueniretur:neq; ſe præteritorum malefactorũ luere pœnas poſſe:neq; præſentem authoritatẽ ammittere ob aſſiduos belli uſus, continueq; inſtantia Regi pericula. Quamobrem conſcriptam & ad extremum epiſtolam, & ueluti ab Achæo miſſam Regi attulit. in qua ſignificabatur, Ptolemæum hunc ad contentionem de principatu hortari:pecuniamq;, & commeatum in omnes uſus offerre:ſi diadema aſſumeret:& manifeſte omnibus appareret de regno uelle contendere. Rex igitur ſcriptis fidem habens, paratus erat exercitum in Syriam ducere. Interea dum in Seleucia moraretur: aduenit Diognetus dux claſſis ex partibus Cappadociæ, quæ ſunt iuxta Euxinum:uehens Laodicem Mithridatis Regis filium uirginem Regi deſponſam. Qua magnifico apparatu, & regia pompa ſuſcæpta, Antiochus repente nuptias peregit. dehinc ſubito in Antiochiam profectus, adminiſtratione regni uxori relicta, omni ſtudio ad apparatũ belli intentus erat. Sub idem tps Molon, cum paratam ad qđcunq; facinus multitudinem cerneret, partim magnarũ rerũ ſpe illis propoſita, partim fictis et adulterinis à Rege litteris perterritis ducibus:haberet præterea concertatorem Alexãdrũ fratrem:& propinquas oẽs ciuitates ob

beneuolẽtiã ꝑfectoꝝ tutas reddidiſſet: educto ingenti exercitu, caſtra nõ lõge à caſtris ducũ Regis poſuit. Xenon, et Theodotus aduentu eius ꝑterriti, mox ſe in propinquas ciuitates recæpũt. Molon totius agri Apolloniæ dominus factus, ac libere iam per oẽm prouinciã diſcurrẽs, affatim omni genere cõmeatus potiebatur. oẽs. n. regioꝝ equoꝝ greges in Media erant: ꝑterea frumenti, ac pecudũ igẽs ac penè inumerabilis multitudo. Rex audita Molonis profectiõe, et fuga ducũ ſuoꝝ cognita, paratus qdẽ erat relicto Ptolemæo exercitum aduerſus Molonẽ ducere. ſed Hermeas haud imemor propoſiti ſui, ad Molonem qdem Xencetam Achæũ ducem cum copijs miſit: dicẽs aduerſus eos, qui defecerant, pugnare duces oportere: aduerſus uero Reges Regẽ ipſum decertare. ipſe igitur Regẽ pp ætatẽ in manibus habens Apamiam proficiſcitur: ubi coactis copijs, mox inde Laodiceã ꝓtẽdit. Hinc Rex cũ oĩbus copijs profectus, trãſacta eremo in locũ uenit, quem Marſiam incolæ uocant: inter Libanum, & Antilabanum promõtoria ſitum: qui locus & natura anguſtiſſimus eſt: & in anguſtiore ſui parte uadoſus, atque paluſtris. imminet autem prædictis anguſtijs ex una quidem parte oppidum, quod Brochos appellant. ex altera uero Gerra. arduiſſimus inter utrunq; oppidum callis eſt. Rex aliquot diebus per anguſtias profectus, tandem Gerra peruenit. Vbi cum Theodotum Ætolum iam Gerris, et Brochijs potitum comperiſſet: quicquid uero penès paludem erat anguſtiarum, uallo ac foſſa diligenter munitum: prætere et ſufficientes cuſtodias adhibitas: primo quidem uim inferre conatus eſt. poſthac uero, cum plus pati malorum, quàm facere uideretur, ob difficultatem loci: & ꝙ Theodotus adhuc permanere in fide cum Ptole-

mæo uidebatur: ab incœpto deſtitit. Allato deinde de Xen cete conflictu, & Molonis uictoria nuntio, relictis ſupradictis locis, proprijs rebus ſuccurrendum putauit. Xencetas dux aduerſus Molonem, ut ſupra diximus, miſſus, & maiorem opinione orationum licentiam conſecutus, amicis quidem inſolentius utebatur: aduerſus uero hoſtes audacius ſe gerebat. enimuero Seleuciam cum copijs profectus, Drogene, & Pythiade accerſitis, quorum alter Suſianæ regionis, alter Rubri maris præfectus erat: exercitum aduerſus hoſtes eduxit: caſtraq́; non longe ab eorum caſtris poſuit: Tigri flumine in medio fluente. Hic multis ad eum ex caſtris Molonis tranſnatantibus, ſignificantibusq́;, ſi flumen traieceret, magnam partem copiarum Molonis ad eum tranſituram: quod omnis ferè multitudo huic quidem inuideret: Regi uero amica, atq; beniuola eſſet: perſuaſus eorum uerbis Xencetas, ſe ad traijciendum Tigrim accinxit. oſtendens autem ſe per locum quendam, ubi diuiſa aqua inſulam faciebat, tranſiturum, nihil prorſus ad eam rem neceſſarium parabat. ex quo accidit: ut Molo quidē incœptum eius contemneret, multitudo uero dedita opera id fieri exiſtimans, pararet ſe, atq; inſtrueret. Xencetas aptiſſimo quoq; equite, ac pedite ex omni exercitu delecto, Zeuxiq́;, & Pythiade ad cuſtodiam caſtrorum relictis, per noctem circiter octuaginta ſtadia infra caſtra Molonis profectus nauibus incolumem exercitum traiecit: & adhuc durante nocte in loco opportuno caſtrametatus eſt: quippe qui magna ex parte flumine claudebatur: quod ſupererat: contiguæ paludes, ac ſtagna tutum faciebant. Molon, cum id nuntiatum interea foret: equites obuiam miſit, tanquam illis tranſitum impedituros: aut, ſi qui iam pertranſiſſent, eos fa-

cile profligaturos. Hi, cum Xencetæ appropinquaſſent: ob locorum ignorantiam plus ipſi à ſe ipſis, quàm ab hoſtibus detrimenti ſunt paſſi. ſiquidem in ſtagna delati omnes ad rem gerendam inutiles facti ſunt. multi & in ipſis ſtagnis periere. Xencetas ratus, ſi hoſtibus appropinquaret, multos ad ſe ex ijs, qui cum Molone erant, trãſituros, paulatim per ripam fluminis progreſſus, caſtra in conſpectu hoſtium poſuit. Sub idem tempus Molon, ſeu militari aſtu, ſiue ꝙ copijs diffideret: relictis in caſtris impedimentis, noctu inde diſceſſit: itinere uerſus Mediam facto. Xencetas terrore aduentus ſui, & ꝙ non ſatis militibus fideret, fugiſſe hoſtem ratus, primo quidem occupatis hoſtium caſtris, equites ſuos, omnemq; apparatum, quem cum Zeuxi reliquerat: accerſiuit. deinde conuocata multitudine, uniuerſos, ut bono animo eſſent, optimamq; de futuris ſpem haberent, hortatus eſt: utpote conuerſo iam in fugam, & in ſumma deſperatione rerum conſtituto Molone. Quæ cum dixiſſet: curare ſingulos corpora iuſſit: paratosq; in poſterũ diem ad inſequendos hoſtes eſſe. Multitudo auctis huiuſmodi rebus animis, & oĩ genere prædæ referta, ad crapulam ſe, ebrietatemq; conuertit: et eam, quæ ex huiuſmodi rebus conſequi ſolet: ſegnitiẽ, atq; ignauiam. Molon, cum opportunum quendam locum nactus cœna militem refeciſſet: conuerſo mox itinere in hoſtes redit. quos cum ſomno uinoque ſepultos cõperiſſet: ſummis uiribus caſtra eorum ſub auroram inuadit. Xẽcetas nouitate, ac magnitudine rei perterritus, nec ſuos propter ebrietatem excitare ualens, cum paucis impetu in hoſtes facto profligatur. Dormientium magna pars in ipſis caſtris ceciderunt. reliqui ſe in flumen proijcientes natare in ulteriorem ripam conati. uerum hi quoq;

ad extremū magna ex parte periere. Miſerabilis erat trepidantium aſpectus. omnes enim ſe nullo reſpectu in undas proijcientes traſnatare in ulteriorem partem nitebantur: iumenta, ſarcinasq; in flumen agebant: tanq̄ tuto ferri in ulteriora caſtra aquis ſecundantibus poſſent. Ex quo accidit, ut uno tempore unà cum uictis equi, iumenta, arma, cadauera, per flumen ferrentur: res ut uiſu horribilis, ita etiam dictu ſtupenda. Molon repēte caſtris hoſtiū potitus, & tuto deinde traſportatis copijs, cū nemo impedire ei tranſitum poſſet: Zeuxi uix iam appropinquantibus hoſtibus in fugam cōuerſo: ea quoq;, q̄ ultra flumen erant, caſtra occupat. His rebus feliciter geſtis, Seleuciam cum exercitu uenit. qua mox potitus, ꝙ ij, qui cum Zeuxi erant, aduentu eius perterriti unà cum Diomedonte Seleuciæ p̄fecto urbem dereliquerant: peragrata prouincia, ſuperiores omnes ciuitates nemine reſiſtente in fidem accæpit. Poſthac totius Babyloniæ, & locoꝝ omnium, q ſunt circa mare Rubrum, imperium conſecutus. Suſa uenit: et urbem quidem è ueſtigio debellauit. arcem uero, cū crebris certaminibus tentaſſet: ꝙ Diogenes dux in eam ſe recæperat: expugnare nō ualens, ab incœpto deſtitit: ſolutaq; obſidione rurſus Seleuciam cum copijs remeauit. Vbi refecto aliquot diebus exercitu, & hortatis ad bellum militibus, exteras deinde res magno animo aggreſſus eſt: omnemq; citra & ultra Tigrim prouinciam uſq; ad Europem, & Dura ciuitates intra breue tempus ſubegit. Antiochus, cum hæc, ut ſupra diximus, nuntiata forent: relictis ſyriacis rebus, ſumma celeritate huic parti prouidēdum arbitrabatur. Congregato igitur rurſus concilio cum dicere ſingulos ſententiam ſuam de Molonis bello iuſſiſſet: inſurgente Epigene, ac oportuiſſe olim huic rei prouiu

deri dicente, anteq̃ hoſtes tantis rerum ſucceſſibus auda ciores fierent: & nihilominus in præſentia quoq; huiuſ modi rebus totis uiribus incumbendum: indignatus rur ſum Hermeas ad iurgia, & contumelias ſe conuertere: temeratieq;, atq; inſolenter nimium ſe efferens, falſasq; in Epigenem calumnias fingere. obteſtari Regem: ne tam imprudenter contenneret, ne'ue deſereret ſyriacum bellum. deniq; ita excandeſcere: ut facile odiũ, quod in Epigenem conceperat: uniuerſis oſtenderet. Cum uero ad extremum melior omnibus Epigenis ſententia uide retur: decretum in concilio fuit: ut copiæ aduerſus Mo lonem ducerentur: omniſq; furor belli eò conuertere tur. Hermeas mutaſſe ſe ſtatim ſententiam ſimulans, et oportere inquiens decretum ab omnibus ſeruari, quæ cunque neceſſaria ad bellum uidebantur, ſtrenue para bat. Congregatis tandem Epamiæ copijs, cum forte ſedi tio quædam de diuiſiõe frumenti orta inter milites fuiſſet: perculſum animo Regem, & finem tumultus formi dantem nactus, pacificaturum ſe militum animos, fru mentumq; inter omnes concorditer diuiſurum promiſit: ſi Rex data fide aſtringeretur nunquam ſe poſthac Epi genem ſecum in expeditionem ducturum. nihil enim in exercitu dignum fieri poſſe, ipſis ita inter ſe diſſidentibus atq; infeſtis. Rex, etſi id grauiter, & iniquo animo fere bat: q Epigenem conſilio atq; induſtria plurimum in re bus bellicis pollere experiẽtia didicerat: circunuentus ta men Hermeæ promiſſionibus ſuæ ſpõtis non erat. quam obrem præſentibus rebus medendum ratus, confeſtim Epi genem dimiſit. Quo facto ingens repente omnes, qui de conſilio Regis erant, pauor capit. copiæ autem id, q̃d cõcupiuerant, in diuiſione frumenti adeptæ, mutata mox

ſententia Hermeæ adhæſerunt: exceptis Cytraſtis. hi .n. numero circiter ſex millia hominum facta ſeditione à Rege deſecerunt: nec paruum diuerſis temporibus impedimentum rebus eius præbuere. tandem uero à quodam è duabus Regis bello ſuperati, magna ex parte perierunt: reliqui ſe fidei Regis commiſere. Hermeas amicis quidem terrore, copijs uero beneficio ſibi conciliatis, motis caſtris cum Rege proficiſcitur. aduerſus uero Epigenē tale quiddam machinatus eſt: conſcio, atq; adiutore Allexi: qui tum arci Epamiæ præerat. Conſcriptis .n. litteris, quaſi tāq̃ à Molone Epigeni mitterētur: puerum quendam Allexis ſubornauit, maximarum rerum ſpe propoſita: qui ad Epigenem profectus huiuſmodi litteras clàm cum cæteris litteris illius miſceret. quo facto, repente Allexis ad Epigenem uenit: & an aliquas litteras à Molone accepiſſet, percunctatus, cum ille pertinacius negaret: inuenturum ſe affirmauit. mox igitur ueſtigabundus domum ingreſſus, litteras reperit. Qua occaſione ſumpta, ſtatim Epigenem interfecit. Hæc cum accidiſſent: Rex quidem merito hūc luiſſe pœnas arbitrabatur. cæteri uero, qui in aula Regis erant: etſi graui animo ferebant id facinus: timore tamen languorem animi diſſimulabant. Antiochus, cum uſq; ad Euphratem ueniſſet: motis denuo caſtris, in Antiochiā profectus in Mygdonia conſtitit: ubi circiter quadraginta dies commoratus mox Libam contendit. Illic congregato concilio, cum forte, quà iter eſſet aduerſus Molonem faciendum, diſputaretur: item quo modo, aut unde quærendi commeatus: (quippe ea tempeſtate Molon in Babylonia morabatur) Hermeæ quidem uiſum eſt iter citra Tigrim p ripam eius fluminis tenendum eſſe. Zeuxis uero ſententia erat planè diuerſa: ſed mortē Epigenis ante oculos habens,

los habens, aperire iudicium ſuum formidabant. Tamen cum manifeſta omnibus Hermeæ ignorantia uideretur: uix ad extremum conſulere auſus eſt: traijciendum eſſe Tigrim, cum propter reliquas difficultates uiæ, quæ eſt cō tra amnē: tum quod neceſſe erat, poſtq̃ certa loca pertrā ſiſſent: ſex dierum itinere per deſertam regionem facto, ad regionem, quæ Diorex dicitur: peruenire: quam cum iam hoſtes præoccupaſſent: tuto pertranſiri non poſſe. quinetiā redditum per deſerta non ſine diſcrimine futurum, maxi me ob inopiam commeatus. traiecto uero Tigri omnes Apolloniæ populos pœnitentia ductos regem aduocaturos eſſe: quippe qui in præſentia non ſponte, ſed neceſſitate atq; formidine Moloni parerent. copiam præterea com meatus ob fertilitatem regionis maximam futuram: &, quod maioris momenti erat: reditum Moloni in Mediā ītercluſum iri. ex quo neceſſario erat futurum: ut, uel Mo lon in præliū deſcēderet: uel hoc detrectante periculū, co piæ eius ſtatim ſe fidei regis cōmendarent. Approbata igi tur in concilio Zeuxidis ſentētia, mox copias tribus locis traijcientes multitudinē oēm, atq; īpedimenta trāsfretarūt. Poſthæc uerſus Dura cū copijs profecti, repēte obſidionē eius urbis diſſoluerunt. ſiquidē unus ex Molonis ducibus paucis ante diebus obſidere illā cœperat. continuato deinde itinere, & monte, quem Oricum incolæ uocant, ſuperato, Apolloniam deſcendēre. Sub idem tempus Molon, cognito regis aduentu, & populis ſuſiani, ac babylonij agri diffidens, quippe quos recenter, inopinatoq; ſubegerat: timens præterea ne reditus ſibi in Mediam intercluderetur: ingenti celeritate Tigrim cū omnibus copijs transfretandum cenſuit, feſtinans, ſi poſſet, ſaltus, qui in Apolloniatem agrum ducunt, præoccupare: ꝙ maximā

Poſthæc copias longa oratione hortatus, & uenia data, miſit, qui eos in Mediam reducerent, resq́; eius prouinciæ componerent. ipſe Seleuciam profectus, circunſtantiū ciuitatum res compoſuit: manſuete, ac prudenter in omnibus ſe gerens. Hermeas propoſiti ſui memor, è ueſtigio Seleucenſibus, ꝙ à fide defeciſſent: mille talentorum mulctam irrogauit: optimates quamplures in exilium miſit: multos carcere, uinculis, gladio interfecit. Rex tamen mitigato ad extremum animo humanius ſe in ciues egit: & duntaxat centum & quinquaginta talenta patrati facinoris pœnam à Seleucenſibus exegit. His rebus moderatis, Diogenem quidem Mediæ, Apollodorum uero Suſianæ prouinciæ duces reliquit. Tychonem ſcribarum principem copijs præfectum ad Rubri maris loca tranſmiſit. Defectio igitur Molonis, et bellici motus, qui exinde ſunt ſecuti: hunc finem habuere. Rex felici rerum ſucceſſu elatus animo, & propinquos barbaros principes deterrere cupiens, ne in poſterum auxilijs aut commeatu adiuuare à ſe deficientes auderent: caſtra aduerſus eos mouit: & primo aduerſus Artabazanem: qui & principatu, ac uiribus maior cæteris, & ciuitatibus ſuis propinquior erat. Sub idem tempus Hermeas aſcendere quidem in ſuperiora loca ob imminens periculum formidabat: cupiebat autem, uti à principio ſtatuerat, exercitum aduerſus Ptolemæum ducere. Verumtamen cum nuntiatum interea eſſet ortum regi eſſe filium: cogitans ſecum, ſi forte Antiocho accideret, ut à barbaris opprimeretur, ſe filio tutorē relictum facile totius regni dominum fore, utilem ſibi tandem eſſe eam profectionem exiſtimauit. Paratis igitur ad hoc omnium animis, profecti ſuperato Zagro, Artabazanis prouinciam inuadunt. Artabazanes aduen-

tu regis perterritus, maxime propter ætatem, ut qui iam ferè ſenio confectus erat: tempori cedendum ratus, cum rege fœdus iniit: pactis cōditionibus, quæ uiſæ Antiocho fuerunt. Firmato fœdere, Apollophanes medicus quem tum Rex uehementer amabat: uidens Hermeam authoritate, quam habebat, nimis inſolenter utentem, & de rege timere cogebatur: ſed longe magis de his, qui cum rege erant. Quamobrem expectata temporis opportunitate, regem adit. hunc precatur: ne Hermeæ audaciam contēnat: ne'ue illam tandiu ferat: quoad in fratris calamitates incidat. certe id periculum iam non longe abeſſe. proinde debere eum celeriter ſuæ amicorumq́; ſaluti conſulere. Antiocho conſilium eius probante: quód & grauiter ferret, & formidaret Hermeam: magnas autem illi gratias agente, quod de rebus, quæ ad ſalutem ſuam pertinerent, ſecum loqui non dubitaſſet: Apollophanes quidem audacior in poſterum factus eſt, ut uidens haud fraudatum ſe opinione, quam de rege conceperat. Antiochus autem Apollophanem hortatus eſt: ut non modo uerbis, uerumetiam operibus ſuæ, amicorumq́; ſaluti prouideret. Illo paratum ſe ad omnia aſſerente, tale quiddam machinati ſunt. Diſſimulantes regem morbo oculorū grauiter afflictum, curam eius in aliquot dies protendunt: quo ſpatium haberent rem interea componendi. Poteſtatem quoq; à rege accipiunt priuatim quibus uideretur, exibendi pecuniam: ut facilius ad patrandum facinus accederent. Subornatis igitur, qui apti ad eam rem uidebantur: utpote nemine id propter odium in Hermeam non libenter faciente, tanto perficiendo opere incumbunt. Aſſerentibus igitur Medicis, oportere Antiochum cū prima luce ad captandum frigus deambulare, Hermeas conſtituto

tpe ad eum uenit unà cũ amicis, qui participes huius cõſilij erant. reliqui uero in caſtris remanſere: ut q nihil de profectione Regis audiuerant. Illi igitur extractũ è caſtris Antiochum in deſertum quendam locũ deduxere: ubi mox, Rege id nutu ſignificante, Hermeam interfecerunt. Per hũc igitur modum Hermeas occiditur: haud ſatis digna rebus à ſe geſtis pœna affectus. Rex nõ paruo mœrore, ac formidine liberatus, domum deinde reuertitur: oĩbus per uniuerſam prouinciam cõſilia, & res geſtas eius in cœlũ extollentibus: maxime poſtq̃ de Hermeæ morte cognouerũt. Eodem tpe Apamiæ mulierẽs uxorẽ, pueri filios Hermeæ interfecerunt. Cũ domũ peruenisset Antiochus: dimiſſis in hiberna copijs legatos ad Achæũ mittit, queſtum primo quidem, ꝙ diadema aſſumere, & ſe Regem appellare auſus fuiſſet: deinde ꝙ palàm Ptolemai partes ſequeretur. Enimuero Achæus quo tpe Rex aduerſus Artabazanem exercitum duxit: ratus aut periturum in ea prouincia Regem, aut, ſi non periret, ſe ante reditum eius propter longitudinem itineris impetum libere in Syriam factuꝝ, & Cyrraſtaꝝ, q nuper à Rege defecerant, auxilio repente id regnum occupatuꝝ, cũ maximis uiribus è Lydia profectus eſt. cũq; Laodiceam in Phrygiam uenisset, diadema aſſumpſit: & tũc primũ ſe Regem appellare, ac ad ciuitates ſcribere auſus eſt: Syniride exule eum ad hoc maxime hortante. Cũ deinde cœptũ iter cõtinuaret: & iã nõ lõge à Lycaonia abeſſet: diſſidere ab eo milites cœperunt, moleſte ferentes aduerſus primum eoꝝ Regẽ exercitum duci. Quamobrem Achæus uoluntatem illoꝝ cernens, à cœpto itinere deflexit: & uolens militibus pſũadere, ſe ab initio qdem habuiſſe animũ ducẽdi in Syriam exercitum, conuerſo greſſu Piſidicam

omnem regionem depopulatus eſt: diſtributaq́; inter mi-lites innumerabili præda, omnium ſibi beneuolentiam concilians domũ remeauit. Rex *igitur optime oĩa hæc edo-ctus, legatos, ut ſupra diximus, ad* Achæum *miſit, oĩa interea prouidens, quæ ad bellum aduerſus* Ptolemæum *gerendum neceſſaria uidebantur.* Congregatis *tandem* Apamiæ *copijs, & iam ineunte uere, amicos in conſilium uocat: & quomodo rebus bellicis utendum uideatur, dicere ſingulos iubet.* Tũc *multis uaria differentibus, & de locis, & de apparatu, & de claſſe conficienda, inſur-gens tandem* Apollophanes, *de quo ſupra memorauimus qui genere* Seleucenſis *erat: omnes eorum, quia ante ſe di-xerant, ſententias dannauit: ſtultum eſſe inquiens, in infe-riorem* Syriam *exercitum ducere:* Seleuciam *autem pati à* Ptolemæo *teneri: quippe quæ origo, & cauſa eſſet prin-cipatus eorum: quam præter dedecus, quod regno ſuo af-ferebat: regum Ægyptiorum præſidio cuſtoditam, maxi-mas atq; optimas ad res gerendas commoditates habere. etenim poſſidentibus hanc hoſtibus, maximum ſibi ad omnes conatus impedimentum eſſe: cum non minorem cu-ram adhiberi oporteat ad defendenda ſua ob formidi-nem eius urbis: quàm ad loca hoſtium offendenda: ipſis uero eam tenentibus, non ſolum tuto poſſe tue-ri ſua: uerumetiam maximum quodq; facinus mari terra'que aggredi ob ſummam loci opportunitatem.* Omnibus Apollophanis *ſententiam approbantibus, hanc primum urbem recipere decreuerunt. nam tum quoque* Seleucia *regum Ægypti præſidio cuſtodieba-tur à tempore, quo regnauerat* Ptolemæus, *cui* Benefa-*ctor cognomentum fuit.* Hic *enim quo tempore pp cau-ſam* Beronices, *& iram, quam ex ea re aĩo ↄcæpat, in* Sy-

riam exercitum duxit: hac urbe potitus eſt. Antiochus igitur firmata Apollophanis ſententia, Diogneto præfe/cto claſſis iubet: ut amputata mora Seleuciam nauiget. ipſe Apamia cum exercitu profectus, circiter quinq; ſtadia diſtans ab urbe caſtra iuxta Hippodrorum ponit. Theodotum Hemiolium cum ſufficiēti exercitu in Syriā mittit: qui loci anguſtias præoccupet: & omni conatu rebus eius prouinciæ incumbat. Seleuciæ, & circunſtantium locorum ſitum huiuſmodi eſſe contingit. Vrbs quidem, cū in littore maris poſita ſit, inter Ciliciam, & Phœnicem: altiſſimus mons eis ſubiacet: quem Coryphæum uocant. cuius latus, quod ad Occidentem uergit: abluit extremitas pelagi, quod eſt inter Cyprum, & Phœnicem: quod uero Orientem ſpectat: Antiochenorum, & Seleucenſium regionibus īminet. Ad meridiē Seleucia ſita eſt, diuiſa quadam ualle profundiſſima, & prorſus inacceſſa. hæc ad mare uſq; protenditur, compluribus in locis ſcopulis, ac præcipitijs circūdata. Sub latere, quod mare aſpicit: ſunt emporia, & ſuburbia, altiſſimis munita mœnibus. Similiter omnis urbs tutiſſimo muro ſepta eſt. ꝑterea nauibus, & omni genere apparatus ampliſſime ornata. Aggreſſum unum duntaxat habet à latere maris, & eum quidem difficilem, ac manufactum. ſiquidem per ſcalas conſcēdere oportet. Nō longe ab hac Orontes fluuius in mare delabitur: qui à Libano, & Antilibano ortum habens in Antiochiam fertur: per quam iugiter defluens, & morbos ob multitudinem aquarum humanis corporibus deferens tandem non longe ab urbe Seleucia in mare diffunditur. Antiochus igitur principio ad eos, q urbi præerant: miſit pecuniam: & ſpes in futurum ampliſſimas pollicitus: ſi Seleuciam ſibi ſine prælio traderent. Cum autem

principes urbis corrumpere non ualeret: quoſdam è me diocribus ducibus ſubornauit: cum quibus re compoſita inſtruit acies: tanquam naualibus copijs urbem à mari, terreſtribus uero ab ea parte, quæ Epirum aſpiciat, aggreſſurus. Diuiſo itaq; in tres partes exercitu, & animis mili tum oratione accenſis, ampliſſimis præterea unicuiq; pro poſitis premijs, Zeuxidi quidem, & his, qui cum eo erat, eum locum dedit: in quo eſt porta urbis in Antiochiam ferens: Hermogeni uero locum, per quem Dioſcorium itur: Ardyi autem, & Diogneto ſuburbium, & maritimas partes. quippe ita cum proditoribus conuenerat: ut quã primum ui ſuburbanum cæpiſſent: urbs quoq; eis tradere tur. Dato igitur à rege ſigno, omnes undecunq; maximis uiribus urbem aggrediuntur: audaciſſime uero, qui cum Ardye, & Diogneto erant. nam cætera loca neq; inuadere quiſq̃ poterat: neq; ſcalas mœnibus admouere: emporia uero & ſuburbium facile & aggreſſionem hoſtium & ſcalas recipiebant. Quáobrem naualibus quidem copijs emporia, qui uero cum Ardye erant, ſuburbiũ aggredien tibus, & frequentes mœnibus ſcalas admouentibus, cũ ij, qui intra urbem erant, ferre ſuppetias non poſſent: ꝙ urbs undiq; ab hoſtibus claudebatur: accidit ut ſuburbiũ repẽte in poteſtatem hoſtium perueniret. Quo facto, mox priuati duces à rege corrupti ad Leontium, qui tum in ur be principatum tenebat: concurrentes, mittendos ad An tiochum legatos de conditionibus tradendæ urbis indica runt: anteq̃ ui ab hoſtibus expugnaretur. Leõtius, etſi pro ditionis ignarus erat: trepidatione tñ ſuoꝝ perterritus, re pente ad Antiochum miſit: qui pacta omnium, qui in ci uitate erant ſalute, urbem regi traderent. Rex acceptis cõ ditionibus, daturum ſe liberis ſalutem pollicitus eſt. hi dr

ciuter ſex millia hominũ erant. ingreſſus autem ciuitatem nonmodo liberis peperãt: uerum & reuocatis in urbem Seleucenſium exulibus, & remp. & proprias fortunas omnibus reſtituit. portum, atq; arcem urbis ſufficienti præſidio muniuit. Cum deinde adhuc Seleuciæ moraretur: litteræ à Theodoto afferuntur. in quibus eum hortabatur: ut quamprimum in Syriam maturaret. Rex diu anceps conſilij fuit: & quomodo his rebus utendum foret, anxius, atque ſolicitus. Enimuero Theodotus, cum genere Ætolus eſſet: & maximos uſus regno Ptolemæi, ſicuti ſupra memorauimus, præſtitiſſet: ac ſæpenumero illius gratia de uita periclitatus fuiſſet: quo tempore Antiochus aduerſus Molonem exercitum duxit, contempto Rege, & ijs, qui in aula erant, diffidens, ꝑ ſe quidem capta Ptolemaide, ꝑ Panetolum uero Tyro, Antiochum confeſtim accerſiuit. Rex omni conatu aduerſus Achæum intentus, ac cætera omnia poſthabenda exiſtimãs, eodem, quod prius fecerat, itinere copias mouit. cumq; ad eum locũ perueniſſet: quem Marſyam incolæ uocant: caſtra circa anguſtias, quæ ſunt iuxta Gerra, poſuit, non longe à palude, quæ in medio eius loci ſita eſt. Hic cum ꝑ nuntios cognouiſſet, Nicolaum ducem Ptolemæi urbem Ptolemaidem, in qua Theodotus erat, obſidere, relictis grauioris armaturæ militibus, & iuſſis ducibus, ut Brochos oppidum ſupra paludem ſitum obſiderent: ipſe cum expeditis ad diſſoluendam obſidionẽ maturat. Nicolaus aduẽtu regis ꝑ exploratores cognito, ipſe quidẽ diſſoluta obſidione mox inde abijt. Lagoram aũt Cretenſem, & Dorymenem Ætolũ ad præoccupandas, quæ circa Berytum ſunt, anguſtias miſit. Cũ qbus Rex cõgreſſus, cũ ſtatim eos in fugã uertiſſet: in ipſis anguſtijs ca

ſtrametatus eſt. dehinc coactis eodem i loco reliqs copijs, multitudinem pro tpe hortatus, cũ omni exercitu magno ac forti aio iter proſeqtur. Accedentibus deinde obuiam Thodoto, & Panetolo cũ eo℞ amicis, Rex *benigne atq; humaniter illos ſuſcipiens*, Tyrum ac Ptolemaidem, *omnemq;, q in his erat, belli apparatũ accepit*. *Erant aũt in his ciuitatibus quadraginta naues: qua℞* XX *erant cataphractæ, omniq; apparatu neceſſario diligentiſſime inſtructæ, qnqremes oẽs, aut quadriremes: reliquæ uero triremes, aut biremes, aut actuariæ*. Has Diogneto p̃fecto *claſſis tradidit.* Cũ *interea nuntiaretur:* Ptolemæum *latenter* Mẽphim *cõfugiſſe: omnes uero copias eius iuxta* Peluſium *congregari: & aquarum aditum ex omni parte intercludere: à propoſito inuadendi* Peluſium *deſtitit: & p prouinciam graſſatus, ciuitates partim ui, partim p ſuaſionibus conciliare ſibi nititur. Ciuitatum quidem aliæ præſidio uacuæ, in timore regiæ potentiæ confeſtim ſe hoſtibus dedidere: aliæ uel apparatu rerum neceſſariarum, uel ſitu locorum fretæ, impetum eorum tolerarunt. quas* Rex *obſidere compulſus, non paruum temporis terere cogebatur.* Ptolemæus *de ferendo ſuis ſubſidio ob impotentiam mentionem nullam faciebat. ita ſemper res omnes ad bellum pertinentes contempſerat.* Agathocles, & Soſibius, *qui tum ſummam regni in manibus habebant: non tam quid deceret, quàm quid fieri poſſet, conſyderandum in præſentia exiſtimantes, legatos ad* Antiochum *de pacis conditionibus miſère: miſſis etiam ad* Rhodios, *et* By*zantios, &* Cy*zicenos, et* Ætolos *nuntijs, qui eos hortarentur de mittendis ad eundem pro componenda pace legationibus. Quæ cum è ueſtigio ad utrunque* Regem *miſſæ fuiſſent: maximam eis opi*

ſententia ſua:ut copias aduerſus Molonē ducere ob inex-
perientiam mulium, periculoſum cenſeret: :in Ptolemæū
autem ſumma celeritate ducendum putaret exercitum:tu
tiſſimum eſſe hoc bellum exiſtimans ob ſegnitiem, atque
ignauiam Regis. Tunc igitur perterritis omnibus, qui
in concilio aderant, aduerſus Molonem duces cū copijs
miſit Xenonem, & Theodotum Hemiolium. Antiochū
aūt hortatus eſt:ut mox res ſyriacas aggrederetur:ra-
tus duntaxat hoc modo, ſi adoleſcens undiq; bello cir-
cūueniretur:neq; ſe præteritorum malefactoꝝ luere pœnas
poſſe:neq; præſentem authoritatē ammittere ob aſſiduos
belli uſus, continueq́; inſtantia Regi pericula. Quam-
obrem conſcriptam & ad extremum epiſtolam, & ue-
luti ab Achæo miſſam Regi attulit. in qua ſignificaba-
tur, Ptolemæum hunc ad contentionem de principatu
hortari:pecuniamq́;, & commeatum in omnes uſus of-
ferre:ſi diadema aſſumeret:& manifeſte omnibus appa-
reret de regno uelle contendere. Rex igitur ſcriptis fi-
dem habens, paratus erat exercitum in Syriam ducere.
Interea dum in Seleucia moraretur: aduenit Diognetus
dux claſſis ex partibus Cappadociæ, quæ ſunt iuxta Eu-
xinum:uehens Laodicem Mithridatis Regis filium uir
ginem Regi deſponſam. Qua magnifico apparatu, &
regia pompa ſuſcæpta, Antiochus repente nuptias pere-
git. dehinc ſubito in Antiochiam profectus, admiſtra-
tione regni uxori relicta, omni ſtudio ad apparatū belli
intentus erat. Sub idem tp̄s Molon, cum paratam ad qđ-
cunq; facinus multitudinem cerneret, partim magnaꝝ
reꝝ ſpe illis propoſita, partim fictis et adulterinis à Re-
ge litteris perterritis ducibus:haberet præterea concertato
rem Alexādrū fratrem:& propinquas oēs ciuitates ob

beneuolẽtiã pfectoꝝ tutas reddidiſſet:educto ingenti exercitu,caſtra nõ lõge à caſtris ducũ Regis poſuit.Xenon,et Theodotus aduentu eius pterriti,mox ſe in propinquas ciuitates recepũt. Molon totius agri Apolloniæ dominus factus,ac libere iam per oẽm prouinciã diſcurrẽs,affatim omni genere cõmeatus potiebatur. oẽs.n.regioꝝ equoꝝ greges in Media erant:ptereа frumenti,ac pecudũ igẽs ac penè innumerabilis multitudo. Rex audita Molonis profectiõe,et fuga ducũ ſuoꝝ cognita, paratus qdẽ erat relicto Ptolemæo exercitum aduerſus Molonẽ ducere. ſed Hermeas haud immemor propoſiti ſui, ad Molonem qdem Xencetam Achæũ ducem cum copijs miſit:dicẽs aduerſus eos,qui defecerant,pugnare duces oportere:aduerſus uero Reges Regẽ ipſum decertare. ipſe igitur Regẽ pp ætatẽ in manibus habens Apamiam proficiſcitur:ubi coactis copijs,mox inde Laodiceã ꝑtẽdit.Hinc Rex cũ oĩbus copijs profectus, trãſacta eremo in locũ uenit,quem Marſiam incolæ uocant:inter Libanum,& Antilabanum promõtoria ſitum:qui locus & natura anguſtiſſimus eſt:& in anguſtiore ſui parte uadoſus, atque paluſtris.imminet autem prædictis anguſtijs ex una quidem parte oppidum,quod Brochos appellant.ex altera uero Gerra. arduiſſimus inter utrunq; oppidum callis eſt.Rex aliquot diebus per anguſtias profectus,tandem Gerra peruenit. Vbi cum Theodotum Ætolum iam Gerris, et Brochijs potitum compeiſſet:quicquid uero penès paludem erat anguſtiarum, uallo ac foſſa diligenter munitum:præterea et ſufficientes cuſtodias adhibitas:primo quidem uim inferre conatus eſt. poſthac uero, cum plus pati malorum, quàm facere uideretur, ob difficultatem loci: & ꝙ Theodotus adhuc permanere in fide cum Ptole-

mæo uidebatur: ab incœpto deſtitit. Allato deinde de Xencete conflictu, & Molonis uictoria nuntio, relictis ſupradictis locis, proprijs rebus ſuccurrendum putauit. Xencetas dux aduerſus Molonem, ut ſupra diximus, miſſus, & maiorem opinione orationum licentiam conſecutus, amicis quidem inſolentius utebatur: aduerſus uero hoſtes audacius ſe gerebat. enimuero Seleuciam cum copijs profectus, Drogene, & Pythiade accerſitis, quorum alter Suſianæ regionis, alter Rubri maris præfectus erat: exercitum aduerſus hoſtes eduxit: caſtraq; non longe ab eorum caſtris poſuit: Tigri flumine in medio fluente. Hic multis ad eum ex caſtris Molonis tranſnatantibus, ſignificantibusq; ſi flumen traieceret, magnam partem copiarum Molonis ad eum tranſituram: quod omnis ferè multitudo huic quidem invideret: Regi uero amica, atq; beniuola eſſet: perſuaſus eorum uerbis Xencetas, ſe ad traijciendum Tigrim accinxit. oſtendens autem ſe per locum quendam, ubi diuiſa aqua inſulam faciebat, tranſiturum, nihil prorſus ad eam rem neceſſarium parabat. ex quo accidit: ut Molo quidē incœptum eius contemneret, multitudo uero dedita opera id fieri exiſtimans, pararet ſe, atq; inſtrueret. Xencetas aptiſſimo quoq; equite, ac pedite ex omni exercitu delecto, Zeuxiq; & Pythiade ad cuſtodiam caſtrorum relictis, per noctem circiter octuaginta ſtadia infra caſtra Molonis profectus nauibus incolumem exercitum traiecit: & adhuc durante nocte in loco popportuno caſtrametatus eſt: quippe qui magna ex parte flumine claudebatur: quod ſupererat: contiguæ paludes, ac ſtagna tutum faciebant. Molon, cum id nuntiatum interea foret: equites obuiam miſit, tanquam illis tranſitum impedituros: aut, ſi qui iam pertranſiſſent, eos fa-

tile profligaturos. Hi, cum Xencetæ appropinquaſſent: ob locorum ignorantiam plus ipſi à ſe ipſis, quàm ab hoſtibus detrimenti ſunt paſſi. ſiquidem in ſtagna delati omnes ad rem gerendam inutiles facti ſunt. multi & in ipſis ſtagnis periere. Xencetas ratus, ſi hoſtibus appropinquaret, multos ad ſe ex ijs, qui cum Molone erant, tráſituros, paulatim per ripam fluminis progreſſus, caſtra in conſpectu hoſtium poſuit. Sub idem tempus Molon, ſeu militari aſtu, ſiue quod copijs diffideret: relictis in caſtris impedimentis, noctu inde diſceſſit: itinere uerſus Mediam facto. Xencetas terrore aduentus ſui, & quod non ſatis militibus fideret, fugiſſe hoſtem ratus, primo quidem occupatis hoſtium caſtris, equites ſuos, omnemq; apparatum, quem cum Zeuxi reliquerat: accerſiuit. deinde conuocata multitudine, uniuerſos, ut bono animo eſſent, optimamq; de futuris ſpem haberent, hortatus eſt: utpote conuerſo iam in fugam, & in ſumma deſperatione rerum conſtituto Molone. Quæ cum dixiſſet: curare ſingulos corpora iuſſit: paratosq; in poſterū diem ad inſequendos hoſtes eſſe. Multitudo auctis huiuſmodi rebus animis, & oī genere prædæ referta, ad crapulam ſe, ebrietatemq; conuertit: et eam, quæ ex huiuſmodi rebus conſequi ſolet: ſegnitiē, atq; ignauiam. Molon, cum opportunum quendam locum nactus cœna militem refeciſſet: conuerſo mox itinere in hoſtes redit. quos cum ſomno uino que ſepultos cōperiſſet: ſummis uiribus caſtra eorum ſub auroram inuadit. Xēcetas nouitate, ac magnitudine rei perterritus, nec ſuos propter ebrietatem excitare ualens, cum paucis impetu in hoſtes facto profligatur. Dormientium magna pars in ipſis caſtris ceciderunt. reliqui ſe in flumen proijcientes natare in ulteriorem ripam conati. uerum hi quoq;

ad extremũ magna ex parte periere.Miſerabilis erat trepidantium aſpectus.omnes enim ſe nullo reſpectu in undas proijcientes traſnatare in ulteriorem partem nitebantur:iumenta,ſarcinasq́; in flumen agebant:tanq̃ tuto ferri in ulteriora caſtra aquis ſecundantibus poſſent . Ex quo *accidit,ut uno tempore unà cum uictis equi ,iumenta, arma,cadauera,per flumen ferrentur:res ut uiſu horribilis,ita etiam dictu ſtupenda.* Molon *repẽte caſtris hoſtiũ potitus,& tuto deinde traſportatis copijs, cũ nemo impedire ei tranſitum poſſet:* Zeuxi *uix iam appropinquantibus hoſtibus in fugam cõuerſo:ea quoq;, q̃ ultra flumen erant,caſtra occupat.*H*is rebus feliciter geſtis,* Seleuciam *cum exercitu uenit.qua mox potitus,ꝙ ij, qui cum* Zeuxi *erant,aduentu eius perterriti unà cum* Diomedonte Se*leuciæ pֽfecto urbem dereliquerant:peragrata prouincia, ſuperiores omnes ciuitates nemine reſiſtente in fidem accæpit.Poſthæc totius* Babyloniæ,*& locoꝝ omnium,q ſunt circa mare* Rubrum,*imperium conſecutus.* Suſa *uenit:et urbem quidem è ueſtigio debellauit.arcem uero,cũ crebris certaminibus tentaſſet:ꝙ* Diogenes *dux in eam ſe recæperat:expugnare nõ ualens,ab incœpto deſtitit:ſolutaq́; obſidione rurſus* Seleuciam *cum copijs remeauit .* Vbi *refecto aliquot diebus exercitu,& hortatis ad bellum militibus,exteras deinde res magno animo aggreſſus eſt:omnemq́; citra & ultra* Tigrim *prouinciam uſq; ad* Europem,*&* Dura *ciuitates intra breue tempus ſubegit.* An*tiochus,cum hæc,ut ſupra diximus, nuntiata forent:relictis* ſyriacis *rebus,ſumma celeritate huic parti prouidẽdum arbitrabatur.* Congregato *igitur rurſus concilio cum dicere ſingulos ſententiam ſuam de* Molonis *bello iuſſiſſet:inſurgente* Epigene,*ac oportuiſſe olim huic rei prouĩ*

deri dicente, anteq̃ hoſtes tantis rerum ſucceſſibus audaciores fierent: & nihilominus in præſentia quoq; huiuſmodi rebus totis uiribus incumbendum: indignatus rurſum Hermeas ad iurgia, & contumelias ſe conuertere: temerarieq;, atq; inſolenter nimium ſe efferens, falſasq; in Epigenem calumnias fingere. obteſtari Regem: ne tam imprudenter contenneret, ne'ue deſereret ſyriacum bellum. deniq; ita excandeſcere: ut facile odiũ, quod in Epigenem conceperat: uniuerſis oſtenderet. Cum uero ad extremum melior omnibus Epigenis ſententia uideretur: decretum in concilio fuit: ut copiæ aduerſus Molonem ducerentur: omnisq; furor belli eò conuerteretur. Hermeas mutaſſe ſe ſtatim ſententiam ſimulans, et oportere inquiens decretum ab omnibus ſeruari, quæcunque neceſſaria ad bellum uidebantur, ſtrenue parabat. Congregatis tandem Epamiæ copijs, cum forte ſeditio quædam de diuiſiõe frumenti orta inter milites fuiſſet: perculſum animo Regem, & finem tumultus formidantem nactus, pacificaturum ſe militum animos, frumentumq; inter omnes concorditer diuiſurum promiſit: ſi Rex data fide aſtringeretur nunquam ſe poſthac Epigenem ſecum in expeditionem ducturum. nihil enim in exercitu dignum fieri poſſe, ipſis ita inter ſe diſſidentibus atq; infeſtis. Rex, etſi id grauiter, & iniquo animo ferebat: q Epigenem conſilio atq; induſtria plurimum in rebus bellicis pollere experiẽtia didicerat: circunuentus tamen Hermeæ promiſſionibus ſuæ ſpõtis non erat. quamobrem præſentibus rebus medendum ratus, confeſtim Epigenem dimiſit. Quo facto ingens repente omnes, qui de conſilio Regis erant, pauor capit. copiæ autem id, qđ cõcupiuerant, in diuiſione frumenti adeptæ, mutata mox

ſententia Hermeæ adhæſerunt: exceptis Cytraſtis. hi .n. numero circiter ſex millia hominum facta ſeditione à Rege deſecerunt: nec paruum diuerſis temporibus impedimentum rebus eius præbuere. tandem uero à quodam è duabus Regis bello ſuperati, magna ex parte perierunt: reliqui ſe fidei Regis commiſere. Hermeas amicis quidem terrore, copijs uero beneficio ſibi conciliatis, motis caſtris cum Rege proficiſcitur. aduerſus uero Epigenē tale quiddam machinatus eſt: conſcio, atq; adiutore Allexi: qui tum arci Epamiæ præerat. Conſcriptis .n. litteris, quæ tāq̄ à Molone Epigeni mitterētur: puerum quendam Allexis ſubornauit, maximarum rerum ſpe propoſita: qui ad Epigenem profectus huiuſmodi litteras clàm cum cæteris litteris illius miſceret. quo facto, repente Allexis ad Epigenem uenit: & an aliquas litteras à Molone accæpiſſet, percunctatus, cum ille pertinacius negaret: inuenturum ſe affirmauit. mox igitur ueſtigabundus domum ingreſſus, litteras reperit. Qua occaſione ſumpta, ſtatim Epigenem interficit. Hæc cum accidiſſent: Rex quidem merito hūc luiſſe pœnas arbitrabatur. cæteri uero, qui in aula Regis erant: etſi graui animo ferebant id facinus: timore tamen languorem animi diſſimulabant. Antiochus, cum uſq; ad Euphratem ueniſſet: motis denuo caſtris, in Antiochiā profectus in Mygdonia conſtitit: ubi circiter quadraginta dies commoratus mox Libam contendit. Illic congregato concilio, cum forte, quà iter eſſet aduerſus Molonem faciendum, diſputaretur: item quo modo, aut unde quærendi commeatus: (quippe ea tempeſtate Molon in Babylonia morabatur) Hermeæ quidem uiſum eſt iter citra Tigrim per ripam eius fluminis tenendum eſſe. Zeuxis uero ſententiæ erat planè diuerſæ: ſed mortē Epigenis ante oculos habens,

los habens, aperire indicium ſuum formidabant. Tamen *cum manifeſta omnibus* Hermeæ *ignorantia uideretur: uix ad extremum conſulere auſus eſt: traijciendum eſſe* Tigrim, *cum propter reliquas difficultates uiæ, quæ eſt ci tra amnẽ: tum quod neceſſe erat, poſtq̃ certa loca pertrã ſiſſent: ſex dierum itinere per deſertam regionem facto, ad regionem, quæ* Diorex *dicitur: peruenire: quam cum iam hoſtes præoccupaſſent: tuto pertranſiri non poſſe. quinetiã redditum per deſerta non ſine diſcrimine futurum, maxi me ob inopiam commeatus. traiecto uero* Tigri *omnes* Apolloniæ *populos pœnitentia ductos regem aduocatu ros eſſe: quippe qui in præſentia non ſponte, ſed neceſſitate atq; formidine* Moloni *parerent. copiam præterea com meatus ob fertilitatem regionis maximam futuram: &, quod maioris momenti erat: reditum* Moloni *in* Mediã *interclusum iri. ex quo neceſſario erat futurum: ut, uel* Mo lon *in prœliũ deſcẽderet: uel hoc detrectante periculũ, co piæ eius ſtatim ſe fidei regis cõmendarent.* Approbata *igi tur in concilio.* Zeuxidis *ſentẽtia, mox copias tribus locis traijcientes multitudinẽ oẽm, atq; ĩpedimenta trãsfretarũt.* Poſthæc *uerſus* Dura *cũ copijs profecti, repẽte obſidio nẽ eius urbis diſſoluerunt. ſiquidẽ unus ex* Molonis *duci bus paucis ante diebus obſidere illã cœperat. continuato deinde itinere, & monte, quem* Oricum *incolæ uocant, ſuperato,* Apolloniam *deſcendẽre.* Sub *idem tempus* Mo lon, *cognito regis aduentu, & populis* ſuſiani, *ac* babylo nij *agri diffidens, quippe quos recenter, inopinatoq; ſubegerat: timens præterea ne reditus ſibi in* Mediam *intercluderetur: ingenti celeritate* Tigrim *cũ omnibus copijs transfretandum cenſuit, feſtinans, ſi poſſet, ſaltus, qui in* Apolloniatem *agrum ducunt, præoccupare: ꝙ maximã*

In funditoribus, quos cyrtias uocant: ſpem haberet. cũ igitur ijs locis appropinquaſſet: & Rex interea cum omni exercitu Apollonia profectus non longe abeſſet: accidit, ut leuioris armaturæ milites, qui præmiſſi ab utroq; fuerant: in quodam iugo unà cõcurrerint. Hi primo quidẽ tentare inter ſe fortunam belli cœperunt: poſtea appropin quantibus utrinq; copijs reuocarunt greſſum: & ad ſuos utriq; reuerſi, caſtrametati ſunt, circiter quadraginta ſtadia inuicem diſtantes. Adueniente nocte Molon, q̃ pericu loſum putaret pugnam interdiu cum Rege conſerere: utipote non ſatis fide ſuorum fretus, intempeſta nocte aggre di Antiochum decreuit. quamobrem optimo quoq; milite ex omni exercitu delecto, per inuia quædam loca profi ciſcitur, ex ſuperiori parte facere in hoſtes impetum cogi tans. ſed cum in itinere intellexiſſet: decem iuuenes ex ſuis clàm noctu ad Antiochum iuiſſe: ab incœpto deſtitit: ſtatimq; mutato itinere, in caſtra reuerſus, cum ſurgente aurora eò perueniſſet: ingenti tumultu exercitum compleuit. experrecti enim ſubitario aduentu ſuorum qui in caſtris erant, tanto terrore correpti omnes fuere: ut parum abfuerit, quin turpi fuga è caſtris diſceſſerint. at Molon patefacta re inualeſcentem in exercitu tumultum pro uiribus ſedauit. Rex autem, cum inſtructus paratusq; eſſet ad prælium capeſcendum: cum prima luce omnis copias è caſtris educit. equites lanceas ferentes in dextro cornu locat. his præficit Ardym, uirum bellicarum rerum experiſſimum: quibus addit ſocios Cretenſes: poſt quos deinde Gallos: poſtea mercenarios milites: poſtremo equitum phalangem conſtituit. ſiniſtrum uero cornu dat ſocijs. Hi omnes equites erant. elephantos in fron te ponit, inter utrunq; cornu conſtitutos. hi numero de

*cem tantummodo erant. Auxilia pedium equitumq́; in utroq; cornu diſtributa circundare hoſtes iubet, ſimulatq; in prælium deſcenderetur. Poſthæc hortatur milites, percurrens breuiter quæcunq; ei tempori conuenientia uidebantur. & læuo quidem cornu Hermeam, & Zeuxim præficit: dextrũ ipſe tenet. Molon ꝯtra nec libenter educit copias: temereq́; ob tumultum, qui nocte in exercitu fuerat: milites diſponit. Veruntamen equites in utroq; cornu diuidit, ratus hoſtes eo ordine, quo fecerant, exercitum diſtribuiſſe. clypeatos uero, & Gallos, & reliquos grauioris armaturæ milites in medio equitum ponit. ſagittarios, & funditores, cæteroſq́; id genus, ab utroq; latere extra equitum ordines, falcarios, carpentarioſq́; ante omnes collocat. Et læuum quidem cornu Neolao fratri commendat: dextro ipſe præeſt. Poſthæc paulatim procedente utroq; exercitu, dextrum quidem Molonis cornu fidem ſeruauit: magnoq́; ac forti animo impetum in Zeuxim fecit. Læuum uero cornu, ſimulatq; in conſpectum Regis uentum eſt; ad hoſtes tranſiuit. quo facto, repente qui cum Molone erant, animis cecidere: regiæ uero copiæ duplo audaciores factæ. Molon, poſtq̃ proditum ſe à ſuis, & circunclusum ab hoſtibus intellexit: agitans animo quas pœnas luere eum oporteret, ſi uiuus in manus hoſtium perueniret: mortem ſibi conſciuit. Itidem cæteri quoq;, qui à Rege defecerant, fecere. ad ſuos enim ſinguli quique miniſtros conuerſi mortem exorarunt. Neolaus, cum è prælio incolumis fugiſſet: in Perſidem ad Alexandrum Molonis fratrem profectus, matrem Molonis, & pignora interfecit. poſt quorũ mortem idem factitaſſe * Rex caſtra hoſtium depopulatus, corpus Molonis in celebriori Mediæ loco crucifigi iuſſit.*

Poſthæc copias longa oratione hortatus, & uenia data, miſit, qui eos in Mediam reducerent, resq; eius prouinciæ componerent. ipſe Seleuciam profectus, circunſtantiũ ciuitatum res compoſuit: manſuete, ac prudenter in omnibus ſe gerens. Hermeas propoſiti ſui memor, è ueſtigio Seleucenſibus, q̃ à fide defeciſſent: mille talentorum mulctam irrogauit: optimates quamplures in exilium miſit: multos carcere, uinculis, gladio interfecit. Rex tamen mitigato ad extremum animo humanius ſe in ciues egit: & duntaxat centum & quinquaginta talenta patrati facinoris pœnam à Seleucenſibus exegit. His rebus moderatis, Diogenem quidem Mediæ, Apollodorum uero Suſianæ prouinciæ duces reliquit. Tychonem ſcribarum principem copijs præfectum ad Rubri maris loca tranſmiſit. Defectio igitur Molonis, et bellici motus, qui exinde ſunt ſecuti: hunc finem habuere. Rex felici rerum ſucceſſu elatus animo, & propinquos barbaros principes deterrere cupiens, ne in poſterum auxilijs aut commeatu adiuuare à ſe deficientes auderent: caſtra aduerſus eos mouit: & primo aduerſus Artabazanem: qui & principatu, ac uiribus maior cæteris, & ciuitatibus ſuis propinquior erat. Sub idem tempus Hermeas aſcendere quidem in ſuperiora loca ob imminens periculum formidabat: cupiebat autem, uti à principio ſtatuerat, exercitum aduerſus Ptolemæum ducere. Verumtamen cum nuntiatum interea eſſet ortum regi eſſe filium: cogitans ſecum, ſi forte Antiocho accideret, ut à barbaris opprimeretur, ſe filio tutorẽ relictum facile totius regni dominum fore, utilem ſibi tandem eſſe eam profectionem exiſtimauit. Paratis igitur ad hoc omnium animis, profecti ſuperato Zagro, Artabazanis prouinciam inuadunt. Artabazanes aduen-

tu regis perterritus, maxime propter ætatem, ut qui iam ferè ſenio confectus erat: tempori cedendum ratus, cum rege fœdus iniјt: pactis cōditionibus, quæ uiſæ Antiocho fuerunt. Firmato fœdere, Apollophanes medicus quem tum Rex uehementer amabat: uidens Hermeam authoritate, quam habebat, nimis inſolenter utentem, & de rege timere cogebatur: ſed longe magis de his, qui cum rege erant. Quamobrem expectata temporis opportunitate, regem adit. hunc precatur: ne Hermeæ audaciam contēnat: ne'ue illam tandiu ferat: quoad in fratris calamitates incidat. certe id periculum iam non longe abeſſe. proinde debere eum celeriter ſuæ amicorumq́; ſaluti conſulere. Antiocho conſilium eius probante: quód & grauiter ferret, & formidaret Hermeam: magnas autem illi gratias agente, quod de rebus, quæ ad ſalutem ſuam pertinerent, ſecum loqui non dubitaſſet: Apollophanes quidem audacior in poſterum factus eſt, ut uidens haud fraudatum ſe opinione, quam de rege conceperat. Antiochus autem Apollophanem hortatus eſt: ut non modo uerbis, uerumetiam operibus ſuæ, amicorumq́; ſaluti prouideret. Illo paratum ſe ad omnia aſſerente, tale quiddam machinati ſunt. Diſſimulantes regem morbo oculorū grauiter afflictum, curam eius in aliquot dies protendunt: quo ſpatium haberent rem interea componendi. Poteſtatem quoq; à rege accipiunt priuatim quibus uideretur, exibendi pecuniam: ut facilius ad patrandum facinus accederent. Subornatis igitur, qui apti ad eam rem uidebantur: utpote nemine id propter odium in Hermeam non libenter faciente, tanto perficiendo opere incumbunt. Aſſerentibus igitur Medicis, oportere Antiochum cū prima luce ad captandum frigus deambulare, Hermeas conſtituto

tpe ad eum uenit unà cū amicis, qui participes huius cō
ſilij erant. reliqui uero in caſtris remanſere: ut q nihil de
profectione Regis audiuerant. Illi igitur extractū è ca/
ſtris Antiochum in deſertum quendam locū deduxere:
ubi mox, Rege id nutu ſignificante, Hermeam interfece
runt. Per hūc igitur modum Hermeas occiditur: haud ſa
tis digna rebus à ſe geſtis pœna affectus. Rex nō paruo
mœrore, ac formidine liberatus, domum deinde reuerti-
tur: oibus per uniuerſam prouinciam cōſilia, & res ge-
ſtas eius in cœlū extollentibus: maxime poſtq̄ de Hermeæ
morte cognouerūt. Eodem tpe Apamiæ mulieres uxorē;
pueri filios Hermeæ iterfecerunt. Cū domū peruenisset An
tiochus: dimiſſis in hiberna copijs legatos ad Achæū mit-
tit, queſtum primo quidem, ꝙ diadema aſſumere, & ſe
Regem appellare auſus fuiſſet: deinde ꝙ palàm Ptole-
mæi partes ſequeretur. Enimuero Achæus quo tpe Rex
aduerſus Artabazanem exercitum duxit: ratus aut peritu
rum in ea prouincia Regem, aut, ſi non periret, ſe ante
reditum eius propter longitudinem itineris impetum li/
bere in Syriam factuꝝ, & Cyrraſtaꝝ, q nuper à Rege de
fecerant, auxilio repente id regnum occupatuꝝ; cū ma/
ximis uiribus è Lydia profectus eſt. cūq; Laodiceam in
Phrygiam ueniſſet, diadema aſſumpſit: & tūc primū ſe
Regem appellare, ac ad ciuitates ſcribere auſus eſt: Syni/
ride exule eum ad hoc maxime hortante. Cū deinde cœp
tū iter cōtinuaret: & iā nō lōge à Lycaonia abeſſet: diſſi
dere ab eo milites cœperunt, moleſte ferentes aduerſus pri
mum eoꝝ Regē exercitum duci. Quamobrem Achæus
uoluntatem illoꝝ cernens, à cœpto itinere deflexit: & ua
lens militibus pſuadere, ſe ab initio qdem habuiſſe animū
ducēdi in Syriam exercitum, conuerſo greſſu Piſidicam

omnem regionem depopulatus eſt: diſtributaq; inter milites innumerabili præda, omnium ſibi beneuolentiam concilians domũ remeauit. Rex igitur optime oïa hæc edoctus, legatos, ut ſupra diximus, ad Achæum miſit, oïa interea prouidens, quæ ad bellum aduerſus Ptolemæum gerendum neceſſaria uidebantur. Congregatis tandem Apamiæ copijs, & iam ineunte uere, amicos in conſilium uocat: & quomodo rebus bellicis utendum uideatur, dicere ſingulos iubet. Tũc multis uaria differentibus, & de locis, & de apparatu, & de claſſe conficienda, inſurgens tandem Apollophanes, de quo ſupra memorauimus qui genere Seleucenſis erat: omnes eorum, quia ante ſe dixerant, ſententias dannauit: ſtultum eſſe inquiens, in inferiorem Syriam exercitum ducere: Seleuciam autem pati à Ptolemæo teneri: quippe quæ origo, & cauſa eſſet principatus eorum: quam præter dedecus, quod regno ſuo afferebat: regum Ægyptiorum præſidio cuſtoditam, maximas atq; optimas ad res gerendas commoditates habere. etenim poſſidentibus hanc hoſtibus, maximum ſibi ad omnes conatus impedimentum eſſe: cum non minorem curam adhiberi oporteat ad defendenda ſua ob formidinem eius urbis: quàm ad loca hoſtium offendenda: ipſis uero eam tenentibus, non ſolum tuto poſſe tueri ſua: uerumetiam maximum quodq; facinus mari terra'que aggredi ob ſummam loci opportunitatem. Omnibus Apollophanis ſententiam approbantibus, hanc primum urbem recipere decreuerunt. nam tum quoque Seleucia regum Ægypti præſidio cuſtodiebatur à tempore, quo regnauerat Ptolemæus, cui Benefactor cognomentum fuit. Hic enim quo tempore pp cauſam Beronices, & iram, quam ex ea re aïo ɔcæpat, in Sy

rſiam exercitum duxit: hac urbe poſitus eſt. Antiochus igitur firmata Apollophanis ſententia, Diogneto præfe- cto claſſis iubet: ut amputata mora Seleuciam nauiget. ipſe Apamia cum exercitu profectus, circiter quinq; ſtadia diſtans ab urbe caſtra iuxta Hippodrorum ponit. Theodotum Hemiolium cum ſufficiẽti exercitu in Syriã mittit: qui loci anguſtias præoccupet: & omni conatu rebus eius prouinciæ incumbat. Seleuciæ, & circunſtantium locorum ſitum huiuſmodi eſſe contingit. Vrbs quidem, cũ in littore maris poſita ſit, inter Ciliciam, & Phœnicem: altiſſimus mons eis ſubiacet: quem Coryphæum uocant. cuius latus, quod ad Occidentem uergit: abluit extremitas pelagi, quod eſt inter Cyprum, & Phœnicem: quod uero Orientem ſpectat: Antiochenorum, & Seleucenſium regionibus iminet. Ad meridiẽ Seleucia ſita eſt, diuiſa quadam ualle profundiſſima, & prorſus inacceſſa. hæc ad mare usq; protenditur, compluribus in locis ſcopulis, ac præcipitijs circũdata. Sub latere, quod mare aſpicit: ſunt emporia, & ſuburbia, altiſſimis munita mœnibus. Similiter omnis urbs tutiſſimo muro ſep ta eſt. ꝑterea nauibus, & omni genere apparatus ampliſſime ornata. Aggreſſum unum duntaxat habet à latere maris, & eum quidem difficilem, ac manufactum. ſiquidem per ſcalas conſcẽdere oportet. Nõ longe ab hac Orontes fluuius in mare delabitur: qui à Libano, & Antilibano ortum habens in Antiochiam fertur: per quam iugiter defluens, & morbos ob multitudinem aquarum humanis corporibus deſẽrens tandem non longe ab urbe Seleucia in mare diffunditur. Antiochus igitur principio ad eos, q urbi præerant: miſit pecuniam: & ſpes in futurum ampliſſimas pollicitus: ſi Seleuciam ſibi ſine prælio traderent. Cum autem

principes urbis corrumpere non ualeret: quoſdam è me diocribus ducibus ſubornauit: cum quibus re compoſita inſtruit acies: tanquam naualibus copijs urbem à mari, terreſtribus uero ab ea parte, quæ Epirum aſpiât, aggreſſurus. Diuiſo itaq; in tres partes exercitu, & animis mili tum oratione accenſis, ampliſſimis prætere a unicuiq; pro poſitis premijs, Zeuxidi quidem, & his, qui cum eo erāt, eum locum dedit: in quo eſt porta urbis in Antiochiam ferens: Hermogeni uero locum, per quem Dioſcorium itur: Ardyi autem, & Diogneto ſuburbium, & maritimas partes. quippe ita cum proditoribus conuenerat: ut quā primum ui ſuburbanum cepiſſent: urbs quoq; eis tradere tur. Dato igitur à rege ſigno, omnes undecunq; maximis uiribus urbem aggrediuntur: audaciſſime uero, qui cum Ardye, & Diogneto erant. nam cætera loca neq; inuadere quiſq̃ poterat: neq; ſcalas mœnibus admouere: emporia uero & ſuburbium facile & aggreſſionem hoſtium & ſcalas recipiebant. Quāobrem naualibus quidem copijs emporia, qui uero cum Ardye erant, ſuburbiū aggredien tibus, & frequentes mœnibus ſcalas admouentibus, cū ij, qui intra urbem erant, ferre ſuppetias non poſſent: ꝙ urbs undiq; ab hoſtibus claudebatur: accidit ut ſuburbiū repēte in poteſtatem hoſtium perueniret. Quo facto, mox priuati duces à rege corrupti ad Leontium, qui tum in ur be principatum tenebat: concurrentes, mittendos ad An tiochum legatos de conditionibus tradendæ urbis indica runt: anteq̃ ui ab hoſtibus expugnaretur. Leōtius, etſi pro ditionis ignarus erat: trepidatione tñ ſuorꝝ perterritus, re pente ad Antiochum miſit: qui pacta omnium, qui in ci uitate erant ſalute, urbem regi traderent. Rex acceptis cō ditionibus, daturum ſe liberis ſalutem pollicitus eſt. hi dr

citer ſex millia hominũ erant. ingreſſus autem ciuitatem nonmodo liberis pepercit: uerum & reuocatis in urbem Seleucenſium exulibus, & remp. & proprias fortunas omnibus reſtituit. portum, atq; arcem urbis ſufficienti præſidio muniuit. Cum deinde adhuc Seleuciæ moraretur: litteræ à Theodoto afferuntur. in quibus eum hortabatur: ut quamprimum in Syriam maturaret. Rex diu anceps conſilij fuit: & quomodo his rebus utendum foret, anxius, atque ſolicitus. Enimuero Theodotus, cum genere Ætolus eſſet: & maximos uſus regno Ptolemæi, ſicuti ſupra memorauimus, præſtitiſſet: ac ſæpenumero illius gratia de uita periclitatus fuiſſet: quo tempore Antiochus aduerſus Molonem exercitum duxit, contempto Rege, & iis, qui in aula erant, diffidens, p ſe quidem capta Ptolemaide, p Panetolum uero Tyro, Antiochum confeſtim accerſiuit. Rex omni conatu aduerſus Achæum intentus, ac cætera omnia poſthabenda exiſtimãs, eodem, quod prius fecerat, itinere copias mouit. cumq; ad eum locũ perueniſſet: quem Marſyam incolæ uocant: caſtra circa anguſtias, quæ ſunt iuxta Gerra, poſuit, non longe à palude, quæ in medio eius loci ſita eſt. Hic cum p nuntios cognouiſſet, Nicolaum ducem Ptolemæi urbem Ptolemaidem, in qua Theodotus erat, obſidere, relictis grauioris armaturæ militibus, & iuſſis ducibus, ut Brochos oppidum ſupra paludem ſitum obſiderent: ipſe cum expeditis ad diſſoluendam obſidionẽ maturat. Nicolaus aduẽtu regis p exploratores cognito, ipſe quidẽ diſſoluta obſidione mox inde abijt. Lagoram aũt Cretenſem, & Dorymenem Ætolũ ad præoccupandas, quæ circa Berytum ſunt, anguſtias miſit. Cũ qbus Rex cõgreſſus, cũ ſtatim eos in fugã uertiſſet: in ipſis anguſtijs ca

ſtrametatus eſt. dehinc coactis eodem i loco reliqs copijs, multitudinem pro tpe hortatus, cũ omni exercitu magno ac forti aio iter proſeqtur. Accedentibus deinde obuiam Thodoto, & Panetolo cũ eoꝶ amicis, Rex benigne atq; humaniter illos ſuſcipiens, Tyrum ac Ptolemaidem, omnemq; q in his erat, belli apparatũ accæpit. Erant aũt in his ciuitatibus quadraginta naues: quaꝶ XX erant cataphractæ, omniq; apparatu neceſſario diligentiſſime inſtructæ, qnqremes oẽs, aut quadriremes: reliquæ uero triremes, aut biremes, aut actuariæ. Has Diogneto ꝑfecto claſſis tradidit. Cũ interea nuntiaretur: Ptolemæum latenter Mẽphim cõfugiſſe: omnes uero copias eius iuxta Peluſium congregari: & aquarum aditum ex omni parte intercludere: à propoſito inuadendi Peluſium deſtitit: & p prouinciam graſſatus, ciuitates partim ui, partim ꝑſuaſionibus conciliare ſibi nititur. Ciuitatum quidem aliæ præſidio uacuæ, in timore regiæ potentiæ confeſtim ſe hoſtibus dedidere: aliæ uel apparatu rerum neceſſariarum, uel ſitu locorum fretæ, impetum eorum tolerarunt. quas Rex obſidere compulſus, non parum temporis terere cogebatur. Ptolemæus de ferendo ſuis ſubſidio ob impotentiam mentionem nullam faciebat. ita ſemper res omnes ad bellum pertinentes contempſerat. Agathocles, & Soſibius, qui tum ſummam regni in manibus habebant: non tam quid deceret, quàm quid fieri poſſet, conſyderandum in præſentia exiſtimantes, legatos ad Antiochum de pacis conditionibus miſère: miſſis etiam ad Rhodios, et Byzantios, & Cyzicenos, et Ætolos nuntijs, qui eos hortarentur de mittendis ad eundem pro componenda pace legationibus. Quæ cum è ueſtigio ad utrunque Regem miſsæ fuiſſent: maximam eis opi

portunitatem præbuerunt parandi interim, quæ ad bellũ neceſſaria forent. Ptolemæus enim ſuſceptis humaniter cum cæterorum, tum præcipue Antiochi legatis, mercenarium interea militem, qui ſparſus per exteras ciuitates erat: Alexandriæ congregare: alios, qui nouum militum delectum haberent, extra prouinciam mittere: commeatum abunde omnibus parare: deniq; dies noctesq; intentus ad bellicos apparatus eſſe: Alexādriam continue aliquos, ne qua res ad bellum neceſſaria deeſſet: transmittere. Præparandorum armorum & conſcribendi exercitus curam Echecrati Theſſalo, & Phoridæ Melitenſi dederat: item Eurylocho Magneti, & Socrati Bœotio: cũ quibus etiam erat Cnopias Alorites. aptiſſimos quippe eſſe ad hanc rem huiuſmodi uiros putabat: qui, quoniam cum Demetrio etiam, atq; Antigono militauerant: bellicarum rerum peritiſſimi habebantur. Hi ingenti exercitu contracto, omnia prudenter ac ſtrenue prouidebant. primo enim pro generis, atq; ætatis cuiusq; differentia armaturas inter milites diuidebant, ſingulis aptiſſimas quoq; diſtribuentes, & eas, quibus prius utebantur, improbantes. poſthæc peculiariter unumquenq; ad futuros uſus ordinabant: milites continue exercebant: non ſolum præceptis, uerum & fictis certaminibus eos aſſuefaciẽtes. deinde conciones armatorum aduocabant: & ad futurum bellum milites hortabantur: in quibus maximã uim habebant Andromachus Aſpondius, & Polycrates Argiuus: qui nuper è Græcia aduenerant: homines rebus bellicis aſſueti, & patriæ ac morum ſplendore clariſſimi: Polycrates etiam antiquitate familiæ, & Mnaſiadæ patris gloria. Hi copias publice ac priuatim hortãtes ad futura certamina animos militum inflammabãt.

Singuli præterea proprios ducatus in exercitu habebant: prout quisq; maxime in ea re expertus erat: Eurylochus Magnes tribus millibus hominum præerat: quos reges Agnema uocant. Socrates Bœotius circiter duo millia ſcutatorum ſub ſe habebat. Phoxidas autem Achæus, ac Ptolemæus Thraſenſis, & cum his Andromachus Aſpondius phalangem, & mercenarios milites exercebāt. Præerant autem phalangi Andromachus, & Ptolemæus: mercenarijs Phoxidas. Phalanx circiter uigintiquinque millia hominum continebat: mercenarij haud pauciores erant octo millibus. equites regios, qui ferè ſeptingenti erant: Policrates inſtruxerat: item eos, qui acciti ex Libya fuerant: item qui ex prouincia delecti. horum omnium ipſe dux erat, numero trium millium. græcos uero, ac mercenarios equites Echecrates Theſſalus aſſuefaciebat. hi erant circiter duo millia hominum: quibus ipſe præfectus non paruum momenti rebus bellicis afferebat. Nullo autem in gerenda militum cura ſegnior erat Cnopias Allorites. Hic cretenſes omnes ſub ſe habebat, numero ad tria millia hominum: in quibus erant tyrones mille: quibus Philonē Gnoſium præfecerat. Armata præterea erant inſtar Macedonum tria millia Afrorum: quibus Ammonius Barcæus præerat. Adhæc Ægyptiorum circiter duo millia ſub Soſibio duce erant. Denique Thracum, & Gallorum multitudo ex his quidem, qui iamdiu militauerant: ad quatuor millia: ex his uero, qui nuper fuerant congregati: duo millia, Dionyſium Thracem habebant ducem Hæ tum Ptolemæi copiæ erant. Antiochus autem, cum Duram urbem obſidione cinxiſſet: nihilq; ad extremum efficere ſe poſſe intelligeret, partim munitione urbis partim Ni-

tolai ſubſidio impetus: adueniente hyeme legatis Ptolemæi inducias conceſſit: & deceſſurum ſe à prouincia, omniaq́;, quibus illi gratificare poſſet: ſponte, libenterq́; facturum promiſit. quanquam longe hic animus à Rege aberat. feſtinabat enim copias in hiberna Seleuciam ducere: ꝙ Achæus eſſe quidem in ſocietate ſecum uideretur: ſed procul dubio Ptolemæo faueret. Factis igitur inducijs Antiochus repente legatos emiſit, iuſſos, ut qd Ptolemæo uideretur, ſtatim nuntiarent: ſibiq́; Seleuciæ occurrerent. ipſe relicto in locis, quibus erat opus, ſufficienti præſidio, & cura omnium rerum Theodoto tradita, exercitum uerſus Seleuciam mouit. Cum eò peruenisſet: copias in hyberna dimiſit. curam exercendorum militum iam inde ab eo die negligere incœpit: ratus haud neceſſarium ſibi poſthac prælium fore: ꝙ iam pleraq; loca Syriæ, & Phœnicis occupaſſet: reliqua partim ſponte, partim hortatu uentura in poteſtatem ſuam ſperaret: preſertim non audente Ptolemæo ſecum in prælium deſcendere. Accidit forte, ut legati eundem animi conceptum haberent: ꝙ Soſibius benigne, atque humaniter eos Memphi allocutus eſſet: apparatum uero, qui Alexandriæ fiebat: nemo unquam eorum, qui ad Antiochum mittebantur: cernere potuiſſet. Verum enimuero dimiſſis tunc legatis Soſibius quidem cum ſuis ad omnia gerenda paratiſſimus erat: Antiochus uero maximum adhibebat ſtudium ut non tam armis, quàm iure ciuitates ſibi aſciſcere uideretur. Cum tandem legati Seleuciam ueniſſet: & in particularem ſermonem de pace ſecundum Soſibij mandata deſcēdiſſent: Rex quidem manifeſtam iniuriam, quam fecerat in occupādis Syriæ locis: minime grauem, aut iniu

ſtam exiſtimabat: nihilq́; à ſe non iure factum affirmabat eſſe. Antigonum enim Monoculum, & Seleucum, qui primi ea loca occupauerant: ueriſſimos, ac iuſtiſſimos dominos fuiſſe aiebat. quamobrem ad ſe, non ad Ptolemaum Syriæ regnum quaſi hæreditario iure pertinere. quippe Ptolemæum aduerſus Antigonum pugnaſſe, non ſibi, ſed Seleuco eorum locorum imperium quærentem. Præterea communem omnium regum conceſſionem in medium afferebat. nam quo tempore ſuperato Antigono diuidere inter ſe regna Caſſander, & Lyſimachus, & Seleucus uoluerunt: Seleuci eſſe omnem Syriam iudicauere. Hæc, atq; alia huiuſmodi Rex Antiochus. At legati Ptolemæi his contraria afferre conabantur, ſiquidem & præſentem iniuriam augebant: & rem longe, quàm fuerat, grauiorem faciebant: uiolatum eſſe fœdus dicentes & in proditione Theodoti, & in hoſtili profectione Antiochi in Syriam. Addebant præterea Ptolemæi Lagi poſſeſſionem: dicentes icirco Ptolemæum unà cum Seleuco aduerſus Antigonum geſſiſſe bellum: ut totius Aſiæ imperium Seleuco uendicaret: Syriam uero, & Phœnicem ſibi aſciſceret. Hæc, atq; alia huiuſmodi ſæpius ab utriſq; dicebantur: tandemq́; nihil prorſus concludi poterat: quanquam res per communes amicos tractarentur. maximam quippe difficultatem utriſq; afferebant Achæi partes. nam Ptolemæus quidẽ includere eum in fœdere ſummopere ſtudebat. Antiochus uero ne uerbum quidem ullum de eo poterat audire: graue exiſtimans, audere Ptolemæum de iis facere mentionem, qui per proditionem a Rege defeciſſent. Ad extremum igitur re infecta legati diſceſſere. Appetente deinde uere, Antiochus omni ſtudio copias cogit, uelud

terra mariq; Syriam aggreſſurus: & cætera eius prouinciæ loca ſubditurus. Ptolemæus uero haud ſegnius augere Nicolai uires conatur: commeatumq; in loca Gazæ propinqua abundantiſſime mittit: terreſtres naualesq; copias, & cætera ad bellum neceſſaria ſuppeditat. Quibus rebus Nicolaus audacior factus, forti animo in bellum deſcendit: adiuuante Perigene claſſis præfecto: quem cum naualibus copijs Ptolemæus miſerat, habentem cathaſtractas naues triginta, onerarias ultra quadringenta. Nicolaus quidem genere Ætolus erat, uſu atq; audacia in rebus bellicis nemini eorum, qui cum Ptolemæo erant, ſecundus. hic, præoccupatis cum parte copiarum anguſtijs, quæ ſunt circa Platanum: ipſe cum reliquo exercitu Porphyreonem profectus, ingreſſum regi in prouinciam prohibet: naualibus copijs ad hoc eum adiuuantibus. Antiochus autem, cum Marachum ueniſſet: accedentibus ad eum de conditionibus ineundæ ſocietatis Aradibus, non ſolum ſocietatem eorum libenter, cupideq; amplexus eſt: uerumetiam omnem, quæ inter illos iamdiu fuerat, diſcordiam ſedauit: reconciliatis Aradibus, qui inſulam colebant: cum ijs, qui habitabant Epirum. Poſthæc in prouinciam per eum locum, quem incolæ dei Proſopũ uocant, ingreſſus, Berytum uenit: Botra urbe in itinere capta: Triereq;, & Calamo incenſis. Hinc Nicarchum, & Theodotum præmittit, iuſſos, ut anguſtias, quæ ſunt circa Dycũ amnem: præoccuparent. ipſe cum reliquis copijs profectus, iuxta Damuram flumen caſtrametatus eſt: Diogneto præfecto claſſis haud procul nauigante. Hinc rurſus acceptis leuioris armaturæ militibus, quos cum Theodoto, & Nicarcho præmiſerat: ſpeculatum proficiſcitur anguſtias, quæ à Nicolao præoccupatæ fuerãt. ubi

notato

notato diligenter locorum ſitu, in præſentia quidem in caſtra reuertitur. Poſtridie uero relictis ibi grauioris armaturæ militibus, & Nicarcho eis præpoſito, ipſe cum reliquis copijs greſſum aduerſus hoſtes maturat. Cum Libanus mons in ijs locis littus intra breuem atq; anguſtum locum claudat: accidit ut ipſe quoq; breuis ſit, & difficilis, ac penè inacceſſus: breuemq; & difficilem iuxta mare relinquat uiam. In qua tunc caſtrametatus Nicolaus, cũ loca illa partim multitudine militũ pŏccupaſſet: partim machinis, ædificijsq; tumultuarie factis muniuiſſet: facile arcere ſe poſſe Antiochum exiſtimabat. Rex, diuiſis in tris partes copijs, uni quidem Theodotum præficit, iuſſum, ut facto impetu hoſtes, qui callem montis tenebant, aggrederetur. aliam Menedemo aſſignat: pluribus eum uerbis hortatus, ut per medium montem iter facere conaretur. tertiam partẽ duce Diocle in littore collocat. ipſe cũ calonum multitudine medium locum tenet: quo & cuncta aſpicere, & ſubuenire indigentibus poſſet. Eodem tẽpore Diognetus, & Perigenes inſtructi nauale prælium ingrediebantur, terræ, quantum fieri poterat, nauigijs appropinquantes: ut quaſi unus aſpectus foret terreſtris, naualisq; certaminis. Cum igitur uno ſigno, & una uoce præconis prælium omnes eſſent ingreſſi: in mari quidem diu æquis penè uiribus pugnatum eſt: nullam in partem inclinante uictoria: quod & hominum multitudine, & apparatu belli pares utriusq; claſſis uires erant. In terra uero meliores principio Nicolai partes fuere: quod non parum opis ex ſitu locorum conſequeretur. mox uero prorumpentibus ex ſuperiore parte montis ijs, qui cum Theodoto erant: & acerrime impetum in hoſtes facientibus: Nicolaus, cæteriq;, qui unà erant: tur-

piſſime ſe in fugam uertunt. Circiter duo millia eorum inter fugiendum ſunt caſa. reliqui ſe Sidonem recæperunt. Perigenes, etſi de nauali bello optima ſpe eſſe uidebatur: conſpecto tamen terreſtriū copiarum conflictu, ipſe quoq; eodem tuto confugit. Antiochus congregatis copijs profectus, caſtra iuxta Sidonem poſuit. Veruntamen tentare in præſentia eam urbem inutile putauit, tū ob copiam cōmeatus, quæ intus maxima erat: tum propter hominum multitudinem partim incolentium prius hunc locum, partim eorum, qui nuper accæpta clade eò confugerant. Quamobrem motis caſtris ipſe quidē uerſus Philoteriam abijt. Diogneto uero præfecto claſſis mādauit: ut Tyrum nauigaret. Philoteria quidem iuxta paludem ſita eſt: in quam Iordanes fluuius defluens rurſus in agrum eius urbis exit: quam Scytarum uocant. His duabus urbibus è ueſtigio potitus, animum ad res futuras mirumimmodum auxit: q; ager illarum ſatis ſuperq; eſſet ad præbendum uniuerſo exercitui commeatum, ac cætera bello neceſſaria ſuppeditanda. Impoſito igitur his urbibus ſufficienti præſidio, ſuperatis montibus, Atabyrꝫ uenit: quæ urbs in Maſtodie colle ſita ferè XV ſtadioꝝ aſcenſum habet. hic collocatis propè urbem inſidijs, urbanos in certamen prouocat, quos cum pugnando ſui quaſi cedentes longius protraxiſſent: rurſus in eos conuerſus, inſurgentibus à tergo alijs, magna ex parte cæcidit: ac reliquos deinde perſecutus, eos, & unà eoꝝ urbem capit. Sub idem tempus Cereas, unus ex Ptolemæi præfectis, ab eo defecit. cuius opera uſus Antiochus, pleroſq; ex illius ducibus ſibi aſciuit. quippe Hippolochus Theſſalus non longe poſt cum trecentis equis ad eum uenit. Impoſito Atabyrij quoq; præſidio, iter cæp

tum proſequitur:& in itinere Pella, & Camum, & Geprum occupat. Inter hæc Arabiæ populi in unum conuenientes unanimiter Regi adhæſere. qua ſpe Antiocho addita, accepto ab ijs commeatu, in interiora loca progreditur:& mox Galatem capit, unà cum Abilitarum præſidio:quibus dux præerat Nicias Nênei neceſſarius, atq; affinis. Cum adhuc Gadara ſupereſſent:quæ tum uidebantur natura loci inexpugnabilia eſſe: caſtris iuxta ea poſitis, & erectis machinis, hanc quoque è ueſtigio ciuitatem occupat. Poſthæc cum ei nunciatum eſſet, in urbem Arabiæ Rebbatamaſſanam magna multitudine hoſtes conueniſſe:omnem'que agrum Arabum, qui ei adhæſerant, depopulari, atque uaſtare, eductis repente copijs eò uenit:caſtraq; iuxta eos colles, in quibus ea urbs ſita eſt, poſuit. deinde circum collē profectus, cum animaduertiſſet, è duobus tantummodo locis impetum in urbem fieri poſſe: in his machinas, cæteraq; ad expugnationem eius neceſſaria parauit: operum cura Nicarcho, & Theodoto data. ipſe cætera exequitur. Nicarchus, & Theodotus expugnationi urbis intenti, uter prius partem aliquam murorum in terram deijceret, contendebant. ex quo accidit ut celerius omni expectatione ingens pars muri corruerit. quo facto, aſſidua noctu & interdiu certamina committebantur: omnibus adhibitis uiribus, ne quid temporis uacuum permitteretur. Sed quanquam continuata diu urbis obſidio fuiſſet: nihil tamen ob multitudinem propugnantiū militum perfici potuit:donec oſtenſo per unū ex captiuis riuo, p quem aquatū obſeſſi proficiſcebantur:eū clauſerunt:lignisq;, & lapidibus, & alijs hmōi rebus ſepſere. tūc.n. nulla āplius aqtiōis ſpe relicta, ɔfeſtim ſe hoſtibus

dediderunt. Per hunc tandem modum Rex urbe potitus, Nicarchum cum ſufficienti præſidio in ea collocat. Hippolochum autem, & Ceream, quos deſciſſe à Rege diximus: cum quinq; millibus peditum Samariam mittit, iuſſos, ut ibi conſiſterent: ac omnis ſibi ſubiectos populos tutos ab omni periculo ſeruarent. Poſthæc cum exercitu profectus, Ptolemaidem uenit, ueluti in ea urbe copias hyematurus. Eadem æſtate Pedneliſſenſes, cum à Selgenſibus obſiderentur: ſummo'que in diſcrimine res eorum eſſent: legatos ad Achæum de petendo ſubſidio miſerunt. Quos cum Achæus libenter audiſſet: ſeq; omnia facturum eſſet pollicitus: hi quidem magno, ac forti aīo obſidionem tolerabant, ſpe futuri præſidij audaciores facti. Achæus uero Garſyerim ducem cum ſex millibus peditum & quingentis equitibus miſit, iuſſos, ut amputata omni mora Pedneliſſenſibus ſuppetias ferrent. Selgenſes, aduentu illorum per exploratores cognito, anguſtias, quæ ſunt circa locum, quem Scalam incolæ uocant: cum maiori parte copiarum præoccupant: uias, aditus omnes deſtruunt. Garſyeris facto impetu Milyadem ingreſſus, & caſtris circa urbem, quæ Cretenſium dicitur, poſitis, quia ob pꝛoccupatos à Selgenſibus locos non poſſe ſe ulterius procedere animaduertebat: huiuſmodi dolum machinatus eſt. Motis caſtris referre greſſum cœpit, ſimulans ſe ablatam ſibi omnino ferendi ſubſidij poteſtatem exiſtimare: q̄ pꝛoccupatæ ab hoſtibus locorum anguſtiæ forent. Selgenſes ueluti deſperata ferendæ opis facultate abijſſe eum rati, alij in caſtra redierunt: alij in urbem cōmeatus gratia migrauere. Garſyeris conuerſo mox itinere ad anguſtias reuerſus, cum locum hominibus uacuum repeririſſet: præſidium ſuorum impoſuit: Phaylo duce il-

lis præfecto:ipſe cum exercitu Pergem uenit. Vbi aliq̃diu
commoratus, legatos Pãphiliam, et ad alias ciuitates mi
ſit:q inſolentiam Selgenſium oſtenderent:& ad ſocieta-
tem Achæi, ac Pedneliſſenſium ſubſidium hortarentur.
Selgenſes ſub idem tempus duce cum copijs miſſo ſpera-
bant eijcere ſe ex anguſtijs Phaylum poſſe. cum autem id
longe præter opinionem ſuccederet:multosq; ex ſuis in-
ter certandum amitterent:à propoſito deſtiterunt:nihilo-
minus tñ, immo longe magis, q̃ prius, obſidioni, & eri-
gendis machinis intenti. Garſyeri Etennenſes, qui monta-
nam regionem ſupra Siden icolunt:octo millia armatorũ
miſêre: Aſpẽdij quatuor. Sidetæ, tum quia in amicitia cũ
Atiocho erant:tum propter odium Aſpendiorũ, nullam
de mittendis auxilijs mentionem fecerunt. Garſyeris ſuis
& ſociorũ copijs acceptis, Pedneliſſum uenit:ratus ſe pri
mo aſpectu obſidionem diſſoluturũ. neq; cum Selgenſes ad
uentu ſuo nequaq̃ perterritos animaduertiſſet:caſtra nõ lõ
ge ab illorũ poſuit. Pedneliſſenſes ob longam obſidionem
adeo penuria commeatus affligebantur:ut diutius iam
tolerare famem non poſſent. Quamobrem Garſyeris ſum
ma celeritate opus eſſe uidens, inſtructis duobus millibus
hominum, & modio frumẽti ſingulis dato, noctu eos in
ciuitatem mittebat. Qđ cũ Selgenſes intellexiſſent:repente
illos aggreſſi, milites quidem magna ex parte interfecere:
frumentiq̃titatem oẽm abſtulerunt. quibus rebus animo
præter modũ elati, iam nõmõ ciuitatem, uerũetiam caſtra
hoſtiũ obſidere nitebantur. ita ſemper nimia audacia Sel
genſes efferri conſueuere. Relicta itaq; in caſtris neceſ-
ſaria cuſtodia, cum reliquis copijs ex diuerſis locis uno
tempore in hoſtes impetũ faciunt. Cũ undiq; periculum
immineret:& iã qbuſdã in locis labefactari caſtra cœpiſ

ſent: Garſyeris magnitudine rei obſtupefactus, & pexiguam ſalutis ſpem habens, per quendam locum incuſtoditum equites emittit. quos Selgenſes timore futuræ cladis arripuiſſe fugam rati, nõ ſolum nõ ſunt perſecuti: ſed rem penitus cõtempſerunt. At illi i circuitu parumper eqtantes, moxq; à tergo hoſtes aggreſſi, acerrimo prælio eos inuadunt. Tũ cõgregati Garſyeridis pedites, q̃q̃ iam fugere uidebantur: cõuerſo rurſus itinere in hoſtes feruntur. Ita undiq; circunuenti Selgenſes tandẽ ſe in fugam uerterũt. Pedneliſſenſes uero ob hanc rem animis aucti, eruptione facta eos, q ad cuſtodiam caſtroꝝ relicti fuerãt: expulêre. Quos omnes Garſyeris longo itinere perſecutus, non mediocri clade affecit. quippe ultra decem millia hominũ deſyderati. ex reliquis ſocij quidem omnes ad ſuam qſq; domum remearũt. Selgenſes, itinere per montes facto, in patriam refugêre. Garſyeris poſtridie eius diei cum exercitu profectus, tranſcẽdere montes feſtinat: &, anteq̃ Selgenſes recenti adhuc fuga ſoliciti aliquid prouiderent: urbi appropinquare. Selgenſes tum paruam in auxilijs ſocioꝝ ob communem cladem ſpem habentes, tum recenti caſu deterriti, formidine & anxietate pleni de ſua, patriæq; ſalute dubitabant. Quamobrem aduocata conciõe de mittendo legato conſultabant uno ex ciuibus ſuis, nomine Logbaſi: cui maxima amicitia, ac familiaritas fuerat cum Antiocho qui mortem in Thracia obierat: præterea Laodicem Achæi uxorem ſibi in adoleſcentia traditam, tanquam filiam educauerat: & uirginem egregie inſtituerat. Hunc igitur propterea ad obeundum id officium aptiſſimum exiſtimantes, legatum miſêre. At is ad Garſyerim profectus, tantum abfuit ut commiſſum munus, ſicuti bonum ciuem decebat exe

quęreretur: ut è contrario Garſyerim hortatus ſit: uti ad Achæum mitteret, deditur ū ſe eis urbem pollicitus. Garſyeris ſpe conſequēdæ urbis erectus, confeſtim ad Achæū miſit: qui eum prouocarent: ac de præſentibus rebus certiorem facerent. Cum Selgenſibus uero factis inducijs, percutiendi fœderis tempus ſub prætextu longioris conſyderationis continue differebat: quo interea expectaret Achæum: & Logbaſi perficiendæ rei opportunitatem præberet. Inter hæc cum in ſermonem frequenter inuicem conuenirent: paulatim quaſi conſuetudine quadā factum eſt, ut milites commeatus gratia libere in urbem proficiſcerentur. quæ res multis ſæpenumero internitionis cauſa fuit. Quo fit, ut mihi quidem uideatur ex omnibus animalibus nullum ſtolidius, aut magis expers rationis eſſe: quàm hominem, qui à pleriſq; calidiſſimus omnium iudicari ſolet. Quot enim caſtra? quot munimenta? quot arces? quot, & quales ciuitates per hunc modum in manus hoſtium deuenere? Quæ cum quotidie accidant: cernanturq; ab omnibus: ſemper tamen neſcio quomodo noui, ac rudes in huiuſmodi rebus uidemur eſſe. quod ideo fit: quia ea, quæ ſuperioribus ſæculis maioribus noſtris acciderunt: non conſyderamus: ſed ad apparatum frumenti, & pecuniarum, & murorū, & ſagittarum intenti, cum labore, & ſumptu hæc duntaxat conquirimus. quod uero facillimum eſt, maximosq; in periculoſiſſimis temporibus uſus affert: id omnes contemnimus: ac pro nihilo habemus: cum nobis alioquin liceat cum quiete, & tranquillitate in hiſtorijs & commentarijs rerum geſtarum ediſcere: & quaſi experiri. Sed ut eò reuertamur, unde diſceſſimus: Achæus ad conſtitutam diem uenit. Selgenſes unà congreſ-

ſi maximam de Regis erga ſe humanitate ſpem habebant. Logbaſis, congregato interea domi ſuæ ex ijs, q com meatus gratia in urbem ueniebant, haud exiguo militũ numero, hortari ciues cœpit: ne tempus per negligentiam contererent: ſed præſentem Achæi erga ſe humanitatem animaduertentes rebus ſuis conſulerent: conuocatoq; in cõcionem populo de fœderis cõditionibus agerent. Quæ cum dixiſſet: congregata mox concione, conſultare de rebus præſentibus cœperunt: conuocatis etiam ijs, qui deputati ad locorum cuſtodiam fuerant. Logbaſis dato hoſtibus, uti conuenerat, ſigno, repente quoſcunq; domi habebat, inſtruit: ſeq; unà cum filijs armatum ad periculũ parat. Ex hoſtibus Achæus quidem cum medietate copiarũ ad urbem uenit: cum reliquis uero Garſyeris Ceſbedium uerſus proficiſcitur. Id eſt templum Iouis adeo ſupra urbem opportune poſitum: ut quaſi arcis locum tenere uideatur. Cum quidam forte fortuna appropinquantes urbi hoſtes proſpexiſſet: idq; præcipiti curſu multitudini, q̃ in concione erat, nuntiaſſet: tanta repente animorum cõmotio facta eſt: ut diſſoluta concione alij ad Ceſbedium, alij in loca, ad quorum cuſtodiam poſiti fuerant: multitudo ad Logbaſis domum concurrerint. ubi detecta mox proditione, quidam tumultuario impetu tecta conſcẽdentes, alij ui per portas ingreſſi, Logbaſim, filioſq;, & cæteros facinoris cõſcios crudeliſſime trucidarunt. Poſthæc, proclamata per præconem ſeruis libertate, ſe mutuo hortati in ſubſidium urbis, ad loca neceſſaria concurrere. Garſyeris, cum præoccupatũ iam à ciuibus Ceſbedium conſpiceretur: à propoſito deſtitit. Achæo autem facere in portam impetum uolente, egreſſi Selgenſes ſeptingentos eorum ceperunt: reliquos maximis uiribus à mœni-

bus repulere. Poſt hæc Achæus quidem, & Garſyeris non ſine dedecore in caſtra remearunt. Selgenſes autem & ſeditionem ciuitatis, & præſentiam hoſtiū ueriti, ſeniores urbis ſupplicatum pacem miſerunt. Hi, cum ad Achæum ueniſſent: fœdus his ꝯditiōbus percuſſere: ut pax Achæo, & Selgenſibus foret: Selgenſes ſubito trecenta talenta Achæo ſoluerent: Pedneleſſenſium captiuos reſtituerent: poſt certum tempus alia quadraginta talenta perſoluerent. Ita Selgenſes, qui ob impietatem Logbaſis de patria ac libertate periclitati fuerant: ob ſingularem animi magnitudinem & patriam tutati ſunt: & neq; libertatem, neq; coniunctionem, quam cum Lacedæmonijs habebant: labefactarunt. Achæus, Myliade, & magna Pamphiliæ parte ſubacta, cum Sardes exercitum duxiſſet: bellum aduerſus Attalum gerebat. omnibus autem citra Taurum habitantibus grauis, ac formidabilis erat. Per id tempus, quo Achæus exercitum aduerſus Selgenſes ducebat: Attalus Egoſagas, & Galatas ſecum habens, omnem Aeolidem, & urbes ei regioni propinquas, quæ prius timore ad Achæum defecerāt: peragrauit. quarum magna pars ſponte, libenterq; ſe ei dedidere: pars uiribus expugnatæ ſunt. Dediderunt ſe ei primo Cyme, Smyrna, Phocea. Poſt has Egenſes, & Lemnitæ timore obſidionis ad eum defecerunt. Venerunt præterea à Teijs, & Colophonijs legati, ſeq;, & ciuitates ſuas dedentes. quibus in eodem, quo prius erant, fœdere ſuſceptis, & acceptis obſidibus, Smyrnenſium legatis perhumaniter uſus eſt: ꝙ hi magis erga ſe fidem ſeruaſſent. Continuato deinde itinere, Lycum flumen tranſgreſſus, primo ad Myſios, poſtea ad Carſeas uenit: quibus perterrefactis, & unà ijs, qui

Dydima mœnia cuſtodiebant: hæc quoq; loca occupauit: tradente ea per proditionem Themiſtocle: qui in ijs locis dux ab Achæo relictus fuerat. Hinc mox profectus, deuaſtato agro, quem Apias incolæ uocant: Pelecantem montem tranſcendit: & iuxta Maximum flumen caſtrametatus eſt. Vbi cum defectus lunæ accidiſſet: Gallatæ labores uiarum grauiter, & iniquo animo ferentes, ut qui ſequentes in curribus uxores, ac paruos filios habebant: notato hoc ſigno, minime proceſſuros ſe ultra affirmabant. Rex Attalus, etſi nullam omnino ex ea gente utilitatem habebat: ueritus tamen, ne, ſi à ſe ueluti cōtemptim relinquerentur: ad Achæum ſe conuerterent: & ipſe non bonam ex hac re famā conſequeretur: quaſi per ingratitudinē dimitteret eos: qui ob egregiā erga ſe fidē tranſiſſe in Aſiā uidebantur: hortatus eſt illos: ut paululū adhuc laborem itineris tolerarent. Daturum ſe mox peropportunum locum, in quo quieſcerent: & omnia, quæ illi uellent: quæq; ipſe poſſet: & deceret: prompto animo effecturum. Attalus igitur, conſtitutis ad habitandum Helleſpontum Egoſagis, & Lampſacenis, Alexandrinis atq; Ilienſibus, q̄ in fide erga ſe permanſiſſent: benigne atq; humaniter tractatis, Pergamum cum exercitu eſt profectus. Antiochus, & Ptolemæus ineunte uere, & neceſſarijs ad bellum paratis, educere uterq; exercitum maturabant. Ptolemæus igitur Alexandria proficiſcitur, ultra ſeptuaginta millia peditum ſecū habens, equitum quinq; millia, tris & ſeptuaginta elephantos. Antiochus, cognito eorum acceſſu, è ueſtigio copias cogit. Hæ autem copiæ eius fuere. Daæ quidem, & Carmanij, & Cilices in expeditorum modum armati, circiter quinq; millia: horum dux erat Byttacus Macedo. Sub Theodoto uero

Aetolo proditiõis authore erãt ex omni regno delecti, et in Macedonũ morem armati decem millia hominum: quorũ magna pars Argyraſpides erant. Phalangis multitudo ultra uiginti hominum millia continebat. huic Nicarchus, & Theodotus cognomento Hemiolius præerant. Præter hos Agriannes, & Perſæ ſagittarij & funditores circiter duo millia hominum erant: cum quibus Thraces mille: quorum dux erat Menedemus Alabandeus. dehinc Medi, Ciſsij, Cadyſij, Carmani, ad quinq; millia: quorum curam habebat Acuis Aſpaſiani Medi filius. Abares autem, & alij ijs finitimi ultra decem millia Zabdibellum ducem ſequebantur. Mercenarios præterea è Græcia milites ducebat Hippulocus Theſſalus numero quinque millia hominum. Cretenſes mille & quingentos Eurilochus habebat: Neocretenſes mille Zelyſ gortynius: cum quibus unà conuenerant funditores Lydij quingenti: Cardaces ſub Lyſimacho Gallo mille. Equitum omnis multitudo erat ad ſex millia hominum: quorum quatuor millibus præerat Antipater regij fratris filius: reliquis uero Themiſon. Ita Antiochi omnes copiæ erãt duo & ſexaginta millia peditum: equitum ſex millia: elephanti centum & duo. Ptolemæus iter per Peluſium faciens, hanc primum urbem in poteſtatem recæpit. ubi diſtributo affatim inter milites frumento, paulopoſt inde profectus, per Caſſium, & Bathragazam uenit. Hic recæptis copijs, mox inde abiens paulatim procedit: ac quinto poſt die quinquaginta ſtadia diſtans ab urbe Rhaphia caſtrametatus eſt. quæ urbs poſt Rhinocolura ſita eſt: prima ciuitatum Syriæ, quæ Aegyptum aſpiciunt. Eodem tempore Antiochus cum exercitu uenit: & hanc urbem præteriens noctu, ca-

ſtra locat circiter decem ſtadia à caſtris hoſtium remota. Principio igitur hoc inter ſe ſpatio diſtantes utrique mora-bantur. paucis uero interiectis diebus, Antiochus op-portuniorem locum occupare uolens, & animum mi-litibus ſuis augere, caſtra propius hoſtibus admouit: ut uix quinq; ſtadia inuicem diſtarent. ubi, dū aquatum ac pabulatum quotidie proficiſcuntur: crebra inter ſe certa-mina committunt. Similiter etiam inter utraq; caſtra mo-do pedites, nonnunq̄ equites ſe mutuo aggreſſi, fortunā belli experiuntur. Sub idem tempus Theodotus magna, ac planè ætolica audacia uſus eſt. cum enim longa expe-rientia uitam ac mores regios didiciſſet: ſub auroram ca-ſtra hoſtium ingreditur: & aſpectu quidem propter tene-bras incognitus erat: genere uero ueſtimenti, & reliquo ornatu haud multum à cæteris differens. quippe uarijs il-li ueſtibus utebantur. Notato autem præcedentibus die-bus loco, in quo tentorium Regis erat: ꝙ ante ipſa ferè ca-ſtra ſæpe inuicem fuerant congreſſi: recta ad illud conten-dit: cumq; incognitus omnes pertranſiſſet: clàm in tento-rium uenit: in quo Rex uerſari, ac cœnare conſueuerat. Vbi cum omnia diligenter luſtraſſet, Regem minime cō-periſſet: (nam in ſecretiori quodam loco quieſcebat) duo-bus, qui ibi cubabant, uulneratis, & Andrea medico Re-gis interfecto tuto in propria caſtra reuerſus eſt, audacia quidem propoſitum ſuum conſecutus, ſed deceptus proui-dentia: ꝙ non recte locum, in quo cubare Ptolemæus con-ſueuerat: inueſtigarat. Reges, cum quinq; diebus aduerſus ſe inuicem caſtra tenuiſſent: deſcendere tandem in præ-lium ambo decreuere. Cum igitur Ptolemæus mouere è caſtris exercitum cœpiſſet: extemplo Antiochus quoq; id fecit. Phalanges uterq; Rex, & delectos in macedonicum

morē armatos aduerſus ſe inuicem collocauit. Ptolemæus utrūq; cornu hūc in modū iſtituit. Polycrates cū eqtibus ſibi ſubiectis læuū cornu tenebat. inter hoc et phalāgem cretenſem erant iuxta ipſius equites collocati. Poſt hoc regium agema: deinde ſcutati, qui ſub Socrate erant: postremo Libyā in macedonicū morem inſtructi. in dextro cornu erat Echecrates Theſſalus, ſubiectos ſibi equites ſecū habens: poſt quos erant Galatæ, & Thraces: poſt eos Phoxidas cū mercenarijs è Græcia militibus: deinde phalanx Aegyptiorum. Elephantorum in læuo cornu quadraginta poſuerat: in quo Ptolemæus ipſe pugnaturus erat: tris & triginta ante dextrum cornu iuxta mercenarios equites collocarat. Antiochus uero ſexaginta elephātos, quibus praerat Philippus ſodalis eius: ante dextrum cornu ponit: in quo certare ipſe aduerſus Ptolemæum decreuerat. poſt hos duo millia equitum, qui ſub duce Antipatro erant: collocat. penès equites à fronte Cretenſes conſtituit. poſt quos mercenarium è Græcia militem: deinde quinque millia peditum: qui in macedonicum morem armati Bytticum ducem habebant. In ſiniſtro uero cornu ante omnes duo millia equitum ponit: quibus dux præerat Themiſon: penès quos Cardaces, et Lydos ſagittarios collocat: poſtea tria millia expeditorum: qui ſub Menedemo erant: deinde Ciſſios, Medos, et Carmanios: poſt quos Arabas phalangi iunctos. Reliquos deinde elephantos læuo cornu præponit: Myiſco uno ex pueris Regis illis præfecto. Hunc in modum inſtructis utrinque copijs, Reges ordines ſuos unà cum ducibus, atq; amicis hortari: publice priuatimq; fortitudinem militum extollere: maximam in phalangibus ſpem habere. quæ ſint uictoriam ſubſecutura premia, utrq; proponere. Horta-

bantur autem unà cũ Ptolemæo copias Andromachus, & Soſibius, & ſoror eius Laodice. cum Antiocho uero Theodotus, & Nicarchus: quod hi apud eos phalangibus præerant. Poſthac uterq; Rex paulatim aduerſus alterũ procedit. Ptolemæus quidem, cũ ſorore Laodice læuum cornu tenens, Antiochus cũ Phalange regia dextrũ. Hic igitur bellicũ canentes, primum cũ elephantis ſe mutuo inuadũt. Pauci ex ijs, quos Ptolemæus habebat: in aduerſos feruntur. Ex quibus optimam certe faciebant milites pugnam, iacientes haſtas, & ſe inuicem crebris uulneribus afficientes. longe tamen meliorem feræ ipſæ faciebant ingenti impetu ſe inuicem impetentes, & faciẽ facie uerberantes. eſt enim hic elephantorũ mos: ut inter ſe congreſſi, & mutuis ſe dentibus impetentes, acerrime pugnent: ſimulatq; uero uulnus aliquod acceperint: non ſecus in omnes dentibus ſæuiant: quàm tauri cornibus. Verum maxima pars elephantorũ Ptolemæi præliũ formidabat: quod plerũq; accidere libycis elephantis conſueuit, odorem enim & uocem non patiuntur: præterea magnitudinem ac uires, ut mihi uidetur, timentes, indicos ſtatim fugiunt: uti eo tẽpore accidit. ſubito enim in fugam conuerſi, et ordines ſuorũ perturbantes, maximam in phalãge Ptolemæi ſtragem fecere. Quod cernens Antiochus: extemplo cum elephantis equites, qui ſub Polycrate duce erant: aggreditur. ſimiliter mercenarij milites, q circa phalangem erant: in ſcutatos Ptolemæi ferũtur. Quamobrẽ hos quoq; ordines diſſipantibus feris, læuum cornu Ptolemæi declinauit. Echecrates uero, qui dextro cornu præerat: principio quidem ut prædicta cornua congrederentur, expectabat. ubi uero ſurgentem in aera puluerem, et elephantos ſuos nequaq̃ ferri in aduerſos audentes ani

inaduertit: mandat Phoxide mercenariū militem habēt, ut à fronte oppoſitos hoſtes aggrediatur. ipſe equites, elephantosq́; paulatim educens idem facit. paribus igitur animis utrinq; congrediuntur. prælium diu atrox fuit. Ad extremum tamen, cum Echecrates ipſe quidem extra periculum elephantoꝵ eſſet: maximam uero ſtragem in hoſtiles equites faceret: Phoxide quoq;, & cæteris, q cum eo erant, Arabes & Medos præter modū prementibus, læuū cornu Antiochi in fugam uertitur. Ita cuius dextrum cornu ſuperius erat læuum fugabatur. Phalanges utriusq; integræ permanebant, dubiam de futuro ſpem habentes. Inter hæc Ptolemæus fuga ad phalangē facta, cum in medium ueniſſet: ſeq́; militibus oſtendiſſet: tantū ſuis animi, hoſtibus uero terroris addidit: ut qui cum Andromacho, & Soſibio erant abiectis repente armis fugæ ſe commiſerint. At rex Antiochus ut iuuenis, & bellicaꝵ rerum expers, ex ſua uictoria reliquorum quoq; coniecturam faciens, fugientes ſumma celeritate iſequebatur. Quodam uero è ſenioribus eum reuocante, & ſurgentem à Phalange ad eius caſtra, puluerem oſtendente, tunc demum rem intelligens, conuerſo itinere in caſtra conatur reuerti. Cum uero ſuos omnes fugæ expoſitos comperiſſet: conſilij inops ipſe quoque Raphiam fugit, putans non ſtetiſſe per ſe, quin pulcherrima atq; honeſtiſſima uictoria potitus eſſet: totiusq́; cladis ſuæ cām tarditatē, atq; ignauiam militum fuiſſe. Ptolemæus in phalange quidē uictoria potitus, in dextero uero cornu compluribus equitibus ac mercenarijs amiſſis, in præſentiaꝵ in caſtra reuertitur: & curandoꝵ corpoꝵ poteſtatē militibus facit Poſtridie eius diei electa ſuoꝵ cadauera tradi ſepulturæ iubet. deinde hoſtiū corporibus ſpoliatis Raphiam cū exercitu

contendit. Antiochus, etſi ſtatim ex fuga reuocatis ſuis caſtrametari extra urbes cupiebat: tamen quia milites eius magna ex parte in urbē refugerant: ipſe quoq; idem facere eſt coactus. Sequenti autem die eductis ſub auroram, quæ ex tanta clade ſuperfuerant, copijs, Gazam proficiſcitur: ubi castris poſitis, miſſisq;, qui ſuorum cadauera repoſcerēt: mortuis parentauit. Deſyderati autē fuerunt ex militibus Antiochi ultra decem millia peditum: equites pluſq̃ trecenti. uiui circiter quatuor millia in poteſtatē hoſtium puenerunt. elephantorum tres in ipſo prælio, duo poſtea ex uulneribus periere: complures eorum uiui capti. Hunc igitur finem habuit memorabile præliū: quo duo maximi Reges propè Raphiam de imperio Syriæ certauere. Sepultis cadaueribus Antiochus, cum uniuerſo exercitu domum remigrauit. Ptolemæus Raphia, & reliquis ciuitatibus repente potitus eſt: uniuerſis populis inter ſe certantibus ut in dedēdo ſe Regi uicinum præuenirent. Antiochus, cum ad ciuitatem eius Eponymum peruenisset: ſubito Antipatrum fratris filium, & Theodotum Hemiolium legatos ad Ptolemæum miſit: qui pacem à Rege pcarentur. timebat enim Ptolemæi uires: & pexiguam ſpem ob acceptā nup cladem in militibus habebat. formidabat præterea Achæum: ne opportunitate temporis motus, bello eum infeſtaret. Ptolemæus autem nihil horum cogitans, ſed felici atq; inſperato ſucceſſu rerum lætus, beneq; ſecū actum exiſtimans, q iam oēm Syriam poſſideret: haud alienus à cōditionibus pacis erat: ſed plus ēt, q̃ ſatis eſſet: pronū ad hoc animum habebat: allectus deſidia uitæ qua ſemper fuerat uſus. Cum igitur ante eius conſpectū legati ueniſſent: paulùlum in Antiochum inuectus, pacem in annum conceſſit: ac Soſibium unà

ret, ad Antiochum miſit. ipſe in Syria, & Phœnice circiter tris menſes commoratus, ordinatis mox ciuitatibus, et cura eorum omnium locorum Andromacho Aſpendio tradita, Alexandriam cum ſorore, & amicis reuerſus eſt. Antiochus firmato cum Soſibio fœdere, & rebus omnibus ex ſententia compoſitis, ad apparatum belli aduerſus Achæum, ſicuti à principio ſtatuerat: ſe conuertit. Hic igitur erat ea tempeſtate aſiaticarum rerum ſtatus. Eodem tempore Rhodij, ſumpta occaſione ex terræmotu, qui paucis ante diebus apud eos fuerat: in quo & coloſſus magnus, & incenia, ac naualia q̃plurima deciderant: ita prudenter, atq; induſtrie ſe geſſerunt: ut non detrimenti, ſed potius ſummæ utilitatis cã hic caſus fuiſſe uideretur. tãtum apud homines ignorantia, atq; ſegnities à prudentia atq; induſtria differt, non ſolum in priuata uita, uerũ etiam in publicis rebus: ut in his ſecundæ res detrimentum, in illis aduerſæ emendationem quandam errorum afferre uideantur. Rhodij enim eam rem magnam ac grauem facientes, & in mittendis quotidie legationibus ſolliciti, in id ciuitates, & maxime Reges inducebant: ut nõ ſolũ ab ijs maxima munera conſequerentur: uerum ita cõſequerentur: ut dantes ipſi, accipere ab ijs gratiam ſe putarent. Hieron enim, & Gelon non ſolum quinque & LXX talenta ad gymnaſij inſtaurationem eis dederũt, partim ſubito, partim breuiſſimo poſt tempore: uerum etiam lebetes argenteos, & eorum tripodes, & urnas: præterea ad ſacrificia peragenda X talenta: ad ciuium uſum alia X: ut omnia C talentorum munus facerent. poſthæc omnibus, qui Rhodum nauigarent: immunitatem conceſſere. Catapultas trium brachiorum L, et ad extremum, tanquam à Rhodijs beneficium accepiſ

ſent: ſtatuas in celeberrimo totius urbis loco erexerunt: coronatum Rhodium populum à populo Syracuſano. Ptolemæus uero eiſdē promiſit: talēta argenti C C C: frumenti artabas (ea eſt menſura Medica) ultra decies centena millia: ligna ad faciendas quinqueremes ſex, triremes X. buxi quadranguli brachia circiter X X X X millia: funium tria millia: uela item, atq; arbores ad tria millia: ad inſtaurationem Coloſſi talentorū tria millia: ædificatores C. operarios C C C L. & ad horum uictum ſingulis annis X I I I I talenta: præter hæc ad certamina, & ſacrificia artabas frumēti circiter X I I millia: itē ad cōmeatū X. triremiū artabarū X X mill. Quarū oīum rerum magnam partem in præſentia dedit: argenti totius partem tertiam. Eodem modo Antigonus ligna à X V uſq; ad octo brachia ultra X millia tabulas ſeptē brachiorū ad V millia: ferri talenta tria millia: picis talenta mille: alterius picis mille modios. poſthæc omni. C, aargenti talēta pollicitus eſt. Chriſeys autē mulier frumenti centena millia: plūbi talentorū tria millia. Seleucus Antiochi pater, præterq̄ ꝙ immunitatem nauigantibus Rhodum conceſſit: miſit etiam quinqueremes inſtructas decē: frumenti biſcentena millia, lignorum, retinæ, & capillorum decem millia, brachiorum, & mille talenta. Similia his Pruſias, & Mithridates fecerunt. Principes præterea omnes, qui in Aſia ſunt: ut Lyſannias, Olympicus, Limnæus, ac cæteri. Ciuitates uero, quæ Rhodijs pro ſuis quæq; uiribus gratificatæ ſunt: nemo enumerare facile poſſet. Hæc in præſentia quidem recenſenda exiſtimauimus, primo Rhodiorū gratia: ut eorum induſtria ac uigilantia in rebus publicis manifeſta omnibus foret: (ſunt enim profecto & laude, & æmulatione digni) ſecundo auaritia regum no-

ſtri temporis cauſa:& puſillanimitate gentium, ac ciui- tatum: ne uel illi quatuor, aut quinq; talenta largientes credant ſe grande aliquid atq; amplum facere: ac proin de eandem beneuolentiam, eoſdemq; honores à Græcis quærant, quos priſtini reges habuere: uel ciuitates magni tudinem ueterum munerum memoria repetentes, exiſti- ment ſe exiguis noſtri temporis muneribus maximos illis, atq; optimos honores debere: ſed ſeruare dignitatẽ ſuam conentur: ut Græciæ populi longe à cæteris hominibus differant. Ineunte iam æſtate, cum dux Ætolorum eſſet Age tas: Aratus autẽ Achæorum dux imperium depoſuiſſet: (nam hoc loco ſuperius à ſociali bello digreſſi ſumus) Ly- curgus Lacedæmonius ex Ætolia rediịt. magiſtratus.n. cum falsò iniectam ei calumniam, propter quam diſceſ- ſerat, comperiſſent: confeſtim eum in patriam reuocarũt. Hic igitur miſſus eſt ad Pyrrhiam Ætolum: qui tum Elienſium dux aduerſus Meſſenios erat. Aratus & mer- cenarium militem Achæorum male inſtructum accæpit: & ciuitates negligenter ad bellum diſpoſitas: q Eperatus, qui ante eum dux fuerat: male, ut ſupradiximus, ac ſegni ter omnia adminiſtraſſet. Verũtamen hortatus Achæos, & decreto eorum accæpto, ad belli apparatũ omni ſtudio erat intentus. Decretum autem ab Achæis hoc fuerat: ut mercenarịj pedites cogerentur non pauciores octo milli bus: eqtes quingenti: ex Achæis uero deligerentur tria mil lia peditum, & trecenti equites: ex quibus Megalopolita ni æneum ſcutum habentes eſſent pedites quidẽ quingẽ ti, equites L: totidem etiam Argiui eſſent. præterea ut na- ues quoq; pararentur, in littore, & argolico ſinu tres, cir ca Patras, & Dymen totidem. Aratus igitur in dele- ctu habendo, & huiuſmodi rebus parandis occupa-

diſſidebant: dicentibus alijs, tantum facere eius circuitũ oportere: quantum & præſentes eorum fortunæ paterentur: & custodire in tanta paucitate hominũ poſſent: alijs autẽ planè contrarium aſſerentibus. Maxime autem de legibus à Pritanide ſcriptis inuicem contendebant: quẽ legum latorem eis Antigonus dederat: eratq; inter Peripateticos celeberrimus. Cum hæc in ciuitate diſſenſio eſſet: Aratus ciuiles omnes diſcordias ſedauit: & exardeſcentẽ iam mutuo Megalopolitanoꝝ iram publice, priuatimq; reſtinxit. Reconciliatis inuicẽ Megalopolitanis, repente Aratus inde profectus, ad Achæorum concilium uenit: mercenarijs Seleuco Phario duci relictis. Elienſes Pyrrhiæ, ꝙ negligenter ſe geſſiſſe uideretur, infenſi, Euripidem ducem ex urbe Ætolia accerſiuerunt. Qui obſeruato Achæorum concilio, & acceptis ſexcentis equitibus, ac duobus millibus peditum, copias extemplo eduxit: omnemq; regionem uſq; ad Egiadem depopulatus eſt: & capta ingenti præda, mox Leontium reuertebatur. Lycus ea re cognita obuiã eis profectus, è ueſtigio hoſtibus occurrit: & collatis uiribus circiter quadringentos eorum interfecit: ducentos uiuos cæpit. in quibus clariores erant, Phiſſias, Antanor, Clearchus, Euanorides, Ariſtogiton, Nicaſippus, Aſpaſius. armis uero, atq; impedimentis omnibus potitus eſt. Sub idem tempus præfectus claſſis Achæorũ Molicriam uenit. ũ mox profectus, cõuerſo itinere Chalceam nauigauit. ubi cũ oppidani obuiã exiuiſſent: duas longas naues remigibus, & cæteris neceſſarijs rebus inſtructas cæpit. ꝑterea nauigia q̃plurima parua abduxit. collecta præterea eodem tempore terra mariq; ingenti pꝛda, & commeatu ac rebus ad uictum neceſſarijs inde acceptis, milites quidẽ audaciores in poſterum ſunt facti:

ciuitates uero meliorem ſpem animo conceperunt: quod neceſſaria ad uictum non cogerentur copijs ſuppeditare. Inter hæc Scerdilaidas iniuria ſe affectũ à rege exiſtimás, quod integre ſibi ſtipendium, ſicuti ex fœdere cum Philippo conuenerat: ſolutum non fuiſſet: quindecim lẽbos cum dolo emiſit. qui cum Leucadem appuliſſent: omnibus eos propter factam cũ rege ſocietatẽ tanq̃ amicos accipiẽtibus, cum nihil aliud efficere mali poſſent: A gatinũ, & Caſſandrum Corinthios, qui tanq̃ amici eundẽ portum cum IIII nauibus igreſſi fuerant: uiolato fœderis iure, ipſosq;, & naues eorum ceperunt: ac ad Scerdilaidam ſubito miſere. poſthæc Leucade profecti, & curſu uerſus Maleam directo, mercatores depopulabantur. Inſtante iã æſtate, & his, qui cum Taurione erant, cuſtodiam prædictarum urbium ſpernentibus, Aratus delectos milites ſecũ habens, cõmeatus gratia in argiuum agrum uenit. Euripides autẽ cum multitudine Ætolorum egreſſus, populabũdus per Tritenſium regionẽ graſſabatur. Lycus, et Demodocus priuati Achæorum duces, ubi de aduentu Ætolorum itellexere: congregatis Dymenſibus, & Patrenſibus, ac Pharenſibus, præterea etiam mercenarios ſecum habentes, in Elienſem agrum impetum fecerunt. cumq; ad locum uenniſſent, quẽ incolæ Phyxium uocant: lenioris armaturæ milites unà cũ equitibus diſcurrere per agrum iuſſerũt: grauiorem uero armaturam circa eum locum in inſidijs poſuere. Concurſantibus mox paſſim, temereq; in ſubſidiũ ſuorum Elienſibus, cum inſidiarum locum pertranſiſſent: inſurgentes, qui cum Lyco erant: magno impetu in Eliẽſes irruere. qui cum reſiſtere eorum uiribus non poſſent: repẽte in fugã conuerſi. ducenti ferè deſyderati ſunt: octuaginta uiui capti. Illi prædam omnem itegram abegerũt. Per idẽ

tempus præfectus quoq; claſſis Achaoꝝ, cum ſæpenume ro Calidonem, & Naupactum nauigaſſet: regionẽ oẽm depopulatus eſt: & hoſtes bis in fugam uertit. capit etiã Cleonicum Naupacticum. qui q̃m hoſpes Achaorum erat: in præſentia quidem nihil mali paſſus eſt: paucis ue ro interiectis diebus ſine precio liberatus fuit. Sub idem tp̃s Agetas Ætoloꝝ dux, congregata multitudine Ætolo rum, omnem Acarnãnum regionẽ ferro igniq; uaſtauit: ſimiliter uniuerſam Epirum depopulatus eſt. quæ cum fe ciſſet: in patriam reuerſus: ſuam cuiq; domum abeundi poteſtatem fecit. Acarnãnes deinde in ſtratenſem agrum profecti, ſtatimq; ab hoſtibus repulſi, turpem quidem, ſed tamen incolumem fugam fecere: q̃ Stratenſes inſidias ueriti, perſequi illos non ſunt auſi. Apud Phanotenſes eodem tpe rurſus proditio facta eſt in hunc modũ. Alexander Phocã di à Philippo præfectus, ordinauit proditionẽ aduerſus Ætolos per Iaſonem quendam: qui à ſe Phanotenſium ur bi præpoſitus fuerat. Hic ad Agetam Ætolorum ducẽ miſſus, pollicitus eſt: ſe Phanotenſium arcem illi traditu rum. qua de re & pactum inter ſe firmarunt: & iuſiuran dum præſtitere. Cum conſtitutus dies aduenisſet: Agetas noctu eò cum Ætolis uenit: collacatiſq; in occulto quo dam loco iuxta urbem copijs, centum ex omni multitudi ne delectos in arcem mittit. Iaſon Alexandrum in urbe cum ſufficienti numero militum paratum habens, iuuen tutem ex pacto intra arcem recipit. Alexander repẽte im petu in arcem cum ſuis facto, Ætolos omnes cæpit. Exor ta deinde luce Agetas, cum id factum cognouiſſet: exer citũ domum reduxit: hac clade, ut alijs ſæpenumero, tur piter ab hoſtibus affectus. Per eoſdem dies Philippus Rex Bylazonem capit, urbem in Pæonia maximam, &

peropportune ſitam ad ingreſſum Macedoniæ ex Dardania. In qua ſufficiẽti præſidio collocato, Cryſogonum ſumma celeritate in ſuperiores Macedoniæ partes miſit: qui nouum militum delectum haberet. ipſe acceptis ex Bœotia, & Amphaxitide copijs, Edeſam uenit. ubi expectato cum Macedonibus Cryſogono mox inde cum omni exercitu diſceſſit: & ſexto poſt die Lariſſam uenit. continuato deinde per noctem itinere, Meliteam appulit: & admotis mœnibus ſcalis capere urbem conatus eſt: tantoq; terrore ob repentinum & inopinatum aduentum Melitenſes affecit: ut parum abfuerit, quin urbe ſit potitus: et niſi ſcalæ aliquãto, q̃ erat opus, breuiores extitiſſent: profecto compos deſyderij fuiſſet. Verumtamen hac ſpe fraudatus, & caſtris iuxta Enipem flumen poſitis, copias ex Lariſſa, & cæteris ciuitatibus coegit: quas per hyemem obſidionis gratia parauerat. omnis enim intentio eius erat Thebas capere. Hæc urbs non longe à mari ſita eſt: diſtatq; ab urbe Lariſſa circiter trecenta ſtadia. adiacet autẽ peropportune Magneſiæ, & Theſſaliæ: et maxime ei parti Magneſiæ, quam Demetriadẽ uocant: Theſſaliæ uero ei parti, quam Pharſalij, & Pherenſes incolunt. Ex qua, cum eam per id tẽpus Ætoli tenerent: maximum detrimentum Pharſalienſibus, ac Demetrienſibus īferebatur: nec minus etiam Lariſſæis. quippe Ætoli crebras in eũ agrum incurſiones faciebant: quem Namyricum incolæ appellant. Quamobrem Philippus haud parui hãc rem faciendam exiſtimans, omni ſtudio ad urbis expugnationem incumbebat. Paratis igitur centum & quinquaginta catapultis, baliſtis uero quinq; & uiginti, Thebis cũ copijs appropinquauit: diuiſoq; in tris partes exercitu, urbem à tribus lateribus cinxit. unam quidẽ partem circa

Scopiũ poſuit: aliã circa Heliotropiũ: tertiã ipſe iuxta montem, qui urbi iminet, tenuit. quod uero inter castra locorũ ſuperat: foſſa, ac duplici uallo diligentiſſime muniuit. addidit prætcrea ligneas turres in ſingulis iugeribus ſufficienti præſidio refertas. poſt hæc omni bellico apparatu ſimul congregato, adijcere arci machinas cœpit. Verum ꝑ tres primos dies nullam partem operum admouere potuit tanta audacia, ac fortitudine milites è mœnibus propugnabant. poſtq̃ uero propter continuationem certaminis, & multitudinem teloꝝ alij ex ciuibus interfecti ſunt: alij uulneribus affecti: tunc parua mora à propugnantibus facta. Macedones uix nono die ſubſtentacula, ac cæteras machinas mœnibus admouerunt. poſt hæc continue expugnationi urbis intenti, ita ũt nec noctu, nec iterdiu catapultæ, & baliſtæ ceſſarent: intra triũ dierũ ſpatium ad duo iugera muri confregerunt. neq; cum adhibita mœnibus ſubſtentacula magnitudinẽ ponderis ſuſtinere non ualerent: in terram decidentes, murum quoq;, antequam ignis à Macedonibus inijceretur: ſecum traxerunt. quo facto cum animi omnium creuiſſent ſeq; ad ingreſſum urbis pararent: ac iam incœpturi prælium uiderentur: perterriti Thebani, ſeq;, & urbem dediderunt. Philippus cum per hunc modum Magneſiæ, & Theſſaliæ loca tuta reddidiſſet: ꝑcioſiſſima quæq; Aetoloꝝ bona abſtulit. Vrbem uero, eiectis antiquis cultoribus, ac Macedonibus ad eius habitationẽ conſtitutis, mutato nomine pro Thebis Philippolim appellauit. Cum adhuc in ea urbe moraretur: rurſus legati de pace à Chijs, & Rhodijs, & Byzantijs, & rege Ptolemæo uenere. Quibus cum idem, quod ante, reſpõſum dediſſet: ſeq; haud alienum à pace animum habere reſpondiſſet: eos remiſit: & ut Aetolorum quoq; animos tenta-

rent,iuſſit.ipſe contempta pace toto animo exteris rebus incumbebat.Quamobrem cum ei nuntiatum fuiſſet,Scerdilaidæ lembos omnia circa Maleam depopulari:et mercatoribus omnibus non ſecus,quàm hoſtibus uti:prӕterea quaſdam naues ex ſuis in Leucade prӕter fœdus cepiſſe: armatis duodecim cataphractis nauibus,& octo aphractis,prӕterea onerarijs triginta,per Euripum nauigat,ſimul ſperans Illyriorum lembis potiri:ſimul omnibus uiribus ad bellum aduerſus Aetolos intentus:q nondum res in Italia geſtas cognitas haberet.Nam quo tempore Philippus Thebas obſidebat:Romani ab Annibale profligati in Tuſcia fuerant:ſed nondum fama earum rerum in Grӕciam peruenerat.Philippus igitur parata claſſe,cum Cenchreas appuliſſet:cataphractas qdem nauigare circa Maleam uerſus Egium,& Patras mandauit.reliquas uero in Lechæo poſitas,commorari in eo portu iuſſit:q̃ celerrime ad Nemæos ludos profectus,Argos uenit. Hic cũ ſpectaculo intereſſet:litteræ ei ex Macedonia afferũtur,ſignificantes,Romanos ingenti clade ab Annibale ſuperatos fuiſſe:Annibalem ipſum campis potiri. Subito igitur Demetrio Phario dũtaxat litteras oſtendit,iuſſo, nequicquã alicui loqueretur:hic,ea occaſione ſumpta, hortari regem cœpit:ut expedito mox Aetolorũ bello,illyricas res aggrederetur.oẽm.n.Grӕciam & in prӕſentia parere regi,& poſthac idẽ facturã eſſe:cum p̃ſertim Achæi ſpõte ſua regi beneuoli forent:Aetoli uero tot cladibus p̃ſenti bello affecti potentiã eius formidarent.Italiam aũt,inquit,tranſfretationẽ in eam initiũ eſſe totius orbis principatũ aſſequendi: quẽ nemini meliori iure,q̃ illi cõuenire.tempus.p̃terea in p̃ſentiarũ ad id p opportunũ eſſe:Romanis ingenti clade ab Annibale profligatis.Huiuſmodi rationibus uſus Deme-

trius, ſtatim id regi perſuaſit: utpote adhuc & adoleſcen-ti, & natura audaci, ac præter modum imperij auido. Poſthæc Philippus congregato amicorum concilio agere de pace Aetolorum cœpit. ad quod cum Aratus quoq; libenter ueniret: rex haud expectatis legatis, qui publice de conditionibus pacis referrent: ſubito Cleonicum Naupactium ad Aetolos miſit. hunc enim reperit adhuc ex captiuitate concilium Achæorum expectantem. ipſe nauibus Corinthi cum pedeſtribus copijs acceptis, Egium uenit deinde Laſſionem profectus, & occupata in Perippijs turri, irrupturum ſe in elienſem agrum ſimulabat: ne forte nimis appetere pacem iudicaretur. Poſthæc bis, aut ter reuerſo Cleonico, & precantibus Aetolis ut rex ipſe ad eos proficiſceretur: libēter conceſſit. datiſq; repente ad omnes ſocias ciuitates litteris, ac bellico feruore reſtincto ſingulos hortatus eſt ad mittendas pro componendis rebus, & pace cum Aetolis firmanda legationes. ipſe tranſportatis copijs, & caſtris circa Panormum poſitis, qui Peloponneſi portus eſt è conſpectu Naupacti ſitus: legatos ſociorum præſtolabatur. Inter hæc, dum illi congregarentur, in Zacynthum profectus, ſolus res eius inſulæ compoſuit: ac mox inde ad eundem locum reuerſus eſt. Congregatis tandem legatis, Aratum, & Taurionem cum quibuſdam alijs ad Aetolos miſit. Qui cum ad eos ueniſſent: (erant enim in concilio Naupacti congregati) pauca quædam locuti, & intellecto eorum deſyderio de pace facienda, è ueſtigio ad Philippum reuerſi, omnia regi nunciarunt. Aetoli deſyderio pacis flagrantes, unà cum ijs legatos ad regem miſēre oratum: ut ad ſe cum copijs ueniret: quo res melius ac celerius componerentur. Res precibus eorum pellectus, in locum circiter uiginti ſtadia à Naupacto diſtantē cum copijs nauiga

ris curā habeat: et uniuerſæ Græciæ ſaluti tanq̄ propriæ, & ditioni ſuæ ſubiectæ conſulat. hoc. n. ſi fecerit: & Græcos ſibi beneuolos, ac ad futura bella optimos concertatores futuros eſſe: & barbaros fidem Græcorum erga regē timentes, minus imperio eius iſidiaturos. Quod ſi ad propagandum imperium animum habeat: aſpicere eum in Occidentem oportere: & quo in ſtatu res Italiæ ſint, conſyderare. eſſe enim in præſentia tps: quo facile totius orbis principatum ſperare poſſit, minus negocij habiturus: q̄ Romani apud Thraſimenum lacum uicti ab Annibale fuiſſent. In ſumma regē hortatur: ut bella, atq; diſcordias totius Græciæ in pacem concordiamq; conuertat: enitaturq; omni ſtudio conſeruare ſibi in poſterum libertatem pro arbitrio ſuo bellum, aut pacem in prouincia conſtituendi. Quod ſi ſemel nubem illam, quam conſurgentem in occidente uidebant: trucis, & cruenti belli Græciæ locis appropinquare p̄mitteret: uereri ſe, īquit, ac uehementer ſolicitū eſſe, ne huiuſmodi diſſenſiones & concordiæ, et ludi, quos inuicem cōmittebant: ita ab eoꝝ omnium poteſtate exciderēt: ut ne precari quidem deos liceret: hanc ſibi facultatem adeſſe: ut bellari inuicem, ac pacem facere pro eoꝝ arbitrio liceret. Hæc cū dixiſſet Agelaus: animos ſocioꝝ mirum in modū ad pacē iflāmauit. maxime autem permouit Philippum regē: q̄ non mediocriter iam propter uerba Demetrij ad id mentem inclinauerat. quamobrem unanimi conſenſu pacem cū Ætolis fecere. Firmato igitur fœdere, omnes diſceſſerunt, pacē in patriam pro bello reportantes. Hæc omnia geſta ſunt anno tertio centeſimæ & quadrageſimæ olympiadis. Dico autē id prælium, quod Romani in Tuſcia commiſerunt: & bellum Antiochi in Syria geſtum: & pacem ab Achæo, & Phi

lippo cũ Ætolis factam. Græcas igitur, atq; Italicas res, item etiam Africanas hæc primum tempora comũxere. neq;.n. poſt eum diem Philippus, nec cæteri Græciæ principes cogitatiões ſuas ad Græciam referebant: neq; bella, aut pacem iuicem moliebantur: ſed omnes iam mentem, oculosq; ad Italiam conuertebant. Paucis quoq; iteriectis diebus iſularũ, et locorũ Aſiæ cultores idẽ fecere. omnes.n. qui uel Philippo infenſi erant: uel ab Attalo diſſidebant: non iam ad Antiochum, & Ptolemæum, neq; ad Meridiem, aut Orientem, ſed ad Occaſum omnes conuertebantur: alij Carthaginienſes, alij Romanos crebris legationibus fatigantes. Similiter Romani quoq; Philippi uires atq; audaciam veriti legatos in Græciã mittebant. Nos autem, quoniam, ſicuti à principio ſtatueramus, manifeſte nobis (niſi nos opinio fallit) oſtendimus, quando, & quomodo, & quibus ex cauſis res Græciæ cum Italicis, & libycis quaſi in unum corpus coaluerunt: ſupereſt: ut narrationem rerũ in Græcia geſtarum proſequamur: quouſq; ad ea tẽpora uentum ſit: in quibus Romani iuxta Cannas à Carthaginiẽſibus uicti, ac profligati fuere. hinc.n. à rebus Italicis digreſſi ſumus: & de ijs, quæ in Græcia, & Aſia ijſdem tẽporibus geſta ſunt: hunc, & ſuperiorẽ librum perſcripſimus. Achæi, cum primum finis bello impoſitus fuit: Timoxeno duce electo ad inſtituta patriæ reuerſi, ſimiliter etiam reliquæ Peloponeſi ciuitates paulatim Reſpublicas componebant: colebant agros: ludos, ac ſacrificia deorum renouabant. quippe aſſiduo bellorum uſu factũ erat ut hæc omnia quaſi è memoria excidiſſent. Athenienſes timore Macedonum liberati, optima iam libertate frui uidebantur. uerum cum Euryclidam, & Micionem duces haberent: eorũ imprudentiam ſecuti, omniũ

ferè regum, ac præcipue Ptolemæi tributarij erant. Ptolemæo ſtatim poſt hæc tempora bellum aduerſus Ægyptios ſub ortum eſt. hic.n.cum Ægyptios in bello aduerſus Antiochum ſecum habuiſſet: aliq̃diu opera eorum uſus, mox ab eis relictus eſt. elati.n. rebus circa Raphiã geſtis, haud amplius parere regi uoluerunt: ſed ducem aliquem quærebant: tanq̃ ipſi iam gerẽdo bello per ſe ſufficerent. quod etiam tandem non longo poſt tempore factum eſt. Antiochus, ingenti apparatu ad res bellicas per hyemem facto, proxima dehinc æſtate Taurum tranſcẽdit: & inita cũ Attalo rege ſocietate, bellum aduerſus Achæum renouauit. Ætoli, etſi pacem initio gratiſſimam habuere: quod bellũ longe aliter q̃ ſpes eorum fuerat, ſucceſſiſſet: proinde Agelaum Naupactium ducem elegerunt: cuius præcipua opera pax fuerat ſecuta. procedente tamen tempore grauiter Agelaum accuſare, ac de eo non mediocriter conqueri cœperunt: ꝗ eius cauſa omnes utilitates, quas extrinſecus permultas habebant: amiſiſſent: quando quidem non aliquam prouinciæ partem, ſed uniuerſam planè Græciam pacificaſſet. ueruntamen Agelaus æquo animo huiuſmodi iniuriam ferens, impetum eorum reprimebat. ex quo illi quoq; contra eorum naturã temperare iracundiam ſuam ſunt coacti. Philippus rex, cum poſt factam pacem ſoluta claſſe in Macedoniam nauigaret: Scerdilaidæ in itinere obuians, qui ſub prætextu debitæ ſibi pecuniæ, cuius rei gratia naues in Leucade, uti ſupradiximus, cæperat: tunc Pelagoniæ quoq; oppidum, nomine Piſſeum in prædam uerterat: & complures Daſsetidis ciuitates, Antipatriam, Chriſondionem, Gertontem: præterea etiam nõ paruam Macedoniæ partem ſibi partim hortatu, partim uiribus aſciuerat: extemplo co-

auctus cœptum iter proſequitur, curſu Apolloniam ver-ſus directo. Cumq; iã ijs locis appropinquaſſet, quæ ſunt circa Loium amnem iuxta Appolloniam præterfluentẽ: quidam ex lembis, qui ultimo loco ſequebantur: delati in inſulam, quæ Saſon dicitur: eſtq; in ingreſſu Ioniũ ſinus: noctu ad Philippum uenerũt, dicentes, allocutos ſe quoſdam fuiſſe à Siculo freto nauigantes. hos nũtiaſſe: quinque remes Romanorũ à ſe circa Rhegium relictas Apolloniã, & ad Scerdilaidam curſum tenere. Philippus, ratus ob id claſſem iam non longe abeſſe, ſubito terrore correptus, collectis ancoris inhibere remos, ac conuertere iter iuſſit: trepideq;, & nullo ſeruato ordine retrocedens, poſtridie Cephaleniam appulit: ne nocte qdem curſum dirimente. hic recreatis parumper animis, aliqdiu conſtitit: ſimulãs ſe urgentibus certis Pelopõneſiacis rebus eò reuerſum eẽ. Accidit autẽ oẽm eum timorem eſſe falſum. etenim Scer-dilaidas, cum audiuiſſet Philippum per hyemem magnã multitudinem lemborũ ædificaſſe aduentum eius per ma-re ueritus, auxilium Romanorũ per legatos implorauit. Romani decem naues ex claſſe, quæ Lilybæi erat: misêre. hæ iuxta Rhegium tranſeuntes fuerunt uiſæ. Quarum timore niſi fruſtra correptus rex fugiſſet: & ijs potiri facile poterat: & peropportunum ad res Illyricas tpſ habere: Romanis rurſus ingenti clade iuxta Cannas ab Anniba-le affectis, & ferè ad internitionem uſq; profligatis. nũc autem inani timore perculſus, tutam quidẽ, uerumtamẽ turpiſſimam fugã in Macedoniã fecit. Sub idem tpſ Pru-ſias quoq; rem memoria digniſſimam geſſit. Galli, quos ex Europa rex Attalus bello aduerſus Achæum in Aſiã transfretauerat: cum ob memoratas à nobis ſuperius ſu-ſpitiones à prædicto rege diſceſſiſſent: uniuerſas Helleſpõ

& ciuitates cūpide nimium, ac crudeliter depopulabātur. Hi, cum ad extremum Elienſium quoq; urbem obſidiōe cinxiſſent: egregium ſanè facinus cōmiſſum fuit ab his, q̄ Alexandriam colebant. ſiquidem Themiſte duce cū quatuor millibus hominum aduerſus illos miſſo, non ſolum Elienſium obſidionem diſſoluerunt: uerumetiam Gallos ex omni Troade expulere: partim prohibentes eis cōmeatum: partim omnis eoꝝ conatus impedientes. Galli, Ariſba oppido in Abydenoꝝ regione capto, reliquum iam uicinis ciuitatibus inſidiabantur, bellumq; aduerſus oēs gerebant. Contra quos Pruſias cū copijs profectus, inito mox p̄lio exercitum eoꝝ profligauit: filios ferè oēs, atq; uxores paſſim, nulla ſexus aut ætatis ratione habita, īterfecit: caſtra diripi à militibus paſſus eſt. Quibus peractis maximo timore ac periculo Helleſpontū liberauit: optimumq; poſteris exēplum reliquit: ne barbari tam facile ex Europa in Aſiā transfretarent. Hæc igitur ea tēpeſtate in Græcia, atq; Aſia gerebantur. In Italia uero poſt profligatū Cannenſi prælio Romanoꝝ exercitum q̄plurimæ ciuitates ad Carthaginienſes defecere: ſicuti ſuperioribus libris memorauimus. Veꝝ nos quidē narrationem eoꝝ tempoꝝ hoc loco terminabimus. q̄nquidem ſatis oſtenſum eſt: quo in ſtatu res Aſiaticæ, et græcæ forent centeſima & quadrageſima olympiade. Quibus in ſequenti libro breuiter, ac ſummatim repetitis, orationem deinceps ad Romanoꝝ Rēpublicam ſicuti ab initio ſtatuimus: conuertemus.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

REGISTRVM.

ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVX
YZ AA BB CC DD EE.

Omnes quaterniones præter EE *qui eſt quinternio.*

Florentiæ per Hæredes Philippi Iuntæ Menſe
Aprili M. D. XXII.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

55